

MAGYAR-OLASZ
ÖSSZEKÖTTETÉSEK
AZ ANJOUK KORÁBAN

MAGYAR-NÁPOLYI KAPCSOLATOK

IRTA

DR MISKOLCZY ISTVÁN

A RÓMAI MAGYAR TÖRTÉNETI INTÉZET VOLT TAGJA

BUDAPEST

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

1937

A piarista tartományi főnök 1422/36. sz. engedélyével.

Nihil obstat. *Dr. Nicolaus Töttössy*, censor dioecesanus. Nr. 1092/1937. Imprimatur.
Strigonii, die 12. Aprilis 1937. *Dr. Julius Machovich*, vicarius generalis.

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. — A nyomdáért felelős: ifj. Kohl Ferenc.

ELŐSZÓ.

Mikor útjára bocsátom a «Magyar-nápolyi kapcsolatok az Anjouk korában» című munkámat, szükségesnek tartom, hogy néhány felvilágosító megjegyzést előrebocsássak.

A kor, amellyel foglalkozom, különösen a XIX. század vége felé a történetírók kedvelt területe volt ; Ováry Lipót, Fraknói Vilmos és mások részletkutatásain, illetőleg feldolgozásain kívül Pór Antal alapos és lelkiismeretes összefoglaló munkával ajándékozta meg a magyar történetirodalmat. Felmerülhet tehát a kérdés, mi szükség van az én munkámra? Erre röviden megfelelhetek. Az Anjoukorra vonatkozólag ez az egyetlen összefoglaló munka, mely a levéltári anyagon kívül az egész Anjou-irodalmat is felöleli, ennek következtében az eseményeket szélesebb perspektívából szemléli és így sok tekintetben új alakban mutatja be az olasz-magyar érintkezéseket és számos esetben az eddigiektől eltérő eredményekre is jut. Ováry széleskörű kutatásokat végzett a nápolyi állami levéltárban — ezt 15 évi nápolyi tartózkodása lehetővé tette —, a szép anyagot közzé is tette néhány társával az Anjoukori Dipl. Emlékekben, de a nagy levéltári anyag mellett a külföldi — ekkor még úgyis szegényes — irodalom mellőzésével, csak töredékeket dolgozott fel. Fraknói «Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkal» c. munkájában szintén forrásanyagot nyújtott a vatikáni levéltárból, egyébként ő is csak néhány részletkérdésre tett közzé levéltári anyagot, vagy kisebb tanulmányt. Pór Antal viszont felhasználta a nyomtatott forrásokat, de levéltári kutatásokat, főleg a külföldi kapcsolatokra nem végzett.

Ezzel szemben nekem, boldogult Klebelsberg Kunó gróf jóindulatából, alkalmam nyílt két ízben is kutatásokat végezni az e korra nézve különösen fontos olasz levéltárakban, így főleg a nápolyi, firenzei állami levéltárakban, valamint a kimeríthetetlen gazdagságú vatikáni levél-

tárban. Emellett Olaszország gazdag könyvtárai és a hivatalnokok előzékenysége módot nyújtottak majdnem az egész külföldi irodalom tanulmányozására. Ez lehetővé tette, hogy tisztán lássam az eseményeket, valamint azok rugóit és hazánk történetének talán legszebb korából egy fejezetet mintegy lezárjak.

Nagy anyagom túl vitt célomon és talán sokak véleménye szerint munkám kárára is szolgált. Nagyvonalú szintézis lebegett előttem és ehelyett helyenkint aprólékos részletezésekbe bocsátkozom. Legyen mentségem, hogy a korra jellemző, vagy egyébként is fontos adatokat akartam így megmenteni, s ezzel, valamint az irodalom közlésével a részletkutató ifjú történetírói nemzedéknek óhajtottam szolgálatot tenni.

Művem jelentékeny része már megjelent cikkek alakjában különböző folyóiratokban, ezeket azonban könyvemben nem változtatlan alakban forrasztottam össze, hanem beléjük szőttem a második kutatómunkám alkalmával talált újabb adatokat is.

Könyvemet abban a reményben adom közre, hogy politikai és gazdasági lerongyoltságunk idején a fényes mult feltárása és napjaink bensőséges olasz-magyar összeköttetése alkalmából éppen egy fejezet közrebocsátása a mult olasz-magyar kapcsolataiból máltánylásra fog találni a hazánk története iránt fogékony olvasó közönségnél.

Befejezésül hálás köszönetet mondok mindazoknak, kik munkámban segítségemre voltak. Elsősorban hálával gondolok gróf Klebelsberg Kunóra, ki külföldi kutatómunkámat lehetővé tette, de hálásan mondok köszönetet az olasz könyvtárak és levéltárak tisztviselőinek is, különösen Riccardo Filangieri di Candida úrnak, a nápolyi Anjou-levéltár őrének, kik lekötelező szívességükkel munkámat megkönnyítették.

Végül hálás köszönetet kell mondanom a Szent István-Társulatnak, melynek önzetlen áldozatkészsége a mai nehéz viszonyok között lehetővé tette munkám megjelenését.

Budapest, 1936 okt. 31.

A szerző.

BEVEZETÉS.

A Staufoknak a pápasággal vívott heves harcai mindinkább meggyőzték a pápákat arról, hogy az Egyház szabadságát, az Egyházi Állam létét és a hűbéres nápolyi királyság függő viszonyát csak úgy tudják biztosítani, ha ettől a tehetséges, de erőszakos családtól elveszik a Két-Szicilia királyságát. Ezért IV. Ince a lyoni zsinaton II. Frigyeszt az egyházból kiközösítette és koronáitól megfosztottnak nyilvánította. II. Frigyes ugyan a pápai ítélet után is megtartotta koronáit 1250-ben bekövetkezett haláláig, de a pápaság most már teljesen meg akart szabadulni a Staufok családjától és nem volt hajlandó az egyébként is bitorló Manfrédet, II. Frigyes természetes fiát Szicilia királyának elismerni. Mivel azonban Manfréd a jogos örökös, Konradin félretolásával mégis megkoronáztatta magát, a pápa elhatározta, hogy mint hűbérúr egy idegen, az egyházhoz hű fejedelmi személyre viszi át a sziciliai koronát. Tárgyalásokat kezdett tehát az angol udvarral, a zavaros belső viszonyok miatt azonban itt célt nem ért, ezért a francia udvarnál kísérelte meg és Szent Lajos fiai közül akart egyet a trónra ültetni, a szent király ellenkezésén azonban ez a törekvése is hajótörést szenvedett. Ekkor fordult Szent Lajos legifjabb öccséhez, Károlyhoz, Anjou grófjához.

A tárgyalások hosszúra nyúltak, míg végre egy francia pápának, IV. Kelemennek sikerült a megegyezést létrehozni, s Károlyt 1266-ban a római lateráni templomban meg is koronáztatta. Károly trónja azonban csak akkor szilárdult meg, mikor a beneventoi és tagliacozzoi győzelmes csatákban megszabadult ellenfeleitől, Manfréd-től és Konradintól. Mihelyt a belső békét biztosította, összeköttetésbe lépett a magyar királyi családdal és fiával, Károly trónörökössel, eljegyezte V. István ifjabb király

leányát, Máriát (1269). Ez volt a kiinduló pontja nagyvonalú külpolitikájának, mely azonban a szicíliai vecsernyével összeomlott.

Utóda, II. Károly, Mária magyar hercegnő férje zavaros viszonyok közt vette át a kormányt, s törekvése arra irányult, hogy biztosítsa a belső békét, az elveszett Szicília szigetét visszaszerezze és atyja külső politikáját tovább folytassa. Ez utóbbi cél érdekében különösen a családi összeköttetéseket használta fel. Tizennégy törvényes gyermeke közül különösen négyen játszottak fontos szerepet: Martell Károly Habsburgi Klemencia férje, a trónörökös, Róbert, kit a legidősebb fiú halála után az atya trónjának örökösévé tett, Fülöp, ki Taranto hercegséget kapta meg és János, ki Gravina grófja, majd Durazzo hercege lett.

A következőkben Róbert törzsén kívül a nápolyi királyi családból Fülöp tarantói és János durazzói hercegek családjá áll az események középpontjában, a magyar ágból pedig Károly Róbert és két fia: Nagy Lajos, valamint András herceg visznek nagy szerepet. (L. a végén a családfát.)

I. FEJEZET.

Károly Róbert trónigénye Nápolyra.¹

Nápolyt és Szicilia szigetét a középkorban Két-Szicilia királysága néven ismerték. Fontos világtörténeti szerepe akkor kezdődött, mikor a Staufok birtokába került. Csakhamar kitűnt, hogy a királyság vészes örökség volt a hatalmas Staufokra, mert pusztulást hozott rájuk, de veszedelmet jelentett a Staufok örökébe lépett Anjoukra is.

Anjou Károly és IV. Kelemen pápa közt hosszú tárgyalás után jött létre a megegyezés, melyből ez alkalommal csak az örökösödésre vonatkozó rész érdekel bennünket. E szerint Benevent és tartozékai kivételével az egész ország Károlyra és örököseire száll. Az örökösödési rend megállapítása a rendes hűbéri örökösödési törvény szerint történt: csak törvényes leszármazott örököl, a fiúk megelőzik a leányokat, több fiú, illetőleg leány közül mindig az elsőszülött örököl. Ha Károlynak egyenes leszármazói nem lesznek, az esetben Alfonz poitou gróf lesz az örökös, ha ő nem élne túl Károlyt, akkor IX. Lajos egyik fiára száll az ország, de sohasem a francia trón örökösére és ez az örökösödés csak személyre szól.²

Az új király teljes címe: «Rex Siciliae, ducatus Apuliae, principatus Capuae, almae Urbis senator, Andegaviae, Provinciae et Forcalquerii comes». Apulia hercegség és Capua fejedelemsége volt a «terra citra Pharum», Szicilia szigete volt a «terra ultra Pharum», ebből lett a «terra citra et ultra Pharum», majd a «regnum utriusque Siciliae».

A hűbériség fénykorában a hűbérek osztatlanok vol-

¹ L. A magyar Anjouk trónigénye Nápolyra c. tanulmányomat, Tört. Szemle. 1928. évf. Különlenyomatban is.

² L. G. del Giudice: Codice diplomatico del regno di Carlo I e II d'Angiò. Napoli. 1863. 6—27. l. és Anjou Károly című munkám (megjelent 1913. Stephaneum nyomda) 15—20 l.

tak, a legidősebb fiú örökölt s ez a többiről rendesen akként gondoskodott, hogy a hűbérnek csak egy részét tartotta meg közvetlen birtokában, a többi részt pedig testvérei közt osztotta ki hűbérként mintegy apanázs gyanánt (*freragium* vagy *paragium*). Ugyanezt látjuk a középkori uralkodóknál is: a királyi család tagjai egy-egy hűbért kapnak hercegi ellátásul. Így kapta Károly, a francia királyi ház tagja, Anjou-grófságot. Provence viszont Rajmond Berengár birtoka volt, aki a szép örökséget legifjabb leányára, Beatrixra, Károly nejére hagyta. A szenátorság, melyet a pápa Károlyra ruházott, csak személyre szóló és ideiglenes méltóság volt.

Később Károly felvette a Jeruzsálem királya címet is és pedig nem mint a Hohenstaufok utóda, hanem Mária antiochiai hercegnő révén, kire örökségképpen szállt ez a cím és aki azt ünnepélyesen Károlyra ruházta (1277).¹

Az ő uralkodása alatt még annyiban történt eltolódás a birtok terén, hogy a sziget maga a szicíliai vecsernyével *de facto* elveszett, míg Piemontban újabb tért nyert az Anjou-uralom, bár a ghibellin Asti mindent elkövetett annak visszaszorítására.²

Anjou Károlynak egy fia maradt, Sánta Károly, aki atyja halálakor aragon fogságban volt s az atya úgy intézkedett, hogy unokája, Martell Károly, örökölje a trónt. Ebben némelyek az engedetlen fiú kitagadását látják — atyja parancsa ellenére megütközött és csatát veszített —, pedig csak arról volt szó, hogy fia bizonytalan jövője esetére családjának biztosítsa a koronát. Mikor II. Károly

¹ Durrieu szerint csak 1277 júl. 15-től kezdte a jeruzsálemi királyi címet használni, amikor hírt kapott, hogy Ruggiero di Sanseverino elfoglalta számára Saint-Jean-d'Acet. *Les archives Angevines de Naples*. (Bibl. des écoles françaises d'Athènes et de Rome. f. 46. t. I. 1866.) Ruggiero aztán az egész terület megszerezte Arábiától a Libanonig és Galaad hegyétől és Ammontól a Földközi-tengerig, de csakhamar veszendőbe ment az egész hódítás, csak a cím maradt meg belőle. *M. Camera : Annali delle due Sicilie*. Napoli. 1841 I. k., 324. l.

² C. Merkel : *Un quarto di secolo di vita comunale e le origini della dominazione Angioina in Piemonte*. 142—70. l.

a fogságból kiszabadult, megkoronáztatta magát. Uralkodása alatt elveszett Anjou és Maine, melyeket leánya, Margit, kezével Valois Károlynak adott hozományul, illetve a pápától Károlyra ruházott Aragonia ellenértékéül (1290).¹

Ezzel szemben Mária királyné új címmel ajándékozta meg családját, mikor IV. László magyar király halála után trónörökösödési igényét legidősebb fiára ruházta, őt nyugati hűbéres formák szerint a magyar királyságba investálta, s ettől kezdve Martell Károly a «rex Hungariæ» címet viselte. Mindenesetre érdekes kérdés, ki sugalmazta Máriának ezt az eljárást? Magyar ember aligha, mert az adományozás ellenkezik a magyar alkotmánnyal és joggal. Eddig a magyar történelemben nem fordult elő, hogy nő követelte volna a koronát. Még ha a nőörökösödés szokásban lett volna is, a törzselődhez közelebbi nőleszármazottnak lett volna ahhoz joga, ez esetben IV. Béla életben levő leányának. A másik feltűnő dolog, hogy a választás teljes háttérbeszorításával, mint valami magánbirtokot a hűbéri elvek alapján egyszerűen átruházza az országot fiára. Ez a magyar közjog teljes félreismerését árulja el, s olyan embertől származhatott, aki a nyugati hűbéreszme légkörében élt.² A primogenitus mint nápolyi trónörökös

¹ Lünig : Codex Italiae Diplomaticus. II. 1041—44. l.

² Mária királyné 1292 január 6-án kelt oklevelében többek közt a következőket mondja : «... id competere dinoscatur Karolum primogenitum nostrum ... ad eiusdem regni Hungariæ sedem et regimen atque in ipsius regni Regem ex deliberato fidelium consilio eligentes ac pereligentes regnum ipsum Ungarie cum hominibus, vassallis ... prout predictus frater noster, aut alii predecessores nostri predicta omnia vel singula tenuerunt vel tenere debuerunt viro nobili Henrico comiti Vademontis fideli nostro ad hec sollempniter constituto recipienti nomine ac pro parte ipsius Karoli Primogeniti nostri ac per eundem comitem eidem Karolo et eius heredibus ex ipsius corpore legitime descendentibus in perpetuum natis vel de cetero nascituris ... concedimus, donamus et tradimus vel quasi omneque dominium directum et utile ipsius regni in eundem comitem in eundem Primogenitum transferantes ... per coronam auream et eiusdem regni vexilla sollempniter investimus. Minieri Riccio : Saggio di Codice diplomatico etc. Supplemento parte prima. Napoli. 1882.

örökös hűbérül kapta a salernoi hercegséget és a Honor Montis Sancti Angeli-t.¹

Avignon eredetileg közös birtok volt, illetőleg fele a francia király tulajdonát alkotta, fele pedig II. Károly fennhatósága alá tartozott. 1290-ben Szép Fülöp átengedte az ő tulajdonában levő részt II. Károlynak, ki így egész Avignon birtokába jutott.² Végre 1306-ban Piemontot egyesítette Provencevel és Forcalquierrel.³

Martell Károly a két trón várományosa 1295-ben meghalt, s a kis Károly Róbert, atyjának általános örököse, árván maradt. Jog szerint ő volt a nápolyi és a magyar trón örököse, valamint a salernoi hercegség és a Mons ura. A nagyatya azonban egy jogi ténnyel megfosztotta az árvát örökségétől. Nincs adatunk rá, hogy a pápától vagy a királytól indult-e ki a gondolat, de majdnem biztosan állíthatjuk hogy Károlytól, mert a pápa érdeke — legalább egyelőre — nem kívánta, hogy a fiatal herceget ilyen kíméletlenül kizárják Nápolyból.⁴

1296 február 13-án Károly nagy tanácsot tartott, melynek eredményeként a harmadszülött Róbert megkapta a

¹ A salernoi hercegség a következő földekből és báróságokból állt: Salerno Stratigoziával, Policastro, Nocera de'Cristiani, Castellamare di Stabia, Sorrento, Vico a hozzájuk tartozó majorokkal, a salernoi és sorrentoi érsekségek, a cavaí apátság és egész sereg világi báróság.

A Honor keletkezése összefügg Szent Mihály megjelenésével a Monte Garganon, hol a templom épült, mely híres búcsújáró hely lett, majd város keletkezett Mons sancti Angeli néven. A Honor részei: Monte s. Angelo, Pesquici, Vieste, Codi, Varano, Manfredonia a sóbányákkal, San Quirico, Casalnuovo és Campomarino. Minieri Riccio: *Genealogia di Carlo I. d'Angiò*. Napoli. 1857. 95. l. és Camera: *Annali* II. 388. l. j.

² Ms. Vat. Lat. 1290 szeptemberről datálva, tehát Baronius helytelenül említi az 1291. évnél. 23. k. ad annum 1291. 61. §.

³ «cum vis congregata sit fortior et colligatus funiculus difficilior dissolvatur, comitatum Pedemontis . . . cum omnibus terris, castris villis, casalibus et locis aliis ac pertinentiis suis, Comitatus nostris Provinciæ et Forcalquerii . . . incorporandum et uniendum duximus». Lünig II. 1057—3. l. 1306 febr. 14-ről.

⁴ Baddeley is úgy véli, hogy Károlytól indult ki a dolog. Robert the Wise and his heirs 1278—1352. London. 1897. 16. l.

calabriai hercegséget és a primogenitus jogait.¹ Ez természetesen csak a 7 éves Károly Róbert kizárásával történhetett. II. Károly megnyerte a hűbérúr hozzájárulását is VIII. Bonifác 1297 február 27-iki bullájával. A bulla szavai szerint a pápa el akarja kerülni az esetleges kellemetlenségeket, melyek Károly utódainak viszálykodásaiból származhatnak s tekintettel arra, hogy Károly az uralmat *nem őseitől örökölte*, hanem a *sentszéktől nyerte*, a pápa úgy intézkedik, «hogy az ugyanazon fokon levő s ugyanazon ágbeli fiúkból az elsőszülött és két nő közül szintén az elsőszülött s ugyanazon fokon férfi s nő közül a férfi a nőt megelőzze. A mondott gyermekekből pedig az értendő elsőszülött alatt és azon országban az legyen utódod és örökösöd, aki halálod alkalmával közelebbi fok és e fokon idősebb található».²

Az a kérdés merülhet itt fel, vajjon jogos volt-e ez az eljárás és Károly Róbert iránt való szeretetlenség, illetőleg Róbert iránt való előszeretet sugallta-e Károlynak ezt a tényt. Az első kérdésre nehéz a felelet. Itt szerződésről van szó, amelynek egy pontján változtatást eszközölnek, mivel pedig a változtatás a két szerződő fél megegyezésével történik, az jogosnak látszik. Azonban figyelembe veendő, hogy itt egy harmadik személy érdeke forog szóban: *negotium in favorem tertii*. A hűbértörvények szerint az örökösödési sorrendet csak a hűbérúr és az örökösödésre jogosult személy hozzájárulásával lehet megváltoztatni, minden egyéb rendelkezés, tehát a végrendelet is érvénytelen.³ Itt pedig a kiskorú érdekelt féltől nem kérték hozzájárulását az örökösödési rend megváltoztatásához.

Ha arra a kérdésre akarunk válaszolni, hogy méltányos

¹ Az a vád, mintha Róbert mérgeztette volna meg bátyját, Károlyt, hogy a trónt megnyerje s hogy ő bírta rá Lajos bátyját, hogy szerzetbe lépjen (Summonte: *Historia della città e regno di Napoli*. Napoli. 1675. II. t. 353. l.) minden alapot nélkülöz, mert Róbert bátyja halálakor túszként Cataloniában volt.

² Baronius: *Ann. Eccl.* 23. t. 1299. 53. § és Fejér: *Cod. dipl.* VI. 2. 59—60. l.

³ «testamentarische Verfügungen über das Lehn sind dem

volt-e a jogfosztás és nem meríti-e ki a szeretetlenség tényét, figyelembe kell vennünk az ország érdekét. Nápolyban — főleg a szicíliai vecsernye óta — az Anjouk trónja háborgó vulkánon állt, amelyről sohasem tudhatták, mikor fog kitörni s mikor fogja őket elsöpörni. A jogrend, amelyet I. Károly erős keze annyira-amennyire helyreállított, II. Károly fogsága és hosszú távolléte következtében nagyon megingott, s ezt hosszú uralkodása alatt még Róbert sem volt képes helyreállítani. Ilyen körülmények között egy gyermek uralma vagy olyan uralkodóé, ki állandóan távol van az országtól, nagy veszedelmet jelenthet a dinasztia jövője szempontjából. Pedig ez az éremnek csak egyik oldala. A gyermek-király mellé kormánytanácsot kell állítani, s hogyan fogja ez a kormányzó testület akaratát keresztülhajtani az ifjú király ambiciózus nagybátyjaival szemben? Ez az a zavaró körülmény, amelyre a pápai bulla célzást tesz. A pápai politikának különben sem felelt meg, hogy Nápoly és egy északi állam kormánya egy kézben egyesüljön, mert ez esetben féltették az Egyházi Állam függetlenségét és az a veszedelem is fenyegetett, hogy a hatalmas hűbéres kivonja magát a hűbéri függő viszonyból. A pápa részéről tehát megvolt az ok, hogy Károly tervét támogassa. A nehézség csak abban van, hogy Károly Róbert esetében csak lehetőségéről van szó, s ennek a nagyon is kétes lehetőségnek — az ő magyar királyságának — eléje vágnak egy helyrehozhatatlan jogi ténnyel. Súlyosbító körülmény még az örökösödésre jogosult kiskorúsága, ami lehetetlenné teszi, hogy akár pro, akár contra akaratát kinyilvánítsa.

Azt el kell viszont ismernünk, hogy VIII. Bonifác pápa

Vasallen gänzlich verboten und für schlechthin nichtig erklärt». K. W. Patz: Lehrbuch des Lehnrechtes. 347—8. I. Majd ismét: «bey dem letzten Willen zum Besten eines Gliedes der Lehnfamilie genügt der blosse Beytritt der näheren Successoren, so das seine testamentarische Abänderung der Folgeordnung zu ihrer Gültigkeit der lehns herrlichen Concurrenz gar nicht bedarf». U. o. 350—51. I. Itt azonban a pápa hozzájárulása szükséges.

1299-ben Károly Róbertet magyar királynak nyilvánította és nagy erőfeszítéseket tett, hogy akaratának érvényt szerezzen, de törekvése hajótörést szenvedett a magyarok ellenállásán, akik nem voltak hajlandók elismerni a pápa rendelkező jogát Magyarország felett.¹ Ha pedig nem sikerül megszerezni Károly Róbertnek a magyar trónt, Nápoly súlyos belső bonyodalmak elé néz. Ez magyarázza meg a pápák erőfeszítését Magyarországon Károly Róbert érdekében.²

II. Károly komolyan meg volt győződve Róbert fiának kiváló képességeiről s csak vele látta biztosítottak a dinasztia és Nápoly jövőjét.³

Szeretlenséget az 1304-iki rendelkezésben látunk, mely Róbertre ruhazza a salernoi hercegséget és a Honort, amivel az ifjú Károly Róbertet teljesen kizárta Nápolyból és megfosztotta atyai örökségétől.⁴ Ez a tény mutatja, hogy a pápa és a király elhatározták Magyarország és Nápoly teljes különválasztását akkor, mikor még a magyar királyság csak *pium desiderium* volt, sőt a jelek szerint az ifjú trónkövetelő távolabb állt tőle, mint 1299-ben.

Károly király említett célját még jobban bizonyítja 1309 március 16-án kelt végrendelete, amelyben Róbertet általános örökösévé teszi, de ha ez gyermek nélkül meg-

¹ Minieri Riccio : *Genealogia di Carlo II. d'Angiò etc.* Arch. stor. Nap. VII. 33. 1.

² Pontifex non solum procerum efflagitatione, sed instigante Siciliæ rege . . . Carolum . . . vix annum adhuc natum undecimum Pannonibus mittendum esse censuit.» Baronius Ann. Eccl. 23. t. ad annum 1299. 13. §.

³ Egyik oklevelében pl. így beszél : *Sperantes, quod Robertus primogenitus . . . qui debito naturæ ordine in eodem regno successurus est nobis, cum ex sciencie et sapiencie dotibus, aliarumque virtutum donis, quibus eum gracia divina dotavit etc.* Nápolyi kir. levéltár, Reg. Ang. 131. t.

⁴ « . . . civitatem Salerni in nostre Curie manibus existentem cum hominibus, iuribus etc. eidem primogenito nostro . . . concedendam ac donandam duximus.» *Syllabus membranarum ad regiæ sicilæ archivum pertinentium.* Neapoli. 1824—45. III. 2. III. 1.

halna, az következik Károly fiai közül, akit az örökösödés atyja végrendelete értelmében megillet. Ha a szerződés értelmében leány következik, bármelyik fiától származott is, Jeruzsálem és Szicília királyságán kívül minden birtokban fiával Fülöppel, Tarent és Achaia fejedelmével helyettesíti, ha pedig Fülöp már akkor nem volna életben, eggyel a Fülöp után következő fiai közül s ha a fiúk közül egy sem lenne életben, helyettesíti a *most élő fiúktól* származó fiunokáival¹ oly módon, hogy egy fiától származó fiunokái közül a legidősebb következzen s ha idősebb fiának csak leányai volnának, a következő fiú gyermeke örököljön. Ha pedig Róbert atyja életében meghalna gyermekek hátrahagyásával és az az eset állna fenn, hogy a mondott átruházás értelmében nem következhetnének a trónon, az esetben a hercegségben örökösödnének a primogenitura alapján. Károly Róbertnek 2000 arany unciát hagy.²

Míg tehát Róbert örökösei mindenesetre megkapják a hercegséget, illetőleg megkapja a legidősebb, ki köteles testvéreiről gondoskodni,³ addig Károly Róbertnek semmi követelése sem lehet Nápolyban.

II. Károly nemsokára meghalt (1309 május 5-én) s Róbert még azon a napon felvette a király-címet és utasította a községeket, hogy küldjék el syndicusaikat, kik a hűségesküt letegyék.⁴ Mivel királyi pecsétje még nem volt, rendeletét a vicariusi pecséttel erősítette meg. Amint a legfontosabb teendőket elvégezte, sietett Avignonba, hogy letéve a hűbéresküt a pápától megnyerje a koronát s ezzel

¹ «descendentibus scilicet ex viventibus nunc filiis nostris.» A végrendelet közölve Lünignél II. 1065—76. l. és Cameránál: Annali II. 174—82. l.

² «Item relinquimus iure institutionis, Carolo nepoti nostro... duo millia unciarum auri semel et in regno nostro solvendarum.» U. o.

³ «iuxta consuetudinem et constitutionem regni in talibus observatas.» U. o.

⁴ «ut vero heredi et legitimo successori» Minieri Riccio: Genealogia di Carlo I. d'Angiò. Napoli. 1857. 186. l.

megtámadhatatlanná tegye a koronához való jogát. Azonban résen volt Károly Róbert is.¹

Károly Róbert, mint magyar király csak Károly néven szerepelt, — már ekkor intra dominium volt s az actoratus tertii jogánál fogva fellépett igényével a pápánál. Mivel Magyarország szomorú állapota nem engedte meg, hogy az imént megkoronázott király elhagyja az országot és személyesen lépjen fel jogai védelmében, csak követei útján emelhetett óvást a kúriában. Erre a lépésre Róbert el volt készülve és ő, valamint Mária özvegy királyné II. Károly halála és a koronázás közt lefolyt rövid idő alatt két ízben is küldtek követeket Magyarországba, kétségtelenül az örökösödés ügyének békés elintézése érdekében.² Miként a következmények mutatják, a megegyezés nem sikerült s a vitás ügy a pápai konzisztórium elé került. Itt Károly ügyvédei a kor leghíresebb jogászaival: Niccolò Ruffoloval, Bartolomeo di Capuaval állottak szemben s bár helyüket jól megállották, eleve le kellett mondaniok a győzelemről, mert Róbert mellett állt a pápa, a francia király, őt támogatták hitelezői, a firenzei bankárok és előnye volt az is, hogy intra dominium volt.

Maga a pápa teljesen VIII. Bonifác álláspontjára helyezkedett.

A konzisztórium előtt Bartolomeo fényes beszédben rámutatott, hogy nemcsak a törvény, hanem az ország és a kereszténység közjava is azt kívánja, hogy Róbert, a bölcs és tapasztalatokban gazdag férfiú, legyen Nápoly királya, nem az ifjú magyar király, ki nem ismeri Itália viszonyait, idegen környezetben nevelkedett fel, másokkal kellene kormányoznia az országot s békét nem tudna teremteni,

¹ Pray szerint (*Historia regum Hungariæ. Budæ. 1801. 19. 1.*) Károlynak, mikor magyar királlyá koronázták, meg kellett esküdnie, — szokás ellenére — hogy a római egyház jogait védi, birtokait meg nem támadja, sőt azok visszaszerzésére segílyt nyújt. «Hæc regni Neapolitani . . . causa credo adiecta esse». Ezzel szemben Fraknói szerint Károly a régi koronázási esküszöveget mondta el. Magyarország . . . összeköttetései a Szentszékkal. 1. k. 129. 1.

² Anjou-kori Dipl. Emlékek. 1. k. 188. 1.

mert befolyást engedne a magyaroknak, ezt pedig a nápolyi urak nem tűrnék és ebből az áldatlan helyzetből sok viszály keletkezne. Különben is Nápoly pápai hűbér — ez volt az utolsó ütőkártya — és nem örökösödés, hanem pápai adományozás útján nyerhető el.¹

Mazzella is megerősíti, hogy a pápát ítéletében az ország közjára, Róbert nagy bölcsesége és az a meggyőződés vezérelte, hogy Károlynak elég Magyarország és képtelen lesz egyszerre Nápolyt is kormányozni.² Mindenesetre több méltányossággal mondotta ki most V. Kelemen ezt az ítéletet, mint annak idején VIII. Bonifác.

Károlyt a pápai ítélet és Róbert megkoronázása befejezett tények elé állították s egyelőre nem is gondolhatott arra, hogy erőszakkal érvényesítse Nápoly trónjára való jogigényét, Róbert mégis ideges nyugtalansággal figyelte a magyar király minden mozdulatát. Mikor arról értesült, hogy János cseh király és Károly találkoztak és szövetséget kötöttek, meg volt győződve, hogy unokaöccse hadat akar ellene vezetni, amiről természetesen Magyarország belső viszonyai mellett szó sem lehetett.³

Ha kénytelenségből belenyugodott is Károly a nápolyi trón ideiglenes elvesztésébe, nem volt hajlandó lemondani az atyja révén őt illető hűbérbirtokokról, a salerno hercegségről és a Honorról. Erre vonatkozó igényét időről-időre felelevenítette.

Mindjárt uralkodása elején olyan esemény történt, mely a pápai ítélet ellenére reményt nyújtott Károlynak,

¹ A. Costanzo : *Istoria del regno di Napoli*. Napoli. 1544. 1. k. 211. l. Az ő nyomán Summonte i. m. II. k. 369—70. l. «non si havea per successione, ma per concessione del padrone e così poteva il papa sentenziare in favor di Ruberto.»

² S. Mazzella : *Le vite dei re di Napoli*. 1596. 106. l. «illa potissimum aderat ratio, quod regnum illud tunc non tam successione hereditaria devolvebatur in posteros, quam concessione Romani Pontificis, ad quem pleno iure spectabat, commendabatur principibus feudatariis.» Fejér. VIII. 1. 340. 1. L. még W. Gœtz : *König Robert von Neapel*. Tübingen. 1910. 13. l.

³ Fraknói V. : *Vencel király megválasztása*. Századok. 1914. évf. 88. 1.

hogy nápolyi igényeit érvényesítheti. Ugyanis VII. Henrik, a középkori császárideál utolsó képviselője, Rómába indult a koronázásra s Róberthez felszólítást intézett, hogy itáliai tartózkodása idején jelenjék meg előtte és tegyen hűségesküet Provence és Forcalquier grófságokért és mint császári hűbéres vegyen részt a római koronázáson. Róbert hajlandó volt két megbízottat küldeni, kik nevében a hűségesküet letegyék és a római koronázáson részt vegyenek, de Henrik ragaszkodott a személyes megjelenéshez, ami viszont Róbertnek, mint államfőnek presztizsét sértette volna. Az ellentétek kiegyenlítése céljából felmerült egy házassági terv is, de ez a kölcsönös bizalmatlanságon hajótörést szenvedett, sőt mikor Henrik a koronázásra megjelent Rómában, János herceg Róbert parancsára megakadályozta, hogy a császár a Szent Péter-templomba vonulhasson.

A hűbéres ezen eljárása Henriket arra indította, hogy szokatlan fegyverhez nyúljon. Rendes jogi eljárást indított Róbert ellen ugyanakkor, mikor Frigyes szicíliai király szövetségében fegyveresen készült betörni az országba. Phillips úgy véli, hogy, mivel a pápa egyházi átkot mondott Nápoly megtámadójára, ez indította Henriket arra, hogy Róbertet szabályszerűen háromszor Pisába, kuriája elé idézze, amit Róbert vazallusi viszonya alapján megtehetett.¹ Ezzel szemben tény az, hogy Henrik nem riadt vissza a fegyveres beavatkozástól sem.

Róbert az idézésre nem jelent meg, mire Henrik kibocsátotta a «Quomodo in lesæ maiestatis crimine procedatur» és «Qui sint rebelles» konstitúcióit, melyekben felsorolja a birodalom jótéteményeit élvező Róbert bűneit s őt mint felségsértésben bűnöst, minden birtokától, méltóságától, kiváltságától, joghatóságától megfosztottnak nyilvánította s mint lázadót, a birodalom árulóját, ellenségét és felségsértőt a birodalomból száműzte, őt, ha a

¹ Kirchenrecht. Regensburg. 1848. III. k. 283. l. A házassági tervre l. Die Relation Nikolaus von Butrinto. Die Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit. XIV. Jahrh. II. B. 65—66.

birodalom területére lép, fejvesztéssel sujtandónak jelentette ki, alattvalóit pedig a hűségeskü alól felmentette (1313 ápr. 25.).¹

Henrik szokatlan eljárása nagy visszhangot keltett. Andrea d'Isernia, a híres nápolyi jogtudós kifejtette, hogy Nápoly sohasem tartozott a császársághoz s így a császárnak semmiféle joghatósága sincs a nápolyi király mint ilyen felett.²

Róbert szintén közrebocsátott egy emlékiratot, melyben különösen két pontra támaszkodott: 1. a császárság földi hatalom és ezért nem szükséges, 2. a nemzetek függetlenek a császártól.³ Ez az érvelés mutatja, hogy a középkori császárideál végleg elbukott.

A pápa sem mellőzhette hallgatással e fontos és az egyházat hűbérese révén oly közletről érintő eseményt. Muratori Giovanni da Cermenate alapján azt mondja, hogy a pápa eredetileg Henrik pártján állt, de Szép Fülöp, mikor erről tudomást szerzett, azokat a pribékeket küldötte Avignonba, akik Bonifác pápa ellen eljártak s Kelemen pápa hasonló sorstól félve, meggyőződése ellenére Henrik ellen fordult és tehetetlen eszköz lett a francia udvar kezében.⁴ Kelemen tényleg gyenge jellemű, félénk, könnyen befolyásolható ember volt,⁵ de ennek az előadásnak mégsem adhatunk hitelt. Kelemen kezdettől fogva Róbert érdekeinek hordozója volt, s nem tételezhető fel

¹ Albertini Mussati : *De gestis Henrici VII. Cæsaris*. Muratori Ss. t. x. 325 s köv. 11. Lünig II. 1075—80. l. és Baronius i. m. 23. k. ad a. 1313. 11—13. §. A szövegben némi eltéréssel.

² Siragusa : *L'ingegno, il sapere, e gl'intendimenti di Roberto d'Angiò*. Torino—Palermo. 1891. 96. l.

³ U. ott 171. l.

⁴ Muratori : *Annali d'Italia*. 7. XI. p. 367. — Cermenate szerint Fülöp megbízottai berontottak a pápai kancelláriába, hol magukhoz vették a pecsételést alatt álló Henriknek kedvező bullákat, ezeket a pápa lábai elé dobták és őt Bonifác sorsával fenyegették meg. *Die Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit*. XIV. Jahrh. I. B. 61. 543—45. Bl. Leipzig. 1882. — L. még : *Die Relation des Bischofs Nikolaus von Butrinto*. I. h. 100—01 l.

⁵ «impressionable, faible de caractère, diplomate ondoyant, l'homme des demi-mesures.» Mollat : *Les papes d'Avignon*. 331. l.

róla, hogy Henrik kedvéért ellene fordult volna, mikor a féltékenyen őrzött hűbértokok érdeke is azt kívánta, hogy a király pártjára álljon. Azt sem hihetjük el, hogy Szép Fülöp még egyszer meg merészelte volna ismételni az anagnii jelenetet, ami egyszer sikerült ugyan neki, de másodszor könnyen trónjába kerülhetett volna, hiszen a császár sem nézte volna ölbe tett kezekkel az ő érdekét védő pápa bukását. Azt sem kell felednünk, hogy e kockázat idegen érdekekért történt volna. Az azonban igaz, hogy IV. Fülöp felkérte a pápát, találjon módot VII. Henrik támadásának leszerelésére.¹

A Kúria tényleg élesen leszögezte álláspontját a «*Pastoralis cura*» bullával. A bulla elmondja, hogy, mivel a császári ítélet nagy veszedelmekkel járhat, a pápa szükségesnek látja azt kellő értékére leszállítani.

Először is teljesen érthető — mondja a bulla —, hogy a király a császári idézésre nem jelent meg Pisában, mert köztudomás szerint a császár ott nagy sereggel állt és vak gyűlölettel viseltetett a király és hívei iránt s Pisa, hol a császár az ítéletet hozta, a királynak régi halálos ellensége. Ilyen körülmények közt — még ha feltesszük is, hogy törvényesen citáltatott meg, — kérdés, köteles volt-e megjelenni az erős, ellenséges sereggel körülvett bíró előtt.

Az idézés sem volt törvényes, mert a király a birodalom határain kívül a szicíliai királyságban tartózkodott.² A nápolyi királynak a pápa a törvényes bírāja, mint hűbérúr, s a császár nem kérte őt fel, hogy idézze meg a császári törvényszék elé. Állítólag Róbert bizonyos birtokok miatt hűbéri függésben van a császártól, de nem a császári hűbértokokon van a domiciliuma, hanem Sziciliában, tehát nem volt joga megidézni. Ami Róbert bűnös voltát illeti, a király nem is volt soha ilyen értelemben vett alattvalója a császárnak, hogy felségsértést követ-

¹ Lünig II. 1079—82. l.

² «*nec citatio, si quam forsan de ipso infra imperii fines fecit, citatum extra imperium constitutum arctavit*». *Corpus iuris canonici*. Lipsiæ. 1881. II. 1. XI. t. 2. c. 1151—53. l.

hetett volna el. Így az ítélet jogtalan.¹ Még ha feltételezzük is, hogy elkövette a király a bűnöket, melyekkel a császár vádolja, akkor sem a császár jogosult ítélkezni felette s feltéve, hogy a király alattvalója a császárnak, akkor sincs joga a súlyos bűnnel vádoltat megfosztani a védelem lehetőségétől, mely természetes jogon megilleti. Ezen okokból a pápa, mint aki a birodalom felett áll, megsemmisíti az egész ítéletet.²

Henrik fegyverrel akart érvényt szerezni akarátának, de ebben megakadályozta a halál. Az általa indított processzus nagy hullámokat vert fel és a jogtudósok még sokáig vitatkoztak felette, de természetesen e vitáknak Henrik halála után csak akadémikus jellegük volt.³ Ezekben a vitákban nagy szerepet játszott Cino da Pistoia, a kiváló jogtudós és költő, sőt De Blasiis szerint egyike volt azoknak, akik Henriknek a Róbert ellen indítandó processzust tanácsolták.⁴

Az bizonyos, hogy erős ghibellin állásponton védte a császári jogokat s a sienai nagy vitatkozáson fő témája volt: *An iudex domicilii possit in processu inquisitionis inquirere de delicto alibi commissio?* Ő a császári idézés érvényességét azzal az állítással támogatta, hogy Nápoly nem pápai, hanem császári hűbér. Ezzel szemben a legisták kifejtették, hogy Nápoly igenis pápai hűbér, de ha császári

¹ *Sicque nedum non iure, immo nec iuris colore tulit imperator sententiam supradictam in regem ex causa, quæ veritatis subsistentiam non habebat.* U. o.

² «*sententiam et processus omnes prædictos et quicquid ex eis secutum est . . . declaramus fuisse ac esse omnino irritos et inanes, nullumque debere aut debuisse sortiri effectum seu nocumentum, vel notam afferre cuiquam, vel quomodolibet attulisse.*» U. o.

³ L. Bajor Lajos hívének, a híres Marsiliusnak és a pápa álláspontját védő Albertus Pighiusnak vitáját Baroniusnál 24. k. ad a. 1313. 19. §.

⁴ Cino da Pistoia nell' università di Napoli. Arch. stor. Nap. XI. k. 140. l. Cinora vonatkozólag l. még Chiappelli: *Vita e opere giuridiche di Cino da Pistoia.* Pistoia. 1881. l. — L. még Ed. Will: *Die Gutachten des Oldradus de Ponte zum Prozess Heinrichs VII. gegen Robert von Neapel.* Berlin—Leipzig. 1918.

hűbér volna, ez sem sokat változtatna a dolgon, mert a birodalom függő viszonyban van a pápaságtól.

Bennünket az érdekel elsősorban a vitában, hogy, míg Dante bitorlót látott Róbertben, a császári jogokat védő Cino egyetértett Bartolomeo di Capuaval, Andrea d'Iserniával és Niccolò Ruffoloval, hogy Róbert legitim uralkodó és Károlynak semmi igénye sincs Nápolyban.¹ Cino esetében is rá kell mutatnom arra, amit már másutt kifejtettem, hogy a XIV. századbeli olaszban feltalálhatók a nemzeti szellem csirái s ez a nacionalista szellem dolgozik Cinóban is, mikor megtagadja az idegennek tekintett s idegen befolyást jelentő Károlyt.

Károly Róbert minden követ megmozgatott, hogy Róbertet elszigetelje. Így II. Jakab aragon királynak, Róbert szövetségesének nőül ajánlotta nővérét, Clemenciát. Ez nagy riadalmat keltett Róbert udvarában. Róbert, kinek nővére, Blanka volt Jakab első neje, óva intette sógorát ettől a házasságtól. Jakab iparkodott megnyugtani Róbertet s megígérte, hogy az új házasság esetén is hű szövetségese marad.² A házasságból ugyan nem lett semmi, de Szép Fülöp halála után ideig-óráig megint kedvezőbbben alakult a helyzet Károly Róbertre nézve. Nővére, Clemencia, mint X. Lajos neje, francia királyné lett, s így arra a támogatásra, amelyben a francia udvar eddig Róbertet részesítette, most joggal számíthatott a magyar király. Azonban az ifjú király már 1316-ban meghalt, az özvegynek sok megaláztatásban volt része sógora, az új király részéről s befolyását teljesen elvesztette.³

¹ Costanzo i. m. 1. k. 204. I. Cino a *Lectura in codicem* című munkájában is tárgyalja ezt a kérdést, maga a munka azonban elvesztett, csak a legisták műveiből ismerjük a tartalmát. Chiappelli i. m. 127. I. Cino 1329-ben kibékült a pápával s valószínűleg a következő évben ment Róbert meghívására a nápolyi egyetemre. De Blasiis i. h. 143. l.

² Eckhardt F.: Egy politikai házasság terve a XIV. századból. *Századok*. 1910. évf.

³ A. M. Huffelmann: *Clemenza von Ungarn, Königin von Frankreich*. 1911.

XXII. János, az új pápa, — Villani János szerint — foltozó varga fia volt, kit II. Károly taníttatott ki s ő segítette püspöki székbe is, Róbert pedig kancellárrá tette és benső baráti viszony fejlődött ki köztük, tehát természetes, hogy a nápolyi érdekek szószólója volt, de a magyar király mégis kísérletet tett nála.¹ 1317-ben, éppen abban az időben, mikor Róbert öccsére, János achaiai hercegre, ruházta a salerno hercegséget, megújította követelését az atyai örökségre. Rokonát, János viennei dauphint, prokurátorává és követévé nevezte ki a salerno hercegség és a Honor visszaszerzésére.² Célt most sem ért, de felszólalása legalább nem hagyta elaludni az ügyet. 1317 után egyideig nem is használta a Salerno hercege és a Honor ura címet, míg 1323-ban ismét felelevenítette azt.³

Más fordulatot adott a dolognak Károly calabriai hercegnek, a trónörökösnek halála (1328). A hercegnek nem maradt fiúgyermek és az öregedő Róbert két leányunokájának akarta biztosítani a trónt, ez azonban nagy gondot okozott neki. Láta testvérei törtetését, hogy családjuknak megszerezzék a koronát, másrészt tudta, hogy a trónján megerősödött magyar király sem mond le igényéről. A súlyos dilemmát egy házassági tervvel akarta megoldani. Eddig nem tudták eldönteni, hogy a pápától, Róberttől vagy a magyar királytól indult-e ki a házasság eszméje, de mi határozottan kimondhatjuk, hogy Róbert vetette fel az eszmét, hogy egyrészt leszerelje a vetélkedő Tarantoiakat és Durazzokat, másrészt, hogy Nápoly nyugalmát Magyarország részéről biztosítsa.

A krónikások egy provencei költőnek, ki Bartsch véle-

¹ Historie. Venetia. 1560. I. t. IX. l. 79. c. — L. még F. de Stefano cikkét Arch. stor. per la Sicilia Orientale a. 18. fasc. 1—3. 1921.

² «fratrem nostrum... constituimus et creamus nostrum certum procuratorem et nuncium specialem et generalem... ad petendum, exigendum et recuperandum a... Roberto... Rege, vel a quopiam alio possidente seu tenente principatum Salerni et iura dicti principatus, nec non et honoris ac montis sancti Angeli et iura eiusdem» etc. Fejér VIII. 2. 41—2. l.

³ Fejér VIII. 2. 419. l.

ménye szerint Róbert utolsó óráinak szemtanúja, de mindenestre kortársa volt, elbeszélése alapján érzelmi okot is említenek. Szerintük Róbertet lelkiismeretfurdalásai indították arra, hogy bátyja gyermekét, kit ő fosztott meg atyai örökségétől, így kárpótolja. A megokolás erősen magán hordja ugyan a középkori krónikás sablonos gondolkodásmódját, de mégis feltételezhetjük, hogy ez is az okok közt volt, mert Róbertet fia halála teljesen megtörte és az addig életvidám férfi mindinkább elfordult a világtól és valósággal pietisztikus roham vett rajta erőt. Így lehetséges, hogy ez a lelkiállapot hozzájárult a fontos lépés megtételéhez.¹

Itt két tényt kell megállapítanunk: a) hogy a magyar Anjouk, miként a következőkből is kitűnik, tényleg sohasem mondtak le a nápolyi örökségről és b) ha Róbert nyíltan soha be nem vallotta is, de a házassággal implicite elismerte a magyar Anjouk trónigényének jogos voltát.

¹ Erzsébet királyné később így ír a pápának: «quod ambe sorores . . . debuerunt *ex consilio et ordinatione* . . . *Johannis papae XXII*. . . duobus filiis matrimonialiter copulari». Ebből tehát azt lehetne következtetni, hogy a pápától származott az eszme, de a pápa válasza viszont Róbertet állítja elének, mint a házasság megpendítőjét: «*Ordinationem autem, quam praefatus Robertus rex Sicilie super duabus sororibus . . . matrimonialiter duobus natis tuis fecisse dicitur copulandis*» etc. Theiner: Mon. I. 716—18. I. 1083. sz.

A pápa és Erzsébet ellentétes állítása nem bizonyíték amellett, hogy a házasság eszméje Róberttől indult ki, de az a körülmény, hogy így ment az át a köztudatba és később is hivatalos aktákban többször történik erre hivatkozás, bizonyossá teszi, hogy Róbert volt a kezdeményező. Például a Genealogia című okmány többek közt azt mondja: Item et pour ce que le Roy Robert savoit bien que il navoit nul droit ou Royaume de Cezille, il fit en sa vie mariage du second ney filz du dit Roy Charles dongrie . . . et de la dite Royne Jehanne . . . affin que le Royaume revenist aux hoirs du dit Roy Charles de Ongrie». Óvári L. közlése Tört. Tár XXIII. k. és Arch. stor. Nap. 1877. évf. IX. doc. — Piacenzai Lajos Memorialéjában azt mondja, hogy Róbert «conscientia ductus» vetette fel a házasság eszméjét. U. ott. VIII. doc.

A provençei költő e szavakat adja a haldokló Róbert ajkára:

nos meravilhes,
si ay revestit lo rey Andrieu c' ũey es
Del realme, car dreg es e razon,

Róbert 1330 november 4-én a Castel Nuovóban nagy tanácsot hívott össze s közölte akaratát, hogy Johannát, ennek halála esetére Máriát, teszi örökösévé.¹

Már ekkor javában folytak a megbeszélések a két udvar közt, amit bizonyítanak a követjárások az 1330., 1331. és 1332-ik években,² ami egyszersmind azt is mutatja, hogy hosszas tárgyalások előzték meg a két királyi udvar meg egyezését. Közben Károly újból fellépett a salernoi hercegségre és a Monsra vonatkozó igényével, s mikor Róbertnél meghallgatásra nem talált, a pápához fordult. A pápa kérte is Róbertet, hogy hacsak valami ő előtte ismeretlen fontos ok nem áll útjában, teljesítse Károly kérését és János achajai herceget kártalanítsa valamivel a Monsért, nehogy annak tagadja meg öröksége kiadását, kinek fiát egész birtokának örökösévé akarja tenni. (1331 jan. 19). Ebből tehát az látszik, hogy már 1330 végén a pápa is tudott Róbert szándékáról, másrészt jogilag teljesen kettéválasztották az ország és a salernoi hercegség kérdését.³

Carle Martel lo sieu avi que fou ;
E mon frayre de mi fou premier nat,
Degra regir miels que yeü lo regnat.
Consiensa del tort per cert avia,
Per que yeü (cre) que als sieüs tornat sia.

K. Bartsch : Denkmäler der provenzalischen Literatur. Stuttgart. 1856. 55. l.

Maga Károly Róbert a Csór Tamás számára kiállított adománylevélben szintén Róbertet jelöli meg kezdeményező fél gyanánt : «cum nos *ad . . . petitionem . . . Roberti . . . regis . . . Andream . . . Neapolim . . . personaliter ducere . . . disposuissemus ibi postea feliciter Deo propitio regnaturum*». Fejér : Cod. dipl. VIII. 4. 58. l. 4. sz. 1335-ről!

¹ Caggese R. : Roberto d'Angiò e i suoi tempi. Firenze. 1922. I. k. 663. 64. l.

² Anjou-kori Dipl. Eml. I. k. 281., 283., 285. l.

³ Katona I. : Historia crit. VIII. 464—48. — L. a pápa levelét Károly Róberthez : Fraknoi Vilmos : Oklevelek Endre és Johanna házasságkötésének történetéhez. Tört. Tár. 1898. évf. A pápa sürgeti a magyar királyt : «ut hac petitione (t. i. a salernoi hercegségre vonatkozó), si obtineri, quod petis, nequeat, prætermisssa, ad consummandum ceptum tractatum moras succindere studeas» (1331 febr. 15-ről.) 385—86. l. Kiadva Fejérnél is VIII. 3. 358.

XXII. János, ha nem is tőle eredt a magyar házasság gondolata, teljes erejével felkarolta azt, mert csak így látta Nápoly békéjét biztosítva. Mindent elkövetett, hogy a megegyezés minél előbb létrejöjjön, annál is inkább, mert félt, hogy az elkeseredett Károly Róbert Bajor Lajossal lép összeköttetésbe. Bizonyára nyugtalanította a pápát is és Róbertet is az a körülmény, hogy 1323-ban Péter szicíliai trónörökös nőül vette János cseh király leányát, a szicíliai király, Frigyes, jó viszonyban volt Bajor Lajossal s 1325-ben, majd 1327-ben Károly szövetséget kötött János cseh királlyal s így az a látszata volt a dolognak, hogy itt egy liga készül a nápolyi király ellen. Ez a veszedelem még most is fenyegetett.

A pápa örömét fejezte ki Róbertnek, hogy «bizonyos józan okokból» létrehozza a házasságot,¹ majd Sanciát, Róbert nejét kérte, hogy tekintettel a házasság nagy jelentőségére, a két család jövőjére, legyen rajta, hogy a házasság minél előbb létrejöjjön.²

A megegyezésnek azonban nagy akadálya volt: Károly magyar király makacs ragaszkodása követeléséhez. A türelmetlen pápa kifakadva a huzavona miatt, szemrehányást tett a királynak késedelméért. Nem sejtí a magyar király — írja többek közt János pápa —, mennyien szeretnék gyermekeiket a nápolyi királyleányokkal eljegyezni. Károlynak az isteni kegyelem megadta a lehetőséget, hogy elsőszülöttjét, vagy mindkettőt eljegyezhesse a nápolyi leányokkal, s ő húzza-halasztja a dolgot. Ne feledje, hogy az emberi akarat állhatatlan, addig éljen az alkalommal, míg lehet. Ő, a pápa rajta lesz, hogy Károly kérése teljesül-

¹ «certis ex causis rationabilibus que ad id tuum monent animum». Reg. Vat. 116. 240. l.

² «quam sit expediens Sicilie et Ungarie regum illustrium unio, tuam prudentiam credimus non latere. Saneque hoc procurari nequit nostro iudicio melius, quam si tractatus ceptus de matrimonio contrahendo inter primogenitam . . . ducis Calabrie et primogenitum regis Ungarie prout est ad presens possibile, compleatur.» 1331 jan. 19. Reg. Vat. ; 116. 92. r.

jön, de ha ez nem lenne lehetséges, ne bukják meg ezen az egész terv.¹

A pápa a tényekről számolt be, mikor figyelmeztette Károlyt, hogy sokan vannak, kik a leányok kezére pályáznak. Ezek közt találjuk a nápolyi királyi hercegeket is.

A nápolyi hercegek felháborodással értesültek Róbert tervéről, mely az ő reményeiket kilátástalanokká teszi s főleg a Tarantoiak mindent elkövettek, hogy a tervet meg-
hiúsítsák. A francia király, Valois Fülöp, közeli rokonuk volt Katalin címzetes konstantinápolyi császárnő révén, s a király nápolyi rokonai unszolására fel is lépett a pápánál, de XXII. János kijelentette, hogy diszpenzációt adott a magyar királyfiak és a nápolyi hercegnők házasságához s ezeket csak Károly Róbert fiai vehetik el.²

Közben t. i. folytak a tárgyalások, melyekbe bekapcsolódott Humbert de Cholay is. Martell Károly leányát, Beatricet, ugyanis nőül vette János viennei dauphin, s ebből a házasságból származott Humbert. Mathias von Neuenberg szerint az ifjú a tudományokban jártas volt, külseje asszonyéhoz hasonlított és inkább vitatkozással és tanulással foglalkozott, mint lovagi dolgokkal. Ezt a jellemzést a tények is igazolják, s éppen ezért használták fel többször Anjou-királyaink követi küldetésre. Ilyen küldetésben járt Humbert 1332-ben is Avignonban s a pápa onnan Róberthez küldötte.³ Cholay feladata bizonyára a végső akadályokat volt hivatva elhárítani, mert jún. 16-án már megadta a pápa a diszpenzációt⁴ s a következő napon sür-

¹ L. Fraknói: Oklevelek Endre és Johanna házasságkötésének történetéhez. 385—6. l. 1331 febr. 15. — Közli a leveleket Léonard is a Schipa-émlékkönyvben 201. s köv. lapokon. — L. még Fraknói: Adalékok Endre és Johanna házasságkötésének történetéhez. Századok. 1898. évf. 289. l.

² A pápa tényleg foglalkozott már a diszpenzáció ügyével: «quod fu, fili carissime . . . unum de natis . . . Caroli regis Ungariæ . . . et alteram de filiabus quondam Caroli ducis Calabriæ . . . desideres matrimonialiter invicem copulari.» Fraknói i. h. 391—92. l.

³ Theiner I. 588. l. 870. sz.

⁴ «pro confovendis et augendis . . . inter te, fili carissime, dictumque regem Sicilie ac utramque domum regiam pacis et caritatis federibus tractatus hactenus est inceptus». Theiner I. 589. l. 872. sz.

gette a házasságot.¹ Június 30-án megegyezéssel állapítja meg, hogy bár a házassági tárgyalás egy kissé elhúzódott, de végre Róbert és Piacenzai Jakab, Károly megbízottja, megegyeztek, hogy Lajos herceg nőül veszi Johannát, az idősebb leányt s ha Lajos a törvényes kor és a házasság consummálása előtt meghalna, András lép a trónörökös-nővel házasságra. Ha Johanna halna meg, Mária lép házasságra Lajossal vagy a magyar király más életben maradt fiával.²

1332 június 27-én a magyar követek feladatukat bevégezve, visszatértek hazájukba Róbert kamarásának, Bandonio Bassianonak kíséretében.³ Róbert külön követiséget küldött Magyarországra Berardo Aquino, Loreto grófja vezetésével. Károly kitüntető szívességgel fogadta a követeket, gazdagon megajándékozta őket és kilátásba helyezte, hogy András fiával rövidesen útrakel Nápolyba.⁴

A megígért látogatás megmozgatta úgy Velencét, mint Nápolyt. Velence felhasználva a belső zavarokat, melyek Károly erejét egy évtizedre lekötötték, a tengerparti városokat hódolatra kényszerítette és ezért a rendesnél is jobban érdekelte minden hír, mely Magyarországból érkezik és különösen érdekelte a nápolyi kapcsolat, mely elzárhatta előtte az Adria kijáratát. A signoria értesülve Károly nápolyi útjáról, rögtön követség küldéséről gondoskodott. A követeknek adott utasítás értelmében Zengbe érkezve, érdeklődniök kellett Károly hollétéről. Ha a király már Zágrábban van, vagy azt el is hagyta, menjenek eléje, fejez-

¹ «consideratis honoribus et utilitatibus innumeris exinde utrique domui regie proventuris». Reg. Vat. 116. 247. l. Theinernél (I. 1589. I. 873. sz.) hibás.

² Theiner I. 590. I. 875. sz.

³ Minieri Riccio: Genealogia di Carlo 11. d'Angiò Re di Napoli. Arch. stor. Nap. VII. t. 43. l.

⁴ A házasságra vonatkozólag mondja a Chron. Suessinum: pro quibus exequendis comes de Lorito pluries ivit apud Ungariam ex mandato Egis Roberti. i. h. 162. l. Róbert követe Károlynál, ki a Nápolyból visszatérő Sems Miklóssal utazik: Óvári L.: A magy. tud. Akad. tört. bizottságának oklevélmásolatai. Budapest, 1890. l. 45. sz.

zék ki a köztársaság örömét az eljegyzésen és jövetelén, s ajánlják kegyébe a köztársaságot. Adják tudtára, hogy Velence hódolatát óhajtja kifejezni a követség útján, s ez a követség Apuliáig fogja fiát kísérni. Ha csak a fiú jön, maradjanak Zengben, ott várják be érkezését. Ha a fiú csak megelőzi atyját, akkor se menjenek Zágrábba, hanem csatlakozzanak a fiúhoz. Ha szóba kerülnének a velenceiek szlavóniai birtokai, védjék meg a köztársaság érdekeit és számoljanak be az eseményekről.

Természetesen Nápolyban is nagy előkészületek folytak a királyi fogadtatásra. Fényes gályákat szereltek fel a királyi vendégek számára, a hajók a szlavón parton veszik fel a magyar királyt és fiát. A hajók parancsnoka Bertrand de Baux, a két királyi család rokona (Bertrand leánya, Marie, Humbert neje lett). Róbert értesülése szerint a királyi vendégek 200 lóval jönnek, tehát a portulanusoknak nagyszámú szállítóhajóról kell gondoskodniok. Úgy látszik, a király nem rendelkezett megfelelő hajóval, azért utasítást adott az athéni herceg hajójának elküldésére a király és fia részére — ha a hajó használható állapotban van. Gondoskodni kellett megfelelő mennyiségben élelmiszerekről is a király és kísérete számára, ami nem kis gondot adott a nápolyi udvartartásnak, különösen a romlékony ételneműek eltartása volt nehéz. Nagy összegeket utalt ki a király andriai és melfii borra, rizsre, fűszerre, sózott húsrá, viaszra, kenyérre és kétszersültre. Szállítottak tűzifát, ágyakat, sátorfedő gyapjuszövetet és a sátor befedésére viaszosvásznat. Gondoskodniok kellett megfelelő szállásokról. Acciajuoli Miklós, ki már ekkor tekintélyes ember volt, saját cégétől szerezte be a kárpitokat, melyekkel a magyar király szobáit díszítették. Vörös, fehér, zöldes színű szövetet is be kellett szerezni a magyar király címere és a szolgálatára eléjüküldendő hat hajó zászlói számára. Ha még hozzá- vesszük a lovak ellátására szükséges eleséget, elképzelhetjük, milyen nagy feladat volt az akkori viszonyok közt egy királyi fogadtatás.

Róbertnek még ajándékokról is gondoskodnia kellett vendégei számára. Bár a zsugori király lehetőleg olcsón

oldotta meg az ajándék ügyét — tekintettel, hogy a kíséret egyik-másik előkelő tagját, pl. Vitus püspököt is meg kellett ajándékozni, ez tekintélyes összeget emésztett meg.

Más bajok is voltak. Nápoly ekkor elhanyagolt, a Castel Nuovo, a királyi lak piszkos volt, ezen is segíteni kellett. Az utcákat, amennyire lehetett, rendbe hozták, kicsinosították a királyi kastélyt is, máskor elhanyagolt kertjében ritka állatok futkostak, a kertészek, amennyire a nyári időszakban délen lehetséges, királyi udvarhoz méltó kertet varázsoltak a kastély köré.

A nagy előkészület azonban egyelőre hiába történt. Frangepán Frigyes már dec. 16-án értesítette a velencei dogét, hogy a tervezett út elmarad. A király eljött fiával Székesfehérvárig, ott azonban olyan erővel vette elő a podagra, hogy a közelgő télre való tekintettel és bárói tanácsára visszatért Visegrádra. Így tavaszig nem lehetett szó a nápolyi útról. Tavasszal újra kezdődött Nápolyban a készülődés. 600 ló számára gondoskodtak hajókról, a kíséret számára megfelelő mennyiségű élelmiszerről, főleg kétszersültről és sózott húsról. Ez alkalommal tényleg útra kelt a király András fiával. Fia számára nevelőül, tanítóul és háztartása főnökéül Csór Tamást szemelte ki, kit előre küldött Zengbe. A király kíséretében ott találjuk a legkiválóbb főurakat, a főpapok közül Telegdi Csanád esztergomi érseket, Báthori András váradi, Piacenzai Jakab csanádi püspököt, Henikot, a királyné fivérét, Dancs zólyomi ispánt. A kíséret száma körülbelül 66 főre tehető.¹

Károly és kísérete szerencsésen megérkeztek az apuliai partokra, hol fényes fogadtatás várt rájuk. A Bardi- és Peruzzi firenzei cégek Róbert utasítására Barlettában nagy pompával rendezték be a magyar király szállását és megállapították a bevonulás rendjét. A nápolyi bevonulásban Firenze 8 követe is részt vett. Róbert a nolai kapuig ment vendége elé, kíséretében voltak a nápolyi királyi család tagjai. A fővárosba szept. 8-án vonultak be, s a kis András herceget Humbert, ekkor már dauphin

¹ Pór A. : Csór Tamás stb. Kolozsvár, 1890. 11. l.

vitte aranyos pallium alatt karjaiban, míg a magyar király szintén aranyos pallium alatt vonult be.¹

A pápa örömmel értesült a magyar király megérkezéséről, s kifejezte Róberthez írt levelében reményét, hogyha a Károly levelében foglaltak bekövetkeznek, béke és boldogság lesz a két királyi család osztályrésze. A pápa levele arra enged következtetni, hogy a két család közt folytatott tárgyalás csak közvetlen Károly hajóraszállása előtt ért véget, s Károly előbbi lemondásának a nápolyi útról nemcsak betegsége, hanem egyéb okai is voltak. Ezt sejteti az a körülmény is, hogy a két utazás közé eső időközben a pápa két ízben is küldött követeket Róberthez, s mindkét alkalommal kéri Sancia közbenjárását is, tehát Róbertet engedékenységre akarta bírni, s ez sikerült is.²

Károly érkezése után a pápai diszpenzáció birtokában véglegesen megegyezett a két király a házassági szerződés szövegében. E szerint András fogja elvenni Johannát, ha pedig Johanna meghalna a házasság előtt, András Máriát veszi nőül, míg ha András halna meg, Johannát elveszi Károly másik fia, kit atyja kiválaszt. Ha a jegyespár meghalna a házasság megkötése előtt, Károly most élő fiai közül egyik elveszi Máriát.

A szerződésben eredetileg szó volt Lajos magyar herceg és Mária hercegnő házasságáról is, de ezt erősen befolyásolta a lengyel aspiráció. A lengyel trón biztosítása Károlyt közelebb vitte a Luxemburg-érdekkörhöz. Már a nápolyi szerződés megkötése előtt gondolt Károly arra, hogy János cseh királlyal szemben Lajos fiának biztosítsa a lengyel trónt és eljegyezze őt János unokájával, de István herceg születése megint előtérbe állította a Lajos—Mária kombinációt. A visegrádi kongresszus után mégis a cseh-magyar viszony kiépítésének gondolata győzött és Lajos el is jegyezte Károly morva örgróf leányát, Margitot. A nápolyi hercegnő egy azon korban gyakori önző terv

¹ Mss. Vat. Lat. 4601. sz.

² Reg. Vat. 117. V. 141. és 152. p.

áldozata volt, amely szerint őt függőben hagyták, hogy ha Margit meghalna, akkor Lajos elveszi Máriát. Szóba került ugyan Mária és István herceg házassága is.

A szerződést a királyok, Sancia és a környezetükben levő urak esküvel erősítették meg, s a szerződéshez, amely szerint az új pár együtt fog uralkodni, János pápa is hozzájárult (1333. nov. 8.).¹

Maga az eljegyzés szeptember 28-án ment végbe fényes ünnepségek közt. Károly azonban, kinek tiszteletére egymást érték az ünnepségek, közben súlyosan megbetegedett, amint kivehető a pápa leveléből, gyomormérgezésben, de az orvosi tudomány hamarosan lábra állította, s a pápa sürgette Magyarországra való visszatérését, hogy valami lázadás ne üsse fel fejét távollétében.²

¹ Theiner I. 593—94. l. 8883. sz.

² Pór szerint 1334 márciusában tért vissza Magyarországra. Ezzel szemben Róbert egyik oklevelében többek közt ezt mondja : in reversione dicti Regis Ungariae de dicto mense Januarii. Anjoukori Dipl. Eml. I. 320. l. Két a magyar király szolgálatában álló lovag zsoldját január 28-ig kapja, mi szintén amellet szól, hogy Károly januárban indult vissza. Anjoukori Dipl. Eml. I. 335. l.

II. FEJEZET.

András helyzete a nápolyi udvarban. Intrikák.¹

Róbert a jegyespár számára külön udvart rendezett be, mely elég fényes volt. András személyének őrzését Pietro de Cadinetora bízták, az atya azonban magyar kíséretet is hagyott hátra fia mellett Druget Miklós vezetése alatt. Három magyar nő is maradt András környezetében: Margit, Ilona és Erzsébet.

A kis magyar herceg tehát a nápolyi udvarba került és érkezésekor a furor prædicandi-ban szenvedő király őt is prédikációval fogadta, melynek jeligéje: «Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui». Math. 3, 17.² Rövidesen kitűnt azonban, hogy ha Róbert előtt kedvelt volt is a fiú, de annál kevésbbé volt kedvelt az udvar előtt. Ez az udvar arra számított, hogy Károly calabriai herceg halála után a Durazzoi- vagy Tarantoi-ház valamelyik tagja fogja nőülvenni a trónörökös Johannát s így a király környezete már eleve két részre oszlott: a Durazzoi- és Tarantoi-pártra, aszerint, amint érdekei az egyik vagy másik családhoz fűzték, az egyiktől vagy másiktól várta nagyravágyó terveinek megvalósulását. Ekkor váratlanul felmerült a magyar házasság gondolata s megjelent az udvarban egy idegen gyermek, ki más légkörben nőtt fel, akire nézve idegenek a nápolyi udvar urai, s kinek bizonyára saját környezetében meglesznek a maga emberei, akikre az ország kormányzásában támaszkodni fog. Ilyenformán gyűlölettel tekintettek a szerencsétlen kis hercegre, mint hivatlan betolakodóra.

Ha az udvaroncok is gyűlöltek a kis herceget, elkép-

¹ Lásd «András herceg tragédiája és a nápolyi udvar» c. tanulmányomat. Szent István Akadémia kiadása. Budapest. 1928. És Századok, 1928. évf.

² W. Goetz i. m. 60. l.

zelhetjük, hogy még fokozottabb gyűlölettel tekintettek rá a király testvérei, a Tarantoi és Durazzoi hercegek, mint olyanra, ki őket a trónhoz közelebb állókat, jogos örökségüktől megfosztja. Eleinte még lefoglalta a két családot az egymással folytatott viszálykodás. Ugyanis, mikor Róbert testvére, Fülöp meghalt, ennek legidősebb fia, Róbert, mint címzetes konstantinápolyi császár, hűbér-esküt követelt nagybátyjától, Jánostól, Achaia fejedelmétől, amit János nem volt hajlandó letenni. Ebből elkeseredett küzdelem fejlődött ki a két család között, míg végre Róbert király úgy oldotta meg a kérdést, hogy Jánosnak Achaiaért, mely a Tarantoiak birtokába ment át, Durazzot és kerületét adományozta hercegi ranggal.¹ Ez a megoldás látszólag lecsillapította a kedélyeket, de alattomban tovább izzott a gyűlölet és a vetélkedés, mert most már mindkét család arra irányította egész törekvését, hogy valami módon biztosítsa magának a trónt. A Tarantoiak és Durazzok működése kétirányú: amíg egyrészt egyik a másikat háttérbe akarja szorítani, másrészt utat és módot keres, amellyel a két királyi hercegnőtszabaddá teheti és kezükkel a koronát családjának biztosíthatja.²

Igy indult meg András herceg ellen az aknamunka, melyben a két egymást gyűlölő család egyetértett. Ugy látszik, a herceg magyar környezete hamar felismerte a helyzetet és értesítette tapasztalatairól a magyar udvart, mert Károly Róbert több ízben küldött külön követet Nápolyba, hogy fia helyzetéről híven beszámoljon.³

Az előtérben a Tarantoi és Durazzoi hercegnők álltak.

¹ Baronius: *Ann. Eccl.* 24, v. ad ann. 1332. 18. §. De Blasius Isten büntetését látja benne, hogy éppen Achaja volt az első ok a családban a vetélkedésre. János herceg ugyanis úgy akart a fejedelemség birtokába jutni, hogy elvette Matilde d'Hainaut-t, akit aztán hamis vád alapján börtönbe záratott s a szerencsétlen nő ott töltötte egész ifjúságát. *Racconti di storia Napoletana.* Napoli, 1908. 155—56. és 190—1. ll.

² Máriát Lajos magyar trónörökösrel jegyezték el. A Tarantoi és Durazzoi hercegi családban három-három fiú volt.

³ Így többek közt Csór Tamás, a kis herceg egykori tanítója is több ízben járt Nápolyban. L. Pór A.: *Csór Tamás.* 1890. 12. l.

A fontosabb szerep a gonoszlelkű Valois Katalinnak, c. konstantinápolyi császárnénak és tarantói hercegnőnek jutott. Fényes rokonsággal dicsekedhetett, amennyiben rokoni szálak fűzték úgy az Anjoukhoz, mint az imént Franciaország trónjára került Valois-khoz. Anjou I. Károly leánya, Beatrix, Courtenay Fülöphöz, az elűzött Balduin konstantinápolyi császár fiához ment nőül, leányuk, Katalin, Valois Károly neje lett, s ebből a házasságból származott Valois Katalin. Katalint eredetileg a burgundi herceg fiával, Hugóval jegyezték el, de V. Kelemen és Szép Fülöp francia király közbenjárására ez az eljegyzés felbomlott és a 12 éves Katalin Fülöp tarantói hercegnek, ki neki atyja lehetett volna, lett a második felesége (1313). Igaz, hogy némelyek szerint Valois Katalin sánta volt, de Fülöp szemében nem a testi hiba, hanem a Konstantinápolyra való igény volt a fontosabb.¹

Katalin a pápai udvarral Franciaország útján találta meg a kapcsolatot és fivére, VI. Fülöp francia király, azon dolgozott, hogy Katalin fiainak megszerezze a hercegnők kezét és Nápoly trónját.

Katalin rokoni összeköttetésein kívül kiváló támaszra talált Niccolò Acciajuoliban. A szép és eszes firenzei kereskedő már több gyermek atyja volt, mikor 21 éves korában Nápolyba került. Itt szakított előbbi foglalkozásával és az éppen akkor özvegyé lett Valois Katalin szolgálatába állt.

Annyira megnyerte a fiatal özvegy tetszését, hogy ez csakhamar rábízta fiait nevelését, sőt birtokainak kormányzását is. A bizalom megnyilatkozásában nagy része volt Acciajuoli megnyerő külsejének is, hiszen rövidesen köztudomású lett, hogy a császárnő a volt kereskedővel szerelmi viszonyt folytat.² Acciajuoli jó barátja, Boccaccio,

¹ De Blasiis G. : *Racconti di storia Napoletana*. Napoli. 1908. (Nuova bibl. di letteratura, storia ed arte II.) 149—51. l. R. Caggese : *Roberto d'Angiò e i suoi tempi*. Firenze. 1922. I. k. 19. l.

² Palmieri M. : *De vita et rebus gestis Nicolai Acciaiuoli etc.* Muratori R. I. Ss. XIII. k. 1205—6. l. Az udvaroncok értesítették is a fiatal hercegeket : «ch'egli usava colla Madre». Fil. Villani : *Le vite d'uomini illustri Fiorentini*. Venezia, 1747. 88. l.

szerint «Miklós beleszeretett Katalinba és őt elcsábította», valószínűbb azonban, hogy nem az egyszerű kereskedő közeledett a hatalmas úrnőhöz, hanem Katalin volt a kezdeményező.

Firenze eszes és eszközökben nem válogató fia szé-
dületes karriért csinált, s 1335-ben, négy évvel Nápolyba
érkezése után, már lovag és hűbérúr volt. Torracca talá-
lóan jellemzi őt: «Ravasz, vakmerő, igen ügyes, skrupu-
lusok nélkül csodálatosan értett hozzá, hogyan lehet hasz-
not húzni a körülményekből és hogyan lehet lerakni nagy-
ságának alapjait».¹ Hatalmas birtokokat kapott Katalin-
tól és fiától, Róberttől, de — meg kell vallani — híven is
szolgáltatta őket. Ő eszközölte ki János herceg lemondását
Achaiairól,² s azután minden törekvése arra irányult, hogy
neveltjei egyikének megszerezze a trónt, s ő szerepel a hát-
térben, mint a császárné sugalmazója.

A másik főszereplő János durazzoi herceg neje, Ágnes,
Archembaudnak, Perigord grófjának és a híres és hírhedt
Brunissenda de Foixnak leánya, tehát szintén francia, ki
1321-ben lett János herceg második felesége.³

Ágnes ugyan nem dicsekedhetett olyan hatalmas
rokonsággal, mint Katalin, de neki sem volt oka kétségbe-
esni, mert befolyásos támasza akadt fivérében, Taleyrand
kardinálisban. Nem lesz talán érdektelen, ha ezzel a hát-
térben nagy szerepet játszó egyénnel röviden megismer-
kedünk.

Élie Taleyrand 1301 körül született. Mivel a perigordi
gróf fiára nem várt valami nagy vagyon, szülei egyházi
pályára szánták, hol szép előmenetelre volt kilátása.
Anyja ugyanis V. Kelemennél nagy befolyással rendel-
kezett, s bár Kelemen nemsokára meghalt, emberei
nem hagyták el az ifjút. Ennek jele, hogy 1324-ben már
limogesi püspök, 1328-ban pedig auxerre-i püspök lett.
Közben — úgy látszik — a királynak is fontos szolgálato-

¹ Torracca F.: *Giov. Boccaccio à Napoli*. Roma, 1916. 117. l.

² Tanfani L.: *Niccolò Acciajuoli*. Firenze, 1863. 26. l.

³ Házassági szerződésük közölve Lünignél: *Cod. Italiae Dipl.*
1726. II. k. 1089—96. l.

kat tett, amelyekkel sikerült megnyernie annak kegyeit. Protekció és pedig elsősorban a királyi támogatás nyitotta meg neki az utat a bíboros-kollégiumba is (1331). XXII. János levele, melyet ez alkalomból hozzá intézett, nem tudott Egyház körül szerzett érdemekre hivatkozni, csak előkelő egyének közbenjárására és a francia király sürgető kérésére, melyek a pápát arra bírták, hogy felvegye a bíboros-kollégiumba.¹ A Durazzok érdekeit tehát a pápai udvarban Taleyran dbíboros képviselte, ami annál fontosabb volt, mert Nápoly tudvalevőleg pápai hűbér volt.

A hercegnőknek kiváló segítőtársuk volt az udvar és Nápoly is. Az udvar már II. Károly korában mélyre süllyedt; magának a királynak magánéletéről is furcsa hírek keltek szárnyra, Róbert pedig annyira túltette magát az erkölcsi törvényeken, hogy második neje, Sancia, el akart tőle válni, s csak a pápa közbelépése akadályozta meg szándékában. Az olasz írók a francia nőket vádolják, hogy ők hozták be a léha szellemet a nápolyi udvarba. Ha figyelembe vesszük, hogy Valois Katalin, Ágnes durazzoi hercegnő, a calabriai herceg neje stb. mind franciák voltak, kik Szép Fülöp udvarának romlott légkörében nevelkedtek, bizonyos fokig igazat kell adnunk az olaszoknak, de azt is meg kell állapítanunk, hogy a XIV. század erkölcsi tekintetben is átmeneti kor, melyben a középkori vallásos külszín már csak gyengén takarja a kirobbanó renaissance-életörömet.

Az udvar értéktelen, szűk látókörű férfiakból — még

¹ A pápának Taleyrandhoz intézett levele így szól: «Tekintetbe véve a különböző képességek érdemét, melyekkel a minden jónak adományozója kitüntetett és a dicséretes bizonyosságokat, melyeket különböző állású férfiak, de különösen Krisztusban kedvelt fiúink, Fülöp, Franciaország jeles királya, felőled nyujtanak, ezek és mások alapján, melyek lelkiünket arra indították, remélve, hogy nagyon be fogsz válni velünk és testvéreinkkel, a római egyház kardinálisaival, ugyanazon Egyház terheinek viselésére, azon testvéreinkkel tartott beható tanácskozás után és azok tanácsából . . . téged azon kardinálisok testületébe sorozandónak és presbyter-kardinálissá felveendőnek tartottunk. VIII. Kal. Junii. a. XV. Reg. Vat. 116. k. XIII. r.

a «bölcs»-nek nevezett Róbertet sem véve ki¹ — és romlott nőkből állott, akiknek szórakozásul szánta Boccaccio Decameron-ját. A házasságtörés napirenden volt. Ithamarnak, Fülöp tarantoi herceg első nejének botránya nagy port vert fel, Valois Katalin szerelmi viszonyáról nyíltan beszéltek, Róbert törvénytelen gyermekei az udvarnál nevelkedtek és Petrarcának, Boccaccionak, Acciajuolinak törvénytelen származásán senki sem ütközött meg. Vénusz a húzodozó Fiamettát bátorítja : «ne tegyen lagymataggá, hogy azt mondd : férjem van . . . a te városod, amely megszámlálhatatlan ilyen társnőt tud neked mutatni, neked is elnézi azt».²

Maga Nápoly az akkori időkhez képest világváros. A XIV. század végén egy német utazó így kiált fel : Ki látott valaha szebb és erősebb várost Nápolynál? Természeti szépségei, kedvező fekvése biztosították emelkedését. Népe ssége folyton szaporodott, de a nápolyiak gögjükről, állhatatlanságukról, forradalmi vágyukról, s mindennekfelett viszálykodó szellemükről voltak nevezetese k. Szerették a mulatságot, hajszolták az élvezeteket. Ifjú nők lovagok társaságában a tengerparton táncoltak, Bajaban orgiákat csaptak s olyan fényűzést fejtettek ki, hogy Róbert kénytelen volt rendelettel szabályozni a ruházkodást — természetesen eredménytelenül. Az idegeneknek különösen feltűnt, hogy a nők botrányosan festették arcukat, sőt hajukat is. Voltak szereik, melyekkel a bőrt lágyan lehetett tartani, a vörös foltokat az arcról eltüntetni, a szemek fényét visszaadni, a fogakat, kezeket fehérré tenni. Ezek külsőségek, de sokszor a belsøre engednek következtetni. Nápoly tele volt javasasszonyokkal, mindenre kapható boszorkányokkal, kik jó pénzért szívesen álltak a nemes hölgyek rendelkezésére. Voltak szereik, melyekkel a szeretett férfi szívét a nő magához láncolhatja, de voltak olyanok is, melyek visszaadják a nőnek szabadságát. A mé-

¹ W. Goetz i. m. valóságos dicshimnusz t zeng Róbertről, míg Caggese (i. m.) a levéltári anyag alapján bebizonyítja a Róbertről szóló magasztaló nyilatkozatok alaptalanságát.

² Idézve Torraccánál i. m. 168. l.

regből a rendes adag egy hónap alatt elvégzi észrevétlenül feladatát, de nagyobb adagnál két hét múlva bekövetkezik a kívánt eredmény.

Az ország tele volt rablókkal, az urak dacoltak a királyi hatalommal, de a közügyekkel komolyan senki sem törődött; tánc, multság, hajózás, novellázás, kirándulások és szerelmi udvarok (*corti d'amore*) közt telt életük.

Az előbb életvidám király fia halála után mindinkább elfordult a világtól, prédikált, teológiai fejtegetésekbe bocsátkozott és támogatta a spirituálisokat, sőt a fraticelliket a *povertà*-ért (szegénységért) folytatott harcukban. Szerette volna az udvart megreformálni, de ez épp oly kevésbé sikerült neki, mint a miszticizmusba elmerült Sanciának, ki kedvelt minoritáival, nyílt és titkos fraticellikkel töltötte meg az udvart. Hiába. Példájukat senki sem követte.

Ebben a léha, bár nem szellemtelen, de lélektelen környezetben nevelkedett a két kis gyermek, s a mindenhez tapadó gyermeki lélek ezzel a romlott szellemmel telt meg. Még András szerencsésebb helyzetben volt. Magyar környezete iparkodott lelkét megóvni az erkölcsi pestistől, s ez annál könnyebben sikerült, mert, amint a jelek mutatják, az ifjú természettől komoly, elmélyedésre hajló természet volt és éppen ezért ragaszkodott magyar környezetéhez.

Egészen más az eset Johannánál. Ő bizonyos erkölcsi terheltséggel született,¹ s impulzív női természetével szinte szívta magába a mótelyt. Szerencsétlenségre nem volt, aki visszatartotta volna. Nevelése Filippa de Catania kezében volt. Ez az asszony olyan érdekes életpályát futott meg, amilyenre alig van példa a középkor történetében.

Filippa Trapaniban mosónő volt, férje pedig halász. Róbertnek 1301-ben fia született, Lajos és Jolanda hercegnő dajkát keresett fia mellé. Ekkor terelték figyelmét Filippára. A dajka igen ügyes asszonynak bizonyult, kitűnően tudott alkalmazkodni úrnője szeszélyéhez és

¹ Anyja léha asszony volt s atyjáról szintén kedvezőtlen Villani véleménye.

megnyerte a kis herceg szeretetét. Róbert herceg szene-sálja, Rajmondo de Cabanis, egy mórt vásárolt, akit szakácsként alkalmazott, s mivel jól főzött, ura kegyeibe jutott, aki őt megkereszteltette, felszabadította és saját nevét adta neki. Mivel Filippának közben meghalt a férje, a calabriai hercegnő férjhez adta kedveltjét a mór szakáchoz. Az egykori mosónő alkalmazkodni tudó természetével elsajátította az udvari szokásokat és látva úrnője szeretetét, merész és nagyravágyó lett. Többek között kérte a hercegnőt, közbenjárásával eszközölje ki, hogy férje a lovagok sorába emelkedjék. Kérését teljesítették és Róbert 1305-ben 20 uncia arany évjáradékot rendelt neki a calabriai hercegségre. Ettől kezdve szédületes ívben emelkedett pályájuk. A kis Lajos herceg 1310-ben meghalt, de Filippa és ügyes férje az udvarban nélkülözhetetlenek lettek s míg a nő Károly calabriai herceg körébe került, férje kamarás, majd szenesál lett. Mikor a calabriai hercegnek leánya született, Johanna, Filippát adták melléje mæstrául.¹

Ez a pályafutás hihetetlennek tűnik fel a modern ember előtt, de elfogadhatóvá válik, ha meggondoljuk, hogy milyen érték volt a léha, megbízhatatlan, folyton lázongó urak mellett az olyan egyén, ki tehetséges volt, urához megingathatatlan hűséggel ragaszkodott, s aki érezte, hogy a porból emelkedett fel és mindent urának köszönhet.

A calabriai hercegnő halála után a kis Johanna anyjaként szerette Filippát, aki iparkodott minél jobban kihasználni helyzetének előnyeit.² Nagyszerűen beletalálta magát az udvari viszonyokba. Alantas származásának durvaságához, melyet a külső máz csak eltakart, járult

¹ Minieri Riccio : Genealogia di Carlo II. d'Angiò Re di Napoli. Arch. st. Nap. VII. k. (1882) 49. l. és Costanzo A. : Istoria del regno di Napoli. Milano, 1831—32. II. k. 37—38. l.

² Egyik adománylevelében azt mondja róla : sub cuius cura et sollicitudine a nostra pueritia crevimus. Minieri Riccio : Notizie storiche tratte da 62 Registri Angioini etc. Napoli, 1877. 134. l. — Johannára l. «Nápolyi Johanna» c. tanulmányomat. Budapesti Szemle. 1934. évf. 1. füzet. És Óvári L. : Nápolyi Johanna. Századok, 1893. évf. 491., 585. és 669. ll.

a finom kör raffinált romlottsága, ez vitte őt bele az udvari intrikákba, neki lett legnagyobb és végzetes befolyása Johannára és így vált egyikévé a «tragic Women»-eknek, miként Baddeley a Johanna környezetében lévő nőket nevezi.

Az ifjú Boccaccio, aki Marino Bulgarótól és Constantino Roccától értesült Filippa alacsony származásáról, megbotránkozással látta, hogy az egykori mosónő mindenható személy a trónörökösnőnél, s csodálkozva szemlélte a pompát, melyet kifejtettek Filippa férjének, Rajmondo de Cabanisnak, a S. Chiaraban végbement temetésén, amelynél egy királyé sem lehetett volna különb.¹

A Cabanis-család most már az ország mágnáscsaládjai közé tartozott. Filippának három fia volt: Károly, Perretto és Róbert. Perretto meghalt 1336-ban, Károly kamarás lett és nőül vette Margarita da Ceccanot, s ebből a házasságból született leánya, Sancia. Róbertet papnak szánták, de ő elhagyta a papi pályát s nemsokára Eboli grófja lett és atyját követte a szenesali méltóságban.

Filippa unokája, Sancia, Johannával együtt nevelkedett, s az érzéki hercegnő nagy szeretettel ragaszkodott a rendkívül romlott és cinikus nőhöz. Filippa mellett Sancia gyakorolta a legvégzetesebb befolyást Johannára. Mikor férjhez ment, nagyanyja 600 uncia arany hozományt adott neki, Johanna pedig elárasztotta kedves barátnőjét adományokkal.²

¹ Idézve Torraccánál 107—8. l.

² Pl. «nobili Sencie de Cabannis, comitisse Murconi, socie nostre domestiche concessio medietatis castri Misonis.» Minieri Riccio: Notizie etc. 135. l. Sancia férjhezmenetelekor 500 uncia aranyat ígér, de ezt «propter multiplicia onera incumbencia nostre camere» nem tudja teljesíteni, ellenben 50 uncia évi jövedelmet biztosít neki és utódainak a Faro mellett kezére szálló birtokokból. Reg. Ang. 338. V. 120. f. (Nápolyi kir. levéltár.) Johanna, mint királynő, Morcone grófnőjévé tette barátnőjét, kit 1333-ban, tehát Johannával egyidőben jegyezték el Giovanozzo da Rayanoval. Második férje Carlo da Gambatesa volt. Repert. di Sicola V. VI. 23, 21, V. IV. 1227. l. és Reg. Ang. 345. v. 50. p. Filippa és Sancia hatását Johannára l. Notarii Dominici de Gravina: Chronicon de rebus in Apulia gestis. Muratori R. I. Ss. t. XII. p. III. Carducci-Fiorini kiad. 1903. 13. l.

Ebben a környezetben nőtt fel a hercegnő, amely környezetet látva, Petrarca lelke szomorú események előérzetével telt meg. A királyi pár fiatalága, az udvaroncok erköcstelensége azt súgták neki, hogy «sok farkas őrizetére bízott két bárányt lát és országot király nélkül». ¹ Előre látja a katasztrófát, «de ki merészelne beszélni».

Igy beszél Petrarca, az Anjouk odaadó híve, Johanna udvari papja és familiarisa. Boccaccio erkölcsi felfogása léhábbr; ő fiatalon jutott be a nápolyi udvarba, jól érezte magát a romlott légkörben, neki tetszett a «leggiadretta Giovanna», de azért munkáiba beleszőtte ő is az udvari erkölcsök elriasztó rajzát. ²

Ez a környezet mételyezi állandóan a fejlődő érzéki nőnek lelkét és iparkodik figyelmét a gyermeksorban lévő, nálánál fiatalabb jegyestől elterelni s a nápolyi királyi ház serdültebb hercegei és délceg lovagjai felé irányítani. Ez annál könnyebben sikerülhetett, mert a komoly, kissé talán félszeg magyar herceg úgysem tudta a körülrajongott, szép, élvágó és könnyelmű nőt lekötöni.

András jellemének megítélése nagyon eltérő. Az egykorú írók a herceget általában durvának, erőszakosnak, műveletlennek rajzolják, néha még olyanok is, akik különben az igazságot akarják megírni. Itt figyelembe kell azonban vennünk, hogy az olaszok féltékeny szemmel nézték a magyar környezetet s Andrásban az idegen befolyás képviselőjét látva, bizonyos ellenszenvvel beszélnek róla. Boccaccio «nimium durus»-nak mondja a magyar herceget, de ő teljesen az udvar felfogását adja vissza. Tristano Caracciolo, Johanna életírója, így jellemzi An-

¹ L. Ep. fam. V. 2. és V. 15. L. még Nicola A. Rillo : Francesco Petrarca alla corte Angionia. Napoli. 1904. 56—57. l.

² Boccaccio Johannával szemben elfogult. Pl. dicséri a királyi nét, hogy olyan rendet teremtett, hogy «nemcsak a szegény, de leggazdagabb is énekelve mehet éjjel-nappal, ahova akar». (Delle donne illustri. Trad. G. Betussi. Vinegia. 1545. 148. l.) Ezzel szemben az a tény, hogy magának Johannának az ezüstjét kétszer rabolták el a Resinába vezető úton. Petrarca tanúsága szerint pedig nem jelent kisebb veszélyt éjjel Nápoly utcáin járni, mint az erdő közepén. De rebus fam. l. V. ep. 6.

drást: András pedig teljesen magába szívta a barbár erkölcsöket és a pannón vadságot, melyet úgy az éghajlat, mint a nevelés oltott bele.¹ Ebből kitűnik az író lenézése a magyar nemzettel szemben, de őt nem vehetjük különben sem komolyan, mikor munkája bevezetésében kifejezésre juttatja, hogy célja Johanna jó hírének megvédése, tehát célzatos munkát ír.

Felesleges dolog volna felsorolni a többi krónikást és történetírót, kik úgyis az említettek nyomán beszélnek, csak azt emeljük ki, hogy ezzel szemben a pápa a nyert információk alapján nagy dícsérettel emlékezik meg a herceg nemes erkölcséről,² Petrarca pedig — aki éppen nem volt a magyar érdekek képviselője — Andrást «emelkedett lelkű»-nek nevezi,³ halála után pedig «ezen szelíd, ártatlan, ritka jellemes fiú» és «nagy reményre jogosító király» jelzőkkel díszíti fel.

Egy tényt le kell zárnunk: hogy a magyar környezet részes volt — bár akaratlanul — a katasztrófa előidézésében. A kis herceg kiszakítva a családi körből, idegennek érezte magát a nápolyi udvarban, magyar környezetéhez, mellyel anyanyelvén beszélhetett s mellyel feleleveníthette az elhagyott otthonnak, az édesanyjának és a gyermekjátékoknak emlékét, melegen ragaszkodott, s ezek a magyarok nem törekedtek a gyermekkel megkedveltetni a romlott környezetet, sőt ellenkezőleg. Az imént lezajlott Záh-esetből levonták a tanuságot, hogy hova vezet a léha udvar, s a serdülő gyermek lelkét óvták az olasz környezet romlott levegőjétől és erkölcsi tartalommal iparkodtak megtölteni. Így mindig nagyobb lett az ür közte és az udvar, valamint Johanna közt. Az udvar mindig nagyobb gyűlölettel tekintett a tőle idegenkedő hercegre és magyar környezetére, melyről feltételezte, hogy féltékenységből

¹ Johannæ I. reginæ Neapolis vita. Muratori Ss. t. XXII. p. II.

² Levelében a herceget «bone indolis, ingenii virtuosi ac elegantis circumspectionis et industric» jelzőkkel illeti. Déprez: Clément VI. 325. l. 1333. sz.

³ L. IV. epist. 5.

zárja el tőle urát és magának akarja biztosítani annakidejében a hatalmat. Sőt maga az öreg Róbert is aggodalommal látta, hogy leendő utóda nem tud az udvarhoz simulni és a nápolyi erkölcsökhöz alkalmazkodni. A Tarantoi és Durazzoi hercegnők észrevették a király lelkében végbemenő átalakulást és ki akarták azt a maguk részére használni.

Erre alkalom kínálkozott, mikor a király halálát közeledni érezte s végrehajtandó a Károly Róberttel kötött szerződés első részét, 1342 húsvét utáni negyednapra kitűzte András és Johanna esküvőjét.¹ A szerződés másik felét azonban nem teljesítette. A szerződés értelmében András és Johanna együtt uralkodnak, s most Róbert mégis úgy intézkedett, hogy csak Johannát koronázzák meg, András pedig a «királyné férje» címet viselje. Ha házasságukból gyermek nem születik, Mária örökölje a trónt.

Róbert rendelkezése megpecsételte András sorsát. A király halála után az addig annyira-amennyire elnyomott szenvedélyek felszabadultak, a szerencsétlen fiatal hercegnek többé semmi tekintélye nem volt, az udvaroncok — főleg a Cabanis-család — nyíltan gúnyt űztek belőle s úgy bántak vele, mint valami udvari bolonddal. Ugyanekkor teljes erővel indult meg a kettős küzdelem: a családe András kiszorítására és az udvaré a gyűlölt magyar befolyás teljes letörésére.

¹ A források tévednek, mikor a lovaggáütést és a házasságot 1343 húsvétjére teszik, holott már ekkor házások. Pór is ebbe a hibába esik.

III. FEJEZET.

Küzdelem a trónért. András halála.

András Róbert életében és halála után egyaránt szoros kapcsolatban maradt hazájával és családjával, s gyakran jártak követek Nápolyból Magyarországra és viszont. Így a magyar udvar mindenről eléggé tájékozott volt. Rövid idő alatt érkezett meg Róbert király halálának híre is, aminek hallatára a magyar királyi család azonnal elküldte köveit VI. Kelemen pápához, kérve a szerződés értelmében Andrásnak királlyá való koronázását. András követei Károly morva őrgrófot is felkeresték, hogy közbenjárását kérjék egykori mesterénél, a pápánál.¹

Róbert unokája mellé kormányzótanácsot rendelt és úgy intézkedett, hogy Johanna csak 25 éves korában veheti át a kormányt.² Johanna azonban nagyatyja rendelkezéseivel és a pápa, mint hűbérúr, intézkedéseivel nem törődve, önállóan intézkedett és olyan emberekkel vette magát körül, akik neki mindenre kész szolgái, a magyar befolyásnak pedig halálos ellenségei voltak. Így kinevezte Artus (Artois) Károlyt főkamarrássa, De Cabanis Róbertet pedig főudvarmesterré. Az országban teljes volt az anarchia, az udvarban pedig az erkölcsi züllés. A zűrzavarban a Tarantoiak meg a Durazzok is nyíltan pályáztak a trónra.

Az első sakkhúzást Ágnes durazzoi hercegnő tette meg, mikor sikerült keresztülvinnie, hogy Károly fia két hónappal Róbert király halála után eljegyezte Mária hercegnőt, a prezumpatív trónörököszt. Így utat nyitott családjának a trónhoz.

¹ Chronicon Benessii de Weitmil. Fontes rer. Bohem. v. IV. 509. l.

² A kormánytanács tagjai: Fülöp cavailloni püspök, Filippo da Sangiuneto, Altomonte grófja, Goffredo di Marzano, Squillace grófja, admirális és Carlo d'Artus főkamarrás.

Katalin császárné a legmélyebb felháborodással értesült róla, hogy vetélytársa belelátott kártyájába, őt megelőzte, s most minden törekvése arra irányult, hogy a házasságot megakadályozza. Terve úgy látszott, sikerülni fog. Johannát a házasság ellen hangolta és a hozomány körül felmerült ellentétek áthidalhatatlanoknak látszóttak. Ekkor azonban Ágnes hercegnő Ceccano Margit (de Cabanis Károly neje) udvarhölgy segítségével megszöktette Máriát, s mivel úgy értesültek, hogy a királynő kész Durazzoi Károly élete árán is megakadályozni a házasságot, az esküvőt a Durazzoi-palotában tartották meg. Durazzoi Károlynak most már fontos érdeke volt *András koronázásának* megakadályozása.

A császárné mindenáron meg akarta szerezni családjának a koronát, de erre már csak egy mód volt : ha Andrást elteszi láb alól és Johannát egyik fiával elvéteti. Ezzel elhárítja útjából a gyűlölt magyar herceget és bosszút áll a Durazzokon is. Minden jel arra mutat, hogy a terv az eszes firenzeitől származott, a kivitel a ravasz és mindenre kész Katalinra hárult. Az első feladat volt, hogy megnyerje Filippát és Sanciát szövetségesül. Erre szükség volt azon benső viszonymnál fogva, melyben Johanna a két nővel állt és azon befolyás miatt, melyet ezek a királynőre gyakoroltak.

A megegyezés hamar létrejöhetett s egyelőre arra irányult, hogy a két nő Johanna szívét iparkodik minél nagyobb gyűlölettel megtölteni férje iránt és figyelmét Katalin legidősebb fia, Róbert felé irányítja. Viszonzásul Katalin is támogatja a Cabanisok ügyét a királynőnél és Róbert trónrajutása esetén fényesen meghálálja szolgálatait. András eltávolítása egyébként a Cabanisoknak is érdekében állott, mert trónrajutása esetén semmi jót sem remélhettek.

Az érzéki élvezetekbe merült Johannának férjétől való elidegenítése nem került nagyobb fáradságba, hiszen már suttogtak különféle szerelmi viszonyokról, melyeket a fiatal királynő folytatott, sőt András előtt sem maradt ez titokban. Sikerült összehozni őt Róbert herceggel is és

ettől fogva a romlott nő szemérmetlenül folytatta a szerelmi viszonyt a herceggel, de másokkal is, sőt — ez mutatja a mély süllyedést — egyszerre többel is. Férjét teljesen megvetette, s mint Matteo Villani mondja, teljesült a bölcs Salamon mondása: Az asszony az elsőség birtokában férjének ellensége lesz.¹

A nápolyi udvarra azonban bombaként hatott a hír, hogy a magyar királyi család nem hajlandó belenyugodni a házassági szerződés egyoldalú megszegésébe és energikus lépéseket tett VI. Kelemennél, a hűbérúrnál, András megkoronáztatása érdekében.

A koronázás sok érdeket sértett volna. András, aki fojtott dühvel tűrte megaláztatását, megrendszabályozta volna a királynét, elzárta volna a trónra törtető hercegek elől az odavezető utat, magyar környezetére támaszkodva méltó megtorlásban részesítette volna a vele szemben tiszteletlenül viselkedő udvaroncokat és megtisztította volna az erkölcstelen udvart. Nem csodálhatjuk tehát, hogy az udvar megmozdult, mint valami megzavart hangyaboly. Egyelőre a koronázás megakadályozása, illetőleg az időnyerés volt a cél. Katalin lépéseket tett ebben az irányban a francia udvar, Ágnes Taleyrand bíboros, Johanna pedig titkos követei útján. Az avignoni udvarban Taleyrandnak volt a legnagyobb befolyása, mert Kelemen neki köszönhette megválasztását és hálás volt iránta.

András magyarjai aggódva szemlélték az eseményeket, s a magyar udvarnak lefestették a helyzetet és felhívták a magyar király és anyja figyelmét a fenyegető veszedelemre.² A források András környezetében főleg egy Róbert nevű barátot emelnek ki, mint aki leginkább szíven hordta a magyar herceg érdekeit, de durvaságával és hatalomvágyával nagy része volt a tragédia előidézésében. Ez a barát az olasz írók szerint magyar volt és iparkodnak őt a

¹ L. I. c. 9.

² Ez elfogadhatóbb, mint Gravina állítása, amely szerint András értesítette anyját a helyzetről. Chron. de rebus in Apulia gestis. Muratori Ss. t. XII. p. III. Carducci—Fiorini kiadása. 1903. 10. l.

lehető leggyűlöletesebb alakban bemutatni. Ezzel szemben már Baddeley kifejezte gyanuját, hogy a barát, akire az olasz írók minden rosszat rákennek, nem is magyar, hanem olasz.¹ F. Forcellini napjainkban tanulmány tárgyává tette ezt a kérdést és érdekes eredményekre jutott. Elsősorban kimutatta, hogy Petrarca leírásából, melyben említi ugyan a barát nevét, de nemzetiségét nem, hogyan csinált Costanzo csapongó fantáziája olyan históriát, melynek hatása alól a történetírók egészen napjainkig nem tudták magukat kivonni. Costanzo humanista történetíró, akinek szemei előtt nem a történeti igazság, hanem a művészi cél lebeg, s mivel ő a költészet fényével veszi körül Johannát, szüksége van bűnbakra, akit felelőssé tehet a gyilkosságért és a felfordult állapotokért, s erre alkalmasnak találja Fra Roberto személyét. De azt sem akarja, hogy nemzetéhez tapadjon ez a szégyenfolt, tehát megteszi a barátot magyarnak. Ezzel szemben Forcellini kimutatja, hogy Fra Roberto igenis olasz volt és azonos azzal a Robertus de Miletovál, ki Clarenonak, a pápával szembehelyezkedő spirituálisok vezérének, egyik leghívebb követője volt. Így jutott szerephez a miszticizmusba merült öreg királyi pár körül, s befolyását növelte az a körülmény, hogy rokonai a de Miletok, az udvarnál nagy szerepet játszottak. Ebből érthetjük meg, hogy hatalmas urakkal, a királyi ház tagjaival is szembe mert szállani.²

Egyébként egy érdekes ellenmondás van a Costanzo-féle elbeszélésben, amely Forcellini figyelmét is elkerülte. Petrarca Fra Robertot azért állítja be olyan gyűlöletes színben, mert mikor már majdnem elérte célját, a Pipinok kiszabadítását, ez a «háromlábú szörnyeteg» akadályozta azt meg. Costanzo szerint a barát András nevelője, tanítója, rossz szelleme volt, aki nélkül a herceg semmiben sem határozott. És mégis, mit látunk? Hogy a Pipinok elsősorban éppen az akaratnélküli Andrásnak köszönhetik szabadulá-

¹ Robert the Wise etc. 241. l.

² Forcellini: L' «Horrendum tripes animal». Studi di storia napoletana in onore di M. Schipa. Napoli, 1926. 167—199. l.

sukat.¹ Fra Roberto személye bennünket tovább nem érdekel, legfeljebb még azt említhetjük meg, hogy őt valószínűleg Róbert király rendelte a magyar herceg mellé és igazi szerepe az öreg király halála után kezdődött. Így tudom megmagyarázni Petrarca epitheton ornansát: «aspide immondo uscito dalla tomba di re Roberto».²

Visszatérve az események elbeszéléséhez, a szomorú hírek arra bírták az aggodó anyát, hogy útra keljen Nápolyba.

Miként ma, akkor is gyakran adtak a politikai utazásoknak a valóságtól eltérő magyarázatot, ez történt Erzsébet útjával is. Nagy Lajosnak a záraiakhoz intézett levele szerint anyja útjának célja kedves menyének meglátogatása, Küküllei János szerint Erzsébet Rómában a szentek ereklyéit és az apostolfejedelmek sírjait akarta felkeresni és tisztelni. A valódi cél azonban, hogy az anya a nápolyi helyzettel megismerkedjék és a pápánál kieszközölje fia megkoronázását, vagy fiát kiragadj a veszedelmes környezetből és hazahozza.

Erzsébet 1343 június 8-án indult el Visegrádról fényes kísérettel. Az urak élén ott találjuk Nagymartoni Pál országbíró, az egyházi nagyok közül Vid nyitrai püspököt, a *kiváló diplomatát*, Miklós esztergomi prépostot és a ferences Dénes királyi káplánt. Lassan haladt a menet, s csak június 28. körül érkezhetek Zengbe, hol hajóra szálltak. Minden baj nélkül értek Manfredoniába, s július 28-án vonultak be a fővárosba.³

Nápolyban nagy izgalmat váltott ki az özvegy királyné érkezése. Különösen felkavarta a kedélyeket az a

¹ Ezt a Pipinok ellenségei rossz néven vették Andrástól, de ő nem tehetett másként, mert Colonna bíboros, sőt a pápa is sürgette a foglyok kiszabadítását.

² L. M. Camera: *Elucubrazioni storico-diplomatiche* etc. 3. l. Természetesen Cameranak Costanzon alapuló állítása, hogy Károly Róbert adta volna a barátot fia mellé (L. Annali II. 390. l.), minden alapot nélkülöz.

³ Karácsonyi J.: Nagy Lajos anyja Rómában. *Kat. Szemle.* 1893. évf. 53. l. Pór A.: A történeti jelenetek korhű rekonstruálásáról. *Századok.* 1893. évf. 680. l.

hír, hogy a királyné esetleg magával viszi fiát Magyarországra. Ez világraszóló botrány lett volna és Johanna mégsem nyerte volna vissza szabadságát. Az anyát el kellett tehát ámítani és elhatározása megmésztására bírni. Johanna nagy örömet mutatott anyósa érkezésekor, az özvegy királyné fényes fogadtatásra talált, az udvar díszbe öltözött. Az ifjú királynő kedvenceinek, mint az öreg Filippának, Sanciónak, Catarinellának, Roberto de Cabanis leányának, Joanellának, Carlo de Cabanis leányának, Gisolda Puldericának, kik később a gyilkosságban majdnem mind részesek lesznek, díszes ruhákat ajándékozott, sőt férjével szemben is bőkezűnek mutatkozott, amennyiben anyja érkezésekor egy uncia aranyat utalt ki számára, igaz, hogy ugyanakkor Filippa egy díszruhájáért négy unciát fizetett ki.¹

Az udvar befolyásos hölgyei mindent elkövettek Erzsébet megnyugtatóására, az urak közül pedig a királyi család rokona, a közbecsülésben álló Betrand de Baux kezességet vállalt András életéért. Az anya ingadozni kezdett. Ha fiát hazaviszi, ezzel lemond a koronáról, melyért családja annyi diplomáciai csatát vívott. Másrészt az okos királyasszony félrevezettette magát a ravasz, kétszínű udvarral és a fényes fogadtatással. Úgy vélte, hogy magyarjai sötétebbnek látták a helyzetet, mint amilyen valóban, közeli veszélytől nem kell tartani, a távolabbinak útját vágja a koronázás, melyet Erzsébet meg akart sürgetni a pápánál. Ezért ő, Nagy Lajos és Johanna közösen küldtek követeket Avignonba, kérve Endre megkoronázását.

Erzsébet abban a meggyőződésben, hogy fiának ügyét elintézte, megindult Rómába, talán — miként Karácsonyi mondja —, hogy az apostolok sírjánál a sikerért imádkozzék. Mindenütt megbámulták a messzi földről jött fejedelemasszonyt, megcsodálták a királyné kíséretének pompáját, a szokatlan királyi hintót és ünnepelték a második «Sába királynőjét». Az érdeklődés kellemetlenné

¹ De Lellis : Notamenti. Car. II. P. 1. 418. és 681. l. (Nápolyi levéltár.)

is vált s a királyné ájtatosságát bevégezve szinte menekülni volt kénytelen a tolakodó koldushad elől, s éppen elutazásának évfordulóján, 1344 tavaszán ért vissza hazájába.

Erzsébet eltávozott és fiát Nápolyban hagyta. Ez a mi szemünkben nagy könnyelműségnek tűnik fel, főleg ha fedi a tényeket, amit a gyilkosság után írt a pápának: «Mikor Nápolyban tartózkodtam, ott általánosan el volt terjedve, egy előkelő személy, kit most megnevezni nem akarok, értesemre adta és világos jelek is elárulták, hogy titokban fiam meggyilkolását tervezik».¹

Hogy ki volt az az előkelő személy, természetesen határozottan mi sem tudjuk, de talán nem tévedek, ha az imént említett Bertrand de Bauxra, Humbert dauphin apósára gondolok, aki talán az anya lelki tusájának láttára vállalta magára András őrizetét.

Közben a követek megjelentek a pápai udvarnál, ahol a magyar urak: Vid nyitrai püspök, Miklós esztergomi érsek és társaik a diplomáciában nem szokásos nyíltsággal tárták fel a nápolyi helyzetet, amit a nápolyiak sértőnek találtak magukra, a pápa pedig a sok függő kérdés elintézéséig nem tudott dönteni. Egy fontos dolog mégis történt, a magyar követek működésének következményeként: a pápa a derék Aymerik bíborost küldte Nápolyba, hogy ott rendet teremtsen. A bíboros azonban nem talált szíves fogadtatásra. Gyűlölettel volt eltelve iránta az önállóságra törekvő Johanna, a követben terveinek akadályát látó királyi család, a féktelenséghez és a királyi adományokhoz szokott főnemesség és a nép, mely elvből gyűlölt minden pápai követet. Johanna bevallja egyik levelében, hogy követeivel visszatérésre szólította fel a legátust, de ez felmutatta a pápai bullát, mely súlyos fenyegetésekkel követelt engedelmisséget mindenkitől. Így a királynő kénytelen volt megalázkodni és férjével együtt Aversáig a követ elé menni. (1344 jún. 3.)²

¹ Fraknoi is közli: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékekkel. Budapest. 1901. I. k. 211. l.

² Barthelémy L.: Inventaire chronologique et analytique des Chartes de la maison de Baux. Marseille. 1882. 359. l. 1250. sz.

Johanna a pápa rendelkezésének megfelelően letette Aymerik kezébe a hűségeskü (1344 aug. 28), de a bíboros megérkezésének percétől kezdve állandóan azon dolgozott, hogy a kellemetlen ellenőrtől szabaduljon. A gyenge pápa teljesítette kérését, s miként látni fogjuk, a legátust visszahívta. A Nápolyban töltött rövid idő azonban elég volt Aymerik számára, hogy a viszonyokkal megismerkedjék s visszatérve híven beszámolt Kelemennek tapasztalatairól.

Az Avignonba küldött közös követség óta állandóan folyt a diplomáciai küzdelem a magyar királyi család és Johanna között. Johanna igen energikusan védte álláspontját és határozottan kijelentette a pápának: «Méltóztassék... tudomásul venni megmásíthatatlan szándékomat, hogy tisztelendő férjemuramnak a kormányt nem engedem át».¹

Feltűnik ennek a levélnek határozott hangja. Johanna elődei nem merészeltek ilyen hangon beszélni a pápával, s nem is teheték volna meg megtorlás nélkül. Johanna azonban biztos volt dolgában. VI. Kelemen a félrendszerbályok embere volt, aki irtózott energikus fegyverek alkalmazásától és akinek elve volt: «Senkinek sem szabad kimenni elégedetlenül a fejedelem színe elől».² Johannával szemben pedig kezdettől fogva elfogult volt, amit a királynőnek a francia királyi családdal való rokonságára vihetünk vissza.

Most is eleget akart tenni mind a két félnek s ezért a közéletet választotta. Johanna tiltakozása és a nápolyi hercegek aknamunkája dacára megengedte, hogy András a királyi címmel éljen és Aymerik legátus bizonyos feladatok teljesítése után megkoronázza, de — mellőzve a magyar udvar követelését, — csak «mint a királynő férjét», vagyis tényleges hatalom nélkül. (Az 1344 jan. 19-i konzisztórium határozata.)³

¹ Fraknoi: Magyarország... összeköttetései a római szentszékekkel. I. k. 176—77. l.

² G. Mollat: Les papes d'Avignon (1305—78). Paris, 1912. 83. l.

³ Johanna csodálkozását fejezte ki, hogy Kelemen az András koronázásáról szóló bullában az ő koronázásáról és fölkenéséről

Ez a megoldás egyik felet sem elégítette ki. Johanna nem akarta, hogy férjét megkoronázzák, s inkább a saját megkoronáztatását is halogatta, amin a pápa ki is fejezte csodálkozását.¹ De a megoldás nem elégítette ki a magyar udvart sem, mert Andrásban nem árnyékkirályt akartak látni, hanem a magyar Anjouk jogigényeinek birtokosát.

András tehát megkapta az üres királyi címet, mely egyelőre helyzetén nem sokat változtatott, míg a koronázás lényeges változást idézett volna elő a jogi helyzetben, tehát ezt kellett mindenáron megakadályozni. Erzsébet királyné elutazása és az öreg Sancia királynénak kolostorba vonulása után a bünszövetkezet működését még egy körülmény befolyásolta : a legátus jelenléte. Mikor ennek a hatáskörét is sikerült a gyenge pápával megszoríttatni és félévi határidőre korlátozni, a szövetkezet döntő rohamra indult. Közbejött azonban Johanna súlyos betegsége, amelyben férje — feledve a sérelmeket — önfeláldozó szeretettel ápolta, s amely után rövid időre létrejött férj és feleség közt a jó viszony, amiről a jólelkű pápa a legnagyobb örömmel értesült. Johanna engedékenységeben nagy része volt annak, hogy Máriának gyermeke született, ami irigységgel töltötte el a királynét, ki már látni vélte,

nem szól. A pápa érdekes választ adott. Szerinte Johannát jog szerint megilleti az ország, így felkenésre és koronázásra nincs szükség. Áldásy A. : Regesták. Tört. Tár. 1894. évf. 17. l. 10. sz. és 18. l. 14. sz. András koronázására l. Fejér : Codex dipl. IX. 1. 220—22. l.

¹ Reg. Vat. 139. V. 405. reg. 1345 szept. 20-ról. Az az állítás, hogy Johanna András életében megkoronáztatta volna magát, téves. A pápa most helyezte a koronázást kilátásba ; a koronával — írja Johannának —, melyet annyi ideig elmulasztott fejére tanni, majd Vilmos legátus fogja megkoronázni, mert «ad perfectionem et honorem status tui principaliter pertinet inunctionis et coronationis recipere insignia». F. Cerasoli : Clemente VI. e Giovanna I. di Napoli (Arch. stor. Nap. XX—XXII. évf. 1895—97. közli Kelemen regestáit, de telve hibával, eredeti regestákból közlöm az idézeteket. V. ö. Clément VI. Lettres closes, patentes et curiales etc. Par E. Déprez. Bibl. de l'école française de Rom. III. s. III. 1. Paris. 1901. 317. l. (643.)

hogyan ülnek be a Durazzok az ő örökébe. De ugyanez a gondolat bántotta Katalin császárnőt is, ki — főleg eszköze, Filippa de Cabanis révén — a buja királynőt ismét elidegenítette férjétől, s Johanna kieszközölte a koronázás elhalasztását.

A pápa, ki megütközéssel értesült a nápolyi viszonyokról, több ízben intette Johannát, hogy férjének engedjen beleszólást az ország ügyeinek intézésébe, de intelme eredménytelen maradt. Végre az országban eláradt bajok és a királyi udvarban folyó viszályok arra indították Kele ment, hogy 1345 januárjában Amici Vilmos chartresi püspököt legátusként Nápolyba küldje. Ugyancsak ez év tavaszán történt, hogy Gergely császmái prépost és követ társai a magyar király megbízásából bizonyos pénzösszeget szállítottak Avignonba. Erre vonatkozólag Küküllei János nyújt felvilágosítást. Nagy Lajos életírója elmondja, hogy Erzsébet követei nem tudtak eredményt elérni s azon tudatban, «hogy ajándékok és megvesztegetések a bölcsek eszét is megnyerik . . . Lajos úrnak és anyjának, a királynénak tudtán kívül megígérték s erre esküvel is erősen lekötötték magukat, hogy ha Sziciliában Endre királynak átadják a kormányt, 44.000 márkát fizetnek a pápa úr kincstárába.»¹

Elmondja továbbá, hogy Nagy Lajos nagyon felháborodott, mikor értesült, hogy követei pénzen szereztek meg az országhoz való jogot, amely «Isten és emberek szerint őket illeti meg». Követeit mégsem akarta cserbenhagyni és megküldte a pénzösszeget. Ez volt tehát Gergely küldetésének célja.²

A magyar követek eljárása csak a nápolyi követség eljárásmódjának utánzása volt. 1344-ben Johanna Durazzo Lajos herceget küldte Avignonba.³ A követ személyét

¹ Fontes domestici. t. III. p. 142.

² L. erre vonatkozólag «A magyar Anjouk trónigénye Nápolyra» c. értekezésemet. 45—46. l.

³ Egyik oklevelében (1344) így szól: «Spectabili Domino Ludovico de Duratio absenti in Romana Curia pro bono reipublicae et servitiis Reginalibus etc.» Minieri Riccio: Notizie storiche 527. l.

nagyszerűen megválasztotta, mert ha kérése teljesítését egyáltalán remélhette, ezt Taleyrand unokaöccse révén legbiztosabban elérhette. Lajos hercegnek kettős feladata volt: Aymerik visszahívását kellett kieszközölnie, illetőleg megbízatását hat hónapra korlátoztatni és András megkoronázását elhalasztani.

A pápát egészen zavarba ejtette Johanna viselkedése és míg Lajost követő társaival visszatartotta, Hugo de Baux útján kérte a királynőt, fedje fel végre igazi szándékait. Figyelmeztette Johannát, hogy ne változtassa folyton kívánságát — előbb az Erzsébettel küldött követ-ség útján ugyanis András megkoronáztatását kérte —, hanem körvonalozza kérését, hogy azt a tisztesség határai közt teljesíthesse.

Johanna ragaszkodott a Lajos herceg útján előterjesztett kívánságához és célt is ért. Kelemen Aymeriket visszahívta és András megkoronáztatását nem sürgette. Ez alkalommal azonban Durazzoi Lajos, hogy célt érjen, pénzzel dolgozott. Több mint 100 ezer uncia aranyat fizetett,¹ s ez nem maradhatott titokban a magyarok előtt. Ez indíthatta őket arra, hogy királyi meghatalmazás nélkül szintén pénzt ajánljanak fel a kúriának. Hogy a pápa a magyaroknak mit ígért, nem tudjuk, de Johannát megnyugtatta, hogy férjének nem ad részt a hatalomból.² Az öreg Sancia királynét elkéséřítette az udvar romlottsága s 1344 tavaszán zárdába vonult, s így az udvar megszabadult azoktól, akik egy kissé fékezni tudták és Johanna udvara, hogy Gravinai Domonkos szavaival éljünk «mint valami közönséges csap-szék, a világ gúnytárgyává lett».³

A pápa Aymerik előadásából értesült a züllött viszonyokról, melyek a nápolyi udvarban uralkodnak és most

¹ «cum unciis plus quam 100 m. a. et impetravit, ut domina Regina habeat baliatum . . . totius regni et dictum fuit etiam coronationem Regis Andreae per eamque impeditam fuisse et quod voluit, obtinuit pecunia mediante». Chron. Suessanum. A. Pellicia: Raccolta di varie croniche, diari ed altri opusculi . . . alla historia del Regno di Napoli. 1780—82. I. k. 64. l.

² Déprez: Clément VI. 150. l. 1058. sz. 1344 aug. 26-ról.

³ Chron. 9. l.

már elhatározta, hogy a koronázást tovább nem halogatja. 1345 január végén Amici Vilmos chartresi püspököt megbízta, hogy a királyi udvarból azokat, akik azt gaztetteikkel megbecstelenítik, s kik közül Aymerik előadása alapján hét urat és négy hölgyet névleg felsorolt, távolítsa el és Andrást koronázza meg. A nápolyi udvarnak azonban sikerült a bulla expedícióját megakadályozni, míg végre a pápa június 10-én értesítette Johannát, hogy férje megkoronáztatását nem fogja tovább halasztani.¹

Nápolyban még most is kísérleteztek a koronázás megakadályozásával,² de ez alkalommal a pápa erős volt, sőt Andrást is sürgette, hogy ne halassza a koronázást. Úgy látszik, ekkor már komolyan aggódott a herceg életéért és a koronázással akarta a veszélyt megelőzni.³

¹ Reg. Vat. 139. V. 92. L. még Áldásy A. : Regesták stb. Tört. Tár. 1894. évf. 25. 1. Ez alkalommal Kelemen már megváltoztatta a koronázás ügyében elfoglalt álláspontját és Johannát is meg akarta koronázni. Ingadozó magatartására jellemző, hogy június 2-iki levelében jelezte, hogy «cessante cunctatione morosa» szeretné, ha Avignonba jönnének, hol ő vagy megbízottja koronázná meg őket, mert akkor a megtiszteltetés nagyobb lenne és *Johannával* meg lehetne az ország ügyeit beszélni, «mivel az élő szó inkább bevésődik az ember szívébe, mint a halott». Reg. Vat. v. 139. p. 83. A királyné látszólag belenyugodott férje megkoronáztatásába, sőt úgy tüntette fel a dolgot, mintha most már teljes volna közte és férje közt az egyetértés, csak azt kérte a pápától, hogy az út fáradalmaira és a nagy költségekre való tekintettel mentse fel az avignoni utazás alól. VI. Kelemen ezt a kérést is teljesítette és ismét Amici Vilmost, a chartresi püspököt, az ő akadályoztatása esetére pedig Rajmond reatei püspököt bízta meg a koronázással, azonban ismétlen kikötötte, hogy András köteles előbb elfogadni az előírt feltételeket és biztosítékot adni, illetőleg arra vonatkozó ígéretet tenni. A jelzett feltételek közül legfontosabb volt, hogy a király a kormányhatalomban részt nem vesz.

² «non obstantibus quorundam coloratis contradictionibus» — írja a pápa Nagy Lajosnak. Theiner i. m. 682. l. 108 sz.

³ Vilmos legátusnak azt írja: «pro conservatione vite sue Andree ac augmento honoris et status sui» küldötte őt. Andrást buzdítja, hogy koronáztassa meg magát «quia . . . statum tuum cupimus paternis affectibus prosperari, adhortationibus nostris adicimus, ut sicut decet principem, maturis intendens moribus et puerilia queque dimittens, sapientum virorum et illorum presertim,

A pápa elhatározása megdöbben­tette a nápolyi ud­vart. A középkorban egy megkoronázott király — hogy paradoxonnal éljünk — hatalom nélkül is nagy hatalom és ki fogja visszatartani az elkeseredett Andrást, ha élni akar a hatalom eszközeivel? Mi vár Johannára, ki meg­vetését minduntalan érez­tette férjével; aki Róbert taran­toi herceggel, Eboli grófjával, Artus Bertranddal, Ca­panoval szemérmetlenül folytatta a szerelmi viszonyt? Mi lesz Katalinnal, ki köztudomás szerint fiát Johanna karjai közé vezette, ki fiát már a trónon látta, s most nemcsak elzárul előtte a trónhoz vezető út, de még ki­számíthatatlan veszedelem is fenyegeti őt és családját?¹ Mi vár a Cabanis-családra és a többi udvaroncra, kik a királyné kedvében óhajtottak járni és az ő védelmében bizakodtak, mikor Andrást megbocsa­thatatlan sértések­kel illették? Ezek annál inkább sejt­hették a jövőt, mert a meggondolatlan ifjú király, mikor közeli koronázásáról értesült, elkeseredésében félrenemér­thető nyilatkozatokat tett és új zászlaján jelezte, hogy mit tartogat azok szá­mára, kik megalázták.

A sok fenyegetett exisztencia csak egy menekvést látott, ha halogatás nélkül elteszik láb alól a herceget. Már most az a kérdés merül fel: ki volt az értelmi szerző?

Az ifjú Johannáról romlottsága mellett sem tételez­hető fel, hogy a gyilkosság gondolata tőle eredt. Nagy Lajos Durazzoi Károlyt kivégeztette, mint öccse halálá­ban egyik fő­részest. Állítólag a kivégzés előtt levelet is

qui salutis, honoris et commodi tui felicia incrementa zellentur, utaris consiliis et ipsorum directionibus acquiescas. Reg. Vat. 139. V. 407. reg. Ugyanekkor Mária hercegnőnek jelzi, hogy elren­delte András megkoronázását «tanquam vir ipsius regine... dictaque Regina iure suo». Reg. Vat. 139. V. 408. r.

¹ Tarantoi Róbert feltűnő sok adományban részesült. 1345 májusában Monopoli városát adja neki a királynő (Reg. Ang. V. 346. f. 121.). Júniusban megkapja Suessát, Pontenciát (Reg. Ang. V. 347. f. 61.), majd elnyeri a Baronia s. Severi-t (u. ott f. 62.), majd mint «potencie nostre regalis dexterum brachium» részére elrendeli Suessa és Potencia rögtöni átadását (Reg. Ang. V. 345. f. 129.).

mutatott fel a hercegnek, amelyben a gyilkossághoz való hozzájárulásról volt szó, s Lajos a pápának is jelezte, hogy fontos oka volt rá, hogy a herceggel olyan kegyetlenül járjon el. A pápa bizonyítékokat kért tőle Károly herceg részvételére vonatkozólag, de a király csak mendemondára tudott hivatkozni. Ha mélyebben tekintünk a dolgokba, arra a következtetésre jutunk, hogy nem is volt érdeke Durazzoi Károlynak András halála. Ő mint Máriának, a prezeptív trónörökösnek férje, számított a trónra és rá nézve fontos volt András koronázásának megakadályozása, mert különben Johanna halála esetére férje útjában állhatott Mária trónrajutásának, de András halála nem hozhatta őt közelebb a trónhoz, sőt feltételezhette, hogy a 19 éves királynő hamarosan férjhez megy, s a házasságból gyermekek származnak, kiknek joga megelőzi a Durazzokét. Rá nézve előnyösebb volt az Andrással fennálló, sokáig meddőnek látszó házasság.¹

Küküllei János azt mondja — bizonyára nápolyi magyarok elbeszélése alapján —, hogy «ex procuratione militis Chenza» történt a gyilkosság.²

Sancia azonban — mert kétségtelen, hogy a «miles» íráshiba —, bármennyire elvetemült és mindenre képes nő volt is, csak eszköz lehetett, de az értelmi szerzőt, az összeesküvés megszervezőjét másban kell keresnünk. Ehhez közelről érdekelt és nagy hatalommal rendelkező egyén kellett, kitől a gyilkosok védelmet és jutalmat remélhettek.

A királyi ház hercegeit ártatlanoknak találták a gyilkosságban, ellenben a források elítélőleg beszélnek a császárnéről, Katalinról. A mód, ahogyan a Durazzoi

¹ Caracciolo a Durazzokat vádolja meg a gyilkossággal, de ő elfogult. I. m. 12. l. A *Chronica Sanese di Andrea Dei* szerint a Tarantoiak és különösen Lajos herceg és Durazzoi Károly voltak a főbűnösök (Muratori Ss. t. XV. p. 113.), az ő előadását is megcáfolta a vizsgálat s Villani Máté szerint is ártatlannak találták Durazzoi Károlyt András halálában. L. I. 11. — L. még: A második aversai tragédia c. tanulmányomat. Budapest. 1930. 6. sköv. II.

² Schwandtner J. G.: *Scriptores rerum Hungaricarum*. 179. l. IX. c.

hercegnőt eltette láb alól, s a Durazzoi Károly ellen tervezett merénylet, hogy Mária megszöktetéseért bosszút álljon,¹ mutatja, hogy őt erkölcsi törvények és elvek nem befolyásolták. Minden eszközt megengedhetőnek tartott, hogy féktelen nagyravágyását kielégítse és családjának a koronát megszerezze. Aljas lelkületét legjobban mutatja az a tény, hogy ha valaki, ő tudhatta, hogy Johanna másokkal is szerelmi viszonyt folytat, s ez sem akadályozta meg abban, hogy fiát Johanna karjaiba vezesse. Kétségtelenül benne, korának egyik legerkölcstelenebb asszonyában kell keresnünk az értelmi szerzőt. A szenvedélyes, önmagán uralkodni nem tudó nő mellett ott áll Niccolò Acciajuoli hidegen számító megfontoltságával és nyugodtságával. Acciajuoli jól tudja, hogy királygyilkosság vádjával terhelve a trónt elnyerni nem lehet, tehát Katalinnak exponensekkel kell dolgoznia, míg ő maga a háttérben marad. Ezek a cselekvő személyek Johanna környezetéből kerültek ki, akik tudták, hogy a királynő szabadulni óhajt férjétől és nem volt titok előttük Róbert herceg szerepe sem, benne tehát a jövő emberét látták.

A konstantinápolyi császárné, ha tekintélyét meg akarta óvni és a háttérben akart maradni, nem állhatott szóba mindenféle udvaronccal. Neki magasállású és megbízható emberek kellettek. Ilyeneket talált Filippában és Sanciában, kiknek érdekük volt, hogy András elpusztuljon, s akik alkalmasak voltak arra, hogy a királynét megfelelő lelki diszpozícióba hozzák és őt a tervnek megnyerjék.² A végrehajtáshoz azonban férfiközvetítőre és szervezőre volt szükség.

Acciajuoli erre nem alkalmas. Neki az idegennek és a császárné emberének az udvarban nem volt elismert

¹ Dominici de Gravina Chronicon etc. 12. l.

² Erről a pápa is értesült és azért inti Johannát: «ne lingua tertia, quae confederatos consuerit disiungere, quomodolibet inferat huiusmodi amoris et unitatis federi nocumentum.» Ugyanekkor megfenyegeti, hogy ha intéseire nem hallgat, kénytelen lesz más eszközökhöz nyúlni. Déprez : Clément VI. 323—25. l. 1333. sz.

tekintélye. A firenzei azonban talált megfelelő egyént, ki kellő tekintéllyel is rendelkezett és megbízhatósága mellett elég elvetemült volt, hogy ilyen szörnyű gaztetre vállalkozzék. Ez az egyén Artus (Artois) Károly volt.

Artus Károly Róbert király természetes fia, kinek anyja, Cantelma Cantelmo, Sancia királyné udvarhölgye volt. Cantelmát Róbert Bertrando d'Artoishoz adta nőül s így jutott Károly az Artois névhez. Bertrand 1305-ben meghalt és a király a fiút a királyi házban neveltette s Roccaromana bárósággal tüntette ki. A gyermek-ifjú 1317-ben már kamarás volt és újabb adományban részesült, Pennalucet kapta. Befolyása mindinkább nőtt s a király végrendeletében az ország egyik kormányzójává rendelte. Mikor Johanna főkamarássá kinevezte, már Sant' Agatha és Monteodorosi grófja címét viselte.¹

Artus Károlyt a királyi családhoz tartozónak tekintették és így Katalin feltűnés nélkül kitüntethette bizalmával és közölhette vele a gyilkosság tervét anélkül, hogy meg kellett volna alázkodnia, ami a szigorú hierarchia korában szintén fontos tényező. A közvetítő Acciajuoli volt, kinek nővérét, Andreat, Károly feleségül vette és így a firenzei teljes bizalommal tárhatta fel előtte terveit.

Artus Károly annál készségesebben vállalkozhatott az összekötő szerepre, mert fia, Bertrand, sőt talán ő maga is Andrásnál a proscibáltak lajstromán volt.²

Kikhez fordulhatott Artus Károly? Azokhoz, akik

¹ A kinevező oklevélben azt mondja róla a királynő, hogy őt «approbata fides, experientia certa commendat. Carolus... a juvenili etate annisque teneris cum inclitis progenitoribus nutritus, probavimus, experimento continuo eum nobis in commissis sibi officiis virtuosum, suis itaque crescentibus meritis ipsum... magnum regni Sicilie camerarium in vita sua presentialiter ordinamus etc. Reg. Ang. V. 338. f. 8o. Majd megengedi, hogy birtoka csak a fiágon öröklődjék. U. o. f. 81. Artus Károlyra és családjára bő adatokkal szolgál Sicola repertoriumának IV. k. (Nápolyi levéltár.)

² Gravinai Domonkos tévesen az öreg Károlyról mondja, hogy szerelmi viszonyt folytatott a királynővel, holott ez fiáról, Bertrandról volt köztudomású. I. m. 13. l.

ismerték Johanna érületét férje iránt ; akik méltóságokra adományokra áhítoztak, s akiknek András megkoronázása esetén viselkedésük miatt félteniök kellett méltóságukat, sőt életüket is.

Itt elsősorban a Cabanis-család jön számításba. Filippa és Sancia voltak Johanna rossz szellemei, ők fejlesztették ki az ifjú nőben az erkölcstelen hajlamokat, ők mutatták ki legfeltűnőbbben megvetésüket András irányában, nekik volt tehát legtöbb okuk félni a jövőtől. Másrészt ők nyerhették meg legbiztosabban Johanna hozzájárulását a gonosztetthez. Hasonló az eset a család férfitagjánál, Róbertnél, kit a közvélemény szintén megvádolt azzal, hogy viszonyt folytatott a királynővel.

Ugyancsak a királynővel folytatott szerelmi viszonyral gyanúsították Jacopo Capanot, a magister rationalist, ki szintén részes volt az összeesküvésben.¹ Meg kellett nyerni a királyi udvarmestert, Raymondo de Cataniat is, ami szintén sikerült. Carlo Gambatesa neje, Sancia de Cabanis útján jutott a társaságba.

Szerep jutott még Margherita da Ceccanonak, Carlo de Cabanis nejének, Sancia anyjának, ki többek között Mária hercegnőnek megszöktetését is intézte.

Miként Erzsébet királyné levele elárulja, már az ő nápolyi tartózkodása alkalmával beszéltek András meggyilkolásáról, s valószínűleg már ebben az időben, vagy kevéssel később megnyerték a tervnek Johannát is, aki a nagyobb szerepet játszó egyéneket előre megajándékozta birtokokkal és méltóságokkal. Így Cabanis Róbertet, ki Róbert uralkodásának végén (1342) lett aludvarmester,² Johanna kinevezte udvarmesterré és valósággal elárasztotta adományaival. Pl. 40 uncia arany évjáradékot rendelt számára, mint királyi udvarmester számára, majd pár hónap múlva kinevezte országos udvarmesterré,

¹ «mert nyilvánosan beszéltek, hogy házasságtörő viszonyt folytat (Johanna) ... Jacopo da Capano úrral» stb. G. Villani l. XII. c. 51.

² Minieri Riccio : Genealogia di Carlo II. etc. Arch. st. Nap. VIII. 385. l.

Calabriában birtokot adományozott neki. Ez mind 1343-ban történt. 1344-ben kijelentette a királynő, hogy — bár országos udvarmester lett — azért megtartja a királyi palota főnökségét is, áprilisban újabb hűbérbirtokokhoz jutott, novemberben pedig nagy szolgálataiért Eboli grófságot kapta (400 uncia arany értékben) s ezzel az ország egyik leghatalmasabb főura lett.¹

Még ezzel sem zárult le Róbert pályája. *Egy hónappal* a gyilkosság előtt Johanna az ország főkapitányává és Principatus justiciariusává tette.² Hogy Róbert nem becsületességeért, kiváló munkateljesítményeért kapta a sok kitüntetést és birtokot, hanem erkölcstelenségével és cselszövéseivel érdemelte ki azokat, bizonyítja az a körülmény, hogy Aymerik bíboros Avignonba való visszatérése után a pápától kérte megidézését, hogy viselt dolgairól számot adjon és ennek alapján fossa meg állásától. A megidézésből és büntetésből azonban semmi sem lett, mert a ravasz Róbert a pápa fivérének nagy szolgálatot tett és így bántódása nem esett.³

Raymondo de Catania kevéssel a gyilkosság előtt lett a király udvarmestere, kétségtelenül akkor, mikor a gyilkosságban való részvételét kilátásba helyezte. 1345

¹ Johanna Róbertet, «qui penes nos a pueritia semper in melius se laudabiliorum reddidit... advertens etiam servicia genitricis sue, que puericie et infancie curas atque labores non alia, quam materna sollicitudine subit... ipsum premissum pensatis nedum benemeritum, sed maioribus dignum nostri hospitii, quamdiu vixerit, senescallum... duximus etc. Reg. Ang. V. 334. f. 50. A calabriai adományra l. Reg. Ang. 334. f. 53. Férje udvarmesterévé teszi: Reg. Ang. 341. f. 117 (1343 nov. 1-ről). 40 uncia járadékot rendel neki: Reg. Ang. V. 333. f. 218. Országos főudvarmesterévé nevezi ki «propter sinceritatem, fidei, obsequiositatis promptitudinem, zeliqve fervorem, nec minus condicionis laudabilis industrieque probate multiplicia merita». Reg. Ang. V. 337. f. 165. 1344-ben hűbérbirtokot kap: Reg. Ang. 341. f. 117. Eboli grófság: Reg. Ang. e41. f. 220., a privilegiális levél 1345 május 25-ről: Reg. Ang. V. 345. f. 292. Anyjával együtt erdős birtokot kap: Reg. Ang. 335. f. 6.

² Reg. Ang. V. 334. f. 120.

³ Baddeley: Robert the Wise etc. 334. és 337. l.

augusztusában ő és utódai 20 uncia arany évi jövedelmet kaptak.¹

Jacobo Capanot a királyné férjével lovaggá üttette és neki egy öltözet drága ruhát ajándékozott.² Gasso Dinisiacot, Terlizzi grófját, kinek felesége Filippa egyik leánya volt, a királyné kinevezte főmarsallá.³ Corrado Unfredo életfogytig 12 uncia arany stipendiumot kapott Johannától. Az oklevél 1345 július 3-án, illetőleg 15-én kelt Quisisanoban — akkor Casasana —, hol valószínűleg a gyilkosság ügyében tanácskoztak.⁴

Igy a főszereplők előre megkapták jutalmukat, illetőleg annak egy részét. Katalin mindent elkövetett, hogy Andrást ingerelje és minél több ellenséget szerezzen neki. Ebben kétségtelenül kezére járt András tapasztalatlansága és emberismeretének hiánya is. Különösen sokat ártott neki a Pipino grófokkal való barátsága. Az öreg Nicola Pipino Róbert király barátságával dicsekedhetett, fiai azonban: Giovanni, Pietro és Lodovico nyugtalan, féktelen, bírványó emberek, akiket féktelen természetük banditák szövetségesévé tett, s ezekkel raboltak és gyilkoltak. A rokon Della Marrakkal folytatott fegyveres viszálykodásuk feldúlta Barlettának és egész környékének nyugalma. Róbert király maga elé idézte a küzdő feleket, a Marrák meg is jelentek, de a Pipinok Minervino várába zárkóztak. A király ostrom alá vette a várat és a Pipinok — anyjuk tanácsára — meghódoltak. Róbert mint lázadókat börtönbe vettette őket, javaikat elkobozta s alig vette figyelembe anyjuknak, Altamura grófnőnek jogait. A Pipinoknak azonban magas pártfogójuk akadt Giovanni

¹ Reg. Ang. 342. f. 282.

² Pergamene della regia Zecca 43. Nápolyi kir. levéltár.

³ Reg. Ang. V. 337. f. 92. Filippa leánya Gassonak első felesége lehetett, mert özvegye Margarita Pipina volt. Minieri: *Notizie storiche*. 18. l.

⁴ Minieri Riccio: *Genealogia di Carlo II. d'Angiò Re di Napoli*. Arch. stor. Nap. VII. v. 54. — Az adomány «*de fide industria et legalitate tua, nec non probis moribus et virtutibus, quibus conveniunt testimonia laude digna plena fiducia obtinentes etc.*» történik.

Colonna bíboros személyében, ki a pápát is megnyerte a Pipinok részére s Róbert halála után Petrarcát küldötte Johannához, hogy a foglyok kiszabadulását kieszközölje (1343 őszén). Sancia királyné is a foglyok pártjára állt, de mint Petrarca panaszoja, semmi befolyása sem volt többé az udvarnál.¹ A Pipinok ellenségei, főleg a Della Marrák és szövetségeseik, a Sanseverinok, valamint Fra Roberto, «ez a mérges kígyó» megghiusították Petrarca törekvéseit.² Végre mégis sikerült kiszabadulniok, főleg András révén, kinek környezetéhez csatlakoztak. Giovanni azonban ugyanaz a gögös, összeférhetetlen természet maradt, aki volt és folyton bosszún törte a fejét. Ezzel növelte András, a védelmezője iránt való gyűlöletet, amely végre a gyilkossághoz vezetett.³

Sancia királyné 1345 július 28-án meghalt, s augusztus elején az a hír érkezett Nápolyba, hogy a pápai követ a bullával megindult. A királynő kegyét élvező társaság, mely nyíltan András életére tört, mikor értesült a pápai követ közeledéséről, megdöbbent annál is inkább, mert — miként említettük — András meggondolatlanul elárulta, mit tartogat ellenségei számára. Ha életüket meg akarták menteni, gyorsan kellett cselekedniök.

Már júniusban tartottak Capuaban összejevetelt, hol András haláláról tárgyaltak, akkor azonban még nem volt sürgős az ügy s nem tudtak megegyezni. Ugyanígy meghiusult a nápolyi tárgyalás is. Mikor azonban a veszedelem közeledett, végre sikerült megállapodásra jutni,⁴

¹ De rebus fam. V. ep. 3. Ed. Fracassetti. Firenze, 1864.

² Petrarca : De rebus fam. V. ep. 6.

³ Caggese R. : Giovanni Pipino conte d'Altamura. Studi di storia napoletana etc. 141—65. l. L. még Minieri Riccio : Genealogia di Carlo II. d'Angiò etc. 381—83. l. Déprez : Clément VI. 93. l. 269. sz., 158. l. 378. sz., 119. l., 1010—1011. sz. Gravinai Domonkos i. m. 9. l.

⁴ A Chron. Estense szerint Johanna parancsára. Muratori Ss. XV. 422. l. Az estei krónika azonban erősen Johanna-ellenes. Minieri Riccio úgy véli, hogy végleges megállapodás Casasanában (Quisisana), Castellamare mellett történt. Genealogia di Carlo II. etc. 54. l.

s belevontak még a társaságba több, Johannáért lelkesedő és felfelé törekvő ifjút is, valamint András szolgálattevő olasz környezetét: a Caracciolo-testvéreket, kik közül Enrichetto főajtónálló volt, s csak az imént kapott a királynőtől 30 uncia arany évjáradékot,¹ Corrado di Catanzarot, Giovanni és Rostaino di Lagonessat, Nicola da Milazzot, a király ajtónállóját, Corrado d'Unfredo di Montefuscot és fivérét, Pietrot, Johanna titkárát,² Francesco de Luco komornyikot, Paccio Mambriccio di Tropea kamarást és istálló mestert,³ Cecco di Quinserinot, Bertholdo Bulgarit, Pietro di Pinot, Giovanni Pobosellot és Pace úr fiát, Tamást.

Ebből látjuk, hogy nagy és jól megszervezett társaság volt ez, ha nem is vesszük szó szerint Nagy Lajos kijelentését, hogy «a gyilkosságnak nem ketten, hanem kétszázan voltak a részesei».⁴

Lofredo da Marzano admirálist, kitől féltek, hazafias szolgálat ürügyével Nápolyból eltávolították.⁵

A megegyezés értelmében a szerencsétlen királyt elcsalják Nápolyból és hurokkal megfojtják. Itt több kérdés merülhet fel: miért volt szükséges ennyi embert beavatni a tervbe? Miért nem hajtották végre Nápolyban a gyilkosságot? Miért nem ölték meg áldozatukat méreggel, amit feltűnés nélkül megtehettek volna és miért választották éppen a legborzasztóbb halálnemet?

Az első kérdésre azt válaszolhatjuk, hogy a halálnem több embert igényelt, s azonkívül András védelmére szol-

¹ Reg. Ang. V. 342. f. 268.

² Catanzarora l. Reg. Ang. V. 353. f. 173. — Pietro de Montefusco még 1345 nov. 30-án Johanna titkára. L. Minieri Riccio: *Notizie storiche etc.* 135. l. Corrado di Unfredo megadományozása 1345 júl. 3-ról kelt. L. Minieri Riccio: *Genealogia di Carlo II. d'Angiò.* Arch. stor. Nap. VII. c. 54. l.

³ Russo F.: *Santa Brigida nella leggenda e nella storia.* Lanciano. 1913. 23—24.

⁴ Bertrand bíboros szavaira G. Villaninál l. XII. c. 107.

⁵ *Chronicon Suessanum.* «quia in praesentia Admirati tale scelus perpatrari non poterat.» Pellicia: *Raccolta etc.* t. I. 66.

gált magyar környezete, sőt olasz hívei is nagy számban voltak, tehát minden eshetőségre elkészülve, nagy erővel kellett fellépni, mert a meghíúsult kísérlet a gyilkosok életébe került volna.

A másik kérdésre az a válaszuk, hogy Nápoly kedvelte az ifjú királyt, s azonkívül akadály volt Durazzoi Károly is, aki András barátjaként viselkedett s aki Johannával neje hozománya miatt feszült viszonyban volt. Károly nagy fegyveres erő birtokában megakadályozhatta a gyilkosságot, vagy rögtön bosszút állhatott a gyilkosokon.¹ András magyar környezetét sem lehetett volna eltávolítani, mert ez állandóan résenállt.

Vége, hogy miért választották a hurkot, erre választ a középkor babonás gondolkodásmódja ad. Sancia de Cabanis kísérletet tett méreggel, de — úgy látszik — az ifjú szervezet győzedelmeskedett felette s így támadt az a babonás hiedelem, amiről Gravinai Domonkos tesz említést, hogy Andrást az anyjától kapott gyűrű megvédte vastól és méregtől.²

A pápai követ már Nápolyhoz közeledett, mikor a cinkosok — ismerve András vadászszenvedélyét — felkérték, hogy vizslákkal, sólymokkal menjenek vadászni.³

¹ Gravinai Domonkos i. h. 15. l. A királynővel való viszályra az adott okot, hogy Johanna nem volt hajlandó kiadni a Mária részére kikötött örökrészt. Reg. Ang. V. 335. f. 25—29. Később Johanna kísérletet tett a herceg megnyerésére és Botonti várost adományozta neki. Reg. Ang. V. 334. f. 85.

² Gravinai Domonkos i. h. 15. l. A Chron. Estense szerint a királyné parancsára kétízben is adtak be mérget Andrásnak, de «propter aliqua, quæ secum ferebat», a mérge nem hatott, mire Johanna kegyvesztés terhe alatt parancsolta meg, hogy férjét megöljék. I. h. 422. l. A krónika állítását a pápának Bertrand bíboroshoz írt levele is megerősíti: «sane quia quedam, ut asseritur, utriusque sexus persone ante necem dicti Regis in ipsius mortem per venenum et potiones mortíferas ac diversa maleficia nequiter fuerant machinate» etc. Reg. Vat. V. 140. n. 306.

³ Valószínűleg szept. 12-én ment ki a királyi udvar Aversába, mert Johanna szept. 12-én még Nápolyban ad ki oklevelet, 13-áról már Aversából keltezi az oklevelet. Reg. Ang. V. 351. f. 272. és f. 267.

Egész nap ortei földön vadásztak s estére Aversába tértek vissza, hol lakoma zárta be a vadászatot. A királyi pár nem a kastélyban szállt meg — azt a kíséretnek engedték át —, hanem a falakon kívül fekvő San Pietro à Maiella-kolostorban, melyet máskor is használtak a királyi család szállásául. A királyi pár körül csak a szolgálattevő személyzet maradt.

A megegyezés értelmében éjjel a teremőr, Tommaso Pace, kopogott a király hálósobájának ajtaján s közölte, hogy Nápolyból fontos hírek érkeztek, melyeket azonnal tudatnia kell. András neje biztatására kiment.¹ A király és a királyné szobája egy loggiával volt elválasztva attól a teremtől, melyet fogadásra és tanácskozásra használtak. Ide csalta az ajtónálló a királyt. Már a sötét loggia alatt a nyakába dobta a hatalmas termetű Betrando d'Artus a selyem-lasszót, míg a többieknek, Carlo d'Artusnak, Gasso Dinisiaconak, a Lagonessáknak, Pace úr két fiának, Jacopo Capanonak, Niccolò de Milazzonak le kellett a királyt fogniok. Azonban az erős ifjú a kétségbeeséstől fokozott erővel küzdött gyilkosaival, segítségért kiabált és közben folyton húzódott vissza szobája felé, hogy fegyvert vegyen magához. El is jutott az ajtóig, de közben Niccolò Milazzo, vagy a királyné komornája bezárta mögötte az ajtót s nem tudott bejutni. Mivel a többi ajtó is zárva volt, a túlerővel küzdő király, ki már fáradt is volt, sehol sem talált menedéket.

A nagy kiabálás megzavarta az orgyilkosokat, lódobogást véltek hallani s féltek, hogy a magyarok neszét vették a dolognak és jönnek uruk megmentésére, ezért már-már elengedték a herceget, mikor Bertrand, «ki bűnösebbnek érezte magát másoknál»,² még egyszer rávetette magát Andrássra, a többiek segítségével földrerántotta, ott összerugdosták és a hurkot nyakára szorítva, a kertre nyíló erkély rácsára akasztották, majd a holttestet a kertbe dobták és az ajtót nyitva hagyva eltávoztak.

¹ Villani G. I. XII. c. 51.

² Chron. di Parthenope. Bibl. Vat. Ms. Ottob. 2940. sz. 79. l.

Eredetileg a holttestet el akarták a kertben földelni, de ebben a segélykiáltások megzavarták őket.¹

Az egész dulakodás Johanna szobája közelében ment végbe, de a gonosz nő férje segélykiáltásaira meg sem mozdult, a közelben csupa beavatott tartózkodott, csak Erzsébet, András öreg dajkája, futott a zajra az ablakhoz és kiáltozott segítségért.² Ez zavarta meg a gyilkosokat. A dajka egy ideig nem merte elhagyni szobáját, s ez volt a szerencséje, mert az elvetemült gonosztevők őt is eltették volna láb alól, hogy árulójuk ne lehessen. Mikor már a zaj teljesen elült, Erzsébet gyertyával kezében előjött és mivel ura hangját vélte felismerni a hangzavarban, első-

¹ Érdekes Marcha di Marco Battagli da Rimini megjegyzése : «Et hic est incepta ex Dei permissione vindicta innocentis sanguinis Corradini et etiam aliorum multorum, qui ab ista domo tyrannica fuerunt cum crudelitate semper oppressi». Raccolta degli storici Italiani. T. XVI. P. III. 52.

² Gravina Izoldának nevezi András dajkáját s ezt a nevet tőle átvették a történetírók és a történeti kézikönyvek is. Sohasem tudtam megérteni, hogyan jutott a magyar asszony ehhez a germán névhez, s ennek is sikerült nyomára akadnom. Az Anjou-registrumok tanúsága szerint Nápolyban elég gyakori volt ez a név, de a magyar asszony sohasem hallgatott erre. Johanna sem nevezi őt Izoldának, hanem Izabellának. «Isabelle Ungare Cambellane et Nicolao filio familiaribus et fidelibus nostris... consideracione servicionum suorum, que diu prestiterunt cl. m... Sicilie regi, queve Isabella ipsa presertim presencialiter prestat in educacione spectabilis ducis Calabrie, primogeniti nostri» etc. Johanna oklevele : Reg. Ang. V. 351. f. 201. és V. 356. f. 160—61. Mikor a pápa gratulál Johannának fia születésekor, többek közt ezt mondja : «filium astantibus et presidentibus tam dilecta in Christo filia Issabella (sic!) Ungara nutrice quondam viri tui» etc. Reg. Vat. V. 139. nr. 910. Tehát András dajkája Izabella volt, ez a név pedig egyenlőnek vétetett a magyar Erzsébettel (pl. Kun László neje). Az Izolda név felcserélésen alapszik, t. i. Johanna dajkáját hívták Izoldának (I. Pulderica), kiről a királynő többször megemlékszik (pl. «pro serviciis, ... nobis prestitis tam circa educacionem et ablactacionem nostram... quam, quia nutrix et cambellana, domestica familiaris nostra fuit et est. Reg. Ang. V. 337. f. 22. Kiadva Minieri Riccio : Notizie storiche etc. 135. l.) Ez az Izolda a gyilkosságba is belekeveredik. Egyébként Marziotto Aldemarisco neje volt. Repert. Sicolae V. XII. 103.

sorban őt kereste. Az ajtóhoz ment, nevén szólította a királyt, de semmi választ nem kapott. Johanna a szobában volt ugyan, de életjelt nem adott magáról. Az öreg asszony ekkor fellármázta a barátokat, velük kereste a királyt és megtalálta a kertben hurokkal a nyakán. A holttestet a templomba vitték és reggelig imádkoztak mellette. Közben a királynőt is értesítették a katasztrófáról, de ő nagy zavarban volt és nem akart reggelig felkelni. Reggel a nép a királynőhöz tódult, érdeklődött a gyilkosok után, a bűnös asszony ott állt előttük pirulva, *könnytelenül* s nem merte szemeit a tömegre emelni és csakhamar a várba menekült.¹

Nem tartom érdektelennek, hogy az erősen magyar párti, de elég jól értesült Chronicon Estense előadását is ismertessem.

Eszerint a királyné hozzájárult a gyilkossághoz,² valamint abba is beleegyezett, hogy mivel Andrásnak sok híve, öröze van Nápolyban, Aversába csalják a királyt. Éjjel a két kamarás nyitvahagyta a király ajtaját, Bertrand és Terlizzi gróf bementek a szobájába, s mikor a király feléjük közeledett, Betrand a hajába markolt. A király hátrálva így szólt : ez csúnya játék ! Míg Bertraddal küzdött, kinek kezéből egy húsdarabot kiharapott, Terlizzi hurkot vetett a nyakába s ketten megfojtották. A holttestet levitték, hogy egy istállóban eltemessék, de mivel lovasok zaját vélték hallani, visszavitték a terembe, honnan az ablakon kidobták és szobájukba vonultak. A dajka a zajra felébredt, ura szobájába ment, de ott csak a királynét találta az ágyon ülve s tőle kérdezte : hol van az uram? A királyné azt felelte : nem tudom, hol van ; a te urad nagyon fiatal. A dajka látva, hogy a királynő nagyon zavart, gyertyával kezében kereste a

¹ Gravinai Domonkos i. m. 15—16. l. Így mondta el Magyar Miklós úr is az esetet Villani János öccsének. G. Villani. L. XII. c. 51. A dajka szerepét feltétlenül autentikusnak vehetjük, mert ezt bizonyára a magyaroktól hallotta az író, akiknek *magyarul* elmondta a megrémült dajka a rémes éjszaka eseményeit, de másokkal nem mert azokról beszélni. Gravinai Domonkos i. m. 17. l.

² «quæ omnia fiebant ex voluntate Meretricis uxoris dicti Regis». Chron. Estense. Muratori Ss. V. XV. f. 421.

királyt, s mikor a kertben megtalálta, visszament a királynőhöz : Asszonyom ! — mondja —, a király a kertben alszik. Hagyd őt aludni ! — válaszolt a királynő. A dajka azonban visszatért urához s ekkor látta, hogy a király halott. Száját felnyitva, megtalálta abban a Bertrand kezéből kiharapott húsdarabot. Amikor a királynőnek jelentették a katasztrófát, kíséretével lóra ült és Nápolyba ment.¹

Ebben az elbeszélésben különösebb figyelmet érdemel a dajkának a királynővel folytatott párbeszéde, melynek komoly történeti magva van. Johanna ugyanis férje halálát tudatta a firenzei signoriával s ebben azt a szemérmetlen hazugságot szötte bele, hogy András zabolátlan ifjú létére gyakrabban szokott éjjel kint csatangolni, s ez alkalommal is ezt cselekedte és így lett gyilkosság áldozata. A párbeszéd ugyanezt fejezi ki.²

A pápának — úgy látszik — nem merészelt ilyen átlátszó hazugsággal előállni, mert Kelemen vigasztaló

¹ Chron. Estense i. h. 421—22. l. A Johanna-párti Chron. Mutinense szerint az árulók a király ajtaja előtt összeverték a kardjaikat, mintha viaskodnának, s a belső ajtó öre elkezd kiabálni, hogy ezek kint összevagdalják egymást, mire András, neje *kérése ellenére*, kiment s ekkor vetették rá magukat a gyilkosok. Muratori Ss. XV. 612. l.

² Johanna levele így szól : «Dum quidem octodecimo huius mensis ipse condam dominus vir noster tarde hora intrandi cubiculum descendisset ad quendam parcum contiguum grifo aule nostri hospitii in Aversa, imprudenter et incaute, ymmo juveniliter, sicut frequenter ibi et alibi suspecta hora abire consueverat, nullius in hoc acquiescens consilio, set tantum sequens motus precipites juventutis non admictens socium, set hostium post se firmans ; nosque expectassemus eundem, iamque in ipso cubiculo capte fuissetmus a sompno ex mora nimia, quam trahebat : nutrix sua, bona et honesta domina, ipsum cum candela cepit anxie querere et tandem prope murum dicti parci eum reperit jugulatum. De quo quantum nobis lugendum occurrat nos cogitare non possumus, neque in cor posset ascendere alicuius. Et licet de illo nequam inauditi huius sceleris patratore fuerit, quantum exquiri et considerare potuit, crudelis facta iustitia, tamen respectu malignitatis presumpte, omnis rigiditas debet facilitas reputari. Ad causam namque instigationis sue nequam ipse patrator adduxit, quod verens inferendum sibi mortis supplicium, ex provocatione ipsius quondam domini . . . viri nostri propter sua demerita, contra eum

levelében azt írja, hogy «ahol a legnagyobb biztonságot kellett reményleni, ott volt elkészítve a halálos hurok, mikor ily kiváló fejedelmi férfiú ellen éppen azok követték el áruló és cselszövő módon ezt az oly nagy és istentelen gaztettet, véres kezeikkel, akiktől remélte, hogy mások cselvetéseitől megvédelmezik».¹

Az eseménnyel kapcsolatban két kérdés vár tisztázásra. Az egyik András halálának napja. Pór Antal² szeptember 19-re teszi a gyilkosságot, mert azt véli kiolvasni Gravinai Domonkosból, hogy a támadás éjjel után történt. Ezzel szemben az összes egykorú források 18-ra teszik a halál idejét, 18-adikát ír a sírfelirat is.³ Johannárról feltételezhetjük, hogy tudta férje halálának a napját, s a firenzeiekhez írt levelében ő is 18-ra teszi ezt. Hivatkozhatunk a pápa levelére is, melyben a gyilkosságot «circa primum noctis silentium»-ra teszi, amit véleményem szerint leghelyesebben «az első álm» idejének fordíthatunk.⁴

A második kérdés: hol voltak a magyarok a gyilkosság idején? Erre a kérdésre a legelfogadhatóbb választ

cogitavit, sicut alter Judas, desperationis ausum; quem tantummodo cum uno famulo, non adhuc reperto peregrina iniquitate perfecit. Cum igitur in tanti casus eventu sint undique nobis angustie, nichilominus in Deo ac sancta Matre Ecclesia domina nostra, aliisque amicis devotis et fidelibus nostris, fiducia sincera speramus, quod nobis in tanta nostre afflictionis tristitia, divine miserationis consilium et sue pietatis gratia non deerunt. Data Averse sub anulo nostro secreto, die XXII. septembris XIV. ind.

Részben és hibákkal közölve Anjou-kori Dip. Eml. 11. k. 97—98. l. 90. sz. — Teljes szöveg közölve Documenti degli Archivi Toscani. 11. k. 558. l. (XVI. 270). Hasonló levélben tudatta férje halálát Sienával. Biblioteca Naz. di Firenze. Ms. II. VII. 4. 71. — A firenzeiek részvevő levele Biblioteca Naz. di Firenze. Ms. II. VII. 4. 71—72.

¹ Reg. Vat. V. 139. nr. 435. A gyilkosság akkor történt «ut camera, in qua sibi erat nocturna quies, exiret».

² Nagy Lajos. Magy. Tört. Életr. Budapest, 1892. 106. l.

³ Itt Pór helytelenül szept. 17-nek veszi a XIV. Kl. Oct.-t. I. m. 109. l. jegyz.

⁴ Theiner I. k. 703—6. l. 1067. sz. A Chron. Mutinense szerint «in prima hora noctis» történt a gyilkosság. I. h. 612. l.

János minorita adja meg : «A gyilkosság idejében és órájában András király kényszerítette a magyarokat, hogy szállásaikra menjenek. Mert jóllehet, sokak útján fülébe jutott a nejétől ellene tervezett gyilkosság híre, érezve saját ártatlanságát és tekintetbe véve neje áldott állapotát, nem tudott ennek hitelt adni».¹ A magyarok tehát a várban voltak elszállásolva, a kolostor pedig, hol a gyilkosság végbement, a falakon kívül volt és Rajmondo de Catania a várkaput azon az éjszakán bezáratta és a kulcsot magához vette. Johanna, anélkül, hogy férje holttestét megtekintette volna, vagy eltakarításáról gondoskodott volna, a várba vonult és valószínűleg hosszasan tartózkodott ott, mert szeptember 24-ről még Aversából keltezett oklevelet találunk.² Úgy látszik, megvárta, míg Nápolyban lecsillapul az izgalom és ott biztonságban érezheti magát.

A fővárosban tényleg nagy felháborodást keltett a gyilkosság híre ; Durazzo Károly sietett Aversába, a holttestet bevitette Nápolyba, de temetéséről ő sem gondoskodott, hanem egy nápolyi kanonok, Ursillo Minutulo takarítottatta el a nápolyi székesegyház Szent Lajos-kápolnájában.³ Később Francesco Capece fehér márvány

¹ Chron. Dubnicense. Ed. Mathias Florianus : Fontes domestici V. 11. p. 144., 154. §. A későbbi írók magyarázatai erőszakoltak. Summonte szerint a magyarok féltek, hogy darabokra vagdalják őket (II. k. 422. l.). Costanzo szerint : «standogli Ungheri, perchè era di notte, sepolti nel sonno e nel vino». Istoria. II. k. 35. l. A magyar krónikás bizonyára első kézből kapta adatait.

² Reg. Ang. V. 355. f. 35.

³ Nagy Lajos hálás volt a kanonok iránt, ki később is a magyar király hívei közé tartozott. A magyar király és Johanna között pápai közvetítéssel létrejött béke értelmében a magyar király híveivel szemben a királynő nem fog megtorlást gyakorolni, de — úgy látszik — Johanna nem tartotta meg az ígérését, mire a magyar király Kelemen pápához fordult. A pápa figyelmezteti tehát a királyi párt, hogy a magyar király híveivel, különösen Ursillo Minutulo kanonokkal, kit ő a magyar király iránt való tiszteletből káplánjává nevezett ki és Petrus de Bellanteval, kiknek érdekében Nagy Lajos az imént szót emelt, kegyesen bánjanak és a magyar királyhoz való ragaszkodásukért semmi kellemetlenségük se legyen. Theiner I. k. 817—18. l. 1252. sz. 1352 július 15-ről.

síremléket készíttetett a hercegnek és felirattal látta el sírját. Jelenleg a földön egy tábla van elhelyezve, melynek felírása szerint 1732 november 29-én (érdekes véletlen, hogy András születésnapjának előestéjén) földrengés következtében a fal erősen megrongálódott, a sír a renoválásnak útjában állott, s ezért Francesco Pignatelli nápolyi bíboros-érsek áttétette András hamvait a sekrestye elé (1733 febr.). Summontenál viszont a következő kijelentést találjuk: «A mi időnkben Annibale érsek áthelyezve a sekrestyét az említett kápolnába, a király sírja a sekrestyeajtó előtti falba helyzetetett».¹ Summonte pedig jóval előbb élt a fentemlített átalakításnál.

András eltakarításáról és sírjának emlékkal való megjelöléséről tehát idegenek gondoskodtak, neje pedig megelégedett azzal, hogy 1345 okt. 27-én misét rendelt férje lelkiüdvéért.²

¹ Summonte G. A.: *Historia della città e regno di Napoli*. Napoli, 1675. II. k. 423. l. András sírfeliratát (az évszám hibás) l. Milléniumi Magy. Tört. III. k. 172—73. l. közt.

² «in cabella (sic!) maioris Neapolitane ecclesia, in qua corpus . . . Regis Andree . . . reverendi domini viri nostri quiescit». Reg. Ang. V. 354. f. 104. A gyilkosságra nézve l. András herceg tragédiája és a nápolyi udvar c. értekezésemben közölt irodalmat, főleg Kropf Lajos tanulmányát (Az aversai gyilkosság.) Kolozsvár, 1896. (Kny. az Erdélyi Múzeum 1896. évf.-ból.) és Pór A.-ét: A történeti jelenetek korhű rekonstrukciójáról. Századok. 1893. évf. 685. l.

IV. FEJEZET.

A megtorlás.

A gyilkosság háttérében működő értelmi szerzők és részesei iparkodtak magukról a gyanút elhárítani azáltal, hogy a pápa előtt mélységes fájdalomuknak adtak kifejezést. Johanna pedig a tropeai püspököt Nagy Lajoshoz küldötte, hogy tolmácsolja fájdalmát és hitvallást tegyen ártatlanságáról,¹ s Erzsébetet, András dajkáját vette fia mellé, aki a gyermek születésénél is — nem cél és ok nélkül — jelen volt. Miként említettem, a pápához is levelet írt, melyben játszott a kétségbeesett özvegyet, de amellett iparkodott a közelgő viharban a pápa jóindulatát biztosítani és fivérének két várat adományozott a Provence-ban 700 uncia aranyértékben.²

Katalin császárné, mikor látta a gyilkosság nyomában támadt nagy felháborodást és észrevette, hogy a gyanu feléje terelődik, sietett szintén részvétét nyilvánítani a pápa előtt és kérte, hogy méltó büntetésben részesítse a gyilkosokat. A pápa udvariasan köszönetet mondott a részvételért és buzdította a császárnét, hogy legyen segítségére a legátusnak a bűnösök kinyomozásában.³ De úgy látszik, hogy a ravasz asszony már ismét fiainak készítette

¹ Reg. Ang. V. 349. f. 23. Johannának Nagy Lajoshoz intézett levele és a király válasza apokrif.

² «Sane beneficia grandia atque grata sancti in Christo Patris . . . Clementis . . . filiali pridem in nostre mentis affectibus reverencia revolventes viro magnifico Guillelmo de Zambone vicecomiti Bellifortis, ipsius domini Pape germano ac eius heredibus et successoribus utriusque sexus . . . castra de Medis et de Lauseto posita in predicto comitatu Provincie . . . pro valore annuo florenorum auri septingentorum . . . in perpetuum dedimus, donamus, traddimus (sic!) atque concessimus etc. 1345 nov 29-ről. Reg. Ang. V. 349. f. 23.

³ Reg. Vat. V. 139. n. 817.

az utat a trónra, mert a pápa inti Tarantoi Lajost, hogy béküljön ki a Durazzokkal és akkor anyja kérésében «jóindulatú és neki kedvező» lesz.¹

A gyilkosok nem számítottak olyan felháborodásra, amilyent a vadállatias kegyetlenséggel végrehajtott gyilkosság a népből kiváltott, biztonságban érezték magukat a királynő védőszárnyai alatt és nem gondoltak menekülésre. Tényleg — eltekintve az első zavaros napoktól — hónapokon keresztül nyugodtan élhettek abban a meggyőződésben, hogy nagyobb hullámokat már nem fog verni a dolog.

Megváltozott azonban a helyzet, mikor híre érkezett, hogy a magyar király nem fogadta el Johanna igazolását és szörnyű megtorlást helyezett kilátásba, a pápa pedig 1346 február 1-én bullát adott ki, melyben a legnagyobb egyházi büntetésekkel sújtotta a gyilkosokat s mindazokat, kik tudtak a gyilkosságról és jelezte, hogy az egyházi büntetéseket követni fogja a bűnösök kinyomozása után a világi büntetés is.²

Nagy Lajos fenyegetése különösen a királyi család tagjait rémítette meg, kik iparkodtak a fenyegető veszélyt megelőzni. Ezért legalább azt a látszatot akarták kelteni, hogy nagy buzgalmat fejtenek ki a bűnösök kinyomozásában. Ebben előljárt Durazzoi Károly. A hercegnek több oka volt a fellépésre. Ő a gyilkosságtól távol állt ugyan, de — miként látni fogjuk — mégis egyik közvetett előidézője volt a katasztrófának. Neki tehát le kellett szereznie a magyar király bosszúját. Azonkívül a Durazzok vetélytársai voltak a Tarantoiaknak, kik a gyilkosság után előtérbe léptek. Nem volt titok Károly előtt az a viszony sem, melyet Róbert herceg már András életében folytatott a királynővel és sejthette, hogy Johanna most mint özvegy kísérletet fog tenni a Róberttel való házasságkötésre, amint tényleg hat héttel a gyilkosság után már

¹ Reg. Vat. v. 140. f. 60.

² Theiner I. k. 703—6. l. 1067. sz. Számosan, többek közt a marseilleiek is sürgették a pápánál a bűnösök megbüntetését. Baronius: *Annales eccl. Barri-Ducis.* 1871. V. 25. ad a. 1345. 31. §.

kérte a diszpenzációt az említett házassághoz. Ez a házasság Durazzoi Károly trónigényeit teljesen illuzóriusakká tette volna, s ez esetben csak Nagy Lajos kezéből remélhette a koronát. Ez fűtötte tehát Károly buzgalmát a megtorlásban.

A Tarantoiak is nehéz helyzetben voltak. Ha nem vesznek részt a gyilkosok üldözésében, a közvélemény, mely úgysis bűnrészességgel vádolta őket, gyanúját igazolva látta volna. Ez indította őket arra, hogy szintén megtorlást követeljenek. Hogy mind a két család önző érdekből cselekedett, bizonyítja az a körülmény, hogy Tarantoi Lajos Durazzoi Károlyt el akarta útjából távolítani,¹ Károly pedig kész volt a calabriai hercegség fejében a bosszúról lemondani és Johanna védelmére kelni.

Károly nem érte el célját, s ezért ügynökei a nép felázításán fáradoztak, minek következtében napról-napra izzóbb lett a hangulat Nápolyban. A királynő többé nem érezte magát biztonságban a fővárosban, tehát a Castel Nuovoba zárkózott és szigorú fegyverviselési tilalmat bocsátott ki.²

Az országban mindjárt a gyilkosság hírének vétele után felborult a rend. Például Salernoban éppen akkor kezdődött a vásár, mikor a szomorú hír megérkezett. A vásár rögtön feloszlott, a kereskedők menekültek, harcok törtek ki s novembertől a következő év júliusáig állandóan rablók retteggették a lakósokat. Teljesen elpusztították a ruga Neofidorum-ot, raboltak, pusztítottak, az ipar, kereskedelem teljesen megbénult, a város tönkrement. A vámon egész idő alatt nem ment át egy canna (mérték) posztó, sem pedig más áru. A város egészen háborús képet öltött, s egyik negyedből nem lehetett átmenni a másikba. A jobbmódúak elmenekültek, a pártoskodás véres harcokban robbant ki, éhség ütötte fel fejét. Ha valaki kilépett a házából, rablók kezébe került s úgy

¹ Gravinai Domonkos i. h. 24. l.

² A papok is kikeltek a templomban az istentelen gyilkosok ellen, akik «interfecerunt innoxium in domo sua». Vatikáni könyvtár, Ms. Vat. Lat. n. 4376.

kellett pénzen megvásárolnia szabadságát. Ezért a lakosság nyolc hónapon át nem igen mert házából kilépni.¹ Az izgatásnak a fővárosban is meglett a következménye. Hónapokkal a gyilkosság után, 1346 március 6-án, Nápolyban teljes volt a felfordulás.² A fegyveres tömeg a Castel Nuovo elé vonulva kiáltozni kezdett: Halál az árulókra, kik meggyilkolták urunkat! Közben a királynét is reprodukálhatatlan kifejezésekkel illették.³ Mikor a tömeg magatartása fenyegetővé vált, Rajmondo di Catania udvarmester, bízva a királynő körül tömörült nemességben, fegyvereseivel kitört, hogy a tömeget szétverje és a királynő fegyverviselési tilalmának érvényt szerezzen, de vesztére tette. A felbőszült tömeg a fegyvereseket az erődbe visszaszorította, Rajmondot pedig elfogta. Most lépett előtérbe Durazzoi Károly, majd Tarantoi Róbert is. A hercegek Rajmondot megkínóztatták. Az idős ember nem bírta elviselni a kínokat, vallani akart, elárulta, hogy tudott előre a merényletről, s abban segédkezett. A nép előtt ismételtlen megnevezte a bűnösöket: Gassot, a Lagonessákat, Niccolò da Milazzot, Filippát, Sanciát, Morconi grófnéját, s elmondta a gyilkosságot elejétől végig, a gyilkosság főszereplőjéül pedig Roberto da Cabanist jelölte meg.⁴ Rajmond vallomása alapján megvizsgálták a király holttestét, megtalálták a zsineget, s így igazolva látták az udvarmester vallomását. A tömeg most egy Tommaso

¹ De Lellis: Notamenti. V. 1138. (Nápolyi levéltár.)

² A királynő edictumában talán tévedésből mondja: «Cum olim infra mensem *februarii* XIV. Ind. . . quouidem tempore multitudo cupiosa (sic!) hominum popularium Civitatis nostre Neapolis divina inspiracione commota . . . quosdam proditores diffamatos de nece . . . Regis Andree . . . morantes intus in Castro novo . . . ut ipsorum caperent de personis etc. Reg. Ang. V. 353. f. 302.

³ A nép fegyveresen volt kerületenkint megszervezve és súlyos esetekben a duomo összes harangjai adtak jelt a fegyverkezésre. L. Schipa: Contese sociali napoletane nel medio evo. Arch. stor. Nap. XXXII. p. 323. A Chron. Suessanum a nép viselkedésére vonatkozólag azt mondja: «multas iniurias Dominae Reginae intulerunt, quae pro verecundia et pudore narrare non decet». I. h. 72. l.

⁴ Reg. Ang. 348. v. 89.

di Jacca nevű szabóval zászlót készíttetett András képével, azután visszatért az erőd elé és ismét felhangzott a kiáltás: Halál az árulókra és az aljas királynőre! amiből arra lehet következtetni, hogy Rajmond a királynő szerepére is kitért vallomásában. Maga a királynő beszéli el, hogy napokig ostromolta a tömeg az erődöt és követelte a gyilkosoknak: Gassonak, Terlizzi grófjának, Roberto de Cabanisnak, a Lagonessáknak, Niccolò Milazzo ajtónállónak, Filippának és Sanciának, kik mind a királynő környezetében voltak, kiadatását. «Mint hogy ezeket — mondja a királynő — csak úgy könnyen ki nem adhattuk nekik, a leghevesebben támadtak az erődre; a várra és a bentlevőkre különféle hajítógépekkel köveket, lándzsákat és nyilakat szórtak és az erőd hídjának külső kapuját felégették.» Végre a királynő kénytelen volt kiadni a Cabanisokat, a Lagonessákat, Niccolò Milazzót, kiket a hercegek börtönre vetettek.¹

Érdekes a hercegek eljárása, kik a foglyokat mindig maguknak követelték azon a címen, hogy ők palotájukban biztos őrizet alatt tudják őket tartani, a valódi ok pedig az volt, hogy így a bűnösök vallomásából az került nyilvánosságra, amit ők közölni akartak.

Durazzoi Károly Terlizzi grófot, Filippát és Sanciát egy gályára vitette és megkínóztatta őket. Sancia csak hosszú kínzás után szólalt meg és «borzasztó dolgokat vallott» — mondja a Johanna-párti mutinai krónika.² Társai kínzás közben szintén vallottak és vallomásaikat írásba foglalták.

Johanna kényelmetlenül érezte magát, s királyi haragjával fenyegette Károly herceget és a justiciariust, ha az elfogottakat szabadon nem bocsájtják, de ezek a

¹ Johanna a bűnbocsátó edictumában leírja az ostromot. Reg. Ang. V. 349. f. 92. Ki van adva az Anjoukori Dipl. Emlékekben (II. k. 146—47. l.), de helyenkint megcsonkítva, és Minierinél: Notizie storiche etc. 112—16. l., de hibásan. Az eseményt elmondja Villani G. l. XII. c. 52. — Chron. Estense i. h. 422. l. és Schipa: Nobili e popolani in Napoli etc. Arch. stor. Italiano s. VII. V. 111. 198—201. l.

² Chron. Mutinense i. h. 613. l.

nép fenyegető magatartása miatt, még ha akarták volna, sem tehettek eleget a királynő követeléseinek.¹

A bűnösöket törvényszék elé állították, s mikor értesültek, hogy Róbert, ki a Cabanisok közül még szabadlábbon volt, palotájában tartózkodik, őt is elfogták, kínzásnak vetették alá és belőle is kicsikarták a vallomást. Másnap a nép követelésére² halálra ítélték őket. Általában a bosszú eszköze a nép volt, a nemesség egy része pedig a királynővel tartott, részint a magyar párt iránt való gyűlöletből, részint a jövőre való tekintetből, míg a másik rész saját javára használta ki a zavart, felbontotta a hűbéri kapcsokat és birtokát a királyi birtokból növelte.³

A bűnösök kivégzésénél megint egy érdekes körülmény ragadja meg figyelmünket. Terlizzi grófnak és az udvarmesternek nyelvébe horgot vertek, hogy ne tudjanak beszélni. A források persze úgy említik a dolgot, mint a szörnyű bűnnek megfelelő büntetést, pedig ez elővigyázati rendszabály volt. A bűnösök az utolsó percig reménykedhettek abban, hogy a királynő meg fogja őket menteni, tehát óvakodtak vallomásukba belekeverni a királynő és a hercegek nevét, de féltől volt, hogy a halállal szemben állva, megered a nyelvük és olyan kijelentéseket tesznek, melyek az egész királyi családot veszedelembe dönthetik. A bűnösök máglyán végezték be életüket. Máglyán halt meg Sancia is, míg Filippa — valószínűleg a kínzások következtében — a börtönben pusztult el.⁴

¹ Villani G. I. XI. 52.

² Gravinai Domonkos hangsúlyozza, hogy a *nép* követelésére történt az ítélezés. I. h. 23. l. — Az egykorú prédikátor is kiemeli: «percussit autem populus omnes, qui coniuraverunt contra regem». Ms Vat. Lat. 4376. n.

³ Johanna rendeletet adott ki «pro conservacione generalis nostri dominii et ad illud minuere quoquo modo volentium conatus illicitos reprimendos», s ebben követeli a jóvátételt és a birtok elkobzásának terhe alatt 15 napos határidőt tűz ki minden illegitim kapocs felbontására. Reg. Ang. V. 351. f. 13.

⁴ Reg. Ang. V. 353. f. 23. — L. még Gravinai Domonkosnál i. h. 20—23. l. és Chron. Suessanum 67. l.

A felbujtók és a gyilkosság végrehajtói közt az összekötő szerepet az öreg Artus Károly vitte, míg fia, Bertrand, a gyilkosságnál játszott főszerepet. A felbujtókra fontos volt az ő biztonságba helyezésük vagy elpusztításuk, hogy árulóik ne lehessenek. Johanna a Castel Nuovo ostromakor nem volt hajlandó az Artusokat kiadni,¹ de azok cinkostársaik sorsán okulva jónak látták a fővárost elhagyni és sziklaváraikba vonulni. Hogy jól számítottak, igazolták a következmények, mert a nép palotájukat feldúlta.² Az Artusok mégsem kerültek el sorsukat. Katalin ugyanis — kire mindinkább ráirányult a gyanú, — félt az Artusok árulásától «ugyanazon bűn részese lévén», s ezért kezébe akarta őket keríteni.³ A császárné tehát fegyvereseivel körülfogatta S. Agata várát, hol az Artusok tartózkodtak. A köszvényben fekvő Artus Károly csodálkozott Katalin érkezésén, aki tudatta vele, hogy fontos megbeszélni valója van a gróffal, s mivel Károly beteg, maga keresi fel Acciajuoli és 10 lovag kíséretében. Sógórának jelenléte eloszlatta az öreg Artus esetleges gyanúját, fiát, Bertrاندot leküldte a császárné fogadására és kinyitatta a várkaput. Míg azonban a császárné Artussal tárgyalt, katonái behúzódtak a várba, adott jelre megszállták a fontos pontokat és a császárné a két Artust elfogatta. Bertrاندot Melfibe szállíttatta, míg Károlyt magával vitte.

Az országbíró kérte az Artusok kiadatását, de eredménytelenül, mire panaszával a pápához fordult. A pápa nem tudta mire vélni Katalin eljárását, mert ő a magyar udvar fenyegető magatartásának és a márciusban lejátszódott eseményeknek hatása alatt elhatározta, hogy erőlyesen nyúl bele a dologba, s megbízható egyénekre bízta a nyomozást és a vizsgálat megejtését, hogy minél előbb ítéletre kerüljön a sor. Először az egész vizsgálatot Bertrاند de Bauxra, Humbert dauphin apósára, nagy justiciariusra akarta bírni, mint a magyar udvar előtt kedves

¹ Mollat : Les papes d'Avignon. 186. l.

² De Lellis. V. 835.

³ Camera : Elucubrazioni. 59. l.

emberre, de az alább jelzett okból mégis kivette hatásköréből a királynőt és a királyi család tagjait és ezek ügyében Bertrand tt. s. Marci bíborost delegálta.¹

Kelemen Bertrand de Bauxnak teljhatalmat ad; s elvárja, «hogy nem hajolva sem jobbra, sem balra, nem kedvezve senkinek», azon alapon ítélkezik, amint szorgos kutatással az igazságot megismeri. «Szándékunk pedig, amit nem akarunk előtted titkolni, hogy, ha Johanna királyné . . . és a királyi család tagjai bűnösöknek találtnak, ami távol legyen és nem hihető, a fentebb mondott gyilkosságban, ellenük, akiket, ha úgy esnék, *saját ítélkezésünkre* tartva fenn . . . ne járv el, hanem, ha a mások ellen folytatott nyomozás közben ellenük valamit vallának, azokat irasd meg nekünk híven és anélkül, hogy köz tudomásra jutnának, pecséted alatt ne késlekedjél elküldeni.

Mivel különböző nem megvetendő tekintélyű személyek írásbelileg közölték velünk, hogy a bűn végrehajtói ellen folytatott nyomozásban nem tisztán, teljesen és híven jártak el, mivel a nyomozás jegyzőkönyvében sok, az igazsággal ellenkező dolog foglaltatott, amelyeket el kellett volna hagyni, de még több maradt el és hallgattatott el, amiket le kellett volna írni, úgyhogy abban sok bűnről, hogy a méltó büntetést elkerüljék, hallgatnak és ártatlanokat az igazság és igazságosság ellenére belekevernek, felhívjuk figyelmes gondosságot és jó hírneved épentartása érdekében azt tanácsoljuk, hogy mint nagylelkű férfiú halálig az igazságért harcolva, másoknak bűne ne rovassék fel neked, mint nem igaz úton járónak, a nyomozásban az igazság serpenyőjét tisztán és szorgosan tartva a mondott gaztett iránt való kiváló buzgalommal úgy derítsd ki az igazságot, hogy a vétkesek bűnei kiválgoljanak, és az ártatlanságot a büntetés, vagy a gyalázat nyilai egyáltalában ne sebezzék meg».²

¹ Reg. Vat. v. 139. n. 1366. érdekes, hogy Bertrand nővérét, Izarde de Bauxt, férjének, Pons de Mauvoisinnek meggyilkolásával vádolták és 1347 febr. 6. megégették. Barthélemy: Inventaire etc. 370. l. 1293. sz.

² A pápa rendelete 1347 június 3-ról. Reg. Vat. v. 140. f. 48.

Bertrand kardinálisnak szintén megadja a pápa az utasítást. Jelzi, hogy András gyilkosai ellen elrendelte a földi igazságszolgáltatást és általánosságban lelkibüntetéssel sújtotta őket. Majd a gyanúsított férfiakat és nőket megidézte, háromhavi határidőt tűzve ki számukra. Később arra a gondolatra jött, hogy helyben könnyebben végbemehet a nyomozás és bizonyítás, tehát megbízta Bertrand de Bauxt, hogy két nápolyi polgárt vegyen maga mellé és folytassa le a vizsgálatot. Azonban úgy vette észre, hogy Bertrand de Baux némelyek előtt gyanus, mint Johanna alattvalója és tőle nem várható, hogy a királyné és a királyi család tagjai ellen híven eljárjon, már pedig ő minden személyi kedvezés kizárásával ki akarja deríteni az igazságot, azért ezzel a feladattal Bertrand bíborost bízta meg. Szigorúan lelkére köti, hogy a gyilkosság ügyében szorgosan nyomozzon, s az igazságot iparkodják kideríteni a királynőre, a királyi család tagjaira és minden méltóságra és állásra való tekintet nélkül, s sujtson egyházi és földi büntetésekkel fellebbezés kizárásával. A nyomozásról pecsétje alatt küldött írásban számoljon be.¹

Ez az ügy igen kellemetlen volt a megbízóra is és kényelmetlenül érezhették magukat a megbizottak is. A pápára kellemetlen volt, mert itt nemcsak egyének forogtak szóban, hanem a nápolyi királyság is. Nápoly pápai hűbér volt, s míg egyrészt a pápai udvar kevés biztos jövedelmi forrása közt legjelentősebbnek a nápolyi királyság hűbéradója vehető, másrészt a királyság fontos hatalmi tényező is, melyre a pápaság nehéz helyzetekben támaszkodhatott. Az Anjouk, ha késedelemmel is, de megfizették az adót, s még nem fordult elő eset, hogy hűbéruruk ellen fordultak

¹ Többek közt szívére köti Bertrandnak, hogy «super premissis et ea quoquo modo tangentibus ac eorum circumstanciis, quibus mors ipsa detestabilis et dolenda tractari seu perpetrari potuerit, quovis modo tam contra Reginam predictam, quam quosvis alios utriusque sexus de genere regio domus Sicilie cuiuscunque dignitatis, preeminencie, gradus, status vel condicionis existant, nulli super his in aliquo deferendo, viis, modis vel formis, quibus melius fieri poterit, inquirere studeas . . . veritatem etc.» Reg. Vat. v. 140. n. 454.

volna. Ha Johannára és a hercegekre rábizonyítják a bűnrészességet, a család elveszti Nápolyt és nem lehet visszatartatni a magyar Anjouk jogigényét, amely mellett oly szívósan kitartottak. Eltekintve attól, hogy a francia király hevesen ellenezte a magyar Anjouk hatalmi gyarapodását, kérdés, hogy a hatalmas magyar király nem idézi-e vissza a Staufoknak a pápaságra nézve annyira szomorú korát.¹ Ezért remeg a pápa a gondolattól, hogy esetleg a nápolyi Anjoukat a hivatalos vizsgálat bűnösöknek találja és ez esetben eltiltja a vizsgálat eredményének közzétételét, hogy Nápolyt a beláthatatlan következményekkel járó felfordulástól megóvjá.

Ha a pápa kellemetlenül érezhette magát az ítélőbíró tisztében, nem kevésbé lehetett kellemetlen megbízottaira a vizsgálóbíró tiszte.

Bertrand bíborosnak egy királyné ellen kellett felépni a saját fővárosában és királyi hercegek ellen, kik a francia királyhoz közel állanak, a francia bíbornokok pedig nagyrészt lekötelezettjei a francia királynak. Itt tehát érdekösszeütközés van, amely befolyásolja a bíró elfogulatlanságát. Bertrand de Baux pedig, amellet, hogy rokonságban áll a királyi családdal, a királynőnek alattvalója, tőle adományokban részesült,² és éppen a királynő környezete, védenecsei ellen kellett eljárnia. Ezeket figyelembe kell vennünk, ha meg akarjuk érteni a bírák magatartását.³

Az első nagyobb akadály, mely Bertrand de Baux működésének útjában állott, éppen az Artusok ügye volt. Mivel szépszerével nem akarta a császárné kiadni a bűnösöket, a pápának kellett közbelépni. Kelemen felszólította Katalint, Artus Bertrandnak, kit az országbíró «ebben az

¹ Ezért írja a pápa a királynőnek, hogy nagy aggodalmakat okoz neki: «timor turbacionis regni tui, in cuius turbacione nos necessario turbaremur». Reg. Vat. v. 139. n. 435.

² Pl. mikor András herceg kíséretébe (comitiva) a királynő felvette, 200 uncia arany évi jövedelmet biztosított neki (1343 dec.). Anjoukori Dipl. Eml. II. k. 38. l. 33. sz.

³ Helyzetüket súlyosbította az a körülmény is, hogy ismerték a pápa félelmét a királyi család megbélyegzésétől, másrészt pedig az energiátlan és habozó pápában kellő támaszt nem leltek.

átkos gaztettben gyanusnak talált», kiadására, hogy törvényt lásson felette és «ebben segédkezzél vagy légy rajta, hogy segédkezzenek neki tanáccsal, karhatalommal és megfelelő kedvezésekkel». A pápa emlékezetébe hozza a császárnőnek, hogy ő maga írta az imént, miszerint csak a pápa rendelkezését várja és mindent elkövet, hogy a szörnyű gaztett részesei elvegyék méltó büntetésüket. Most lássa mindenki, «hogy te buzgón vágyódsz és akarsz segédkezni . . . az ártatlan vér borzalmas ontásának megbosszúlásában».¹ Felszólítása azonban eredménytelen maradt, mire újabb levélben elrendelte, hogy Katalin nunciusának, a cassinói püspöknek, adja át a foglyot, nunciusát pedig felhatalmazta, hogy ellenszegülés esetére, tekintet nélkül mindenre, súlyos egyházi büntetéssel kényszerítse a császárnét a fogoly kiadására.²

Bertrand de Baux a vizsgálat során Artus Károlyt is bűnösnek találta, s kérte ennek kiadatását is. Artus Károly semmi jót sem várt az országbírótól, s azért a pápához folyamodott, hogy más bírót és helyet jelöljön ki számára. A pápa meghallgatta kérését és a bíborosok tanácsára úgy határozott, hogy Károlyt is Vilmos cassinói püspök vegye át, akinek kötelességévé tette, hogy szigorú őrizet alatt tartsa foglyát az Egyház valamelyik várában: Beneventben, vagy Rómában.³

VI. Kelemen értesítette Bertrand de Bauxt is intézkedéséről, hogy a császárné adja ki Artus Bertrاندot az országbírónak, Károlyt pedig Vilmos nunciusnak. A többi bűnös ellen járjon el «minden személyi kedvezés nélkül». Az Artusokon azonban ne álljon a pápához való folyamodás miatt bosszút. A királynőt és a királyi ház tagjait fel-

¹ 1346 okt. 8-ról. Reg. Vat. v. 140. n. 598.

² «ipsam ad hoc auctoritate nostra per censuram ecclesiasticam appellacione postposita compellatis». Reg. Vat. v. 140. n. 601. A Katalinhoz intézett újabb levelet l. Reg. Vat. v. 140. n. 599. A nuncius értesítése u. ott n. 600.

³ Lelkére köti, hogy őrizze, «ne ipse offendi ab aliquibus valeat quoquomodo». 1346 okt. 8-ról. Reg. Vat. v. 140. n. 604. A pápa, mint e kitételből kitűnik, tudja, hogy vannak, akiknek érdekükben áll az Artusokat eltenni láb alól.

szólította, hogy támogassák az országbíró és a nunciust nehéz tisztükben. Ugyanakkor utasítást kapott a nuncius is, hogy Artus Károly minden ingó és ingatlan vagyonáról leltárt készítsen, s a javakat vegye az Egyház kezelésébe. Aki a pápa rendelkezéseinek ellenáll, sujtsa egyházi cenzurával, még ha a császárné is és ezek ellenében világi karhatalmat is igénybe vehet.¹

A pápa szokatlanul energikus fellépésének meglett az eredménye. Katalin sok huza-vona után kiadta a két Artust. Károlyt a nuncius Beneventben az Egyház börtönében helyezte őrizet alá, s a pápa kijelentette, hogy ennek ügyében sem a királynőnek, sem az országbírónak nincs beleszólása.²

Katalin eljárása a két Artussal szemben bizonyóságot tesz ama feltevésünk helyessége mellett, hogy Artus Károly volt az eszköz Katalin kezében az András meggyilkolására szőtt tervben. Elképzelhetjük, milyen kényes helyzetbe került a császárné, mikor kénytelen volt foglyát kiadni. Azonban Károly rövidesen meghalt, még mielőtt az ellene megindított eljárást befejezték volna. A nuncius jelentése természetes halálról beszél, a közvélemény azonban tudni vélte, hogy méreggel oltották ki életét, s a nyomok megint Katalinhoz vezetnek.³ Károly halála azonban nem zárta le az ügyet. VI. Kelemen utasította Vilmos nunciust, hogy az öreg Artus ügyében folytassa tovább a nyomozást, s csak ennek befejeztével döntenek a birtok sorsa felől.⁴

Bertrand, kit a nuncius szerfelett gyanusnak talált a gyilkosságban, Gravinai Domonkos szerint, amint meghallotta atyja halálát, mint a kutya dühöngeni kezdett, s

¹ Reg. Vat. v. 140. n. 605—6. Reg. Vat. v. 140. n. 607—10. Reg. Vat. v. 140. n. 613.

² Reg. Vat. v. 140. n. 1019.

³ A nuncius jelentésében kiemeli, hogy Károly természetes halállal halt meg és kérdi mi legyen birtokaival? Ezzel szemben a Chron. Estense azt mondja: «propter reverentiam Regis Roberti sui patris» megmérgezték. I. h. 423. l. Helytelen Gravinai Domonkos tudósítása, mely szerint Károly Katalin börtönében halt meg és csak a holttestet küldte Beneventbe. I. h. 26. l.

⁴ Reg. Vat. v. 140. n. 1219. 1347 áprilistról.

pár nap múlva meghalt. Ezzel a tudósítással szemben a szicíliai krónika Bertrand halálát is méregnek tulajdonította.¹

A Lagonissák közül is meghalt az egyik, Rostaigno, a másiknak, Jánosnak, ügyében pedig rokonai a pápához fordultak, ártatlanságát hangoztatták és panaszkodtak a szigorú és zordon börtön ellen. A pápa tehát utasította az országbíró, hogy János ügyében minél előbb ítélkezzék és addig is egészséges helyen tartsa őrizet alatt.² Ha ártatlannak találja, bocsássa rögtön szabadon.³

Mit tett eddig a bűnösök megbüntetése érdekében Johanna? A Castel Nuovo ostroma után, 1346 március 19-én kiadott egy rendeletet, melyben elítélő hangon emlékezik meg a hercegek és környezetük eljárásáról, kik eleje vágta a törvényes eljárásnak, de mivel mentő körülmény, hogy a bűn, amelyért bosszút álltak, igen súlyos és a büntetés késett, bűnbocsánatban részesíti őket.⁴

A bűnösök közül, miként láttuk, többen elvették méltó büntetésüket, vagy a börtönben pusztultak el, de a kivégzések a nép nyomására történtek, maga a hivatalos vizsgálat, amely fényt derített volna az egész gaztettre s amely pontosan megállapította volna a résztvevők és gyanúsítottak szerepét, egyre késett. A pápa szemrehányást tett Bertrand de Bauxnak a késedelemért. «Azt mondják rólad, hogy mindkét nemű sok személy ügyében . . . nyomoztál és a nyomozást befejezted, de igazságszolgáltatásról nem hallottunk, amin szerfelett csodálkozunk. Szorgosan buzdítjuk nemességedet, hogy ezen és más tőlünk kapott megbízatásodat érintő ügyekben buzgalmad ne

¹ A nuncius szerint Bertrand «vehementer de morte predicta dicitur haberi suspectus». Reg. Vat. v. 140. n. 1219. A Chron. Siculum szerint «ut comuniter diceatur (sic !), mortuus fuit veneno». Ed. J. de Blasiis. Napoli, 1887. Società Nap. di storia patria. Ser. 1. 8. 1.

² Reg. Vat. v. 140. n. 318.

³ Reg. Vat. v. 140. n. 623.

⁴ Reg. Ang. v. 349. f. 92. Minieri tévesen márc. 14-re teszi az edictum megjelenését. Notizie storiche 112—116. l. Rövidítve Anjoukori Dipl. Eml. II. k. 146—47. l.

lankadjon, hanem úgy törekedjél hivatalodat betölteni, amint az igazság megkívánja, hogy a te körültekintő bölcseséged ennek alapján kitűnjön.»¹

A pápai szemrehányás azonban eredménytelen maradt. Említettük, hogy milyen kényes volt a két bíró helyzete, s ebből magyarázható meg, hogy mai kifejezéssel élve, mindkettő amerikázott. Úgy látszik, Bertrand de Baux olyan adatok birtokába jutott a vallomások során, melyeket nem mert továbbítani még a királyi család ügyében eljáró Bertrand kardinálisnak sem. Ez viszont jó ürügy volt a kardinális részére, s a pápa sürgető felszólításaira azzal mentegetőzött, hogy még nem kapta meg Bertrand de Bauxtól a vizsgálati jegyzőkönyvet, addig nem tud megbízatásában eljárni. Így ment ez addig, míg az ország-bíró meghalt és az ügy elsekélyesedett.

¹ 1346 nov. 25. Reg. Vat. v. 140. n. 751. Egy hónappal előbb írt levelében szintén szemrehányást tesz Bertrand de Baux-nak: «Porro sicut intelleximus, multe persone alie de dicto facinoroso flagicio, sicut asseritur, sunt suspecte; procedere contra eas ministrando absque persone acceptione cuiuslibet iusticiam non postponas.» Reg. Vat. v. 140. n. 606. A főbűnösökön kívül még sokan bűnhődtek fogsággal, vagy birtokelkobzással. Így Riccardo Grillo birtokait vesztette el. A főbűnösök családtagjai a királynőhöz fordultak védlevélért a zaklatások ellen. Így a Catania-család tagjai. L. Reg. Ang. v. 348. 187; v. 349. 156; De Lellis VI. 892; V. 843; Reg. Ang. v. 349. 156; 349. 126.

V. FEJEZET.

Diplomáciai tárgyalások a gyilkosság után.

Az András haláláról küldött értesítés igen nagy hatással volt a magyar királyi udvarra és mély keserűséggel töltötte el a bánatos anyát is, a szerető testvért, Lajos királyt is. Kétségtelen ténynek vehetjük a Pádúi Krónika adatát, mely szerint András magyar környezete hozta meg a királyi családnak a gyász hírt.¹ A pápa is résztvevő levelet intézett a magyar királyi családhoz s levelében jelezte, hogy mennyire megrendítette a szörnyű gyilkosság.

Az Estei Krónika drámai elevenséggel mondja el, a lesújtott király hogyan gyűjti maga köré báróit s tudtokra adva a szörnyű hírt, velük együtt fekete ruhát ölt. Majd egy vasárnap a templomba mennek, az oltárnál megesküsznek, hogy bosszút állnak a meggyilkolt nápolyi királyért és fekete ruhájukat skarlátszínűvel váltják fel.²

Lajos tehát rögtön bosszúra gondolt s ez mélységes aggodalommal töltötte el a pápát, ki így szembe került a királlyal. A szembenálló felek jól ismerték egymást az András megkoronáztatásáért folytatott diplomáciai küzdelemből. VI. Kelemennek alkalma volt meggyőződni az ifjú király törhetetlen energiájáról, meg nem alkuvó természetéről, viszont Lajos arra a belátásra jutott, hogy olyan bíróval áll szemben, ki már eleve pártot fogott és sikert csak fegyveres fellépéstől remélhet. Ha mégis megindította a diplomáciai tárgyalásokat, ez csak a forma kedvéért és időnyerés céljából történt. Közben mindkét fél szövetségesek után nézett.

A magyar király nem sietett a pápa részvétét megköszönni. 1346 január 5-én jelezte unokatestvérének,

¹ Historia Paduana. Muratori Ss. XII. k. 917. l.

² Chronicon Estense. Muratori Ss. XV. k. 424. l.

Humbert viennei dauphinnak, hogy követséget szándékozik küldeni a pápához, s tudatva a követség célját, kérte Humbert-t, kísérje el embereit a kuriába, s emeljen szót a király követelései mellett. Ha akadályozva lenne, küldjön ő is követet.¹

A dauphinnak mindkét fél nagy szerepet szánt a tárgyalásokban. Ő ugyanis a szomszédság révén szoros összeköttetésben állt a pápával, Lajos előtt pedig mint közeli rokon kedvelt volt. Jelentőségét erősen túlértékelték. Tehetetlen, asszonyos, önmagával meghasonlott ember volt, aki éppen a legkritikusabb időpontban keletre ment, hogy a török ellen induló kereszteshad élére álljon. Mikor onnan dolgvégezetlen visszatért, egy darabig pörösködött 1000 uncia arany miatt Johannával, majd a dauphinét eladta János francia királynak, maga pedig egyházi rendbe lépett.²

A követség, melynek vezetője Albert strelitzi herceg volt, a január 15-én kelt megbízólevélén kívül még valószínűleg 5 levelet adott át a pápának.³ Az első levélben a király köszönetet mondott a részvétért és kérte a kilátásba helyezett megtorlást. A második levél történelmi visszapillantást vetett a magyar és a nápolyi királyi család összeköttetésére, András meggyilkolására és gyilkosokul Johannát és a királyi család tagjait nevezte meg, mint akik a koronát keresték s kérte a király, legyen a bűn nagyságához mért a büntetés is. A levél már burkoltan a pápát is megvádolja halogató politikája miatt, s méltányosnak találja, hogy a pápa «szomorodott szívének megvigasztalására» adja neki és István öccsének Sziciliát minden tartozékával s ő hajlandó a vele járó kötelezettségeket vállalni. A harmadik levél tiltakozik Johanna és Tarantoi Róbert házassága ellen. Ne adjon a pápa enge-

¹ A Magyar Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának Okl. I. f. 45. l. 47. sz.

² *Secunda vita Clementis VI.* Baluziusnál. *Muratori* Ss. t. III. p. II. 564—65.

³ Pór A.: I. Lajos király követsége a Szentszékhez 1346 elején. *Századok*. 1892. évf. 139. és köv. ll.

délyt sem a Róberttel, sem más valakivel való házassághoz, mert ezzel feltépi a hegedni kezdő sebeket. «Ez a Johanna férjgyilkos (viricida), jogától és tisztességétől meg van fosztva és legyen neki gonoszsága érdeme szerint.» A negyedik levélben a gyászbaborult anya kéri nevelésre unokáját, mert Nápolyban nem látja biztonságban életét. Arra kéri még a pápát, ha a fiú meghalna, adja az ő fiainak az országot. Tiltakozik a nagyanya a csecsemőnek Durazzoi Károly egyik leányával való eljegyzése ellen. Ez a levél azért érdekes, mert számot vet a csecsemő trónörökösödési jogával, miről Lajos király nem vett tudomást.

A pápa válaszából tudjuk, hogy volt még egy ötödik levél is, amelyben a király Taleyrand bíborost is bűnrészességgel vádolta. Ez a levél nem maradt fenn.¹

Itt két gondolat domborodik ki. Az egyik, hogy a király és családja szemében Johanna kezdettől fogva férjgyilkos, «viricida» s mint ilyen trónjától megfosztandó, a másik, hogy a korona Nagy Lajost és öccsét illeti meg. Ez a két elv mindig előtérben áll a nápolyi bonyodalmak folyamán.

Mikor a követek megjelentek a pápa előtt, előadták küldetésük célját. Az érdekes beszéd fennmaradt a firenzei Biblioteca Nazionale egyik kodexében.² Bevezetése kissé humanista ízű, de lényegében feltétlenül autentikus, mert megegyezik a király levelében foglaltakkal. A szónok mindenekelőtt rámutatott a bűn nagyságára. Emberemlékezet óta nem történt ilyen pokoli merénylet — mondja a szónok — s talán nem is lehet szavakkal eléggé ecsetelni. Annál súlyosabb a bűn, «mert a gaz árulók nem idegen test ellen követték el a sérelmet, hanem a saját, a testvériség legszorosabb ágán hozzájuk tartozó ellen, őt kegyetlenül megfojtva». A bűn büntetlenül nem maradhat, de van erre méltó büntetés? Ezután a kor gondolkodás-

¹ Fraknoi V.: Magyarország egyh. és pol. összeköttetései stb. I. k. 189—92. l. — E. G. Léonard közli a Schipa-albumban 204. s köv. ll. — Ugyancsak közli Fraknoi a Tört. Tár 1905. évf. 5. és köv. ll.

² Bibl. Nazionale di Firenze. Ms. II. VII. 4.

módjára jellemző módon Petrarca felfogásával találkozunk a szónok. Milyen nemes dolog lett volna, ha harctéren esik el a királyi ifjú, mint Hektor, vagy Roland, így híre fennmaradt volna ; de kötél által kellett elvesznie, mint valami rablónak. Most a bíró előtt állnak előadva a bűnt, mely sérti Isten törvényeit, «de a mi Urunknak, Magyarország királyának koronájára is nagy veszteség». Azok gyilkolták meg Andrást, kiknek védeniök kellett volna. A pápa feladata, «hogy mindnyájan, kik a bűnök büntetlensége miatt letértek a helyes útról, érezzék a bosszú vesszejét és a helyes ösvényen járjanak». A pápa füléhez is eljutott a híre, hogy Johanna királyné férjét, András királyt, ki törvénytelen szerelmi viszonyait nem tűrte, szörnyű halállal legyilkoltatta, így bontva fel a felbont-hatatlan kapcsolatot. Így került el, hogy a megkoronázott férj méltó megtorlást gyakoroljon. Hogy bűnéért ő ne bűnhődjék halállal, a királyt küldte halálba. Féktelen vágyai más férfiakkhoz vezették.

Miután bebizonyították, mily indítóokból ölte meg Johanna férjét, kéri példás megbüntetését. A bűnben részes Durazzoi Károly is. Neki is félnie kellett András bosszújától s ezért résztvett a gyilkosságban. A gyilkosság leírása után a szónok azt állítja, hogy már egy év óta az egész világon elterjedt a híre, hogy a királyi család tagjai András életére törnek, mert halála után ők akarnak uralkodni. Újból felhívja a pápát, büntesse szigorúan a bűnösöket, űzze ki az országból, közösítse ki őket az Egyházból.

Az ellentét a király és pápa felfogása közt áthidalhatatlan volt. Amint a király kezdettől fogva azt vallotta, hogy Johanna férjgyilkos és Nápoly őt illeti meg, Kelemen pápa pedig mint bíró ragaszkodott ahhoz a jogi elvhez, hogy a vádlottat, míg bűne be nem bizonyul, ártatlannak kell tartani és hallani sem akart Nápoly átengedéséről, mielőtt Johannát elítélné. Eltekintve a pápa bírói minőségétől, a hűbérurat is igen közletről érintette ez a kérdés. A nápolyi Anjou-család tagjai — miként említettük — a pápai hatalom biztos támaszai voltak, s eddig sohasem fordultak szembe hűbérurukkal. Igaz, hogy a

census megfizetése körül bajok merültek fel, de ez nem a jóakaraton, hanem a költséges hadivállalatokon múlt. Ezért nem tudott Kelemen belenyugodni a gondolatba, hogy az ország Nagy Lajos kezére jusson. De szem előtt tartotta a Szentszéknek III. Ince óta vallott elvét is, mely nem tűrte, hogy Nápoly és egy északi ország egy kézben egyesülve megsemmisítéssel fenyegetse a közbeékelte Egyházi Államot, másrészt félt Nagy Lajos energiájától, önállóságától, mely kizárta, hogy eszköze legyen a pápai politikának. Azt sem szabad felejtenünk, hogy a pápák az időben a francia politika eszközei voltak, a Valois-k pedig ellenezték a magyar Anjouk hatalmi gyarapodását és Johanna, valamint a rokon Tarantoi hercegek érdekében működtek a pápánál annál inkább, mert Provencet szerették volna megszerezni.

Az elmondottak megmagyarázzák a pápa viselkedését. Érthetővé válik résztvevő levele a mélyen sujtott, vigasztalhatatlan özvegyhez (Johannához), ki éppen akkor vesztette el férjét, mikor gyermekének születéséhez közeledik, holott Kelemen jól ismerhette a nápolyi viszonyokat s maga sem tartotta Johanna viselkedését a gyilkosság idején és a gyilkosság után kifogástalannak.¹ A résztvevő levélben azonban külön is kiemeli aggodalmát az ország nyugtalansága miatt, «melynek megzavarásában szükségképpen *mi is megzavarodnánk*».

A pápa eleve számított a küzdelemre s úgy akarta annak elejét venni, hogy már 1345 decemberében Magyarországra követküldésre gondolt és ki is jelölte követét Ferenc trieszti püspök személyében. A követ elutazása azonban halasztást szenvedett. A pápa nem volt határozott egyéniség, sokáig tépelődött, míg fontos dologban végleges döntést hozott. Végre abban állapodott meg, hogy Bertrand aquilejai patriarchát is elküldi Lajoshoz tekintettel arra a meleg baráti viszonyra, mely a patriarchát a magyar udvarhoz fűzte. Kelemen kérte Bertrاندot,

¹ Reg. Vat. 139. v. 607. n. és 139. v. 435. n., valamint Theiner I. 716—18. l.

hogy nagy tapintattal, okosan intézze az ügyet és hangsúlyozza Nagy Lajos előtt, hogy folyamatba tette a processus generalist a gyilkosok, segédek és a gyilkosságban egyetértők ellen, a processus specialist azonban bizonyos okokból rövid időre el kellett halasztania.¹

Nagy Lajos leveleire válaszolva a pápa tudatta, hogy Nápolyba legátust küld, a törvényes eljárást megindítja s a bűnösöket megfelelő büntetéssel sújtja. A király okos ember létére beláthatja, hogy a koronáról Johanna elítélése előtt nem intézkedhet, de ha bebizonyul Johanna bűnös volta, Lajos és öccse jogait tekintetbe fogja venni. Lajos kérésének megfelelően nem ad Johannának új házasságkötésre engedélyt, «hacsak igazságos és észszerű okok nem tanácsolnák ezt». Ezeket az észszerű okokat másutt kifejtette: ha Lajos megtámadja Nápolyt, Johanna megkapja a diszpenzációt, hogy az országnak megfelelő védője legyen. Végül visszautasítja a Taleyrand bűnrészességre vonatkozó vádat és kész közreműködni, hogy a nagyanya vegye át a kis Martell Károly nevelését. Martell Károly eljegyzéséről itt nincs szó, de Johannának lelkére köti, hogy óvatosan járjon el az eljegyzés körül és gondosan őrködjék a gyermek felett, mert ha valami baja történik, azzal még inkább ingerli a magyar királyt.²

Míg a pápa nagy erőfeszítéseket tett, hogy a király haragját kiengesztelje, Johanna is igyekezett magát igazolni Nagy Lajos és Erzsébet előtt. A gyilkosság után — miként említettük — a tropeai püspök jött Magyarországba Johanna megbízásából, hogy a híreszteléseket megcáfolva, meggyőzze a királyt sógornője ártatlanságáról. Nagy Lajos azonban értesüléseit a legjobb forrásból, nápolyi magyarjaitól szerezte s a püspök fáradozása hiábavaló volt. Costanzo és a művét forrásul használó történetírók közlik a király válaszát is, mely tömör, igen kemény és

¹ Pór A.: Nagy Lajos viszonya az aquilejai patriarchához. Budapest. 1900. 11—12. l. — Theiner I. k. 715. l. 1089. sz. — Anjoukori Dipl. Eml. II. 140—1. l. 132. sz.

² Theiner I. 712—13. l. 1075. sz. — Reg. Vat. 140. k. 562. sz.

elutasító. Ennek a levélnek semmi történeti alapja nincs. Tény ellenben, hogy Johanna 1346 tavaszán ismét követet küldött Magyarországba, a cavailloni püspököt Andrea Pignatelli nápolyi polgár társaságában.¹

A pápa — miként láttuk — kilátásba helyezte Nagy Lajosnak a bírói vizsgálatot s ígérletét meg is tartotta. A vizsgálat lefolytatását Bertrand de Bauxra, Humbert apósára ruházta, míg a királyi család tagjai ellen Bertrand bíborosnak kellett volna a vizsgálatot vezetnie. A kiküldött bírák azonban nehéz helyzetükben éppen nem mutattak energiát, ami a magyar királyt ingerelte. Hasonlóképpen rossz hatást tett Johanna szemérmetlen kérése, melyet a pápához intézett a Róberttel való házasság ügyében. A pápa meg is intette a Nagy Lajosnak tett ígérlet értelmében Nápoly királynőjét, hogy ne menjen most férjhez és főleg ne Róberthez, kit a király egyenesen megnevez a gyilkosok közt. Ha Róberttel házasságot köt, Lajost nem fogja a hadjárattól az aquilejai patriarcha sem visszatartatni. Figyelmeztette a féktelen nőt, hogy tisztességes asszonynak illik a gyászév leteltét bevárni.² Johanna azonban előkelő közbenjárókat is igénybe véve, sürgette az új házassághoz a diszpenzációt, ami ellen Erzsébet királyné ismét hevesen tiltakozott. Ne adja meg a pápa a diszpenzációt — mondja Erzsébet levelében — ennek a nőnek, ki első férjét szörnyű módon elpusztította. Ha valaki azt állítja, hogy ez a nő ártatlan, ő mondhatja, hogy már nápolyi tartózkodása alatt közszájon forgott, hogy fia elvesztésén dolgoztak. Ezt egy előkelő személy, kinek nevét nem akarja megemlíteni meg is mondta neki. A szomorú hírt Nápolyból való visszatérte után közölte is a

¹ *Episcopo Calvensi privilegium susceptionis in protectionem nostram cum eius Ecclesia castris, terris et vasallis, cum venerabilis fr. Joannes Episcopus dicte Ecclesie Calvensis de mandato nostro ad partes Ungarie pro certis arduis negotiis ad servitia nostra se contulerit.* 1346 jún. 14. — *De Lellis: Notamenta.* VI. 933. l. — Pignatelliről l. u. ott 895. l.

² *Reg. Vat. v. 140. n. 890.* — *Reg. Vat. v. 140. n. 10—11.* A pápa megparancsolta, hogy Róbert költözzék ki a Castel Nuovoból.

pápával és fiát haza akarta hozni, a pápa azonban kétszer is biztosította, hogy nem kell félnie.¹

A magyar király magatartásából és Erzsébet leveleiből Kelemen pápa meggyőződhetett, hogy nehéz dolog lesz a hadjáratot megakadályozni, pedig e célból mindent elkövetett. Utasította Bertrand patriarchát, hogy befolyását teljes mértékben vesse latba a háború elhárítására, s iparkodjék kipuhatolni a király terveit. Ha tudomást szerez Lajos készülődéseiről, használja fel a pápa leveléhez csatolt cédulán foglaltakat. Sajnos, főleg VI. Kelemen-nél gyakori a levélhez csatolt papírlapra való hivatkozás, amely papíros a lényegét tartalmazta, s amelynek fennmaradásáról nem gondoskodtak, tartalmát nem regisztrálták. A tartalomra csak néha következtethetünk a levélben vagy válaszban foglalt utalásból.

A pápa nagy öröme Bertrand patriarcha jó hírekkel szolgált. A király igen szívesen fogadta, jóindulatúlag végighallgatta előterjesztését és tetszetős választ adott rá, melyet a patriarcha szintén a leveléhez csatolt papírlapon közölt. A király nem akar letérni az engedelmség útjáról, ha a Szentszék igazságot szolgáltat. A pápa sietett a válasszal, melyben hangsúlyozta, hogy Lajos mindig kiválóan kedves fia volt az Egyháznak, mely minden igazságos kérését meghallgatta és teljesítette. Felhasználta Kelemen az *alkalmat*, hogy a király egyik emberét, Gergelyt a *rágalmakkal szemben* megvédje. A *rágalmazók* szerint ugyanis Gergely úgy informálta a pápát, hogy a király ostoba, tehetetlen, szegény és népei előtt gyűlölt. A pápa ugyan nem tudja, ki ez a Gergely, akiről szó van, de senki sem mondott ilyesmit a királyról. Ha esetleg Gergely csanádi püspököt vádolják meg ilyen súlyos dologról, ennek semmi alapja nincs; Gergely okosan és híven teljesítette megbízatását.²

A pápa ismételten tudtára adta Lajosnak, hogy Bertrand de Baux-t, valamint Bertrand S. Marci kardinálist

¹ Fraknoi közlése Tört. Tár 1905. évf. 9. l. és Léonard i. h. 215. l. A pápa panaszkodik a közbenjárók zaklatása miatt. Theiner I. 728—29. n. 1097.

² Anjoukori Dipl. Eml. II. 187. l. 181. sz. 1346 augusztusában.

megbízta a vizsgálattal, kiknek nemre, állásra való tekintet nélkül kell eljárniok. A nagy justiciarius már két gróf és némely alantas személyek felett ítélkezett is. Ildebrandino paduai püspök szintén Apuliába ment, hogy rendelkezék Károly hercegnek, András kisfiának neveléséről. Lajos királyt azonban nem elégítette ki a pápa tudósítása. A kisemberek megbüntetését csak porhintésnek tartotta, a nagy bűnösök ellenben szabadon járnak. Más lett volna az eredmény — mondja a király — ha a pápa rábízta volna az igazságszolgáltatást. Nem lehet megfelelő a bosszúállás, bármily nagy legyen is egyébként, az ő távollétében. Ha jelenlétében történnék a bírói eljárás, ő ezzel megelégednék. Nagyon visszatetszik a királynak a pápa levelében a Johannára alkalmazott «carissima in Christo filia nostra», valamint a «regina illustris» kifejezés. Egy nő, aki az egész világ szemében férjgyilkos, nem méltó e címekre. Lajos azt sem veszi jó néven, hogy a pápa másokra bízta Martell Károly nevelését, mert ez őt illetné, tekintettel a halálveszedelemre, mely Nápolyban fenyegeti. Egyáltalán nem elégíti ki az árulók és gyilkosok büntetése sem, mert ez nem úgy történt, amint kellett volna. Megfelelő vallatás mellett a bűnösök többet vallottak volna Johannáról és a királyi család tagjairól. De mit látunk? Egyiknek a nyelvét vágták ki, a másikat kihallgatás nélkül végezték ki, hogy meg ne mondhassa az igazat. Kéri tehát a pápát, hogy a még meg nem büntetett bűnösöket: Johannát, Artus Károlyt és fiát, Bertrاندot, az ő jelenlétében hallgassák ki és büntessék meg. Ime egy év elmúlt, ekkorra biztosra vette a nagy per befejezését és még messze van a vége. Annál inkább szeretne megjelenni Lajos Nápolyban, mert a pápa leveléből kitűnik, hogy közbenjárnak Johannának az egyik Tarantoi herceggel, most már Lajossal, vagy Fülöppel való házasságához. A pápa ne adja meg az engedélyt, mert egyrésztől Johanna arra nem méltó, másrésztől feltépné az ő testvéri szívének sebeit és az egész világ megbotránkoznék a pápa eljárásán.¹

¹ L. Fraknoi közleményét Tört. Tár 1905. évf. 10. 1. és Léonardi i. h. 213. l.

Nagy Lajos magatartása aggodalommal töltötte el a pápát, ki idegesen érdeklődött az aquilejai patriarchától is, a magyar követektől is a király szándékai felől. János pécsváradi prépost csak annyit tudott mondani, hogy támadásról az 1347. év Szent György napjáig nem lehet szó. Ez természetesen nem oszlatta el Kelemen pápa aggodalmait és utasította a patriarchát, hogyha a támadó szándékról értesül, ismertesse meg a királlyal XXII. János rendeletét, mely excommunicációval fenyegeti Nápoly támadóit.

A pápa előérzete nem csalt. Nagy Lajost bosszantotta a megtorlásban észlelhető halogató politika és erélytelenség s ezért maga akart igazságot szolgáltatni. Azonban ezt elő kellett készíteni s a pápával való tárgyalásoknak egyik célja az időnyerés volt. Lajos király tüzes fiatalember letére is hallgatott bölcs tanácsadói szavára, kik rámutattak a sok akadályra és veszélyre, mellyel az akkori viszonyok közt óriási távolságra vezetendő hadjárat járt. Ha sikert akart elérni, biztosítania kellett az olasz signorék jóindulatát és gondoskodnia kellett szövetségesekről is. Az első feladat megoldására már 1346-ban Brixius prépostot választotta ki. A prépost felkereste Itália signoréit, tárgyalt az olasz városok podestáival, hogy azok barátságát megnyerjék a király számára és biztosítsák a sereg élelmezését.¹

Azután szövetségesek után nézett. A pápai diplomácia — miként láttuk — mindent elkövetett, hogy Lajost visszatartsa a támadástól, de amennyiben az nem lehetséges, legalább az Egyházzal ellenséges táborral való szövetkezést akarta megakadályozni. Cél azonban nem ért.

¹ Reg. Vat. v. 140. n. 908. 1347 januárjáról. A pápa értesülése szerint Nagy Lajos egyes provencei urakkal és városokkal is levelezett és nagy elégtelenség uralkodott Provenceben Johanna ellen. A pápa ezt iparkodott leszerelni s mivel tudomása szerint az elégtelenség oka Tarantoi Lajos volt, ki Bertrand de Bauxszal szemben tiszteletlenül viselkedett, Kelemen kérte Johannát, intse óvatosságra a herceget és az elbocsájtott provenceiakat hívja vissza. Reg. Vat. v. 341. n. 310. 1347 szept. 5.

A magyar udvarnál nem bíztak a pápában. A királyi család kezdettől fogva azt az elvet vallotta, hogy Kelemen, ha nem is közvetlenül, de bűnös András halálában, mert az ő halogató politikája bátorította fel a gyilkosokat. Azt is biztosra vették, hogy Johanna ügyében nem várhatnak részrehajlatlan ítéletet. Lajos, mikor szövetségesekre gondolt, elsősorban természetesen éppen a pápa ellenségeihez fordult. Így Bajor Lajossal, a pápa halálos ellenségével bocsátkozott tárgyalásba. Megkérte a császár leányának, Johannának kezét öccse, István részére és megkapta Bajor Lajos ígétét a nápolyi hadjáratban való részvételre vonatkozólag. Ekkor folyt már az angol-francia háború s III. Eduárd angol király szintén természetes szövetségesnek mutatkozott a francia király mellé szegődött pápával szemben. A harmadik, szintén természetes szövetségesnek Szicília (Trinacria) királya látszott. Szicília szövetsége annál fontosabb volt Lajosra nézve, mert tengeri hatalom volt és a magyar király jól tudta, hogy teljes és tartós eredményt csak hajóhad támogatásával remélhet. Számíthatott még az itáliai ghibellin urak és a nápolyi elégedetlenség támogatására, valamint Genuára is, mely birtokperben állt Johannával és vetélytársa volt Velencének, Lajos ellenségének.¹

Míg ez a hatalmi csoport kialakulóban volt, a pápa sem pihent. Még mindig nem mondott le a reményről, hogy Lajost visszatarthatja a támadástól. Közbenjárásra felkérte egykori növendékét, a magyar király apósát, IV. Károly császárt és Erzsébet özvegy királynét is. Ez alkalommal felelt ama levelére is, melyben a magyar királyné megbotránkozott, hogy Johannát Szicília királynőjének nevezi és kéri, hogy Martell Károly nagykorúságáig bízza az ő fiaira Nápolyt, a csecsemő halála esetére pedig ruházza rájuk az országot. A pápa, szokása szerint, higgadtan válaszolt az anyakirályné heves kitörésére. Johanna még nincs elítélve — mondja levelében —, addig megilleti a királynő cím, ez csak természetes. Erzsébet

¹ Theiner i. h. I. k. 716—18. l. 1083. sz.

«férjgyilkosnak» mondja Johannát, de ezt törvényes ítélet nélkül kimondani nem szabad. Ugyancsak ítéletmondás után kerülhet sor a nápolyi korona eladományozására.

A pápának jogi szempontból teljesen igaza volt, tekintjük azonban a dolgot általános emberi szempontból. Johanna erkölcstelensége, férje iránt való gyűlölete, a gyilkosság alkalmával tanúsított gyalázatos magatartása közismert volt. Ez a minden emberi érzésből kivetkőzött nő, miként említettük, elég szemérmetlen volt, hogy férjének szörnyű halála után pár héttel, mikor az anyaság előtt állt, a pápától engedélyt kért a Róbert tarantoi herceggel való házassághoz, holott köztudomás szerint már férje életében szerelmi viszonyt folytatott többek közt a herceggel is. Lehet-e ilyen körülmények közt csodálkozni, ha a magyar királyi család férjgyilkosnak nevezte a királynőt. Kelemenben több jóízlés volt és megtagadta a diszpenzációt éspedig több esetben is.

Johannát nem ejtette kétségbe a pápa akadékoskodása. Mikor nem kapta meg a Róberttel való házassághoz a diszpenzációt, Róbertet egyszerűen kizárta a Castel Nuovoból és kegyeivel annak öccse, Lajos herceg felé fordult. Kelemen csak az esetre volt hajlandó hozzájárulni a házassághoz, ha a magyar király tényleg támadást intéz Nápoly ellen, mert nem akarja, hogy védő nélkül maradjon az ország. Kifogásolta a pápa Johannának azon tervét is, hogy a kis Károly herceget eljegyezze Durazzoi Károly leányával. Johanna a házassággal ki akarta békíteni Durazzoi Károlyt, ki egy Tarantoival kötendő házassága miatt elfordult tőle, mert a házasság elzárja a Durazzok előtt a lehetőséget, hogy a trónt elnyerjék. A pápa bizonyára félt, hogy Martell Károly eljegyzése Durazzoi Johannával izgatni fogja a magyar királyt s azért helyesebbnek tartaná, ha várnak az eljegyzéssel, hátha a magyar királynak leánya születik s ezt el lehet jegyezni a kis herceggel, amivel ki lehetne békíteni a magyar királyi udvart és a fenyegető veszedelmet elhárítani.¹

¹ Theiner I. 722—23. l. 1090. sz. 1346 szept. 22.

A pápa gondolkodása egészen helyes volt, mert Nagy Lajos leveleiből azt lehetett kiolvasni, hogy a bosszú gondolata mindinkább háttérbe szorul ama törekvés mellett, hogy családjának egy tagja a nápolyi trónra jusson. Lajos türelmetlensége azonban keresztülhúzta a pápa tervét.

Egyébként a másik hatalmi csoport is kialakulóban volt. A pápa természetes szövetségesei voltak a nápolyi bárók, számíthatott az Egyházi Állam kis signoréinak és Franciaországnak támogatására. Abban is bízott, hogy Felső-Itália urai nem fogják átengedni Nagy Lajos seregét.

Johanna a maga részéről szintén készülődött. 1347 január 15-re berendelte az ország előkelőit és a városok követeit, hogy fiának hűségesküt tegyenek azon megszorítással, hogy ez a tény a királynő életében semmiféle jogi következményt nem vonhat maga után.¹ Ez év szeptemberében pápai engedély nélkül férjhezment Tarantoi Lajoshoz, igazolva Petrarca szavait: «az apostoli szék intéseit nagyobb tisztelettel fogadnák a szaracénok Susában és Damaszkusban, mint fogadják a keresztények Nápolyban».² A pápa szemrehányást tett ugyan a királynőnek engedetlenségeért, de Nagy Lajos hadjáratára való tekintettel a szigorúbb eszközök alkalmazásától, mely úgy sem felelt meg jellemének, tartózkodott. Tarantoi Lajosnak azonban meg kellett ígérnie, hogy Martell Károly életében sem Szicília, sem Apulia királyának, sem Capua, vagy Salerno, Provence, Forcalquier és Piemont grófjának, sem az ország (citra Pharum) urának nem nevezi magát és semmi olyant nem igényel, ami a kis trónörökös jogait sérti. Ha Johanna meghal, Lajos nem akadályozza meg, hogy Károly herceg

¹ Ita quod huiusmodi prestatio homagii et iuramentum effectum habeat post nostrum ab hac vita decessum et non ante nullumque proinde nobis, donec vixerimus circa proprietatem, usufructum, gubernationem et administrationem aliaque jura regnorum, terrarum et bonorum predictorum prejudicium generetur. Minieri Riccio: Saggio di Codice diplomatico formato sulle antiche scritture dell'archivio di Stato di Napoli. Napoli. 1878—82. II. k. 23—24. l.

² Idézi Fraknoi: Magyarország ... összeköttetései stb. I. k. 192. l.

nagykorúságáig (18 éves kor) az Egyház kormányozza az országot. Ha Károly is meghal és Johannának nem maradnak gyermekei, Lajos nem áll útjában, hogy arra szálljon a korona, akit az Egyház és I. Károly közt kötött szerződés értelmében megilleti. Végre a királyné kötelezte magát, hogy az Egyház különös engedélye nélkül semmiféle adományt nem ad férjének az ország demaniumából.¹

Johannának végül sikerült legyőzni a pápa ellenállását és kieszközölni a diszpenzációt Martell Károly és Durazzoi Johanna, valamint Durazzoi Lajos és Tarantoi Margit, Durazzoi Róbert és Tarantoi Mária házasságához, s így az ellentéteket elsimítva a Durazzok és Tarantoiak közt egyesült erővel és a siker nagyobb reményével szállhatott szembe Nagy Lajossal.²

Itália szívében, Rómában, még volt egy hatalom, amelynek erejét túlértékelték és mind a két fél iparkodott annak támogatását a maga részére biztosítani. Ez a hatalom a felfuvalkodott tribun, Cola di Rienzi volt.

A magyar király két ízben küldött hozzá követeket, a vele való tárgyalások azonban, miként látni fogjuk, sikertelenül végződtek.

Az 1347-ik évben Kelemen pápa, míg egyrésről Nápolyt iparkodott a védelemre kellőleg felszerelni, másrésről folytatta a békekísérleteket. Nagy Lajos egyik követétől, egy főesperestől úgy értesült, hogy a király hajlandó lenne lemondani a hadjáratról, ha erélyesen folytatnák a Johanna ellen indított eljárást és Martell Károlyt Provenecen biztonságba helyeznék. Azért Bertrand bíborost, ki halogató politikáját azzal okolta meg, hogy Bertrand de Bauxtól nem tudja megkapni a jegyzőkönyveket, utasította a vizsgálat lefolytatására függetlenül a főjusticiárius jegyzőkönyveitől. Ezzel kapcsolatban a pápa érdekes megjegyzést tett. Elárulta, hogy a bíboroskollégiumban Nagy Lajosnak pártja van s ezek a bíborosok jogosnak tartják a

¹ Reg. Vat. 244. K. 174. l.

² Reg. Vat. 141. 606. sz. Kelemen Martell Károly házasságához megadja a diszpenzációt, mert «ez az ország védelmére és közjávára szolgál».

király bosszuló hadjáratát, mert a pápa eddig nem szolgáltatott igazságot. A másik érdekes dolog, hogy felvetődött a gondolat a pápai kuriában, miszerint az Egyház vegye kezébe Nápoly kormányát. A bíboros kollégium egy része azonban azt ellenezte, tekintettel Nagy Lajos kilátásban levő hadjáratára.¹

Az 1347-ik évben Lajos diplomáciai tevékenysége is fokozódott. Az eredmény nem volt teljesen kielégítő. A sziciliai királlyal folytatott tárgyalások holtpontra jutottak. A király ígért ugyan 40 hajót Johanna elűzésére, de Lajosnak a segítség fejében végleg le kellett volna mondania a szigetre vonatkozó igényeiről és örökre át kellett volna engednie Reggio és Calabriának Róbert uralkodása alatt Frigyes sziciliai királytól elfoglalt részeit. Lajos elfogadhatatlanoknak találta a feltételeket és a tárgyalást megszakította. Az angol király megígérte ugyan támogatását, de — tekintettel az angol-francia háborúra — tényleges segélyt nem nyújthatott.² Genua a pápa buzdítására udvariásan elhárította magától a feladatot, hogy Lajost seregével Apuliába átszállítsa. Bajor Lajos ellenben hajlandó volt a magyar királyt támogatni, s Trientben akart Nagy Lajossal és Mastino della Scalával tárgyalni, a trienti püspök azonban a cseh király kérésére megakadályozta a hegyeken való átkelésben. A magyar királlyal való találkozás mégis megtörtént s itt létre is jött a megegyezés. A császár támogatni fogja Lajost a nápolyi hadjáratban, viszont István herceg nőül veszi a császár leányát.³ Volt még egy hatalom, melynek magatartása fontos lehetett Lajosra nézve. Ez a hatalom *Velence*. Tudvalevő, hogy Velence és Magyarország között feszült volt a viszony, hiszen csak az imént végződött be — Lajosra nézve kudarccal — a magyar-velencei háború. Kérdés, milyen magatartást tanúsított a tengeri köztársaság Lajos bosszuló hadjáratával

¹ Reg. Vat. v. 141. n. 417. — Theiner I. 738—40. l. 1109. sz.

² Fejér: IX. 1. 366. l.

³ S. Steinherz: Die Beziehungen Ludwigs I. von Ungarn zu Karl IV. Mitteil. des Instituts für öst. Geschichte. VIII. k. (1887). 228. s. köv. ll.

szemben? Velence kereskedőváros lévén, iparkodott semlegességét mindkét féllel szemben hangsúlyozni, de mégsem tudta eltitkolni, hogy inkább Johanna pártján van és alattomban a magyar király ellen dolgozik. Ennek, eltekintve a Dalmáciaért folytatott küzdelemtől, más fontos oka is volt. Velence az Adrián nem akart vetélytársat tűrni. E tekintetben Nápolytól nem kellett tartania. Johanna uralkodása alatt az anarchikus belső viszonyok lehetetlenné tették, hogy Nápoly az Adrián mint számottevő tengeri hatalom fellépjen, míg Nagy Lajos kezében félelmetes tengeri hatalommá nőheti ki magát és Dalmácia megtartása is lehetetlenné válik. Bár a király balkáni politikája is sértette Velence érdekeit, a köztársaság mégsem akart nyíltan fellépni Lajossal szemben, hanem diplomáciai aknamunkát folytatott ellene, hogy hadjáratát elgáncsolja. Kitűnő hírszolgálatára révén jókor értesült a készülő eseményekről, s azokról hírt adott a nápolyi királynénak. Ismerve a pápa érzelmeit, híreit olyan formába öltöztette, hogy azok felháborodást keltsenek Kelemenben és sohasem feledkezett meg róla, hogy a két viszálykodó fél mellett ő legyen az a bizonyos örvendező harmadik.

Először az aquilejai patriarcha elgáncsolására akarta felhasználni az alkalmat. A patriarcha ugyanis útjában állt a köztársaság szárazföldi terjeszkedésének és különösen kellemetlen volt a dalmáciai konfliktus alkalmával hátában tudni a magyarbarát szomszédot. Mikor Velence értesítette a pápát a magyar király hatalmas előkészületeiről (1346), jelezte, hogy a menetirányt nem tudja. De mindjárt hozzátette, hogy állítólag átmenetelt kért a király a patriarchától, aki «ha akarja, legtöbbet tehet a király átmenetelésének és szándéka keresztülvitelének elgáncsolásában». Azonban mindjárt el is helyezi a bombát a patriarcha ellen, mikor megjegyzi, hogy Surignano Frigyes és a patriarcha egy másik híve, a minap Nagy Lajoshoz mentek. Két hónap múlva kirobbant a bomba. A signoria parancsára a kúriában levő megbízott a pápa előtt panaszt emelt. Eszerint a köztársaság mindig nagy tisztelettel viseltetett az egyházi személyek, így a patriarcha iránt is, ez a főpap azonban

ellenük működik. Mikor Zara polgárait az engedelmességre akarták visszavezetni, a polgárok magukon segíteni akarván, hamisan informálták a magyar királyt s felajánlották, hogy ha városukat visszaszerzi, hajókat és minden szükséges dolgot hajlandók adni Apulia elfoglalására. Úgy látszik, a király jönni is akar. A patriarcha a királynál tartózkodik s azt lehetne hinni, hogy a pápa iránt való tiszteletből a velenceiek javára dolgozik, de hír szerint éppen az ellenkezőt teszi. Csapatok készülnek az ő tudtával és beleegyezésével Magyarországból az ő területén át Velence isztriai birtokai és polgárai ellen. Azért a pápa gyorsan cselekedjék és akadályozza meg a patriarcha veszélyes működését. Itt saját ügyüket kapcsolták össze a pápáéval, pár hét múlva (1346 jún. 12) már megint Magyarország ellen vádaskodtak. Tudomásukra jutott, hogy a magyar nádor öccse, Geletfia János Anconában tartózkodik. Velence rögtön intézkedett, hogy a kuria egy nótáriusa akadályozza meg a lakosságot minden Velence tisztessége ellen irányuló merényletben. Egyszersmind nápolyi konzulukat értesítették a magyar király terveire vonatkozó újságokról, többek közt az anconai követségről. Meghagyták neki, hogy jelentse értesüléseit a királynénak és hívja fel figyelmét a sereg Apuliából való élelmezésének megakadályozására. A Marca örgrófának is írjanak a magyar király készülődéseiről és kérjék meg, hogy az Egyház és Velence iránt való szeretetből ne adjon sem ő, sem népe a magyar királynak és csapatainak segítséget élelemben, vagy hajóban.¹

Ez esetben azonban Velence értesülése nem volt pontos. Velence azt hitte, hogy elsősorban Apulia ellen vonuló expedícióról van szó s csak másodsorban a köztársaságról. Ezt vallja Pór is. Szerinte Lajos Velencével szemben elért siker esetén rögtön át kelt volna Apuliába, vagyis Nápolyba.² Ez azonban téves felfogás. Lajos igen nagy gonddal készítette elő nápolyi hadjáratát, éppen azért késett olyan sokáig, tehát nem tételezhető fel, hogy már egy évvel

¹ Anjoukori Dipl. Eml. II. 145—46 ; 159—60 ; 166—7. II.

² Pór A. : Nagy Lajos. 115. l. I. jegyzet.

előbb úgyszólván minden előkészület nélkül meg akarta volna kockáztatni a távoli és veszélyes vállalkozást.

Velence értesítése az anconai eseményekről nagy meglepetést keltett Nápolyban. Johanna rögtön intézkedett, hogy Nagy Lajos átkelésének megakadályozására nyolc gályát küldjenek a Marcaba. Velence csak most látta be, hogy okatlanul cselekedett. Idegen flottát nem látott szívesen az Adrián s azért apuliai konzula útján megnyugtatta a királynét, hogy jelenleg nincs szó még az átkelésről. A gályák ne vonuljanak fel, ha pedig már kiindultak volna, rendelje vissza azokat a királynő.¹

Johanna Velence ellenséges magatartását Magyarországgal szemben és a köztársaságnak vele szemben tanúsított előzékenységét ki akarta aknázni a maga javára. Követséget küldött tehát Velencébe s felajánlotta a szövetséget Nagy Lajos ellen. Velence azonban megmaradt régi álláspontján: nem akart végleg szakítani a királlyal. Ez okból a nápolyi követeknek azt válaszolta, hogy mivel a magyar király a tengerpart felől visszatért Magyarországba, a liga nem időszerű. Ha a jövőben valami fontos dolog felmerül, úgy intézkednek, amint a két fél java megkívánja.

A köztársaság tehát a teljes semlegesség álláspontjára helyezkedett. Mikor a velencei tanácsban Nagy Lajos expedíciójáról volt szó, a vélemények elágazók voltak, de abban megegyeztek, hogy Lajos hadát fegyveresen nem szállítják át a tengeren, sem a velencei öbölbe be nem bocsájtják. Területükön sem hajlandók átbecsájtani, de követeket utasítják, hogyha Lajos kérelme csak útjának zavaratalanságára vonatkozik, a követek kijelenthetik, miszerint Velence nem szokott mások dolgába avatkozni, míg ez tisztességét és birtokát nem érinti s iparkodnak a királlyal a baráti viszonyt ápolni.² Erre az előterjesztésre azonban

¹ Anjoukori Dipl. Eml. II. 174. 1.

² A signoria az átkelésre szóló engedély megtagadásával kapcsolatban hivatkozott arra is, hogy ők kereskedők, az egész világgal békében kell tehát élniök, Apuliában nagy érdekeltségük van s egy konfliktusból súlyos bajok származhatnak. Anjoukori Dipl. Eml. II. 174. 1.

már nem került sor, mert Nagy Lajos nem volt hajlandó Velence követeit fogadni, míg seregük fel nem hagy Zára ostromával. Ezzel megszakadt a magyar király összekötése Velencével, mely tudatta a dolgot Johannával is, a pápával is, kinek ismét a patriarcha ellen panaszzkodott, mert az Egyház és Velence ellen működik.¹

A zárai kudarc és Velence elutasító magatartása Nagy Lajost eredeti tervének megváltoztatására kényszerítette. Eddig ugyanis tengeren akart átkelni a nápolyi partokra. Ha nem is fogadhatjuk el azt a feltevést, hogy Zára esetleges felmentése után a város hajóin akarta seregét Anconába átszállítani, kétségtelen, hogy Gilet fia János egyik feladatául az anconai viszonyokról és hangulatról való tájékozódást kapta. A kudarc után fel kellett adni a tengeri utat, melyet Velence támogatása anélkül úgysem valósíthatott meg s szárazföldön a köztársaság területének kikerülésével akart Nápolyba eljutni. Ez azonban — tekintettel a sok signorera — hosszas előkészítést igényelt. Elsősorban az olasz viszonyok nem kedveztek a hadjáratnak. Az 1346-i év gazdasági tekintetben az olasz források egyöntetű tanubizonysága szerint igen súlyos volt. A rossz termés következtében helyenkint éhhalál tizedelte meg a lakosságot, másutt kenyér helyett füvet ettek. «És ez okból egy király, vagy signore sem hadakozott mással» — mondja a pistoiai krónika. A nyomorúságot még fokozta, hogy a signorek egyike-másika rossz pénzt veretett, gyakran változtatta a pénzt, melynek értéke olykor negyedére csökkent.² Természetesen a rossz gazdasági év éreztette hatását 1347-ben is, tehát nagy gonddal kellett előkészíteni a sereg élelmezését.

Kont Miklós, Nagy Lajos legkiválóbb diplomatája, mindjárt a zárai kudarc után járt Itáliában, Arbeban elfogták, de a velencei tanács értesülvén, hogy Johanna tudtával fordult meg olasz földön, elrendelte szabadon-

¹ Anjoukori Dipl. Eml. II. 207—8. l.

² Storie Pistoresi à cura di Silvio Adrasto Barbi. Raccolta degli storici Italiani. T. XI. p. V. 224. l. — Chron. Regiense. Muratori Ss. v. XVIII. 65—66. l.

bocsájtását. Erre azonban már nem került sor, mert Miklós őreit megvesztegetve megszökött, mire a tanács kiadatta megbízottjának lovait és más holmiját. Hogy mi volt Kont Miklós küldetésének célja, nem tudjuk. Tekintettel az ő kiváló diplomáciai ügyességére, a nápolyi út előkészítésére gondolhatnánk, de ennek ellentmond a velencei tanács értesülése, amely szerint Johanna tudtával kelt útra. Ellenben Brixius prépost már említett küldetése bizonyára a nápolyi expedíció ügyét szolgálta. Bizonyítja ezt az a körülmény, hogy Velencétől engedélyt kért és kapott a területén való átvonulásra a levél felbontásának kötelezettsége nélkül.¹

Forrásaink a követek személyére és a tárgyalások menetére nézve bővebb felvilágosítással nem szolgálnak. Rimini lelkiismeretesen író tanácsura, Marcha di Marco Battagli szerint Nagy Lajos mindjárt a velencei háborút után küldött követeket Mastino della Scala úrhoz Veronába s vele és más urakkal szerződéseket kötött «*de victualibus et certis dubiosis passis*», vagyis az élelmezés és a szabad átvonulásra vonatkozólag. A paduai krónika csak ennyit mond: «*azután követei útján (Nagy Lajos) megnyerte az átvonulási engedélyt Apuliába*». Beszámoltunk Geletfia János anconai küldetéséről, Kont Miklós itáliai útjáról, Velence 1347 május 24-i kelettel pedig Vancidorff János és Ranolt Lesták Paduában levő és Magyarországba igyekvő követeknek adott 10 napra *salvus conductust*.² Ezen adatokból kitűnik, hogy több követ dolgozott a nápolyi expedíció elé gördülő akadályok elhárításán.

A követek nemcsak a magyarok közül kerültek ki, hanem voltak olaszok is. Igaz, hogy a diplomácia nyelve ekkor a latin, mégis fontos volt az olaszok síma modora, a viszonyok ismerete és nem utolsó sorban az azonos

¹ Anjoukori Dipl. Eml. II. 194—5. és 209—10. ll. — U. ott 205. és 214. ll.

² Marcha etc. Raccolta degli storici Italiani. T. XVI. P. III. 53. — Historia Guillelmi et Albrigheti Cortusiorum etc. Muratori Ss. XXII. p. 295. — Anjoukori Dipl. Eml. II. 225. l.

anyanyelv, mely megkönnyítette a közvetlen tárgyalásokat. Ezek közé az olasz követek közé tartozott a nápolyi Giovanni Pipino is. A gyilkosság után jónak látta rögtön menekülni és Nagy Lajosnak beszámolva a nápolyi viszonyokról, sürgette nála a bosszút. A király őt, az olasz viszonyok kitűnő ismerőjét kétségtelenül felhasználta az olasz hatalmakkal való tárgyalásokra és megbízta, hogy Nápolyban neki híveket szerezzen. A pistoiái krónika és Gravina Domonkos határozottan állítja, hogy a Nápolyban gyűlött főúr Nagy Lajos udvarában keresett menedéket s az előbbi forrás szerint ő volt a király követe az olasz signoréknál.¹ Ugyancsak ő lázította fel Aquilát, majd visszatért Magyarországra.

A követek feladata éppen nem volt könnyű. A pápa ugyanis Bertrand bíboros útján felszólította a városokat és signorékat, hogy Nagy Lajost itáliai hadjáratában ne támogassák, hanem inkább Johannának nyujtsanak segílyt. Felhívta az érdekeltek figyelmét XXII. János bullájára is, mely kiközösítéssel sujtja azokat, akik Nápoly megtámadóját bármiféle támogatásban részesítik. Különösen felhívta Kelemen legátusának figyelmét az Estékre, a bolognai conservatorra, az aquilejai patriarchára és felvetette a szövetség eszméjét Johanna és Cola di Rienzo között.²

Johanna előtt nem volt titok Nagy Lajos gyűlése iránta és nem volt meglepetés a király készülődése Nápoly ellen. Az aversai gyilkosság után két hónappal, 1345 november 15-én már kémeket küldtek ki Nápolyból «Dalmácia és Szlavonia partjaira», hogy ezek beszámoljanak a magyarok készülődéséről és tudakolják meg, szállítanak-e a magyarok fát hadigépek gyártásához.³ A királynő mégis bízott a pápa tilalmában, mely vissza fogja riasztani az olasz hatalmak nagyrészét a segélynyújtástól.

¹ Notarii Dominici de Gravina: Cronicon de rebus in Apulia Gestis. I. h. 17—18. l. — Istorie Pistoresi. Raccolta degli Storici Italiani. T. XI. p. V. 230. l.

² Reg. Vat. v. 141. n. 451.

³ Reg. Ang. v. 343. 166. Igen megrongált szöveg.

Mikor értesült, hogy számítása nem vált be, ő is fel akart készülni a védelemre. Tudatta alattvalóival, hogy hitelt érdemlő jelentés szerint «némelyeknek ellenséges gonosz-sága» az ország megtámadását tervezi s átkozott csel-szövényeivel annak épségét fenyegeti. Azért az urakat, hűbéreseket felszólítja, hogy adott időben lóval és fegyverekkel kellően felszerelve teljesítsék kötelességüket, s az év június 15-én a megjelölt helyen mustrán jelenjenek meg. Egy másik kiáltványában ismét a szárazon és vízen várható támadásról beszél, mustrára hívja fel az érdekelteket, az özvegyeknek és árváknak pedig birtokvesztés terhe alatt kötelességükké teszi a váltságdíj megfizetését.¹

Majd utasította Ruggiero di Sanseverino marsallt, hogy szerelje fel a népet a magyarok ellen való védekezésre, kik — hír szerint — úgy a tengeren, mint a szárazon nagy felkészültséggel fognak támadni. Kötelességévé teszi a banditák üldözését is, kiknek garázdálkodását nem tartja kevésbbé veszedelmeseknek a háborúnál. Elrendelte továbbá a várak jókarba hozatalát. Mivel az országban nagy számban lévő német és más nemzetiségű zsoldosok jó pénzért készek az ellenség szolgálatába állni, kötelezte őket, hogy Nápoly, Capua és Aversa környékéről két nap alatt, az ország területéről pedig nyolc napon belül eltakarodjanak. A Márkákba nyolc gályát készült küldeni, hogy Nagy Lajos átkelését megakadályozza, s országos főkapitánnyá Tarantoi Lajost nevezte ki.²

Miként Lajos tette, Johanna is szövetségesek után nézett. Így a firenzeieknek emlékezetükbe hozta a köteléket, mely őket elődeihez fűzte, s kérte, hogy adjanak segílyt a magyar király ellen, ki az Egyház ellenére előttük épűgy, mint ő előtte gyanús néppel készül az országot megtámadni. Szicília királyával békét kötött s elismerte a sziget függetlenségét (1347 nov.). Kísérletezett másfelé is, de tényleges eredmény nélkül.³

¹ Reg. Ang. v. 353. 276—77. és v. 354. 41.

² Reg. Ang. 349. k. — Anjoukori Dipl. Eml. II. k. 150. l. (144. sz.); II. k. 151 (147); II. k. 154 (151); II. k. 174 (164).

³ Documenti degli Archivi Toscani. II. k. 559. l.

A királynő helyzete igen nehéz volt. A kincset, melyet nagyatyja hagyott rá, elpazarolta, a Tarantoiakhoz való vonzalmával ellenségévé tette Durazzoi Károlyt, a legtehetségesebb királyi herceget, aki az ország báróinak egy részével Johanna ellen fordult és állítólag behívta a magyar királyt. Az ország már évtizedek óta fegyveres rablóbandák garázdálkodásának színtere volt, ellenük Róbert sem tudott hathatósan fellépni, mert előkelő bárók álltak velük összeköttetésben és osztoztak a zsákmányon. Johanna uralkodása alatt a helyzet még rosszabbodott. Ő maga szomorú képet fest az ország állapotáról, mikor elmondja, hogy az egyes területek lakói ellenség gyanánt állnak fegyveresen egymással szemben, s felborítják a szomszédos területek nyugalma is. Bűnbocsánattal akarja lecsendesíteni a vihart, de sikertelenül.¹

Míg Johanna érthető izgalommal várta a Magyarországból érkező híreket, Lajos király lankadatlan buzgalommal folytatta előkészületeit. A magyar krónika elmondja, hogy a király 1347 böjt közepe táján (márc 7.) nagy pénzüsszeggel elküldte kedvelt híveit (Garai) János veszprémi püspököt és Kont Miklóst, legkiválóbb világi diplomatáját Itáliába.² Lelkükre kötötte, hogy útközben mindenkivel barátságosan bánjanak, senkinek kárt ne okozzanak és viselkedésükkel hírnevét be ne mocskolják. Feladatukká tette, hogy Nápolyba érve puhatolják ki azok hűségét és megbízhatóságát, akik őt behívták és iparkodjanak új híveket szerezni.³ A két követnek kétségtelenül a közbeeső hatalmak számára is volt megbízatása, el kellett hárítaniok az utolsó akadályokat, melyek a sereg útjában álltak; különösen az élelmezésre vonatkozólag igyekeztek az egyes urakkal és községekkel megállapodni. Április 24-én

¹ Reg. Ang. 351. k. 83. 1.

² A pápa az utolsó percig fáradozott a béke megmentése érdekében, még akkor is, mikor Bertrand patriarcha és a pápának Magyarországon tartózkodó kémje (explorator, quem habemus in partibus Ungarie) értesítette a király elhatározásáról. Theiner I. 740—41 (IIII).

³ János minorita töredéke. Chron. Dubnicense. Fontes Domestici. vol. III. c. 157. — Küküllői János: U. ott. c. 176.

érkeztek Ferrarába, hol Obizzo örgróf nagy tisztelettel fogadta őket és kérésük teljesítését megígérte. Május 6-án Peruggiában tartózkodtak, útjuk további folyamáról nincs értesülésünk.¹ Kétségtelennek kell tartanunk, hogy nem ez a követtség érkezett augusztus 4-én Rómába, vagy pedig először az aquilai viszonyokról akart tudomást szerezni, s csak azután tért vissza Rómába, hogy ott Cola di Rienzóval tárgyaljon.

Mikor a magyar követek Aquilába megérkeztek, a város már régen felmondta Johannának az engedelmességet és — úgy látszik — 1346 végétől fegyverben állt. A felkelés megszervezője és lelke Lallo Campenescó, Aquila kapitánya volt. Johanna Lallót hű emberei közé sorolta és hogy meghálálja Róbertnek és neki tett hű szolgálatait, őt Henrik fiával és Giovanotto testvérével együtt kamarásokká és familiarisokká tette. Később Montorio grófja lett, de ezt a méltóságot már bizonyára Nagy Lajostól kapta.² Johanna nagyon jól tudhatta, hogy Lallo András herceg híve és magyarpárti volt, ezért akarta a gyilkosság után kitüntetéssel a maga részére vonni a nagybefolyású férfiút, ki hatalmában tartotta Nápoly egyik kulcsát. Lallo azonban — valószínűleg Pipino útján — összeköttetésbe lépett a magyar királlyal, s addig is, míg Magyarországból segítséget kaphatott, Ugolino Trincire, Foligno magyarpárti urára támaszkodott.

Ha az aquilai lázadás elszigetelt marad, Lallónak veszített ügye van, tehát úgy ő, mint a magyar párt arra törekedett, hogy a felkelés minél szélesebb körben terjedjen. A legfontosabb volt a legnagyobb bárók egyikének, az

¹ Diario Graziani in Arch. Stor. Italiano. s. I. vol. XVI. p. 143. — Chron. Estense. Muratori Ss. XV. 434. — Storie Pistoresi. 230. l. — Historia Misc. Bononiensis. Muratori Ss. XVIII. 404. — Valószínűleg a két követ kötötte meg a trienti Collalto grófokkal a szerződést, melyről Velence 1347 júniusában értesült és felhívta a trevisoi podestát, hogy iparkodjék megtudni a szerződés tartalmát. Anjoukori Dipl. Eml. II. 227. l. 217. sz.

² Reg. Ang. vol. 348. p. 29. A Montorio grófságra vonatkozó adat Sicolánál maradt fenn (Suppl. XVIII. vol. Nápolyi levéltár), a reg.-kötet elveszett.

eladósodott Caetano Miklósnak, Fondi grófjának csatlakozása, ki az ország északnyugati részét iparkodott kivonni Johanna fennhatósága alól. Elfoglalta a tengerparton Terracinát, majd Itrit, s ezzel fenyegette Gaetát is. Johanna Gaeta elfoglalását megakadályozandó küldött ugyan 600 lovast és nagyszámú gyalogost, a gróf azonban a királynő csapatát szétverte, mire Gaeta is megnyitotta kapuit. Így egyszerre két helyen lángolt fel a felkelés, az Abruzzokban és a Tirreni tenger partján s ezáltal a felkelők kezébe jutottak az északról Nápolyba vezető legfontosabb útvonalak. A siker megnövelte a felkelők számát, számos főúr is csatlakozott, ligába léptek s a városok közül is több hozzájuk pártolt. Lallo azonban tudta, hogy a királynő seregével mégsem tud megmérkőzni, azért Nagy Lajoshoz fordult segítségért és pénzért, hogy tartani tudja magát, míg a király megérkezik. Hogy a király bizalmatlanságát eloszlassa, fivérét, Gianottot küldte hozzá több más úrral kezessül.¹ Valószínűleg erre a kérésre küldte le a király János püspököt és Kont Miklóst.

A követek megérkezése nagy örömet okozott Aquilában. Miként említettük, a király nagy összeg pénzt bocsátott rendelkezésükre, ezen néhány száz zsoldost fogadtak és fokozott erővel folytatták a propagandát a magyar ügy érdekében és szép sikerrel. Az Abruzzok több városa: Chieti, Civita di Abruzzi, Popoli Lanciano, Guardia is a magyar párthoz csatlakozott. Mivel Aquino grófja is felkarolta a magyar ügyet, s így Celano vára is a felkelők részén állott, Sulmonát minden oldalról megközelítették és ostrom alá vették. Ugyanakkor a magyar követek levélben beszámoltak királyuknak tapasztalataikról, sőt János püspök személyesen is lefesthette a helyzetet, mert őt később a hadjárat alkalmával Lajos kíséretében találjuk.

Sulmona ostroma megrémítette és tette sürgette Johannát is, hiszen a város elfoglalásával nemcsak egy fontos stratégiai pont birtokába jut az ellenség, hanem légvonal-

¹ Villani G. XII. 75. — Historia Aquilana di Boetio di Rinaldo. Muratori: Antiquitates. etc. VI. k. 653. sköv. sorok.

ban ez félutat jelent az északkeleti határtól a fővárosig, mégpedig a legfontosabb útvonalak egyikének mentén. Johanna ezért először Cavalcanti Jakabot küldte Aquila ellen, de a vezér az aquilaiak egy kicsapása alkalmával fogásba került, megtizedelt serege pedig felbomlott. Nagy volt erre a kapkodás Nápolyban s végül a királynő kénytelen volt megalázkodni, duzzogó sógorát a Calabriai hercegség ígéretével kibékíteni, mire Károly 2500 lovassal és nagy gyalogos sereggel Sulmona felmentésére indult. Ugyanakkor parancsot küldött a királynő Raymond de Baux főkapitánynak, s a justiciariusoknak, hogy fegyvereseiket küldjék az Abruzzok lázadói ellen induló Durazzoi Károly seregébe. (1347 jún. 1.) Sőt még a rablóknak is bűnbocsánatot ígért, ha a herceg vezetése alatt részt vesznek az ország védelmében.¹

A nápolyi sereg közeledésére az aquilaiak némi veszteséggel visszahúzódtak Sulmonától, mire Károly herceg megnőtt seregével Aquila ostromára indult. A város felkészült ugyan az ostromra, a várfalakat a lakosok megerősítették és élelmiszerről is gondoskodtak, a veszély azonban mégis nagy volt, mert az ostromló sereg nőttön-nőtt. A királynő ismételten felszólította a bárókat és feudatariusokat, hogy csatlakozzanak a herceg seregéhez és küzdjenek az ellenség ellen, mely Sulmonából kezeseket vitt magával.²

A növekvő veszély arra bírta a magyar pártot, hogy Nagy Lajostól újabb segítséget kérjen. A János minorita-féle krónikatöredék elmondja, hogy a király attól az időtől fogva, hogy Aquilából követeitől megkapta az értesítést, állandóan küldött csapatokat, de nem egy tömegben, hogy meg ne rémítse a lakosságot, hanem hatvanas, százas, ezres csapatokban. Kétségtelenül ez is ok lehetett, hogy fel ne keltse az olasz signorék féltékenységét, azonban a főök az élelmezés nehézségében rejlett. Az 1346—47-ik év — mi-

¹ L. Barthélémy : *Inventaire chronologique et analytique des chartes de la maison de Baux*. Marseille. 1882. 370. l. (1292.) — Minieri Riccio : *Notizie storiche tratte da 62 registri Angioni*. Napoli. 1877. 17. l.

² De Lellis : *Notamenta*. X. k. 464. l. (Nápolyi levéltár.)

ként rámutatturk — inséges esztendő volt Itáliában. Fra Bartolomeo della Pugliola azt írja, hogy ebben az évben olyan drágaság volt, amilyenre nem emlékeznek az emberek. De még pénzért sem lehetett kapni gabonát. «A parasztok bejöttek a városba és az utcákon összeestek az éhségtől . . . Ezek közt a szegények közt sok ifjút és gyermeket lehetett látni, amint anyjuk karjaiban éhenhaltak». Ezekről az író, mint szemtanu számol be.¹ Így tehát nagy nehézségekbe ütközött volna nagyobb sereg élelmezése. Különben is a király seregének egy részét, főleg a gyalogságot olasz földön akarta toborozni, mert ez kevésbé volt költséges, mint a nagyobb seregnek levitele, s amellet a zsoldosok a várvíváshoz is jobban fel voltak készülve, mint a magyarok.

Már Kont Miklósék után másfél hónappal útnak indította a nyitrai püspököt, Vásári Miklóst, számos magyar úr kíséretében. Ezeket a magyar urakat az Este-krónika felsorolja ugyan, de neveiket úgy elferdíti, hogy alig lehet néhányra ráismerni. Így Treutel Miklós pozsonyi ispán, Sóvári Sós László, a királyné asztalnokmestere és Bebek György jelenléte olvasható ki biztosan a krónikából.² Apostolok oszlása táján (júl. 15.) ismét újabb csapat indult Nápolyba.

Vásári Miklósék éppen jókor érkeztek. Több mint 1000 lovast fogadtak szolgálatukba és nagyszámú gyalogságot, ami Aquila önbizalmát erősen felfokozta. Érkezésük valószínű ünnepszámba ment a városban. Az emberek ünnepi ruhába öltözködtek, fejüket virágkoszorúkkal díszítették és nagy lakomát csaptak. Az aquilai krónikás, Buccio, éppen

¹ Chron. Dubnicense i. h. 158. c. — Historia Misc. Bononiensis. 404. l.

² Chron. Estense. 442. l. — Lásd erre vonatkozólag Pór A. : Nagy Lajos. Magy. Tört. Életr. VIII. k. 145. l. 1. jegyz. — G. Villani a magyarországi érsek és Magyar Miklós úr értekezéséről beszél, kik májusban vonultak be Aquilába. Tudtunkra Nagy Lajos érseket nem küldött le Nápolyba, a Magyar melléknevet pedig az olasz történetírók nagy előszeretettel tették a Miklós név elé. Itt egész bizonyos, hogy a nyitrai püspököt és Treutel Miklóst kell érteni, kik Ranallo szerint tényleg május 10-én vonultak be a városba.

a piacon ácsorgott, mikor az egész város odagyülekezett és nagy örömmel üdvözölte a bevonuló lovasságot, mely «Éljen Magyarország királya!» kiáltással közeledett. Velük jött Lallo magasra emelt zászlóval. Ez a megerősödött sereg ment aztán Sulmona ostromára. A város tartotta magát, míg nem Lallo elvágta vizét, mire Sulmona késznek nyilatkozott a hódolásra, ha 20 napig nem kap segílyt. Ekkor történt, hogy a királyné először Jacobo de Cavalcantibus vezetése alatt küldött haderőt Aquila ellen, ennek kudarca után pedig Durazzoi Károlyra bízta a város megbüntetését. A herceg számolt az elkeseredett ellenféllel és Acciajuoli Miklóst küldötte Firenzébe, hogy honfitársaitól segílyt eszközöljön ki, mert a guelf-párt és egész Itália jövője fordul meg a küzdelem kimenetelén. Károly kiváló katona hírében állt, a várost azonban nem tudta elfoglalni. Az aquilaiak nemcsak megadni nem hajlandók magukat, hanem gyakori kicsapásaikkal nagy veszteséget is okoztak az ostromlók-nak. A sikertelenség különben is bomlasztó hatással volt a seregre, melyről Gravinai Domonkosnak éppen nem volt jó véleménye. Azt mondja a kortárs-író, hogy sok díszes fegyverzetű lovag volt ebben a seregben, «de a harcban ezek kevésbbé voltak bátrak . . . Az a szokásuk ugyanis a nápolyiaknak, hogy mindenütt és mindig fészülködnek, asszonyok módjára arcukat pepecselik, nincsenek hozzászokva fegyver alatt feküdni, hanem puha tollas ágyban». Elképzelhetjük, hogy az elpuhult gyáva nemességnek nem volt inyére a tábori élet; mikor harcolni kellett volna, megfuttak és betegség címén és egyéb ürügyek alatt hazaszökdöstek.¹ Fokozta a zavart, hogy a város ismét segítséget kapott. Említettük, hogy július közepe táján ismét újabb csapat indult Magyarországból Nápolyba. Krónikáink erről a csapatról semmi közelebbit nem mondanak, ellenben a jól értesült G. Villani szerint a csapat vezetője a pécsi püspök volt, ki 200 magyar és német katonával jött Itáliába. Azonban bőven hozott magával pénzt is és útközben a signorek támogatásával annyi zsoldost fogadott szolgálatába, hogy

¹ Gravinai Domonkos műve i. h. 29. l.

Folignoba érve az ő és Trinci úr vezetése alatt mintegy 1000 ember lehetett. Villani számítása szerint Aquilába és a királyság egyéb részein szintén körülbelül 1000 ember volt a magyar király zsoldjában, s így 1347 nyarán Nagy Lajosnak 2000 harcosa állt a magyar ügy szolgálatában.¹ Az ostrom már harmadik hónapja húzódott, a hűbéri szolgálati idő lejárában volt, a nápolyi sereg zsoldra nem számíthatott, a kudarcok napirenden voltak, s a bomlás rohamosan fokozódott. Kapóra jött hát Károly hercegnek, mikor augusztus végén értesült Johanna és a Durazzoiak előtt gyűlött Tarentoi Lajos házasságáról, valamint arról, hogyan játszotta őt ki a királynő a Calabriai-hercegséggel. A hír vétele után megmaradt seregét feloszlatta és hazatért.

Aquilára is jókor jött az ostromzár feloldása, mert az ellenség zölden lekaszált a vetést, a városban éhség kezdett dúlni és a zsoldoskatonaság lázongott. Nagy energiával helyreállították a városban a rendet, mikor megérkezett a Nagy Lajos szolgálatába felfogadott híres zsoldosvezér, a német Werner. Az ő érkezésével újra felborult a városban a rend. Zsoldosai garázdálkodtak, raboltak, sőt gyilkoltak is. Többek között megöltek egy jó magyar vitézt is. A magyar vezér bosszút akart állni meggyilkolt emberéért, Werner és németjei azonban fegyvert fogtak, hogy a magyarokat lemészárolják, Aquilát kirabolják s lerombolják. A városban nagy rémületet okozott a hír, Lallo azonban közbelépett s ügyes diplomáciájával sikerült elhárítani a veszélyt, mely nemcsak a várost, hanem az egész magyar ügyet fenyegette. Helyreállította a békét, sőt a csapatok felett mustrát is tartott.²

Nagy Lajos a jó hírek hatása alatt iparkodott be-

¹ G. Villani: *Cronica*, Bibl. classica Italiana. Trieste. 1857 XII. l. 71., 75., 89. c. — A pápa tudomása szerint a nyitrai püspök és az Aquilában tartózkodó magyarok biztatták Lajost, hogy jöjjön, nagy erőre nem lesz szüksége, mert a nép önként meghódol. Erzsébet királyné és többen a magyar urak közül, kik eddig Lajost vissza akarták tartani, a hír vétele után hozzájárultak nápolyi útjához. Theiner I. 1122. l.

² Buccio di Ranallo 1. h.

fejezni készülődését. Mindenszentek napja körül útnak indította Geletfia Miklós nádort is egy nagyobb számú csapattal, majd maga is útra kelt.

A veszedelem arra indította Tarantoi Lajost, hogy Firenzéhez forduljon segítségért. A jó barátok kötelessége — mondja levelében — megosztani a bajt épúgy, mint az örömet. Mivel az Anjou-királyok és a köztársaság közt mindig teljes volt a harmónia, a királyné és az egész királyi család kéri jóbarátait, segítsék meg őket szorultságukban. Ne tűrjék, hogy egy barbár, nyelvre, szokásra idegen nép és a ghibellinek perfid szektája, közös ellenségeik megfosszák őket ősi örökségüktől. Nekik is érdekük, hogy egy lovassereget bocsássanak a királyné rendelkezésére a magyaroknak Abruzzo-tartományból való kiűzésére, mert ezek itt róka módjára mindent elfoglalnak, elpusztítanak, hogy egyengessék az utat másoknak, kik talár már készülnek az ország megtámadására.

Ha más nem indítja meg őket — folytatja levelét Lajos —, indítsa meg a közös veszély, mert ha a barbárok és ghibellinek tönkreteszik az országot, Itáliában elpusztul a guelf-párt.¹

¹ Documenti degli archivi Toscani. II. 560—I. l. 1347 okt 1-ről.

VI. FEJEZET.

Nagy Lajos első hadjárata.

A magyar király minden intézkedést megtett, hogy távolléte alatt az országot meglepetés ne érhesse. Leginkább a tatároktól kellett tartania, de ezek közt nagy mértékben pusztított most a pestis és tevékenységüket teljesen megbénította. Erről az oldalról biztosítva, a kormányt bölcs anyjának kezébe tette le és megindult seregével Budáról. G. Villani szerint, ki horoskopot is állított e napra, Lajos november 3-án, szombaton napkelte előtt egy órával indult útnak 1000 vagy még több válogatott lovaggal, sok báróval és nagy kincsekkel. János minorita szerint Szent Márton ünnepén, vasárnap kelt útra. Mivel a nádor Mindenszentek napja körül indult meg, valószínű, hogy néhány hét különbség volt az ő és a király indulása közt s így inkább a magyar forrás tudósítását fogadjuk el. Novemberben egymás után két Szent Márton van. 1347-ben Szent Márton püspök ünnepe esett vasárnapra, tehát ekkor indult el a király november 11-én.¹

A csapat számára vonatkozólag elfogadhatjuk G. Villani adatát. Az olasz krónikák adatai általában meggyeznek a Villaniéval. Valóban 1000—1200 emberrel indulhatott Lajos, s ez a szám útközben némileg megnőtt a csatlakozókkal és a zsoldosokkal. Gyalogságot aligha vitt magával, mert, miként említettem, ez inkább zsoldosokból került ki, s útközben helyenkint egy napra olyan nagy menetteljesítmény esik, hogy gyalogos csapatot nem lehet feltételeznünk.

¹ G. Villani. XII. 107. — János minorita töredéke: Chron. Dubn. c. 158. Nagy Lajos nápolyi hadjárataira I. a Hadtörténelmi Közlemények XXXIV—V. kötetében megjelent értekezésemet és Pór A.: A történeti jelenetek korhű rekonstruálásáról szóló cikkét. Századok. 1893. évf. 866. l.

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy egykorú író leírása alapján elképzelhetjük, hogy milyen lehetett Nagy Lajos hadserege. Villani Máté ugyanis beszámol a magyar katonáról, felszereléséről, táborozásáról s közben alig tudja elnyomni bámulatát a magyar hadiszervezet tökéletessége felett. Azt mondja, hogy minden főúr és község *tudja*, mennyi katonát kell kiállítania, s azért a mozgósítás a király felszólítására késedelem nélkül megtörténik. A katonák két vagy több lóval rendelkeznek, s fel vannak szerelve támadó- és védőfegyverekkel. Támadófegyverük az íj és a nyíl, védőfegyverül hosszú kardot visznek magukkal. Vért gyanánt bőrüket viselnek, melyet jól bekennek, s rá több ruhadarabot öltenek, úgyhogy már maga a ruha védelmet nyújt. Fejükön ritkán viselnek sisakot, hogy a nyilazásban ne gátolja őket. Lovaikat rendszeren fűvel és szénával táplálják, szemes takarmányt inkább csak a keleti vállalkozásokban visznek magukkal, mikor nagy pusztaságokon kelnek át. Ilyen alkalmakkor sátor nélkül a szabad ég alatt alusznak, s a nyereg szolgál nekik vánkosl. Ló és lovas hozzá van szokva az idő viszontagságaihoz. Különösen érdekes Villani előadása az élelmezésre vonatkozólag. Nem bízzák magukat a véletlenre, hanem bizonyos konzerv-félét visznek magukkal, s ha friss táplálék nem akad, azzal élelmezik magukat. Igen sok szarvasmarhát hízlalnak, melyeket levágnak, húsukat nagy üstökben megsütik, besózzák, lecsontolják, kemencékben megszáritják és száraz, finom porrá zúzzák. Ha olyan helyen járnak, hol nem jutnak élelemhez, ebből a húsporból, melyet nagy kosarakban visznek magukkal, bizonyos mennyiséget dobnak forróvízbe, az megdagad, s kevés kenyérrel megeszik, s ez az étel igen tápláló. Itáliában azonban, hol kenyeret, bort és friss húst kapnak, unják ezt az ételt, melynek örülnek a pusztában.¹

Ami a sereg létszámát illeti, arra nézve nincsenek biztos adataink. Annyi bizonyos, hogy Kozics számítása,

¹ M. Villani vl. 54.

mely szerint maga a hazánkból Nápoly ellen indított sereg 30.000 főnyi lehetett, s az önkéntesek és idegen zsoldosok csatlakozásával ez a szám 40—45.000 főre szaporodott, teljesen kizárt dolog. Miként láttuk, Villani szerint 1347 nyarán körülbelül 2000 lehetett Nagy Lajos harcosainak a száma. Maga a király mintegy 1000 lovaggal indult útnak, a nádor csapatát sem becsülhetjük többre 1000—2000 embernél. Ha ehhez a számhoz hozzávesszük az önként csatlakozott lovagokat, 5—6000 főre tehetjük a levitt sereget. A zsoldosok számát szintén nem becsülhetjük többre 5000 főnél — ez is óriási pénzbe került — s így a felkelőkön kívül 10—12.000 emberből álló sereget feltételezhetünk. Az akkori viszonyok között ez is számottevő, pedig a magyarpárti csapatok is szép számmal lehettek. Ezzel szemben Johanna Durazzoi Károly vezetése alatt nem tudott 2500 lovasnál és pár ezer gyalogosnál többet kiállítani. Ezenkívül számításba kell vennünk, hogy a magyar csapatok harci értéke sokkal nagyobb volt a nápolyi katonaságénál, s pénz hiányában a királynő nem igen emelhetette zsoldosokkal serege harckészségét és értékét.¹

A nádor csapatával pár héttel megelőzte a királyt, s kétségtelenül feladata volt, hogy ura elől az utolsó akadályokat is elhárítsa. Útjáról csak annyit tudunk, hogy Velence 10 napra megadta neki és csapatának területén a szabad átvonulást, de hivatalnokainak lelkére kötötte, hogy Trevisoba és a várakba a csapatot be ne bocsássák, csak a nádort néhányadmagával, hogy veszélyt ne hozzanak az erődökre.²

Krónikáink nem határozzák meg a király útját a határig. Valószínűleg a rendszeren használt útvonalon haladt: a Balaton nyugati vonalán Csáktornya irányában. János minorita a király megindulásáról szólva, egy homályos

¹ Kozics L.: Nagy Lajos nápolyi hadjárata. Hadtört. Közlemények. III. évf. (1890) 385. l.

² Anjoukori Dipl. Eml. II. 239 (228). A kiadó itt Kont nádorról beszél, holott a nádor Gelethia Miklós volt.

mondatot iktat közbe. «De hogy ellenségei csellel, vagy ravaszsággal valami akadályt ne gördítsenek eléje, az ország határáig ismeretlenül és csak néhány emberével utazott». Az ellenség, melynek cselvetéseire számított, Velence lehetett, de érthetetlen, hogy miért éppen az országban kellett tőle tartani, az ország határán kívül ellenben, mikor Velence birtokához közeledett, biztonságban érezte magát. Valószínűleg egy darabon a Dráva völgyében haladt, majd lekanyarodott *Cillinek*. A vár ura nagy tisztelettel fogadta a királyt, szövetséget kötött vele és sok derék német és osztrák lovag csatlakozott Lajoshoz és híven követték őt útján. Így tehát megnövekedett sereggel folytatta útját.¹

Van forrás, mely Lajosnak Trientben való tartózkodásáról is tud, ezt azonban nem fogadhatjuk el hiteles értesítésnek. Lett volna értelme a trienti kitérőnek abban az esetben, ha a király teljesen el akarta volna kerülni a velencei területet és az Etsch völgyén ereszkedett volna le Veronának. Ez azonban nem történt meg. November 26—27 körül már *Udinében* találjuk a magyarokat s innen *Sacilebe* folytatták útjukat. Mindkét hely az aquilejai patriarchatushoz tartozik s annál a baráti viszonymál fogva, melyben a patriarchák a magyar Anjoukkal voltak, Lajos a patriarchatus területén a legszívesebb fogadtatásra talált. Pedig — miként említettük — a pápa eltiltotta a fejedelmeket és városokat, hogy a király útját elősegítsék. A velenceiek nem tudták, milyen álláspontot foglaljanak el Lajossal szemben. Nyíltan nem akartak vele szembehelyezkedni, viszont szerették volna a hadjáratot meghiúsítani, mert tudatában voltak a veszélynek, amit Nápolynak és Magyarországnak egy kézben való egyesítése rájuk nézve jelentett. Végül elhatározták, hogy ünnepélyes követséget küldenek a királyhoz az ellentétek elsímitására és béketárgyalás céljából. A király azonban kimentette a köztársaságot nehéz helyzetéből, mert Laczkfy István tanácsára a követekkel nem állt szóba és Velence területét —

¹ Chron. Dubnicense. 158. c. 149. l.

csak az északnyugati csücskét érintve — igyekezett elkerülni.¹

Nagy Lajos, miután a patriarchával megújította a szövetséget, Friaulon keresztül haladva paduai területre lépett. Carrara Jakab kémei útján értesült a király közeledéséről s kijelentette, «hogy szolgáljuk a magunk és mieink javát, barátságosan eléje megyünk a nagy királynak». Fegyvertelen katonákkal fogadta vendégét, meghívta fővárosába, Paduába, de a király a meghívást elhárította magától s csak *Cittadellában* pihent meg (dec. 3.). Carrara, úgy látszik, nagy seregre számított, mert kedveskedni akarván a királynak, óriási élelmiszert halmozott fel, pedig a krónikás még mindig csak körülbelül 1000 emberre teszi a csapat létszámát. Úgy tűnt fel az olaszok előtt, hogy a király békés emberként akar átvonulni, nem sereggel, hanem királyhoz illő kísérettel.² Az urak a legtöbb helyen gondoskodtak a sereg ellátásáról, de vásároltak is a katonák élelmiszert s mindennek megfizették a becsületes árát.

Lajos Cittadellából december 4-én *Vicenzába* vonult, hol Alberto della Scala és Mastino természetes fia, Fregnano mentek fogadására. Másnap a Scalak székvárosába, *Veronába* vonult be, hol maga Mastino fogadta, gazdag ajándékokat nyújtott át neki és fényes ünnepeket rendezett tiszteletére. Itt egy kissé megpihent a király, s itt fogadta a signorék, városok követeit, kik hódolatukat mutatták be.³ December 8-án indult ismét útnak s Castello di Ostigliánál átkelve a Pón, Mirandolán át — Ferrara elkerülésével — megérkezett *Modenába* (dec. 10.). Az örgróf mintegy 6 mérföldnyire ment eléje, a király közelében leszállt a ló-

¹ Anjoukori Dipl. Eml. II. k. 244 (229), 248 (230), 249 (231) és 253 (234). — János minorita. I. h. 159. c. — A patriarcha fogadásáról: *Demum eodem domino rege transeunte ad partes Apulie prima vice et faciente transitum per partes Foroiulii cum quanta reverentia quantaque iocunditate per dictum dominum Bertrandum susceptum fuit, non abstinet dicere. Austro-Friulana. Fontes rer. Austr. Dipl. XL. 146—64. 1.*

² Hist. Cortusiorum. I. h. 925. 1.

³ Chron. Estense. Muratori Ss. XV. 444—45. 1.

ról, a király azonban újra felültette s maga mellé hívta. Így vonultak be a városba, hol Obizzo örgróf a város költéségén vendégül látta Lajost és kíséretét s a királynak három skarlát takaróval letakart lovat adott ajándékba, a veszprémi püspöknek szintén ajándékozott egy lovat.¹

11-én ebéd után útnak indult a sereg *Bologna* felé. A krónikás most már 3700 emberről beszél, ami valószínűleg túlzás. Útközben csatlakoztak a királyhoz, zsoldosokat is fogadott fel, azonban nem hihető, hogy hirtelen annyira megnövekedett volna serege. Igaz, hogy az Egyházi Állam területén szándékozott átvonulni, hol ellenállásra is számíthatott. Az örgróf elkísérte a királyt a Ponte di Sant' Ambrogioig, hol *Bologna* signoreja, Jacopo dei Pepoli fogadta. Mantova, Reggio urai közül Filippo Gonzaga jött eléje mintegy 100 lovassal és körülbelül 200 gyalogossal, gondoskodott a sereg ellátásáról s elkísérte a királyt Apuliába, hol március 5-ig maradt szolgálatában.

Bolognából, hol Pepoli gondoskodott a seregről, *Castello San Pietroba* vonultak. Mattheus de Griffonibus krónikás Lajos seregét Bolognában 2000 főre teszi, ami megerősíti fentebb hangoztatott véleményünket.²

A király *Castello San Pietroban*, hogy kimutassa a Pepolik iránt háláját, lovaggá avatta Zerra Pepoli fiát, Matteot.³

A király követei útján tisztában volt az olasz signorék állásfoglalásával és így elkészült rá, hogy Romagnában az Egyház nevében kormányzó urak egyike-másika részéről ellenállásra számíthat. Ezért *Castello San Pietroból* ki-

¹ Hist. Misc. Bononiensis Muratori Ss. XVIII. k. 408. l. — Chron. Estense. 444—45. l.

² Chron. Regiense. Muratori Ss. XVIII. 66. — Breve chron. monasterii Mantuani S. Andree. Raccolta degli storici Italiani. T. XXIV. P. XIII. 8429—32. s. — Nagy Lajos később hálás köszönetet mondott a mantuai hercegnek a szíves fogadtatásért, melyben őt és csapatát részesítette. Óváry L.: A Magy. Tnd. Akad. tört. bizottságának oklevélmásolatai. Budapest. 1890. I. f.4 6. l. (52. sz.)

³ Mathæi de Griffonibus : Memoriale etc. Muratori Ss. XVIII. p. II. 56. (Új kiadás.) Chron. Mutinense. Muratori. Ss. XV. 611.

indulva seregét harcrakész állapotba helyezte, s karddal kezében haladt annak élén. Számításában nem is csalódott. Bár a signorék nagy része itt is tisztelettel fogadta és támadásban nem volt része, de Imola és Fænza kapui zárva maradtak előtte, s Imolában csak a külvárosban szállhatott meg, Fænzát pedig elkerülte. Egyébként természeti akadályokkal nem kellett küzdenie, hiszen most már a rómaiak híres útján, a Via Aemilián haladt. Mikor *Forli*hoz közeledett, ennek ura, Francesco degli Ordelaffi ment eléje mintegy 200 lovassal és 1000 gyalogossal. A királyt vendégül látta seregével együtt, s a 3 (?) napon át, míg a király Forliban tartózkodott, egymást érték a fényes ünnepek, táncmultságok. Lajos itt is azzal rőtta le háláját, hogy Ordelaffit két fiával, Jánossal és Lajossal együtt, valamint más romagnaiakat a firenzei Pazzino Donatival együtt lovaggá avatta. Ennél kedvesebb dolgot nem cselekedhetett volna, mert a kis signorék tekintélyük emelésére nagy kitüntetésnek vették, ha egy ilyen hatalmas király kezétől kapják meg a vitézi övet. A lovagi méltóságra való törekvés különben is hasonló volt korunk címkórságához, s még a kereskedők is iparkodtak a lovagi dísz megvásárlására. Az ünnepekre összegyűlekeztek a szomszédos urak is, így Riminiből a Malatesták, Ravennából Bernardino da Polenta és az Ubaldinik.

Még Veronában volt Lajos, mikor a firenzei tanács ünnepélyes követség küldését határozta el. A követségbe a nép 10 kiváló képviselőjét választották be, míg a nemeseket mellőzték, ami neheztesre adott okot. A követek a község rendeletére hármas prémmel bélelt skarlát ruhába öltöztek, minden követ 2—3 díszruhás kíséret és kétszínű csíkos egyenruhás csatlósokat, valamint udvari lovagokat vitt magával, úgyhogy az egész küldöttség száma megközelítette a százat. December 11-én indultak ki Firenzéből, s a királyt Forliban érték. Lajos nagyon szívesen fogadta a követséget s maga mellett tartotta, míg Folignoba nem ért.

Elhagyva Forlit, Ordelaffi 300 lovassal és 500 jól felgyezverett gyalogossal a királyhoz csatlakozott, elkísérte

őt Aquilába, s csak március végén tért vissza.¹ A legközelebbi állomás *Cesena* volt, honnan 16-án ért *Riminibe*. Itt a város ura, Malatesta hódolt neki. 17-én fényes ünnepségek között üttötte lovagokká Malatestát, kit ezért neveztek el Ungaronak és Masio da Petramalat. *Riminiből* folytatta útját *Urbino*ba. Firenzét tehát elkerülte bizonyára előzenyességből a köztársaság iránt. A pápa ugyanis kérte a firenzeieket, hogy területükön ne engedjék át a király seregét, s Lajos nem akarta a várost kellemetlen helyzetbe hozni.

Urbinoból december 20-án ért *Foligno*ba. A város ura, Lajos lelkes híve, Ugolino da Trinci nagy tisztelettel fogadta a királyt, ki két napot és egy éjjelt töltött Folignóban, hol Peruggia 10 követe útján mutatta be hódolatát. A szokásos lovaggáütés itt sem maradt el. Többek közt fel díszítette a király a vitézi övvel a peruggiai Francesco da Monte Melinót két fiával együtt, valamint — saját kérésükre — a firenzei követek közül is hármat.

Folignoból gyors menetben indult Lajos *Aquila* felé, mert a karácsonyi ünnepeket ott akarta tölteni. Közeledése nem érte váratlanul Johannát. A pápa már régen jelezte a királynőnek Lajos jövetelét s kifejezte aggodalmát a királyi család sorsa felett. Ő — a pápa — még egy kísérletet tesz a királynál, s e célból Bertrand biborost

¹ Hist. Misc. Bonon. i. h. 408. l. — Annales Cesenates. Muratori Ss. XIV. 1178—79. l. — Annales Foroliviensis. Muratori. XXII. 186. — G. Villani XII. 108. c.

A magyar királynak egyes állomásokon való tartózkodására nem egyöntetűek a források adatai, azért a legvalószínűbb adatot fogadtam el. Így is lehetetlen, hogy Forliban 3 napot töltött volna Lajos, mert a Forli—Rimini távolságot a megmaradt időben nem teheték meg. Általában nagy teljesítményt nyújtott a magyar csapat, átlag 30—35 kilométert naponként, sőt helyenkint többet is. Bár Lajos általában a kitűnő utakat választotta — nagyrészüket ma is autót — mégis el kell fogadnunk Kozics feltevését, hogy időnkint a király elvált csapatától, kíséretével előrement s úgy várta be az állomáson seregét. (Kozics, i. h. 390. l.) Az udinei megérkezésre sem vehetjük fel a krónikában említett dec 1-i dátumot, mert a hatalmas utat Udine—Sacile—Cittadella közt 2 nap alatt megtenni lehetetlenség.

küldi hozzá. Kéri Johannát is, hogy hatalmazza fel a bíborost a Lajossal való tárgyalásra. Tényleg Folignoban érte a királyt Bertrand bíboros, aki iparkodott lebeszélni Nápoly megtámadásáról és a bosszúról. Figyelmeztette egyszersem XXII. János bullájára, melynek értelmében a királyság megtámadójára egyházi kiközösítés vár. Lajos hidegen felelt. A bosszúról nem mond le, az Egyház érdekét sérteni nem fogja, Nápoly elfoglalásával jogos örökségét veszi birtokába. «Az igazságtalan kiközösítéssel nem törődik, mert Isten, aki nagyobb a pápánál, tudja, hogy vállaltata igazságos.» Ezt G. Villani megbízható forrásból merítette, az egyik firenzei követtől hallotta, kinek viszont Folignoban a pápai követ panaszolta el.¹

A magyar zarándokok gyakran felkeresték Rómát s azt lehetett volna várni, hogy Lajos is ezt a megszokott utat választja, de e helyett kerülő úton ment Nápolyba. Ennek több oka van. Ekkor még nem akarta a guelf-párt érdekében erősen exponált Firenzét és Sienát kellemetlen helyzetbe hozni a területükön való átvonulással, másrészt Aquila, a magyar párt főfészke nagyon kiesett a római útból. Volt azonban még egy harmadik, fontos ok is: Róma ekkori helyzete. Csak az imént, 1347 májusában történt, hogy az addig névtelen, alacsony származású Cola di Rienzo kezébe kerítette Róma kormányát. Első sikerei, nagyhangú kijelentései nagy tekintélyt biztosítottak neki. Az antik római köztársaság restaurátorát látták benne, ki az avignoni fogság idején lezüllött, tekintélyét veszített várost ismét a világ központjává, mindenek bírájává teszi. Nagy Lajos is olyan hatalmat látott benne, mellyel számolnia kell. Maga Cola írja, hogy megjelentek előtte Johannának követei és «az Aquilában tartózkodó magyar király» biztosai, s felkérték őt, hogy ítélkezzék a két uralkodó viszályában. Cola azonban nem mert állást foglalni. Előtte az

¹ A vonulásra vonatkozólag l. Chron. Ariminense. Muratori. XV. 901. — Marcha di Marco Battagli da Rimini. Raccolta degli storici Italiani. T. XVI. P. III. 34. — Diario del Graziani. i. h. 146. l. — Cerasoli : Clemente VI. e Giovanna 1. etc. Arch. stor. Nap. v. XXI. 681 (1591. sz.). — Villani G. XII. 107., 108. c.

Unita Italia lebegett Róma vezetése alatt, szerette volna Johannát koronájától megfosztani, de gyengesége tudatában nem mert a pápával szembehelyezkedni. Sőt, hogy a pápa kegyét megnyerje és talán a Johannától küldött ajándékok hatása alatt is denunciált. A pápát figyelmeztette, hogy a Campagna grófjának testvére, Angelo di Monteleone, négy zászlóalj lovassal Aquilába vonult Lallo és az ott lévő magyar csapat segítségére s az Egyház ellenére. «Vegye fontolóra Szentséged — mondja levelében — vajjon illik-e ilyen viselkedés tisztjeihez?» Sohasem felejtí el kiemelni, hogy ő elutasító álláspontot foglalt el Nagy Lajossal szemben. Augusztus 5-én jelzi a pápának, hogy előző nap megjelentek nála a magyar király követei s a város területén 1000 lovas toborzására kértek engedélyt és ennek ellenében a király hajlandónak mutatkozott saját zsoldján 500 lovast bármikor rendelkezésére bocsájtani. Ő azonban ezt visszautasította s Johannának kedvezett s kedvez a jövőben is a pápa iránt való tiszteletből. Cætano Miklós fondii gróf, Nagy Lajos párthíve ellen hajlandó sereggel menni s kéri a pápát, gondoskodjék grófságáról. A valóságban sem Nagy Lajos ellen nem mert nyíltan fellépni, sem a fondii gróf ellen hadat vezetni, hiszen egész uralma kártyavár volt, mely bármely pillanatban összedőléssel fenyegetett.¹

1347 októberében még egy magyar követség jelent meg Rómában s három kérést adott elő. 1. Kérte a tribunt, hogy ő és a római nép ítélkezzék Endre herceg meggyilkoltatása ügyében; 2. a király felajánlotta Colának és a római népnek barátságát s 3. átvonulási engedélyt kért Róma területén s a király kezességét vállalt, hogy serege

¹ Cola tévesen írja, hogy «vicarios regis Ungarie Aquile permanentis», mert Nagy Lajos még nem volt Itáliában. Valószínűleg ez a másoló hibája lesz s «vicarios . . . permanentes»-t kell érteni. Epistolario di Cola di Rienzo a cura di Annibale Gabrielli. Roma. 1890. VIII. levél, 25. l. — Cola koronáztatása után kihirdette, hogy engedélye nélkül senki se merészeljen Róma területén katonát szedni. Ekkor érkeztek hozzá a magyar követek, Miklós nyitrai püspök és Treutel Miklós több úrral hasonló kéréssel. Chron. Estense. 442. l.

semmi kárt nem tesz. Erre Cola — állítása szerint — azt felelte, hogy az igazságszolgáltatást nem tagadják meg, barátságát nagyrabecsülik, de ligát a pápa parancsa és a barátságos városok hozzájárulása nélkül nem kötnek. A fegyveres átbocsajtás ilyenformán nem történhetik meg. Ugyanekkor azonban Cola figyelmeztette Kelemen pápát, hogy campagnai és patrimoniumbeli tisztjeinek viselkedése előbb-utóbb mégis belehajtják a Nagy Lajossal való szövetségbe. Erre azonban nem került sor. Lajos a kétszínű tribunnal többé nem állt szóba. Rómát elkerülte, Cola pedig nemsokára menekült onnan.¹ Hiába kereste fel Nápolyban a királyt, Lajos nem volt hajlandó érdekében fegyvert fogni. A tribun tragédiája tulajdonképpen abban van, hogy a pápa jóindulatának megszerzéséért eljátszotta a hatalmas király pártfogását s ugyanakkor Kelemen mégis meggyanúsította a Nagy Lajossal folytatott titkos tárgyalásokról. Hasonlóképpen megvádolta a pápa a magyar királyt is, hogy támogatja a kalandort, ezen igen megbotráncozott és Károly császár közbenjárásával akarta Lajost a tribunnal való további összeköttetéstől visszatartani.²

Nagy Lajos már Veronából jelezte közeledtét Aquilának, sez a hír nagy örömet okozott a városban, trombiták harsogtak, a nép mulatságokat rendezett, s a várost kivilágította.

Buccio di Ranallo mint szemtanu számol be Nagy Lajos bevonulásáról Aquilába. Ez a bevonulás december 24-én ment végbe. A király nem öltött királyi palástot, sem királyi öltözetet nem viselt, fején nem hordott koronát, hanem egyszerű vitézként vonult serege élén. A nép lelkesen fogadta, s a király kegyesnek mutatkozott. A karácsonyi ünnepek alkalmából ájtatosan résztvett a misén és 4 uncia aranyat ajánlott fel az oltáron.³

¹ Epistolario di Cola di Rienzo. XXV. lev. 76. l. (okt. 11-ről.) L. még Rodocanachi: Cola di Rienzo etc. Paris. 1888. 105. l. és La vita di Cola di Rienzo scritta incerto autore nel sec. XIV. Ed. Zefirino Re Cesanate. Forli. 1828. 117. s. köv. 11.

² Anjoukori Dipl. Eml. II. k. 236 (225) és 251 (233) ll.

³ Buccio írja: lo vidi intrar in Aquila la potesta Regale. I. h. 721—722. s.

A király aquilai tartózkodását felhasználták az urak és városok, hogy részint személyesen, részint követek útján mutassák be neki hódolatukat. Hűségesküet tettek Celano grófja, Loreto grófja, Sanvalentino gróf, Napoleone d'Orso, s az Abruzzok számos bárója, grófja.¹ Amint Ranallo megjegyzi, ezek az urak fel is használták az alkalmat, hogy birtokot, hivatalt, címet kérjenek, s valósággal zaklatták ezekért a királyt. Egyébként írónk lesújtóan nyilatkozik Lajos aquilai tartózkodásáról. Szerinte nem viselkedett királyhoz méltóan. Leghűbb emberét, Lallot, ki lakomára hívta, tapintatlanul megsértette, s ideje nagy részét egy rosszhírű nő társaságában töltötte. Ranallo azonban ebben a tekintetben nem teljesen hiteltérdemlő. Ő kezdetben lelkes híve volt a királynak, később azonban a zsoldosok pusztításai miatt ellensége lett. Így már krónikája írásakor ellenséges érzülettel viseltetett Lajos iránt. Egyébként, ha a király meggondolatlanságot követett volna is el, ezt a 22 éves fiatalembernél nem szabad olyan szigorú kritika tárgyává tenni, mint ő tette.

Lajos hét napot töltött Aquilában, kipihentette seregét és egyesítette csapatait, hogy az ország meghódítására induljon. Már ekkor jelentős terület vallotta urának a magyar királyt. Lajos itáliai útja alatt ugyanis hívei nem pihentek. Lallo elfoglalta és lerombolta Leonessát, felégette Civita Ducata vidékét, s ezzel az Aquilába vezető összes útvonalakat megszerezte. De Fondi grófja sem volt tétlen. Gætában ellenfeleit kifosztotta, sokat legyilkolt közülük, a királynő idézésére nem hederített, hanem Trætto-ból üldözte a magyar király nevében Johanna párthíveit. A királynő árulás vétségében újra megidézte, ő azonban kijelentette, hogy a magyar király híve, s védeni fogja magát. A királynő erélyesen akart elbánni a lázadóval,

¹ Colluccio Salutati dícséri Napoleone hűségét Johannához. «Ipse fere solus, quietus, regieque maiestati obediens et opportunus seditionum compositor semper fuit.» Epistolario di Colluccio Salutati a cura di F. Novati. Roma. 1891. vol. 1. 108. Ezzel szemben tény az, hogy Nagy Lajoshoz szegődött, de később a királynőtől bocsánatot nyert és kedves emberévé lett.

birtokától megfosztotta és Trættoban ostrom alá vette. A grófnak azonban sikerült az ostromló csapatot törbecsalni és tönkretenni. Novemberben (1347) már Sessa elfoglalását vette tervbe. Maga köré gyűjtötte a sessai száműzötteket, akiket a királynő kapitánya, Niccolo Toraldo a városból kiűzött. Ezekkel, s több mint 100 lovassal és mintegy 1000 gyalogossal körülzárta a várost, s ott maradt december 6-ig. Toraldo a gróf seregében levő száműzöttek házait leromboltatta, mire az ostromlók azzal feleltek, hogy a város földjein a fákat kivágták és annyi kárt tettek, amennyit csak tehettek. Közben Cætano Miklós segítséget kapott. Megérkezett Magyar Fülöp és Werner, kik megkísérelték Toraldot Lajos pártjára vonni, de sikertelenül. Az ostromot abbahagyva Fondi grófja elfoglalta Rocca di Monte Dragonit és felprédálta az egész vidéket. Így a Volturnoig sikerült előretolnia a magyar uralmat, s ezzel a Capua felé vezető utat akarta biztosítani. Felgyújtotta Toraldo birtokát, Terra di Castellonet is, s elfoglalta Calenot. Ekkor értesült Nagy Lajos közeledéséről, mire eléje akart menni Aquila felé, azonban csak Boianoig jutott, mert betegsége miatt kénytelen volt Sugium fürdőbe vonulni, s itt maradt gyógyulásáig.¹

Nagy Lajos először Celano grófja meghívására ennek várába, Castel Vecchioba rándult ki, majd seregével megindult Sulmona felé. A város nem mert ellenállni, megnyitotta kapuit, Lajos pedig sértetlenséget biztosított a lakosságnak. Ettől kezdve azonban mindinkább kitűnik a zsoldos sereg hátránya. Míg a király magyarjai közt drákói szigorral tartotta fenn a rendet, e féktelen zsoldosok mindenütt raboltak, pusztítottak, s ezzel a király és magyarjai népszerűségét tönkretették, uralmát meggyűlöltették. Ehhez járult még a sok rablóbanda, melyek béke idején is csapásai voltak az országnak, most pedig felhasználva az alkalmat, a sereg után vonultak és a meg-

¹ Chron. Suessanum. Pellicia : Raccolta di varie chronache ed altri opuscoli etc. T. I. 70—75. l. — A krónika szerint a gróf infirmitas Iliaca-ban szenvedett.

félemlített népet sanyargatták.¹ Sulmona után a király folytatta útját Castello di Sanguinebe, Brizzanoba. Az erődök többnyire kardcsapás nélkül nyitották meg kapuikat csak két erőd fejtett ki ellenállást, a király hada azonban csakhamar elfoglalta, felégette és uraikat elfogta.²

Nagy Lajos célja Aquilából való kiindulása után Capua, Aversa és a főváros, Nápoly elfoglalása volt. Johanna felkészült a védelemre. Az ország főkapitányává kinevezte Tarantoi Lajost, kit férjévé szemelt ki s ez nevelőjének, az egykori kereskedő Acciajuolinak tanácsára a védelem központjává Capuát tette. A terv nem volt rossz. Ha a magyarok itt vereséget szenvednek, messze az ország határaitól, hajók hiányában ki vannak téve a teljes pusztulásnak. Capua félig a Volturno folyó kanyarulatában fekszik. Tarantoi Lajos most teljesen körülvétette a folyóval a várost s erre támaszkodott seregével, melyben résztvettek a királyi ház hercegei és a királynőhöz hű bárók. Johanna minden eszközt felhasznált, hogy harc képes sereget állíthasson Nagy Lajos ellenében.

A magyar király értesült a nápolyi tervről s nem akarta egy csatára feltenni a hadjárat sorsát részben zsoldos seregével és el akarta kerülni a nagyobb emberáldozatot az erős állásban levő ellenséggel szemben. Különben is Capuanál a Volturno mély és széles s inkább Beneventné készült átkelni a sekély Caloren. (1348 jan. 11.) Útközben hadi népe zsákmányolásával sok kárt tett, aminek híre Beneventbe is megérkezett s a város zárt kapukkal fogadta a királyt. Nagy Lajos személye azonban bizalmat ébresztett a lakosokban s kaput nyitottak előtte. Hat napot töltött Lajos a városban, bevárta különböző irányból jövő csapatait s addig főseregét pihentette. A magyarokon kívül a király szolgálatában nagy számban voltak lombard és romagnai zsoldosok és Werner is németjeivel. A lovasok számát 6000-re teszik s természetesen nagy számban volt gyalogság is. Beneventben számos báró is megjelent, hogy

¹ Buccio di Ranallo. I. h. 660—734. s.

² G. Villani. XII. 111. l.

bemutassa a királynak hódolatát s a nápolyi követek is tisztelegtek előtte és felajánlották neki a fővárost. Ez bizonyítja, mennyire bízott maga a főváros is a királynő seregének ellenálló képességében.

Nagy Lajos leplezni akarta az ellenség előtt Benevent-nél a folyón való átkelését s e célból Miklós fondii gróft Capuához küldte magyarok-, németek- és lombardokból álló seregével. Tarantoi Lajos azt hitte, hogy a magyar király érkezett meg s felkészült a küzdelemre. A gróf azonban először kiosztotta a különböző csapatok közt a szerepeket s azután merészen támadt. Míg a magyarok nyilaikkal a lovakat pusztították, addig a többiek lándzsával támadtak a lováról leest, vagy gyalogos ellenfélre. A nápolyi sereg harci értéke igen csekély lévén, egy része csakhamar futásnak eredt, a bárók pedig, mikor értesültek, hogy a király Beneventben van és seregének csak töredéke támadt Capuánál, elszoltak. Így a főváros elveszettnek látszott. Johanna akart ugyan még egy kísérletet tenni az ellenállás megszervezésére, de a Durazzoi hercegek, kik Tarantoi Lajos vezérlete alatt úgyis csak kényszeredve vettek részt a hadjáratban, kijelentették, hogy nem harcolnak tovább Nagy Lajos ellen. A királynő elveszettnek látta ügyét és egy bizonyos Jakab nevű hívének két gályáján elhagyta fővárosát, hogy Provenceban a pápa közbenjárását kérje (jan. 15.). Közben Provenceban az a hír terjedt el, hogy Johanna a tartományt a francia király kezére akarja játszani, azért a provencai urak elfogták Enrico Caraccioloval, főkamarsával és hat úrral együtt. Johanna csak a pápa energikus közbelépésére kapta vissza szabadságát. Tarantoi Lajos Acciajuolival szintén Nápolyba tért vissza, hol azt kellett látniok, hogy a főváros a magyar király fogadására készülődik. Ezért, mivel gálya nem állt rendelkezésükre, egy teherhajóra szálltak s Porto Ercoléba hajóztak. Innen szárazon folytatták útjukat Firenze felé, a város azonban semlegességére hivatkozva nem fogadta be őket s így Porto Pisanoban hajóra szállva szintén Provenceban kerestek menedéket. Innen értesítette Tarantoi Lajos Firenzét szerencsés megérkezéséről,

a pápa és a bíborosok kitüntető fogadásáról. Egyszersmind reményét is kifejezte, hogy hamarosan visszatér és országát visszafoglalja, de erre kéri a köztársaság segítségét.¹

A királyné távozása nagy zavart idézett elő Nápolyban, mert nem gondoskodott régensről. Ezért a nemesség és nép gyűlésben egyesült, nyolc tagú kormányt választottak (capidi Napoli) s kérték a királyt, tartson szigorú fegyelmet.²

Tarantoi Lajos Capuából való távozása után a zsoldosok megszöktek, mire Altavilla gróf kitűzte a magyar király zászlaját és a város kulcsait átnyújtotta Fondi grófjának. A magyar párt előhaladását az árulás is megkönnyítette. Tarantoi Lajos január 16-áról kelt levelében a firenzei tanács előtt vádat emelt polgáraik, Niccolo de Quarantola és társai ellen, kik Civitella várát elárulták s az árulók példás megbüntetését kérte.³

Nagy Lajos január 16-án indult ki Beneventból, nyommon követték seregét a martalócok, kikkel a városi polgárok heves harcokat vívtak, melyek mindkét részről sok áldozatot követeltek, a külváros egy része pedig a lángok martalékává lett.

Nagy Lajos Maddalonin keresztül iparkodott Aver-saba, hova január 17-én érkezett meg. A capuai kudarc után ellenállásra nem talált a sereg, melyet ekkor 7000 főre becsültek. Ezalatt azonban csak a király rendelkezésére álló sereg értendő, mert egyes csapatok különleges rendel-

¹ Johanna mondja oklevelében : «pro servitiis prestitis nobis cum suis galeis duobus recensentes, quod idem Jacobus illo sterili tempore, quo sinistra fortuna in regno nostro novercabat, cum dictis suis duobus galeis propriis, ut possemus impias manus evadere hostis nostri capitalis et emuli regis H. nos dicto regno ad partes Prov. transtulit pro implorandis auxiliis Ste Matris Ecclesie etc. De Lellis : Notamenta. v. k. 1193. I. (Nápolyi levéltár.) Tarantoi Lajos menekülésére l. Documenti degli Archivi Toscani II. k. 561. (XVI. 282.) — Palmerii De vita et rebus gestis Nicolai Acciajoli etc. Muratori Ss. XIII. 1209. — G. Villani. XII. III. c.

² M. Schipa : Nobili e popolani in Napoli ecc. Arch. stor. Ital. s. VII. v. III. 202. I. (1925.)

³ Documenti degli Archivi Toscani II. k. 561. I. (XVI. 281.)

tetéssel távol voltak s Lajos éppen Aversaban akarta ezeket bevárni, hogy a fővárosba való bevonulása minél impozánsabb legyen. Itt csatlakozott a királyhoz a capuai kalandról visszatérő Fondi grófja is. Az urak, kik eddig késtek a hódolattal, szintén megragadták az alkalmat, hogy a király kegyét biztosítsák maguknak. Eljött többek között Johanna egyik kiváló embere, Goffreno di Marzano admirális is fiával, Róberttel. Csak a Montaltok és Sanseverinok nem jelentek meg, miként a sessai krónika rosszmájúan megjegyzi: mivel nem tehettek oly gyorsan.¹ A király üdvözlétére megjelentek a királyi hercegek is (jan. 20.) s a legszívélyesebb fogadtatásra találtak. Mikor Lajos már távozni akart Aversából, akkor tört ki belőle váratlanul a keserűség, Durazzoi Károlyt kivégeztette, a többi herceget pedig fogságba vetette. A főök kétségtelenül a megfélemlítés volt. Meg akarta mutatni, mi vár az árulókra, még ha a királyi ház tagjai is, mert Károly herceget árulónak tartotta.² Hat napi tartózkodás után megindult Nápoly felé. Az aversaiak Lajos érkezésekor földbe ásták minden értéküket, mert attól féltek, hogy a király öccse haláláért a városon is bosszút áll és leromboltatja. Értendő tehát megkönnyebbülésük, mikor Lajos teljes rendet tartott, megbüntette a seregét követő rablókat, fosztogatókat, s a város kormányát fra Morialera bízta, kinek rendelkezésére magyar csapatot bocsájtott.

A nápolyiak több mint 1000 embert küldtek Aversaba Lajos hódolatára s ezek kalauzolása mellett vonult be a fővárosba január 23-án (valószínűbb dátum, mint G. Villanié, a január 24.). A bevonulásnál azonban végzetes hibát követett el. A nápolyiak semmi ellenállást nem tanúsítottak, sőt már — miként láttuk — Beneventbe elküldték követeket, hogy neki, mint Anjou Károly utódának hódolatukat bemutassák.³ A király mégis a legnagyobb bizalmatlansággal viseltetett a nápolyi polgárság iránt.

¹ Chron. Suessanum. Pellicia kiadásában. II. k. 76. l.

² Erre vonatkozólag I. A második aversai tragédia c. tanulmányomat. Budapest. 1929.

³ Palmerii Vita etc. 1208.

Valaki — talán a gonosz Pipino — összeesküvésről beszélt a király előtt, amelyet Durazzoi Károly szőtt a nápolyi polgárokkal s amelynek értelmében a bevonuláskor a királyt megölik. Ezzel magyarázható, hogy mikor a nép felajánlotta Lajosnak a baldachint, bántó nyilatkozattal visszautasította a megtiszteltetést. Kijelentette, hogy nem bízik bennük, csak zsoldosaiban s mint győztes fejedelem páncélban, fején sisakkal, karddal kezében, gyöngyös lilimokkal hímzett bíborpalástban vonult be a városba és a Castel Nuovoban szállt meg.

Lajos visszautasító magatartására a nép hangulata egy csapásra megváltozott s az elkeseredést fokozta a rabló zsoldosok garázdálkodása is. Ezek kirabolták a hercegek palotáit s fra Moriale, előbb Durazzoi Károly embere, a herceg palotájából minden elmozdíthatót elrabolt.¹ A féktelenség még az idegenekre is nagy hatással volt s Boccaccio, ki előbb igazságosaknak (justissima) nevezte Nagy Lajos fegyvereit, most vérengző (trux) Poliphemusnak nevezte a királyt.

Nagy Lajos Nápolyba való bevonulása után meg volt győződve, hogy a királyság az ő birtoka s ennek megfelelően tartósan rendezni akarta az ország ügyeit. Első teendője a főbb méltóságok betöltése volt, természetesen az ő híveivel. Így kinevezte Nápoly kapitányává a peruggiai Baglione de Baglionit, abruzzoi justiciariussá a szintén peruggiai Cecchino di Vinciolo da Vinciolit, főkamarrássá pedig régi hívét, Lallot. A négy nápolyi erődbe (Castel Nuovo, Castel dell’Uovo, C. Capuano és S. Elmo) megfelelő őrséget helyezett s élére megbízható embereket állított. A salerno Torre Maggiore erődöt Riccardo di Agello eltávolítása után familiárisára, a nápolyi Felice Morescara bízta.²

A király részéről érthető, hogy a bizalmi állásokba saját embereit helyezte, de érthető a nápolyi urak nehezítése is a bizalmatlanság láttára. Anyagilag is sujtotta

¹ Chron. Estense. 448. l. — Chron. Siculum. 12. l.

² Ex Mas. 75. n. 35. Nápolyi levéltár.

őket a változás, mert elvesztették a tisztségekkel járó jövedelmet és a királyi családtól húzott kedvezmények is elmaradtak. Az elkobzott birtokokból is a király hű emberei részesültek, így Lallo megkapta az Artusok javait.

G. M. *Monti*, a nápolyi történelem kiváló munkása a marseillei département levéltárában tíz okmányra bukkant, melyek 1348 jan. 27-től 1348 április 15-ig terjedő időben jelentek meg s Nápoly történetére igen fontosak. Ezekből kitűnik, hogy a magyar király már nem egyszerű büntető expedíciónak tekintette a nápolyi hadjáratot, hanem Nápolyt saját birtokának tartotta, melyben a békét iparkodott helyreállítani és az országot megszervezni. Január 24-én vonult be Lajos Nápolyba s már 27-én kiadta rendeletét, melyben felszólítja a nápolyi urakat és városokat, hogy február havában birtokvesztés terhe alatt mutassák be hódolatukat és tegyenek hűségesküit. Ugyancsak ebben az oklevélben hirdeti meg a parlamentet is a béke és nyugalom helyreállítására. Kiemeli az okmány a király azon szándékát, hogy az országban a vagyon- és életbiztonságot, melyet az oly régen nélkülözött, helyreállítsa.

Másnap újabb rendelet jelent meg, mely a királyi kihallgatások rendjét állapítja meg. A főpapok és grófok nyolc kísérőt, a bárók négyet, a lovagok két kísérőt hozhatnak magukkal. Valamennyien lerakják fegyvereiket a kastély kapujában. A kíséret fele is az udvarban marad, míg a másik fele elkísérheti urát a királyi teremig. Ennek az intézkedésnek természetesen biztonsági jellege van s útját akarja vágni, hogy nagyobb fegyveres erő benyomulhasson a kastélyba és a király életét, biztonságát veszélyeztesse.

Február 22-én három rendelet jelent meg a közigazgatás megszervezésére. Az egyik megvonja a fizetést a levéltár ama tisztviselőitől, kik nem teljesítik kötelességüket, a másik újjászervezi a számvevőségi kamarát, a harmadik a királyság tisztviselőire vonatkozik. Így megszabja a számvevőség vezető tisztviselőinek (magistri rationales) és a levéltár hivatalnokainak számát. Kinevezte a protonotariust, ennek helyettesét, a kancellárt és pecsétőrt. Ezek közül csak a protonotarius neve ismeretes. Ez

Ruggero salerno-i érsek abból a Sanseverino családból, mely Lajos legállhatatosabb ellenségei közé tartozott. A harmadik rendelkezés szigorúan megköveteli, hogy a tisztviselő hivataloskodása leteltével adjon számot működéséről a magistri rationalesnek és tőlük felmentvényt kérjen. Enélkül semmiféle hivatalra nem pályázhat.

Nagy Lajos nápolyi tartózkodása alatt a tudomány iránt való érzékének is tanujelét adta. A nápolyi egyetem az újabb kutatások szerint nélkülözötte a hittudományi kart. Ennek pótlására a S. Domenico (dominikánus), S. Lorenzo (minorita) és S. Agostino (ágostonrendi) kolostorok tartottak fenn hittudományi főiskolát, mely királyi engedély alapján működött. Ezek a kolostorok Nagy Lajoshoz is engedélyért fordultak, hogy főiskolájuk törvényesen működhessen. A megerősítést meg is kapták. Érdekes ez a dolog, miként Monti rámutat, mert ezzel a három rend elismerte Lajost törvényes uralkodónak ugyanakkor, mikor a pápa nem volt hajlandó elismerni.

Fontos a március 15-én kelt oklevél is, melyben a király az előző év szeptemberéig be nem fizetett rendes adót — tekintettel az alattvalók nyomorúságára és a rablóktól okozott károokra — elengedi. Ez a szép tény megcáfolja a nápolyi íróknak Lajos kapzsiságára vonatkozó vádjait. A további oklevelek személyreszólók és így csekélyebb értékűek. Mindenesetre meggyőződhetünk a Montitól felfedezett oklevelekből, hogy Nagy Lajos állandóan akart berendezkedni s rögtön hozzáfogott a kormány és közigazgatás átszervezéséhez, a közbejött akadályok azonban terve keresztülvitelében meggátolták.¹

Nagy Lajos nápolyi tartózkodása alatt ünnepélyeket adott s a népet is megvendégelte. Bizonyára személyét akarta így kedvesebbé tenni a nápolyiak előtt. Ugyancsak Nápolyban fogadta a velencei követséget is, ami szintén tekintélye emelésére szolgált.²

¹ Monti G. M.: Nagy Lajos magyar király törvényhozási intézkedései a nápolyi királyságban. Budapest. 1929. Kny. a Tört. Szemle 1929. évfolyamából.

² Anjoukori Dipl. Eml. II. 262.

Nagy Lajos ellátogatott a Castel dell'Uovoba is, hogy felkeresse a kis Martell Károlyt, öccse állítólagos gyermekét. A kis herceg már ekkor magyar kézben volt. Nevelője, Amelio átadta Pomázi Cicónak (Ferenc), magyar főúrnak, ki 1353-ban mint tárnokmester és borsodi főispán szerepel. A király nagyanyja gondjaira akarta bízni unokaöccsét s azért illő kísérettel Magyarországba küldte s ugyanakkor magyar őrizet alatt útnak indította Visegrádra az elfogott hercegeket is. Nem tévesztette szem elől hadjárata tulajdonképpeni célját sem és szigorú vizsgálatot indítva öccse gyilkosainak kinyomozására, a gyanusak közül néhányat ki is végeztetett.¹

Úgy látszik, a király Nápolynak, a fővárosnak birtokbavételével befejezettnek tartotta az ország meghódítását, mert úgy Peruggia, mint Firenze signoriájához intézett levelében azt jelentette, hogy az egész ország (a Faron innen) az ő hatalmában van.² Pedig például Acciajuoli fia, Lőrinc Melfit még a királynő nevében kormányozta s miután a király még senkit sem küldött Otranto vidékére és Calabriába, a bírák ezeken a területeken a királynő nevében ítéleztek s a magyar királyt nem ismerték el, de viszont az is tény, hogy semmiféle lázadás nem volt Johanna érdekében.

Mint ilyenkor szokás, a fővárosban egyre-másra újabb és újabb vész hírek keringtek. Így azt terjesztették, hogy Lajos prédára akarja bocsájtani a várost. A hír nagy felháborodást idézett elő a lakosság körében, mely fegyverkezni kezdett és gyűlölettel tekintett új urára. A megváltozott néphangulat és a kezdődő pestis hatása alatt Lajos elhagyta fővárosát s meglátogatta az ország nevezetesebb városait. G. Villani szerint az Abruzzok városain kívül megfordult Apulia egyes részein és a Salernoi hercegségben is, melyhez való jogukat a magyar Anjouk címükben is fenntartották.

¹ Anjoukori Okmánytár VI. k. 112. (71. sz.). — Chron. Siculum 11—12. l.

² Diario del Graziani 147. l. — Villani G. XII. 114. — A levélben Jeruzsálem és Szicília királyának írja magát. (1348 febr. 8.)

Az ifjú király nápolyi tartózkodása alatt sokat tanult. Mikor április hóban visszatért a fővárosba, néhány báróját halva találta s bár jól tudta, hogy a lakosság bosszújának estek áldozatul, valamint több nápolyi előkelőnek a személye ellen irányuló összeesküvéséről is értesült, nem indított vizsgálatot az ügyben, hanem inkább bizalmat mutatott. Így többek közt serege létszámát is lecsökkentette. Már — miként említettük — a főváros birtokbavételével befejezettnek vette a hadjáratot s elsősorban azokat az urakat bocsátotta el, kik Itália különböző városaiból önként hozzácsatlakoztak. Így Francesco degli Ordelaфинak, Forli és Cesena urának, ki birtoka megtámadásáról értesült, engedélyt adott a távozásra s Ordelaфин márciusban visszatért csapatával hazájába. Hasonlóképpen eltávozott Filippo Gonzaga is.¹ Mivel nagyobb ellenállásra nem számíthatott, elhatározta a német zsoldosok egy részének elbocsájtását is Wernerrel egyetemben. Ezek ugyanis óriási pénzbe kerültek s amellett fegyelmetlenségükkel a király ellen hangolták a népet. Az elbocsájtott zsoldosok Werner köré csoportosultak, számszerint vagy 3000-en s mindenfelé gyujtogattak, raboltak, gyilkoltak. Mivel ezek észak felé vonultak, a király figyelmeztette a vele barátságos viszonyban lévő államokat, hogy kellően készüljenek fel fogadásukra. Így Firenzével tudatta, hogy megszerezte a Faron innen fekvő Szicilia egész birtokát, tehát feleslegessé vált lovaszsoldosai egy részét, köztük Werner herceget, kielégítette s szolgálatából elbocsájtotta. Ez alkalommal esküt követelt a zsoldosvezértől, hogy nem szövetkezik a király vagy valamelyik vele baráti viszonyban álló állam, főleg Firenze ellen. «Mivel azonban nincs hűség és kegyelet azokban, kik katonaéletet élnek s a nevezett herceg máskor is hajlandó volt szövetség ürügye alatt sok veszélyes dolog elkövetésére», inti a firenzeieket, legyenek éberek. Ha a zsoldosok mégis megtámadnák a várost, a király hajlandó teljes erejével támogatni őket, hogy kimutassa irántuk való szeretetét. Hasonló értelem-

¹ Hist. Misc. Bonon. 411. 1.

ben írt Peruggiának is.¹ A firenzeieket meghatotta a király előzékenysége s követség útján megköszönték jóindulatát, kérték barátságát a jövőre is. Lajos szívesen fogadta a követeket s kijelentette, hogy elődei nyomdokain kíván haladni s nemcsak fenntartja, hanem erősíteni is kívánja velük a baráti viszonyt. Amint ő szükség esetén hű barátaihoz fordul, úgy ő is kész mindenkor segíteni őket, ha hozzá fordulnak. Ama reményének ad kifejezést, hogy barátságuk tartós és gyümölcsöző lesz.²

Firenze politikai magatartására jellemző, hogy követségével egyidőben, február hónapban, Tarantoi Lajos segélykérő levelére előzékenyen megígérte, hogy amennyi embere csak van, rendelkezésére bocsátja s Sienát és Peruggiát is felszólítja, hogy küldjenek lovasságot Nagy Lajos ellen.³ Igaz, hogy ígéretét nem vette komolyan, de mint kereskedőváros, minden eshetőségre berendezkedett. Werner csapatával a Campagnára vonult s azt pusztította, de a római bárók útját állták, Firenze, Siena, Peruggia és Arezzo pedig ligába léptek ellene.⁴

1348 tavaszán teljes erővel kitört a dögvész a királyság területén és ezrével szedte áldozatait. A király kíséretében lévő urak — miként János minorita előadásából kivehető — iparkodtak királyukat rábeszélni, hogy ne kockáztassa életét, hanem térjen haza, hiszen célját tulajdonképpen már elérte. Ehhez járult a pápa üzenete, melyet Bertrand bíboros útján juttatott el Lajoshoz. Kelemen kijelentette, hogy nem veheti el a koronát Johannától, ki a pápai udvarban panaszkodik, hogy Lajos megfosztotta országától, pedig sem elítélve nincs, sem a férjgyilkosságot nem bizonyították rá. A pápa három kardinálist bízott meg a vizsgálattal, mert hozzá tartozik a bűn büntetése

¹ Documenti degli Archivi Toscani. II. k. 591. l. (XVI. 349). A levelet híven közli G. Villani: XII. l. 114. c. — Peruggiára: Diario del Graziani. I. h. 147. l.

² Documenti degli Archivi Toscani. II. k. 591. (XVI. 350.) Márc. 24-éről.

³ Lettere missive. Reg. 9. 24. Firenzei állami levéltár.

⁴ Chron. Sanese. Muratori Ss. XV. k. 122. l.

és a királyság birtokában az ítélet. Ha jogot formál a király Nápoly birtokára, ezt birtokon kívül kellett volna megtennie s bevárnia a pápa ítéletét.¹ Ez a pápai üzenet a királyt bizonyára elkedvetlenítette s elhatározta, hogy visszatér Magyarországra. Az országban helyettesül a német zsoldoskapitányt, a becsületes Wolfhardtl Ulrikot tette meg és rendelkezésére bocsátotta a szolgálatában lévő 1200 német zsoldost, Nápoly erőit ellátta élelmszerrel, ruhával, fegyverrel s ezek őrizetét is Ulrikra bízva, elhagyta a fővárost. Apuliában a várak őrizetét nagyrészt magyarjaira ruházta, hadi népét felosztotta az országban s kapitányainak, várnagyainak lelkükre kötötte, hogy éberen ügyeljenek a rájuk bízott területekre. Mindent elrendezve május végén Barlettában egy gyenge gályára szállt és visszatért hazájába. A nápolyi bárók egy része csak a kényszernek engedve hódolt meg a királynak és örömmel értesült elutazásáról, sokan azonban sajnálattal vették tudomásul távozását, mert nagy rendet tartott seregében, magyarjait kisebb vétségekért is igen szigorúan büntette, a parasztok rablóbandáit szétverte, az utakat biztosította és igazságos volt.² Ez a legszebb emlék, melyet egy uralkodó maga után hátrahagyhat.

¹ Fejér G.: Cod. Dipl. IX. I. 569 (319). — Chron. Dubnicense. I. h. 163. c.

² A király kapitányokul lehetőleg magyarokat alkalmazott. Így Taranto hercegség helytartója szintén magyar úr, Tamás lett. — Lucerat és vidékét Wolfhardtl Konrádra, a Terra di Lavoro kormányát Treutel Miklóstra, Calabriát Miczk bán fiára ruházta, míg a Monte Sant' Angelo és az Abruzzok őrizetével Csúzi Jánost és Dobozi Mihályt bízta meg. — A közhangulatra I. M. Villani I. l. 16. c.

VII. FEJEZET.

Hadi események a két hadjárat között.

Amint a pápa értesült Lajosnak Nápolyból való távozásáról, azonnal Magyarországra küldte Péter viterboi püspököt, hogy folytassa vele a tárgyalásokat.¹ Nápolyban a király távozása (1348 május végén) rossz hatással volt a magyar párti urakra, viszont felbátorította Johannák híveit. A fegyelem lazulása szintén rontotta a magyar párt helyzetét. Igaz, hogy Villani Máté szerint a jó kapitányok vezetése alatt álló magyar, német lovasság és toskán gyalogság nem háborgatta a népet, de itt inkább Gravinai Domonkosnak kell hinnünk, ki közelebbről szemlélte az eseményeket. Szerinte az olasz tisztek zsaroltak, a zsoldosok pedig garázdálkodtak.²

Nem ismételhetjük eléggé, hogy mennyit ártottak a zsoldosok féktelenségükkel és rablásaikkal a magyar ügynek. Gravinai Domonkos többször kiemeli a különbséget, mely a szigorú fegyelem alatt álló magyarság és a garázda zsoldosok közt volt. Ez utóbbiak nyomát barát és ellenség földjén egyaránt rablás, gyilkolás, nők megfertőzése, az elfogott ellenség kíméletlen megkínzása jelzi, míg a magyar a harcban bátor, a legyőzött ellenséggel szemben emberséges. Csak a háború vége felé látjuk a zsoldosokkal való együttműködés káros hatását, a kapzsiságot és helyenkint a kegyetlenséget, hogy az elfogott ellenfélből minél nagyobb váltságdíjat zsaroljanak ki. A nőkkel szemben azonban mindvégig lovagiasan viselkedtek.

A zsoldosok magatartása előkészítette a talajt a Johanna-párti urak izgatására, melynek irányítója Marzano admirális volt, ki előbb szintén meghódolt Lajosnak.

¹ Theiner I. 1154. s. köv. 11.

² M. Villani : I. 17. — Gravinai Domonkos : 43. l.

A nápolyi nép úgyszólván izgékony, változásokra hajlandó s a bujtogatóknak könnyű volt benne felszítani a gyűlöletet a vagyonát felpredáló, a nőkkel szemben kíméletlenül viselkedő idegenek ellen. Először a főváros lázadt fel, majd követték a példát a többi provincia várai és városai is.

Súlyosbította a helyzetet az elmaradt zsold miatt elégedetlenkedő zsoldosok mozgolódása is. Johanna hívei értesítették az uralkodó állapotokról a királyi párt, s jelezve nekik, hogy a Campagnán tanyázó Werner hajlandó zsoldjukba állni, visszatérésre kérték őket.

Johannának természetesen kapva-kaptak a kínálkozó alkalmon. A királynő eladta Avignon városát a pápának s a provencai lakosságtól is támogatást kért. Így, míg egyrészt zsoldjába fogadott 10 genuai gályát, Acciajuoli sietett Itáliába, hogy felfogadja Wernert mintegy másfélezer zsoldosával. Ezt a körülményt nagy megnyugvással vették tudomásul a középítályai városok. A krónikás szerint, mikor Nagy Lajos távozása után, június 22-én híre érkezett Peruggiába, hogy a nagy compagnia Narni környékén van és Toscanába készül, Peruggia és a környéki községek csapatokat állítottak ki, melyekkel Wernernek területükre való behatolását akarták megakadályozni. Ekkor értesültek, hogy Acciajuoli megbízottai: Marzano, Squillace grófja, Sanseverino és Giovanni Pipino, ki most Johanna párthíve volt, Wernert nápolyi zsoldba fogadták s a zsoldosvezér már el is indult Apuliába.¹

Acciajuoli tanulmányozta a nápolyi viszonyokat s tudatta a királynővel, hogy minden nagyobb ellenállás nélkül birtokába veheti országát. A jó hír vétele után a királyi pár hajóra szállt s Nápolyba evezett, hová augusztus vége és szeptember közepe közt érkezett meg. A nápolyi erődök azonban magyar kézben voltak, valamint a kikötő is és így a S. Maria del Carmine templom felett kötöttek ki.²

A nápolyiak fényes fogadtatásban részesítették Johannát és férjét. A nemesség a bárók vezetésével díszbe öltözve

¹ Cronaca detto Diario del Graziani. Archivio stor. Ital. I. t. XVI. p. I. 150. l.

² L. Tanfani: Niccola Acciaiuoli. Firenze. 1863. 67—68. l.

vonult ki a királyi pár elé, s az idegen kereskedők is kénytelenek voltak a hódolókhoz csatlakozni. Valóságos diadalmenet volt a bevonulás. Elöl haladt Werner németjeivel s buzdította a népet: kiáltsátok, éljen az uralkodó! Villani M. megjegyzi, hogy ez szokatlan cím volt ugyan a nápolyiak előtt, mégis engedelmeskedtek. Wernert a bárók és nemesek ragyogó csapata követte, s köztük vonult selyem baldachin alatt Tarantoi Lajos. Hasonló ceremóniával ment végbe a királynő bevonulása is. Mivel az erődök magyar kézben voltak, kénytelenek voltak magánházban megszállni.

A nagy fénynek azonban nem hiányzott az árnyéka sem. A józanabbak újabb háborúk és újabb adóterhek bevezetésének tekintették a bevonulást és aggódó lélekkel gondoltak a jövőre. Maga Tarantoi Lajos is tisztában volt a rá várakozó nehéz küzdelmekkel, s legalább Werner támogatását akarta magának biztosítani. E célból tisztelte meg azzal, hogy kezéből fogadta a vitézi övet.

Tarantoi Lajos, ki visszatérte után királynak címezte magát, büntetéssel sujtotta a Nagy Lajoshoz csatlakozott urakat és hozzáfogott a főváros visszahódításához. Fel akarta használni a megdöbbenést, melyet visszatérésük váltott ki a magyarokból s a nápolyi erődök ostromát Marsico gróf főconnétablera, Roberto Sanseverinora és Antonio Grimaldira bízva, maga a vidék visszahódításához fogott. Lajos a nápolyi ellenséges haderőt 12—13 zászlóaljra becsülte. Először a középső erődöt, a magasan fekvő S. Elmot támadták meg. Az őrség nagyrésze zsoldosokból került ki, s így nem csodálkozhatunk, ha az erőd Villani Máté szerint őrségének gyávasága, Gravinai Domonkos szerint árulás következtében csakhamar az ellenség kezébe jutott.

Wolfhardt Ulrik az ellenség túlnyomó erejének látára az erők koncentrációját tartotta szükségesnek s a katonaságot és az élelmet a Castel Nuovoba gyűjtötte. Az erődökben visszamaradt csekély őrség nem tudott ellenállni az ellenséges nyomásnak, a Castel Capuano csakhamar elveszett, a Castel dell' Uovo szintén nem tart-

hatta sokáig magát. Nagyszerű fekvése megvédte ugyan az ellenséges támadástól, de a keskeny töltést, mely a szárazfölddel összekötötte, a nápolyiak egy bástyával elzárták. Az erőd őrsége hajók hiányában a tenger felől sem élelmet, sem felmentést nem várhatott s ezért alkudozásba kezdett és feladta a várat. Most került sor a Castel Nuovo ostromára. Az ostromlók az eddigi sikereken felbuzdulva nagy eréllyel támadták a várat, Ulrik azonban keményen visszaverte őket. A vitéz ellenállás lelohasztotta az ostromlók kedvét és Johanna jónak látta alkudozásba bocsátkozni. A ruga Capuanaban találkozott is Ulrikkal s kísérletet tett megvesztegetésére. 6000 forintot és grófi rangot ígért neki, ha a várat kezébe szolgáltatja. Ulrik azonban hű maradt urához s így nem maradt más hátra, mint tovább folytatni az ostromot. A vár kapuja a ruga Corrigiarum felé nyílt, ezt az utat elfalazták, úgyhogy a várbelieknek csak a tenger felé maradt szabad az útjuk. Most ismét kitűnt, milyen nagy baj, hogy Nagy Lajosnak nincs tengeri ereje. A védők a nehézségek ellenére hősieken tartották magukat, mire az ostromlók szokatlan eszközhöz folyamodtak. Hajítógépekkel különféle dögöket dobáltak be a várba, hogy azok bűze megadásra kényszerítse a hős védőket. Ulrik azonban ezeket összegyűjtette és a tengerbe szóratta. Nagyobb baj volt, hogy utánpótlás hiányában a várban a gabonahiány érezte hatását, az ínség elkeseredést szült, s Johanna felhasználva az alkalmat, árulókat keresett és talált is. A beavatottak közül azonban kettő felfedezte az árulást Ulrik előtt, ki az árulókat felakasztatta, de be kellett látnia, hogy nem tarthatja sokáig magát. Ezért a legnagyobb titokban elvonult az őrséggel a várból (1349 jan. 11.). Az ostromlóknak feltűnt a szokatlan csend és hogy napokon át egy lelket sem látnak a falakon. Végre hat nap múlva, cseltől félve, félénken közeledtek a kapuhoz, egy bátor ember megrázta a kaput, az kinyílt, mire az ember futásnak eredt. Kellő távolságból visszatekintve látta, hogy senki sem követi, másokkal együtt visszatért a második kapuig, azt is nyitva találta, miből meggyőződött, hogy az őrség tényleg elvonult. Wolfhardt Ulrik Nápoly elhagyása után

visszatért Magyarországba, jelentést tett a királynak, ki bizonyára meg volt elégedve magatartásával, mert neki adta Óvár várát a hozzátartozó birtokokkal.¹

Miként említettük, Tarantoi Lajos Provenceból való visszatérése után csak két hétig maradt Nápolyban. Ez alatt az idő alatt elkészítette haditervét, serege egy részét a nápolyi erődök ostromára hagyta vissza, Calabria pacifikálását pedig a calabriai főkapitányra bízta, míg maga a derékhaddal Benevent felé indult. Itt azonban adjuk át a szót Tarantoi Lajosnak.

Lajos a firenzeiekhez intézett levelében elmondja, hogy 3000 vagy még több zsoldossal, a bárókkal, 1500 gyalogossal és sok más hadinéppel hagyta el Nápolyt, hol hátrahagyta a királynőt. Október 7-én érkezett Beneventbe.² Itt várta Lodovico da Sabrano apicei gróf hódolatát, de hiába. Először szépszerével akarta megnyerni, mikor ez nem sikerült, ostromhoz látott. Nyolc nap alatt annyira elzárta a várat, hogy az ostromlottaknak egy csepp vizük sem volt, áttörni nem tudtak s 23 zászlóalj lovas és 10 zászlóalj gyalogos félholtan megadta magát. Ő meghagyta életüket azon feltétel alatt, ha rögtön kimennek az országból. A zsoldosok erre megesküdték és pecsétjükkel írást adtak, melyben megfogadták, hogy egy évig nem harcolnak ellene, mire Lajos szabadonbocsátotta őket. Maga Lajos gróf Melfiben várja a sorsát. Bartolomeo da Fontanarosa lovagnak, ki a gróf rossz szelleme volt, fejét vették s a lázadás örök emlékeül a várat és területét felégették. Apice után Apulia felé fordult. Október 20-án érkezett Trojához, melyet legalkalmasabbnak talált, hogy onnan elleneire megsemmisítő csapást mérjen. Az ellenfelek egyébként máris futnak és teljesen szétszóródnak. Előző nap, 21-én kapta a hírt, hogy kapitánya, Gottispil Konrád, ki Moliseben működik, Isernia városában megtámadta a lázadó Trivento grófot, legyőzte, 30 előkelő

¹ Anjoukori okmánytár : V. k. 487. l.

² Ez a dátum megerősíteni látszik azt az állítást, hogy Johanna és Tarantoi Lajos szeptember 17-én érkeztek vissza Nápolyba.

foglyot ejtett, több közrendűt pedig bebörtönöztetett. Calabriában főkapitánya zoo zsoldossal és a bárók, grófok segítségével az egész provinciából kiűzte az ellenséget, csak *Monteleone* tartja még magát, hova 8 zászlóajnyi katonaság zárkózott. Reméli, hogy a vár rövid időn belül meghódol. Az Abruzzok, néhány hely kivételével, melyek még magyar kézben vannak, hajlandók a hódolatra. Az összes bárók, grófok meghódoltak, kivéve kettőt, kik közül az egyik, az egykori Trivento gróf. Öt gályát küldött Szlavonia partjai felé, hogy a magyar segítséget megghiúsítsa, hetet vagy még többet Nápolyban hagyott, hogy ott szorongassa az ellenfelet. Sajnos, anyagilag nagyon kimeríti a háború. Ez a sereg, melyet rendes körülmények közt a szokásos fizetéssel ki lehetett volna elégíteni, most, hogy a *pestis* minden helység lakóit megtizedelte, csak a legnagyobb fáradtsággal volt összehozható és négyszer annyiba került, mint máskor. Lajos végül annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy a firenzeiek örülnek sikerének s azért kéri segítségüket. Erre nagy szükség van, mert az ország jövedelme úgyszólván semmi, így képtelen a kiadást fedezni s úgy akar a helyzeten segíteni, hogy a kevésbbé engedelmes, hogy ne mondja szemtelen zsoldosok egy részét el akarja bocsátani. Arra is kéri Firenzét, küldjön két polgárt, kik neki az ország talpraállításában segídkeznek, mert az az egész guelf-párt javára válik.¹

Újabb leveleiben közli Firenzével, hogy Acciajuoli Lőrincet, a főudvarmester fiát küldi egy csapat fegyverrel, hogy «bizonyos pénzösszeget utalványoztasson ki nekik». Bízva a firenzeiek beígért segélyében, engedetlen, rabló zsoldosai egy részét elbocsátotta. Kéri, küldjön a város gyorsan segédcsapatokat, melyeket Lőrinc elvezethet. Éppen így kéri a két polgár elküldését is. Jelzi még, hogy súlyos betegségből gyógyult fel, ami sok dolog befejezésében akadályozta. Most azonban rendben van, újból fegyvert

¹ Documenti degli Archivi Toscani : II. k. (XVI. 285) 562—63. l.

fog és megsemmisíti összes ellenségeit. Rövidesen jó híreket fognak hallani.¹

A jelentés híven ecseteli az eseményeket. Tarantoi Lajos Nápolyból kiindulva először Acerrat foglalta el, melyet Magyar Miklós² hőiesen védett, de az éhség a vár feladására kényszerítette. Ezután került a sor Apicere, melyet az ifjú gróf addig tartott, amíg csak lehetett. Nagy Lajoshoz való hűségét drágán fizette meg, mert Tarantoi Lajos konfiskálta birtokait és rokonai 30.000 forintot váltották meg szabadságát. Aversa, Capua elfoglalása után a nápolyi sereg a keleti part felé közeledett. Lajos 1348 november 1-ről kelt levelében örömmel újságolta a firenzeieknek sikereit, «de — folytatja — sokan félnek, hogy segítségek küldése, amire nekünk reményt nyújtottatok, késvén, ne forduljon az hátrányunkra, amit ránk nézve előnyösnek reméltünk». Különösen fáj neki, hogy ellenfele számára átbecsátják a segélycsapatokat, amiből az vérszemet kap. Most is az a hír, hogy Lombardiából a Romagnán át 1000 barbuta (bőrsisakos zsoldos) jön a magyarok támogatására. Kéri a firenzeieket, ne hagyják magukat elámíttatni és ne feledjék, hogy a magyar közös ellenségükkel szövetkezett.³

A firenzeiek szép szavakkal iparkodtak megnyugtatni Tarantoi Lajost, de semmit sem tettek, amivel Nagy Lajost megsérthették volna. Kitűnik ez Tarantoi Lajos újabb leveléből, melyben ismét panaszkodik, hogy nemcsak a megígért segítséget nem küldik el, hanem még mindig átbecsátják az ellenség erősítésére jövő csapatokat is, amivel teljes bizonytalanságnak teszik ki őt és országát. Csak gondoljanak helyzetére. A megerősödött ellenséggel a kapuban és az ő segítségük nélkül nemcsak támadást nem kezdhet, miként remélte, de azt sem tudja, hogyan állanak ellen az ellenség első támadásainak. Ha valami szerencsétlenség történik, csakis a firenzeiek hanyagságának

¹ 1348 okt. 9-ről. Documenti degli Archivi Toscani: II. k. 563—4. l. (XVI. 286.)

² Pór hol Treutellel, hol Konttal azonosítja.

³ 1348 nov 1. Documenti: II. k. 564 (XVI. 287).

tudható be. Sürgeti ismételten segítségüket s épülésükre elmondja, hogy a szicíliai bárók, nem a béke erejénél fogva, sem pedig kötelezettség gyanánt, hanem tisztán ajándékként 30.000 forintot ajánlottak fel a háborúra, amely összeg már be is folyt. Bár így tennének összes barátai. Ez a buzdítás azonban sikertelen maradt, valamint a következő is, melyben hivatkozva a Lombardiából nyert támogatáson felbátorodott ellenség merészségére, újból sürgette a segítséget.¹

Tarantoi Lajos a keleti részeken elsősorban Lucera elfoglalását tűzte ki célul. A védelmet Wolfhardtnak Konrád helyettese, Malgerio di Berardo intézte. A város maga már a magyar foglaláskor elpusztult, Malgerionak kevés német és olasz vitéze volt, így Tarantoi Lajos közeledésének hírére embereivel és javaival a várba húzódott. A nápolyiak tehát akadálytalanul vonultak be a városba, a vár elfoglalását azonban meg sem kísérelték, hanem körülzárták, arra számítva, hogy a pestis következtében megfogyatkozott őrség felmentésre nem számítva, kénytelen lesz feladni a várat. Lucerától Barlettáig beszáguldozták a vidéket s mindig merészebbek lettek, mert azt vélték, hogy Wolfhardtnak Konrád nem elég erős a vár felmentésére és a Tarantoi Lajossal való megmérkőzésre. A nép és katonaság hangulatát kihasználhatta volna Lajos egész Apulia leigázására, de Werner, kit Villani M. árulónak tart, tiltakozott az ostrom félbeszakítása ellen. Tarantoi Lajos a lucerai eseményekről is beszámol Firenzének. Elmondja, hogy november 23-án az ellenség a lucerai erődhöz közeledett, de a következő napon rendes sorokban távozott. Ő tartózkodott a támadástól, mert nem akarta kockára tenni az eredményt, mely — remélve a firenzeiek támogatását — pár napon belül úgyis bekövetkezik és rájuk nézve kedvező lesz. Katonaságának számát és értékét tekintve, most is a győzelem reményében vehette volna fel a küzdelmet, de *hadban jártas egyének* javasolták az ütközet elhalasztását arra az időre, mikor barátai segélycsapataival egyesül.

Ebből a levélből kivehető némi neheztelés a «hadban

¹ 1348 nov. II. Documenti : II. k. 565 (XVI. 289).

jártas egyénekre», de Tarantoi Lajos gyanuját nem merte mutatni Wernerrel szemben, ki körülbelül 1200 embernek parancsolt. Hogy a gyanu jogos volt-e, természetesen eldönteni nem tudjuk, mert feltételezhetjük azt is, hogy Werner ügyes ellenfelével, Wolfhardt Konráddal szemben tényleg nem tartotta helyesnek az erők megosztását.

A fentebb említett levélben újból kifejezi Lajos aggodalmát a firenzei segítség késése miatt, mert mielőtt az ellenség újabb erősítést kap és hatalmába keríti a hosszú nyugalom folytán harciatlanná vált területet, ő szeretné az ellenfélre rákényszeríteni akaratát.

Ebből a levélből értesülünk a calabriai eseményekről is. Lajos előző nap (nov. 30.) hallotta, hogy Mirbanus István, vagyis Miczkbán fia, István, ki magát calabriai hercegnek nevezi s akit a calabriai főkapitány Monteleoneban körülbelül 6 hónapig ostromolt, nem tudva magát tovább tartani, kivonult 3 századdal, de megsebesülten fogságba került, Monteleone pedig, mely a provinciában egyedül csatlakozott a magyar párthoz, visszatért ismét az engedelmességre.¹

Itt azonban Tarantoi Lajos tévedett, mert Gravinai Domonkos szerint Monteleonen kívül Seminaria, Nicotera és Astile is magyar kézben voltak, egy oklevél pedig a nicastroi nagy pusztításról beszél. Viszont egy másik oklevél elmondja, hogy Guillelmo Morelli évek óta volt S. Niceto várnagya. Mikor a magyar betörés alkalmával Miczkbán fia István lett az úr Calabriában, ez néhány várat és földterületet elfoglalt. A nagy halandóság S. Niceto őrszemélyzetét is meglehetősen kipusztította s Francesco Moreto a várnagyot István kezére játszotta. A szerencsétlen ember sokáig sínylődött fogságban, megkínózták, javait is elvesztette, míg most, István elfogatása után tisztségét és birtokait visszanyerte.²

¹ Documenti degli Archivi Toscani: II. k. 566 (XVI. 291). Részben közölve Anjoukori Dipl. Eml. II. k. 327—8. l. (274. sz.) 1348 dec. 1-ről.

² Gravinai Domonkos: i. h. 48. l. — Minieri Riccio: Notizie storiche tratte da 62 Registri Angioini. Napoli 1877. 54. l. — Anjoukori Dipl. Eml. II. 338—9 (281).

Tényleg Clairmont Roger főkapitány mindjárt Nagy Lajos távozása után ostrom alá vette Astile várában Istvánt, kit Gravinai Domonkos helytelenül Fülöpnek nevez, de az ostrommal nem boldogult. Végre megvesztegette István egyik emberét, aki egy kitörés alkalmával becsalta urát az előre elkészített csapdába. A hős magyar azon vette észre magát, hogy az ellenség embereivel együtt körülkerítette, ő azonban nem rémült meg, magyarjaival együtt kardot rántott és sokat leterítettek az olaszok közül, s csak akkor adta meg magát, mikor lábán megsebesítettek és lovát megölték. Ő fogságba került ugyan, de az áruló is elvette méltó büntetését, mert az olaszok fölakasztották, hogy több árulást el ne követhessen.¹

Míg a Calabriából kapott jó hír felvillanyozta Tarantoi Lajost, viszont szomorúan tapasztalta, hogy a firenzeiek-től ígéreteknél egyebet nem kap. Ezért keserű szemrehányásokat tesz a toskán köztársaságnak és kifejezi aggodalmát, hogy Itália eljárásukból viszonyuk elhidegülésre fog következni.

A calabriai események vázolósa után térjünk vissza Lucerához. A vár kiéheztetése nem sikerült. A király több mint öt hónapig vesztegelt Lucera alatt annélkül, hogy eredményt tudott volna elérni. Helyzete napról-napra súlyosbodott. Wolfhardt Konrád ugyanis nem maradt tétlen. Nagy Lajostól pénzt eszközölt ki, baronatusa központjában, Guiglionesiben (a Termoli-Campobasso vonalon) újjászervezte a pestistől megtizedelt seregét toskán és a Marcákból való zsoldosokkal, úgyhogy körülbelül 2000 ember felett rendelkezett. Miután kiegészítette a magyar kézen levő várak őrségét, maga mintegy 1200 emberrel Lucera felmentésére ment. Tarantoi Lajost meglepte Konrád készülődése és erre vezethetjük vissza a Firenzéhez intézett segélytsürgető levelét. Mikor Konrád közeledéséről értesült, Giovanni Pipinot és Gravina szerint Wernert, Villani szerint Sprech grófot küldte erős csapattal a szorosok elzárására, hogy Konrádnak az apuliai síkságra való

¹ Gravinai Domonkos : i. h. 48. l.

kijutását megakadályozzák. Konrád azonban kijátszotta ellenfeleit, átkelt a stolculai apátságnál a folyó felső részén és nagyszerű lovasteljesítménnyel megérkezett Lucerához. A kimerült csapat a várba vette be magát anélkül, hogy Tarantoi Lajos megtámadta volna. Másnap Konrád trombitaszóval harcra hívta a nápolyi sereget, sőt kesztyűjét is elküldte Tarantoi Lajosnak. Bár ekkor már megérkezett a szorosok őrzésére kiküldött csapat, miként Lajos leveléből is tudjuk, Werner tanácsára nem támadták meg Konrádnak a síkon felállított seregét, mely a városnak magyar kézen levő részén vonult ki a várból. Villani a zsoldosokra jellemző szavakat ad ez alkalommal Werner ajkaira. Szerinte a zsoldosvezér a király sürgetésére kijelentette, hogy csak két okból szokás megütközni: az egyik az elkerülhetetlen szükség, a másik a feltétlen előny. Itt egyik sem áll fenn, tehát nem szabad harcba bocsátkozni.

Konrád egy ideig várt a király támadására, majd kigúnyolva a nápolyiakat, — miként a király is elismerte — szép rendben elvonult Foggia felé. Foggianak nem voltak falai, a polgárok sáncokat készítettek, hogy azok mögül védekezzenek. Villani szerint Konrádek ellenállás nélkül vonultak be a városba, azonban már a sáncépítés is Gravinai Domonkos előadása mellett szól. E szerint Konrád kenyeret és árpát kért a várostól megfelelő áron. A vár kapitánya azonban durván elutasította a kérést, sőt megfenyegette a zsoldosvezért. Konrádek két éjjel és egy nap lovagoltak étlen-szomjan s ellátásra nem számíthattak, mert az egész tartományban Manfredonia volt még a nagyobb helyek közül magyar kézben. Kérdés volt, ha eljutnak Manfredoniába, a magyarok befogadják-e az előttük gyanus zsoldosokat. Mindezeket meggondolva, a lóról leszálltak és kivont karddal támadták meg a sáncokat. A polgárok kemény ellenállást tanúsítottak s közben leszállt az est. Konrád serege zömét pihentette, csak Lucera felől állított őrköt, hogy Tarantoi Lajos részéről meglepetés ne érje, azonkívül felváltva 100—100 embert küldött ki, hogy a polgárokat állandóan nyugtalanítsák.

A kimerült polgárok zúgolódtak az oktalan kapitány ellen s reggel Konrádnak sikerült behatolni a városba. A zsoldosok féktelenül raboltak, a férfiakat megkínozták, a nőket megbecstelenítették, a nagy templomban levő 2000 nőt és gyermeket azonban sikerült a Konrád seregében levő Trivento grófnak megmenteni és Ascoliba kísértetni. Villani szerint ez volt a németek és a magyarok részéről az első igazi zsákmányolás és ennek híre úgy vonzotta hozzájuk a zsoldosokat, «mint a dögtést a ragadozó madarakat».¹ Ezt azonban — legalább a németekre vonatkozólag — nehéz elhinnünk.

Foggia fontos stratégiai ponttá lett Konrádra nézve, ahonnan megakadályozhatta Tarantoi Lajos mozgását úgy a Terra di Lavoro, tehát Nápoly, mint Manfredonia, illetőleg a keleti tengerpart felé. Politikailag is súlyosbodott Lajos helyzete. Míg kezdő sikerei megfélemlítették a magyar pártot és egymásután tértek hűségére a magyaroknak behódolt városok, addig most ismét a magyar párt lett fölényben. Tarantoi Lajos azonban még mindig bízott, hogy kellő erősítéssel megsemmisítheti a Foggiaiban tartózkodó ellenséget, s azért sürgeti Firenzét, hogy három napon belül küldjön segítséget. Ekkor pedig már új ellenfél jelent meg a hadszíntéren Laczkfi István személyében. Nagy Lajos ugyanis értesülve magyarjai nehéz helyzetéről, a vitézségéről és okosságáról híres erdélyi vajdát küldötte 1348 késő őszén Apuliába.

A Laczkfi-család nagy szerepet játszott Nagy Lajos korában s híres volt a királyhoz való ragaszkodásáról. 1347-ben három Laczkfi vonult a király kíséretében a nápolyi hadjáratba: István vajda, Miklós és Pál. István valószínűleg a fogoly hercegekkel tért vissza, mint azok őre s most, mikor magyarjain a király segíteni akart, a vitéz vajdára esett választása. Vele ment Gilétfi János, a nádor

¹ M. Villani I. 37—39. c. — Gravinai Domonkos: i. h. 50—54. l. Valószínűleg a foggiai fosztogatás miatt mondja Cola di Rienzo Wolfhardtnak Konrádról, kit az olaszok Corrado Luponak neveztek: «Corradus Lupus, qui vere ut lupus omnia devoravit». Epistolario XXII. lev. 138. l. IV. Károlyhoz.

fia, Prodaniczky István, Doby Demeter és elkísérte a vajdát második fia, Miklós is. A csapat tengeren kelt át s Manfredoniában szállt partra. Megjelenése nagy hatással volt a hadihelyzet alakulására s apuliai szereplésére jellemző, hogy ott közmondássá vált : olyan okos és győztes vagy, mint egy második Laczkfi István.¹ Körülbelül 300 embert hozott magával s érkezése után tisztelgett előtte Gravinai Domonkos is, felajánlotta szolgálatát, melyet a vajda szívesen fogadott. István Manfredoniából Foggiába indult, hogy Wolffhardt Konráddal egyesüljön.

Ettől kezdve a magyarok vígan kalandoztak, messzi vidékeket felvertek, s a testestől-lelekestől magyar-párti Gravinai Domonkos örömmel jegyzi fel ezeket a magyar vitézségre jellemző kalandokat még akkor is, ha a valószínűséget nélkülözik. Így két barátja előadása alapján elbeszéli, hogy egy erdős úton találkozott körülbelül 500 német és olasz zsoldos mintegy 100 magyar katonával. A zsoldosok a számbeli túlsúly dacára annyira megrémültek a magyaroktól, hogy sok sebesült és fogoly hátrahagyásával futásnak eredtek.

Tarantoi Lajos a hosszú tétlenség után szinte futva menekült Lucerából Ascoli felé, István vajda azonban értesülve meneküléséről, utána eredt s ha Lajos el nem érte volna Troját, a vajda fogságába került volna. A magyarok az ascolii ütközetben 300 lovast fogtak el s kezükbe kerültek Werner, Acciajuoli Miklós, Schultz Fülöp és Johannes de Surgonia zászlói, Werner és Acciajuoli csak jólovuknak köszönhatték megmenekülésüket.²

Lajos Corneton keresztül Benevent felé húzódott s hogy az apuliai lakosság levertségét enyhítse, hátrahagyta Wernert vagy 500 lovassal az ellenség fékentartására és a jó barát védelmére. Mivel azonban már nem bízott Wernerben, ellenőrzésére néhány megbízható toskán urat rendelt,

¹ Karácsonyi János : A Laczkfiak története a nápolyi hadírat alatt. Délmagyarországi Tört. és Régészeti Értesítő 1888. (III. évf.) 184. l. — János minorita i. h. 163. c.

² A Laczkfi-féle adománylevélből. (Fejér : IX. 1. 759—60. és IX. 1. 482—91. l.)

köztük a firenzei Jacopo de' Cavalcanti. Ezek Cornetoba vették be magukat. Itt történt a híres kaland, mely Werner egyéniségét jellemző módon mutatja be. A krónikás szerint a zsoldosvezér teljes biztonságban érezte magát Cornetoban, a kapukat nyitva hagyta, éjjelre még őrséget sem állított. Értesültek erről István vajda és Konrád s éjnek idején meglepték a várost. A herceg és az álmukból felriadt zsoldosok védelem nélkül próbáltak menekülni, maga Werner fogyatékos öltözetben egész éjjel a háztetőn rejtőzködött, napkeltével pedig megadta magát a vajdának, s Cavalcanti is fogságba esett. A kiváló zsoldosvezérről nem tételezhetünk fel ilyen fokú gondatlanságot s igazat kell adnunk Villaninak, ki árulással vádolja meg Wernert. A rajtaütés valószínűleg a magyar vezérrel való előzetes megállapodás után történt s talán így akarta kibékíteni Nagy Lajost, kinek annak idején megígérte, hogy nem fog ellene harcolni.

A foglyokat és a hatalmas zsákmányt hadiszállásukra, Foggiába vitték. Mivel nem volt szokás a zsoldosokat bántani, a németeket és lombardokat szabadon bocsátották.

Werner Tarantoi Lajostól 30.000 forintot kért személyének váltságdíjául, kijelentve, hogy ellenkező esetben kénytelen Nagy Lajos szolgálatába állni. Tarantoi Lajos, ki János minorita szerint Wernert a vajda ellen felállítandó nagy hadsereg vezéréül szemelte ki, meggyőződve árulásáról, nem volt hajlandó a hatalmas összeget kifizetni. Így Werner elérte célját, Nagy Lajos szolgálatába állt, zsoldosai visszakapták fegyverüket, lovukat, s ő maga a magyar sereg harmadik vezére lett. A kaland legszerencsétlenebb áldozata Cavalcanti volt, akit felakasztottak. Villani szerint, mivel a magyar királynak régebben tett esküjét megszegte, azért kellett halállal lakolnia, Gravinai Domonkos hitelreméltóbb előadása szerint Barletta lakói kikérték István vajdától s mivel előbb mint tisztjük igen zsarolta őket, felakasztották.¹

¹ M. Villani : I. 42. c. — Gravinai Domonkos : i. h. 56—57. l. — János minorita : i. h. 165. c.

Gravinai Domonkos szerint Werner István vajda szemrehányására kijelentette, hogy Wolfhardt Ulrik miatt vált meg Nagy

Tarantoi Lajos távozása után István vajda a Capitanatát vissza akarta szerezni, alvezérei az elfoglalt várakat, köztük Lucerat, Troját lerombolták bizonyára azért, mert nem akarták erejüket szétforgácsolni. Azután felszólították Barlettát és Tranit, hogy hódoljanak meg. Barletta igen erős vára, mely Rajmondo del Balzo (Baux) birtokában volt, két nap múlva kezükbe is került.

Viszont ebben az időben veszett el a magyarokra nézve Gravina városa, melyet Nagy Lajos a vajdának adományozott. Az eredeti birtokos Mária durazzo hercegnő volt, kinek erős pártja volt a városban, mely Sanseverino Róbertre és Rogeronera, Tricarico grófjára támaszkodott. Mikor a helyzet kezdett veszélyes lenni, Domonkos, a krónikás Barlettába ment segélyért a vajdához. István vajda kilátásba helyezte a segítséget, de ekkor jutott tudomására, hogy Sanseverino Róbert a Csúzynak adott Ruvot és Terlizzot hatalmába akarja keríteni. Ruvonál a vár Sanseverino, a város Csúzy birtokában volt. A vajda Csúzy alá 300 magyar és német lovast és 100 gyalogost adott, hogy Ruvot biztosítsa s onnan Gravinába menjen. Csúzy átmenő sikert aratott, mikor a vajda újabb parancsára Barlettába kellett sietnie. Laczkfi figyelmét ugyanis közelebbi események kötötték le. Tanácsának, Wolfhardt Konrádnak, Wernernek, Trivento grófnak, Péternek, Bellante gróf fiának a kérésére a Bisceglieben tartózkodó Giovanni Pipinot (Conte Palatino), Nagy Lajos egykori hívét megbeszélésre hívta, mert Giovinazzo és Molfetta városok panaszt emeltek a gróf ellen, hogy állandóan háborgatja őket. Pipino ugyanis az említett városokat adományul kapta Tarantoi Lajostól, de a lakosok kijelentették, hogy készebbek meghalni, semhogy városukat domániális birtokból baronátusivá fokozzák le.

A találkozás meg is történt, s a vajda és Wolfhardt

Lajos szolgálatából. Egymást a király előtt árulással vádolták s a király parancsára ruha nélkül karddal kellett volna viadalra kiállaniok. Ettől ugyan a király főemberei kérésére elállt, de Wernert szolgálatából elbocsátotta. Werner halálosan gyűlölte a Wolfhardt-testvéreket, de most István kibékítette őket. — Gravina Domonkos: i. h. 57. l.

Konrád a gróf emlékezetébe idézték a jótéteményeket, melyeket András herceg részéről élvezett s felhívták, hogy térjen Nagy Lajos hűségére és ők beajánlják a királynak. Egyszersmind figyelmeztették, hogy óvakodjék a királyhoz hű városokat zavarni. A szemrehányásra Pipino kijelentette, hogy Nagy Lajos első hadjáratában kíséretében volt «és érdekében — mondja a gróf — Magyarországig jöttünk és őt a királyságba (Nápoly) bevezettük». A király azonban, miután bosszút állt, nemcsak megkegyelmezett az ő legnagyobb ellenségeinek, így Raymondo del Balzo és Sanseverino grófoknak, kik atyai birtokának urai lettek, hanem azok kérésére őt az országból is kiutasította. Ezért eszeágában sincs a magyar királyhoz csatlakozni, kitől különben sem kapott semmiféle hűbértokot. Annyit azonban hajlandó megígérni, hogy velük békében él, ha Giovinazzot és Molfettat sorsára hagyják. Ellenkező esetben ellenségük lesz. István vajda a vakmerő gróft el akarta fogatni, de Werner és Konrád visszatartották és rávették, hogy ne akadályozza a gróft a két város elfoglalásában. Így ők szabadabban dolgozhatnak bari földön, hol Pipino igen erős. Végül a gróftól esküt vettek és visszatértek Traniba.¹

Míg a vajdáék a keleti partvidéken működtek, időt engedtek Tarantoi Lajosnak, hogy újból összeszedje magát. Igen nagy erőfeszítéssel állítólag 30.000-nél több jól fel-fegyverzett lovast sikerült Nápoly körül összegyűjteni s ezzel a sereggel akart a király döntő csapást mérni a vajdára.² Ezért el kellett távolítani működése bázisától és lehetetlenné tenni, hogy a tengeren hazulról segílyt kap-hasson. Nápoly városa és bizonyos előkelő lovagok nevé-

¹ Gravinai Domonkos i. h. 70—71. l. — Pipino elvesztett birtokaiért kapta a két várost, továbbá Monopolit és Principato di Barit. Az elbeszélésből világos Caggese tévedése, ki nem hiszi, hogy Pipino Magyarországig jött s szerinte csak Nápolyban találkozott Nagy Lajossal. L. Giovanni Pipino conte d'Altamura. (Studi di storia Napoletana in onore di M. Schipa. 1926. Napoli. 159. és 161. l.)

² A királyné pünkösdre mustrát rendelt el Nápolyba, mert «elhatároztuk, hogy e napon győzelmes csatát vívunk a legátus úr jelenlétében ellenségeinkkel, kik elfoglalták országunkat Nápolyig.» De Lellis : Notamenta. V. k. 1264. l. 1349 jan. 4.

ben levelet írtak tehát a Barlettában tartózkodó vajdának és közölték vele, hogy hajlandók neki átadni Nápolyt és az egész Terra di Lavorot. Laczkfy István és társai most rossz politikusoknak bizonyultak. Az eredeti terv szerint a Terra di Bari megszerzése után le akartak hatolni Otrantoig s csak a keleti rész teljes biztosítása után fordultak volna Nápoly felé. A Nápolyból kapott hírré azonban anélkül, hogy annak hitelességét ellenőrizték s a cselvetést észrevették volna, a legsürgősebb teendőnek Nápoly és Aversa megszerzését tekintették. A higgadtan mérlegelő Gravinai Domonkos is helyteleníti ezt az elhatározást, mely feláldozza a bizonyost a bizonytalanért, kitevé a keleti részt Pipino, a Sanseverinok és Raymondo del Balzo támadásának. De Laczkfyék mellett is hozhatunk fel érvet. A zsoldosokat már nem tudták fizetni, s a kevésbbé kiélt területen győzelmes ütközet esetére nagy zsákmányra számíthattak, melyből a katonákat legalább részben kielégíthették.

Ez időben érkezett ismét Barlettába több társával Gravinai Domonkos, hogy segílyt kérjen városa részére. Laczkfynak azonban sietős volt a dolga. Terra di Bari őrizetét rábízta Pálfia Tamásra, S. Maria del Monte várnagyára és a most magyar szolgálatban álló Schultz (Malospirito) Fülöp német kapitányra, kik Andriában tartózkodtak. Ezekre bízta Domonkosék kérésének teljesítését is. Miután Barletta élére Zádrai (Zárai) Istvánt állította, a vajda seregével megindult Canosa felé. A várost, mely nem volt egészen körülvéve sáncokkal, megrohanták és kirabolták, a várat azonban nem foglalták el. Gaudio lerombolása után *Cornetoba* érkeztek. A város teljesen ki volt élve, úgyhogy egy napra való élelemmel rendelkezett s alig akadt benne ép tetejű ház. Domonkos, ki egy társával idejött a vajdához, hogy a segílyt sürgesse, csak öt szegény családot látott a városban, s mikor a vajda vendégül látta vacsorára, bor hiányában csak vizet ittak. Egyébként segílyt nem kaptak, Gravina eleveszett s a magyar pártiak kénytelenek voltak menekülni.

Cornetoban hadirendbe állt a sereg. A vajda összehívta németjeit s mivel ő németül nem tudott, a tolmács-

nak latinul kellett beszélni. A beszédben figyelmeztette zsoldosait, hogy Ascoli közelében vannak, hol sok ellenségük van, ezért hadirend nélkül nem vonulhatnak tovább. Felhívta tehát katonáit, hogy a legtapasztaltabbak közül válasszanak vezéreket és ezek állapítsák meg az útvonalat. A káplárok és connétableok Wernerre és Wolfhardt Konrádra szavaztak, ezek aztán alantas tiszteket rendelték, a fővezér természetesen Laczkfy István maradt. A sereg száma körülbelül 7000 lovasra és 2000 gyalogosra rugott.

A vajdák győztesen átmentek a beneventi völgyön, s az arpai szoroshoz (Airola közelében) érkeztek, melyet sáncokkal és cölöpökkel megerősítve találtak. A szoros két magas hegység között vonul és csekély erővel védve áthatolhatatlan. Asperg és Bamberlingen német tisztek védték a szorost 500 emberrel. Erős, veszteségteljes ütközetet vívtak itt az ellenfelek, míg a magyarok átjutottak s a futó ellenségből sokat leöltek, elfogtak, sokan az éj leszállásának köszönhették menekülésüket. A szorosból kijutva Arpaiat, Arienzo, Cancellot felégették, Acerra városát is elfoglalták, de a várral nem boldogultak. Miután élelemmel bőven ellátták magukat, *Capua* ellen vonultak, de a tornyokkal védett Volturno-hídon nem tudtak áthatolni. Ekkor egy ügyes zárai mester a kivágott fákból hidat vert, melyen a sereg átkelt. Trivento grófnak Capuában rokonai, barátai voltak s ezekkel összeköttetésbe lépett. Megbeszélés szerint a magyarok támadtak, a gróf hívei pedig megfutottak s az ostromló sereg benyomult a városba (1349 ápr. 22.). A megegyezés értelmében a magyarok iparkodtak a rablást megakadályozni, de a féktelen német zsoldosok nem törődve a megállapodással, fosztogattak, gyújtogattak s az elfogott polgárokat kínozták, hogy váltságdíjat erőszakoljanak ki tőlük. Három napig voltak a városban, a híd tornyait is elfoglalták, élelemmel és német vezetés alatt őrsgel látták el a várost, majd elvonultak Aversa felé.

Maga Aversa erődje erős volt, de a város falai még nem készültek el egészen s így könnyen benyomultak a gazdag helységbe. Innen beszáguldozták az egész vidéket és kényszerítették a környéket, hogy áruit piacra vesse Aversában.

Viszont megakadályozták, hogy Nápolyba élelmiszert szállítsanak. Céljukat, Nápoly kiéheztetését ugyan nem érhették el, mert Tarantoi Lajos gályái nagyjából ellátták a várost, de az árúk erősen megdrágultak. Tarantoi Lajos nem mozdult, mert várta, hogy az ellenség kifogy az élelemből, pedig tétlenségével csak a magyar sereg vakmerőségét növelte. István vajda a Nápolytól 4 mérföldnyire levő Melito alá szállt. Ekkor azt a hírt terjesztették, hogy a magyarok és németek közt egyenetlenség tört ki s a tábort úgy rendezték el, mintha a két csapat össze akarna ütközni. A bárók — főleg az ifjak — ki akarták használni a helyzetet és meg akarták támadni a zsákmányoló ellenséget. A király ellenzése dacára Roberto Sanseverino, Raymondo del Balzo, az ismét nápolyi szolgálatban levő Sprech gróf és Gugliano da Fogliano vezetése alatt egy csapat ki is tört. Azonban várákozás ellenére Melito mellett az ellenséget három csatasorban felállítva találták. Mikor a nápolyiak az első csatasorra támadtak, az megnyílt és engedte, hogy behatoljanak. A második sor azonban támadásba kezdett, mire a benyomult nápolyi lovasság mögött a német Landau (Lando) gróf bezárta a kört s szintén támadásba ment át. A csata rövid volt, a nápolyiak nagy része fogságba került, többen elestek, aki tehetett, menekült. Villani szerint fogságba került 25 gróf és báró, számos gazdag nápolyi lovag és polgár. A foglyokat és zsákmányt Aversába vitték. Ez június 6-án történt.

Gravinai Domonkos sokkal érdekesebben írja le a fentebbi eseményt. Szerinte a magyarok szorongatták Nápolyt, mire Tarantoi Lajos kesztyűvel harcra hívta István vajdát és kérte, hogy a csatára helyet és időt jelöljön ki. A vajda ott tartotta ebédre a követeket s főembereivel tartott megbeszélés után kérte Lajost, hogy másnap küldjön ki két lovagot, kik az ő két emberével megjelölik a helyet, a csata idejéül pedig a következő hét szombatját tűzték ki (június 6 tényleg szombatra esett). Másnap megjelent a két nápolyi lovag s ezek az Istvántól kiküldött magyar és német vitézzel a harc színhelyéül Melitot választották ki. Itt széles térség volt s hogy a mozgás teljesen szabad legyen, kivágták a fákat és cserjéket. Közben Tarantoi Lajos több

mint 700 nemes ifjút lovaggá ütött, István vajda viszont több német vitézt tüntetett ki vitézi övvel. A kijelölt napon váratlan esemény történt. Tarantoi Lajos kérte a csata elhalasztását. István vajda tudomásul vette a kérést és a magyarok gyanútlanul lerakták a fegyvert. Erre várt csak Tarantoi Lajos. Elrejtett csapatai rátámadtak az Aversában levő magyar seregre éppen, mikor a vajda Tarantoi Lajos levelét olvasta fel embereinek. A magyarok hamar felismerték a helyzetet, fegyvert ragadtak s míg Konrád előlről támadt, 300 vitéz kivágtatott a hátsó kapun és az ellenség hátába került. Eleinte a nápolyiak felé mosolygott a hadiszerencse, sőt Wolfhardts Konrád Raymondo del Balzo fogságába került, mikor a két magyar csapat egyidőben végrehajtott támadása megfordította a csata sorsát. Az ellenség futásnak eredt, a magyar sereg pedig Nápolyig üldözte olyan porfellegetben, hogy az emberek nem látták egymást. Konrád a zűrzavarban visszanyerte szabadságát, ellenben a nápolyiak közül sokan fogságba kerültek, köztük Raymondo del Balzo, Roberto Sanseverino, Rogerone (Roger de Clairmont) Tricarico grófja és Visconti Ádám. A foglyok száma 1000 körül volt, Villani kevés halottat említ. Domonkos ellenben több mint 1000 halottról beszél s ezzel szemben azt a hihetetlenül hangzó állítást kockáztatja meg, hogy magyar és német egy sem esett el.

János minorita, ki Laczkfy Istvánnak a királyhoz küldött leveléből írja le a csatát, a cselvetésről nem szól, de egyébben is téved, mert a magyar szolgálatban álló Wernert a nápolyi sereg vezéréként említi. Egyébként négy igen előkelő fogolyról és 200 nápolyi lovagról számol be. Küküllei János a Laczkfy számára kiállított adománylevél alapján írja le a csatát. Laczkfy ugyanis Osztrog és Csáktornya várakat kapta ezért az ütközetért, amely — az adománylevél kitétele szerint — még a hős trójaiaknál is a legtiszteltebb lett volna. Szerinte az ütközetben sokan elestek a hűtlenek közül, «kiknek számuk sincs».¹

¹ M. Villani : I. 48. — Gravinai Domonkos : i. h. 102—6. l. — János minorita : i. h. 165. c. — Küküllei János : i. h. 183. c. — Fejér : Cod. Dipl. IX. 1. 756—64. l. (399. sz.)

Az ütközet után az elfogott urakkal elmondatták a cselet, majd nagy mulatságot csaptak. A magyar összetartást mi sem mutatja jobban, minthogy István vajda rögtön felhasználta az alkalmat a Rogerone fogságában levő Miczkbán István szabadonbocsájtására. Szükségesnek tartotta, hogy a győzelmet tudassa Monte S. Angelo, Manfredonia, Barletta, Lucera, Trani, Bitonto, Gravina városokkal abban a hiszemben, hogy ezek még magyar kézben vannak. Gravinai Domonkos már vasárnap este értesült Barlettában a vajda szombati győzelméről, úgyhogy a nagy távolság miatt a hírnököt nem is embernek, hanem léleknek tartotta.

A győzelem után a vajda az egész Terra di Lavorot meghódította, felprédálta s a háborúskodás mind kegyetlenebb jelleget öltött. A nápolyiak a kezükbe került magyarokat a legnagyobb kínzások közt ölték meg, sőt gyakran élve megnyúzták őket.¹

István vajda azonban nem örülhetett sokáig győzelmének. A rakoncátlan német zsoldosok ugyanis az elfoglalt területet annyira elpusztították, hogy a vajda hiába vetette ki a hadisarcot, nem volt, aki megfizesse. Ez annál nagyobb baj volt, mert a sarcból akarta kiegyenlíteni az elmaradt zsoldot. Már három havi zsolddal, több mint 150.000 forinttal volt adós s a németek követelőleg léptek fel. A vajda csitította őket s jelezte, hogy már pénzért küldött Magyarországra, különben is várja a király érkezését és akkor elmaradt zsoldjukat megkapják. Werner és Wolfhardt Konrád azonban nem engedtek. Kijelentették, hogy ők megígérték a zsoldot embereiknek s ezért ellenzik, hogy István az előkelő foglyokat Magyarországra küldje. Annyi engedményt azonban tesznek, hogy a győzelem esetére kilátásba helyezett dupla zsold helyett megelégszenek az egyszerűvel. Heves szóváltás után a vajda megígérte a zsoldosvezéreknek, hogy átadja nekik a három fogoly urat, Sprechet és Guglielmo da Foglianot pedig, mint zsoldos-

¹ A pápa pedig kérte Johannát, hogy a foglyokat gondosan őriztesse és bajuk ne essék, mert különben a magyar királyt még jobban maguk ellen ingerlik. (Reg. Vat. 224. M. 137. p.)

vezéreket szabadon bocsátják. A három fogolyért kaphatnak 100.000 forintot, tehát csak azt kéri a vajda, hogy az 50.000 forintért várjanak s ő addig Miklós nevű fiát hajlandó nekik kezesül átadni. Werner pártolta a vajda kérését s ügylátszott, rendbe jön a dolog.

Szokásban volt a foglyokat előbb megkínozni, hogy minél magasabbra hajtsák fel a váltságdíjat. Gravinai Domonkosnak a vajda magyar titkára beszélte, hogy először Rogeronet vették kezelésbe. Lefektették a földre s mint valami deszkán jártak-keltek rajta, hasát összenyomták, égő venyigével verték és egész teste véres volt. Könyörgésére egy hó alatt fizetendő 33.000 forint váltságdíjban egyeztek meg. Hasonlóképpen bántak Raymondval és Róberttel is. Végül hűségesküet kellett tenniök, azután visszanyerték szabadságukat.

A zsoldosok ilyenformán hozzájutottak a zsákmányon kívül zsoldjuk nagy részéhez is, még sem tudtak megnyugodni. Sőt nemcsak követelőztek, hanem készek voltak István vajdát Tarantoi Lajosnak kiszolgáltatni. Egy a magyarokhoz hű német azonban elárulta Istvánnak az alávaló tervet, mire a vajda éjnek idején elhagyta magyarjaival Aversát. A kijátszott zsoldosok dühükben ingerelni akarták a vajdát s többek közt azt kiabálták utána, hogy gyáván éjjel menekül, nem meri bevárni a nappalt, mire István kijelentette, hogy a következő napig kint a mezőn vár reájuk, akinek kedve van, támadja meg. Mivel a támadás nem következett be, Laczkfy István Manfredonia felé vonult. A zsoldosvezérek közül többen, így a Kövér és Sovány Berard, 400 lovassal István után mentek, mert igen szerették és velük ment Ursillo Minutulo kanonok is, aki annak idején András herceg holttestét eltakarította.¹

A zsoldosok a magyarok távozása után folytatták a kalandozásokat s a S. Maria del Carmine és a Santolo

¹ Érdekes, hogy Tarantoi Lajos már január 16-án kelt levelében azt írja a firenzeieknek, hogy a vajda szeretne Foggiából távozni, de a német zsoldosok fiaival együtt kezesül visszatartják mintegy 80.000 aranyforintnyi elmaradt zsold fejében. Documenti degli Archivi Toscani II. k. 567 (XVI. 293).

közt be-betörték Nápolyba és megakadályozták a főváros élelmezését. Nápoly lakói csak a tenger felől kaptak élelmet és mindennek felment az ára. Mivel a szüret ideje is közeledett, a nápolyiak 20.000 arany forinton váltották meg Wolfhardtt Konrádtól a szüretet, annak lezajlása után azonban újra kezdődött a zsákmányolás.

A melitói katasztrófa hírére VI. Kelemen pápa Annibaldo da Ceccano bíborost küldte Nápolyba, hogy a hadakozó felek közt békét eszközöljön. A bíboros szomorúan látta, mennyire elpusztult a Terra di Lavoro s hosszú tárgyalás után ő és a nápolyiak megegyeztek a zsoldosvezérekkel. Villani szerint 120.000 aranyforint fejében a zsoldos vezérek átadták Aversat, Capuat s a Volturnótól Nápoly felé eső terra di lavoroi és principatoi városokat és várakat. Egy oklevél szerint a kardinálissal kötött megegyezés értelmében a nápolyiak 200.000 forintot fizetnek a zsoldosoknak és 50.000-t bizonyos békeközvetítőknak.¹ Az összeg fele szept. 12-én, másik fele okt. 8-án fizetendő s feltétel, hogy a zsoldosok kimennek az országból (1349 aug. 20-ról). Johanna és Tarantoi Lajos kérték is később Annibaldo legátust, hogy a német zsoldosoknak fizesse meg a hátralékos 30.000 forintot, hogy minél előbb kivonuljanak az országból.

A zsoldosvezérek felosztották a rengeteg zsákmányt, melyben mintegy 500.000 forint készpénzen kívül igen sok egyházi edény, arany, ezüst, női ékszer, selyemszövet és ló volt. Werner, Wolfhardtt Konrád, Landau és Annicchino végezték a felosztást, majd átkelve a Volturnon, Wolfhardtt Konrád és Fra Moriale kivételével elhagyták az országot. Wernert bántotta többszörös szőszegése, azért 800 embe-

¹ Johanna a provencei udvarmestert utasítja, hogy adja el a kevésbé fontos várakat, mert Nápoly nyugalmanak megszerzésére és az ellenségek kiűzésére pénzre van szüksége «hinc inde quod per diem textum huius mensis dictis hostibus solvere debemus florenorum 60 milia, quorum maiorem partem expeditent pignoribus invenire et per totum sequentem mensem X-bris alios florenorum 190 milia, quos habere non possumus absque venditione praedicta. De Lellis. IX. 549.

rével Rómába ment, ahonnan visszatért hazájába. A zsoldosok közül sokan követték példáját s magukkal hurcolták az elrabolt nőt, mások pedig a hadakozó olasz államokban kerestek foglalkozást.¹ Wolfhardt Konrád Guilonesiben húzódott meg.

A Terra di Lavoro birtoka, annyi fáradság eredménye, a magyarokra nézve tehát veszendőbe ment. Nem volt külön a helyzet a keleti részekén sem. Említést tettünk Gravináról, mely mindjárt István vajda távozása után az ellenség kezébe került. Ezt követte Ruvo és Terlizzo városának eleste, melyeket Sanseverino Róbert szerzett meg. Terlizzo várában csak hét magyar volt és kevés más fegyveres, de hősileg tartották magukat. Sanseverino Róbert ekkor a lombard zsoldosoknak azt üzenté, hogy a Nápoly felé menő sereg elpusztult, az egész ország Johanna birtokában van és rájuk is pusztulás vár, hacsak az ő zsoldjába nem állnak. A zsoldosok 300 forintot kértek árulásuk fejében, ezt Terlizzi grófnő lefizette nekik, mire a néhány magyart legyilkolták. Ezután Coratora került a sor. Mint a legtöbb helység, ez is úgy került kezükbe, hogy a menekültek bentlevő rokonaikkal összejátszottak. A várat is hatalmukba kerítették, az elfogott magyarokat felakasztották. Miklós káplár, Tamás fia csak úgy menekült meg, hogy németül beszélt és zsoldosnak nézték.

Trani alatt azonban kudarcot vallottak. A város élén két német állt, kik hívek voltak magyar uraikhoz s nem voltak hajlandók hódolni. Róbert támadást intézett a város ellen s a polgárok visszavonulást színleltek, mire az ellenség meg akarta mászni a falakat. Ekkor a védők előrerohantak, kövekkel támadtak a feltörekvőkre, sokat, köztük Róbertet is súlyosan megsebesítették. Sanseverino

¹ M. Villani : I. 49—50. c. — De Lellis : Notamenta, XI. k. 885. (Nápolyi levéltár.) Minieri Riccio : Notizie storiche ecc. 55. l. — Wernerékre vonatkozólag Cola di Rienzo ezeket írja a prágai érsekhez : «illa magna stipendiariorum societas, que cum duce Guarnerio ibidem militarat, ultra quingentas moniales, nuptas, matronas et virgines defloratas, tamquam meretrices publicas secum tulit». Epistolario. XXXV. lev. 150. l.

gróf a kudarc után azon ürügy alatt, hogy Tarantoi Lajos parancsára Nápoly felé kell vonulnia, eltávozott a város alól.

Pipino is felhasználta az alkalmat a vajda távozása után. Molfetta, Giovinazzo elfoglalása után Bitonto alá szállt. A város híven kitartott Nagy Lajos mellett és a grófnak szemére hányta szőszegését. Pipino ostromhoz fogott, a polgárság hőiesen védekezett. A palatinus nem boldogulván a várossal, összehívta annak szomszédait, köztük halálos ellenségeit, a paloiakat, felégettette velük az olajfákat, leromboltatta az olajmalmokat, ostromszereket, hidakat építtetett s így készült a város megalázására. A bitontoiak azonban ködörösékekkel tönkretették ostromgépeit s körülbelül 1000 balistarius szórta a lövedéket az ostromlókra s maga a palatinus is úgy került ki a halált, hogy fejét a repülő kő elől hirtelen félrefordította. Már több mint 17 napja tartott a haszontalan erőfeszítés, mikor végre létrejött a béke. A város hajlandó volt 100 uncia aranyat fizetni és ha július 15-ig a magyaroktól nem kap segítséget, kitűzi a királyné zászlaját. A palatinus Bari ostromát is megkísérlette, de ezzel is kudarcot vallott, mire visszatért Biscegliebe.¹

Terra Bari nemcsak a palatinustól szenvedett, hanem a magyaroktól is, kik a magyar király ellen lázadó területet láttak benne. A zsoldosok gyakran felverték az egész tartományt és kíméletlenül bántak a nőkkel, kik hatalmukba kerültek. Ezért halálbüntetést szabott ki a hadvezetőség azokra, kik a nőket bántalmazták. Közben Bitontot elfoglalták, majd Bari ostromára készültek. A város ugyanis eddig függetlenségét megőrizte mind a magyar királlyal, mind a palatinussal szemben, kinek pedig adománybirtoka volt. A Bari ostromára való készülődés közben értesültek a magyarok a palatinus közeledéséről. A hír vétele után seregüket három részre osztották és Loseto felé indultak, hol a palatinus állt. A sereg vezéreinek, Pálfia Tamásnak és Schultz Fülöpnek jelentették, hogy

¹ Gravina Domonkos : i. h. 72—99. l.

Pipino hadereje felülmúlja az övét. A magyarok azonban nem riadtak vissza, nagy erővel támadtak s a tér tele volt olasz halottal, míg a magyarok közül — Gravinai Domonkos szokott túlzott tudósítása szerint — csak egy András nevű vitéz pusztult el. Az ifjú zsoldoskapitánynak, Hebingernek sikerült elfognia magát a palatinust is, de öccse kiszabadította és Losetoba menekült. Sokan sürgették Loseto kiéheztetését, hogy Terra Bari így megszabaduljon a zaklatástól, a kapitányok tanácsa azonban úgy vélekedett, hogy mivel ellenségek között vannak, távol a bitontoi menedéktől, nekik kevés lovasuk van, Bari ellenben sok lovas felett rendelkezik, ha ezek éj idején a palatinus seregének romjaival rájuk támadnak, nagy veszedelemben jutnak. Különben élelem és víz sincs a közelben. Így tehát visszatértek Modugnoba. A palatinus németjeivel Bariba akart vonulni, a lakosság azonban nem engedte be, kénytelen volt tehát Biscogliebe visszatérni, de közben Schultz Fülöp megriasztotta. Bosszúságában fogadalmat tett, hogy addig egy lábára nem húz lábbelit, míg Schultz csínyjéért bosszút nem áll.

A magyar sereg több helységet hatalmába kerített, így Rutiglianot is. A helység lakosságának egy része a toronyba menekült s itt kísérelte meg az ellenállást, a zsoldosok azonban a tornyot fával körülrahták, olajat öntöttek rá és felgyújtották. A füst tűrhetetlenné tette a toronyban való tartózkodást, azért a bentlevők kegyelmet kértek. Schultz kiállt tárgyalni, egy paraszt azonban kődobással megsebesítette, mire a zsoldosvezér fel akarta égetni a tornyot, a kapitányok azonban megkönyörültek a szerencsétleneken és váltságdíj fejében életüket meghagyták.

Ezután ismét Bari alá szálltak. A polgárok megfélemlítésére pusztították az olajfákat és a szőlőt, majd Gravinai Domonkossal levelet irattak a városba. A levélben figyelemztették a lakosságot, hogy itt a szüret ideje, a termés bő, sok emberre van szükség, azért ők sokan jöttek, hogy a magyar király számlájára megcsinálják a szüretet. Csak javítsák ki a hordókat, melyben a mustot elteszik. Mivel

a bariiak kedvéért jöttek, viselkedjenek a magyar király dicsőségéhez méltóan. A város azonban nem volt hajlandó az előzékenységet hódolattal viszonzni, mire a bitontoiak a palatinus pusztításának viszonzásaként feldúlták Bari környékét. Tíz napot töltöttek Bari alatt, mikor tudomásukra jutott, hogy Carbonara di Bari erődjében 10 rabló garázdálkodik, kik onnan Ceglie és más magyarpárti közösségek népét sanyargatták. A magyarok Carbonarát elfoglalták s a rablókat élve vagy halva a tűzbe dobálták. Corato ostroma közben értesültek, hogy Caraffa érsek Cegliet, Blasignanot feldúlatta. Bár bosszantotta őket az érsek eljárása, nem szakították meg a kettős sánccal és védőművekkel nagyszerűen megerősített város ostromát. Mivel hajító gépekkel nem boldogultak, favarakat, hidakat, harapófókat készítettek, az első árkot betömték faágakkal, rátolták a favárhoz kapcsolt hidat, mely alatt a németek és olaszok a sűrű ködobálás ellenére vígan dolgozhattak kapáikkal, míg a második árkot is betömték. Közben a favárból köveket szórtak a városra és sok lakost megsebesítettek. Azonban a városbeliek is csináltak fatornyot és abból dobálták kővel az ostromlókat. Gravinai krónikásunk azt írja, hogy ennél elkeseredettebb harcot nem látott. Ha egy kidőlt a védők közül, másik állt a helyére; a hidakra tüzet dobtak s megghiusították az ostromlók erőfeszítését. Ekkor a barlettaiak, kik a magyar táborban harcoltak, váratlanul visszavonultak, a visszavonulás zavarba hozta a németeket, mire a kapitányok a szőlőt tönkretéve elvezényelték a sereget.¹

Pipino felhasználva a magyar sereg lefoglaltságát, Barletta és Trani elfoglalására tett kísérletet, mert még mindig mezítláb volt. Lesből sikerült is neki 110 barlettai polgárt elfogni, s bár a várost nem tudta elfoglalni, Barletta falai alatt mint győző mégis felhúzta cipellőjét. A barlettaiak a Manfredoniában levő magyaroktól kértek segítséget, ezek lest vetettek a palatinusnak, mintegy 75 németjét elfogták és a zsákmányt elvették. Mikor a

¹ Gravinai Domonkos : i. h. 125—27. l.

zsoldosokat — szokás szerint — el akarták bocsátani, a város polgárai tiltakoztak ellene s úgy bántak velük, mint ők szoktak bánni a polgárokkal és felhasználták őket övéik kiváltására. A szokás megtörése annyira megrémítette a németeket, hogy többé nem mertek Barletta felé csatangolni.¹

Közben megérkezett a vajda s szomorúan kellett látnia, hogy míg a Terra di Lavoron való működése végeredményben kudarccal végződött, addig a keleti hódítások is nagyrészt veszendőbe mentek. Belátta, hogy a királyság meghódításához nem elég a vitézség, hanem szükség van megfelelő anyagi erőre és magasabb vezetésre. Így érlelődött meg benne a gondolat, hogy Manfredoniában hajóra száll és visszatérve hazájába, a királyt iparkodik erőteljes fellépésre bírni. Távozása előtt magyarjainak megígérte, hogy 1350 Szent György napján a királlyal megérkezik.

¹ Gravinai Domonkos : i. h. 129—31. l.

VIII. FEJEZET.

Diplomáciai tárgyalások a két hadjárat között.

Míg Nápolyban Nagy Lajos távozása után is szinte megszakítás nélkül folytak a harcok, a diplomáciai tárgyalások sem szüneteltek a magyar király és a pápai kúria között.

Nagy Lajos az országot hatalmába kerítette, Kelemen atyailag sajnálkozott a Provenceben menedéket kereső Johanna szomorú sorsán s kifejezte reményét, hogy az Isten visszaadja trónját, amin ő is dolgozni fog,¹ de a magyar királlyal szemben nemcsak elődei szigorú fegyvereit nem alkalmazta, hanem Bertrand legátus útján még 1348 tavaszán újból megkezdte a tárgyalásokat s leveleiben az erősebb kifejezéseket is kerülte, jöllehet Lajos, de főleg Erzsébet leveleinek hangja néha szinte kihívta az erélyes kifakadást. Olyan esetekben, mikor nehéz volt elkerülni az összeütközést, rendesen a legátus bölcsességére és politikai iskolázottságára bízta az ügy elintézését, bizonyára azon hátsó gondolattal, hogyha a király érzékenységet a legátus megsértené, a kúria a legátus menesztésével kiköszörülheti a csorbát, s a felelősség nem oly súlyos, mintha a pápa nevében történik a sértés. Azt sem szabad elfelejteni, hogy Kelemen mindig lelkére köti a legátusnak, hogy az ügyet a kellő formában intézze el és minden elhamarkodott lépéstől óvakodjék. Ezeket azért tartom szükségesnek elmondani, mert az eddigiekből valaki azt a benyomást szerezheti, hogy a pápa előszeretettel viseltetett Johanna személye iránt s ez elfogulttá tette őt vele szemben, holott az ok részben az ő jó lelkében és energiátlanságában keresendő, mely a durva eszközök alkal-

¹ Reg. Vat. 141. 1653. sz.

mazásától visszariad és mindenki számára talál mentséget, részben Nápoly már említett jogviszonyában.

Mikor a magyar király Nápoly birtokában s annak királyi címét használva azt kérte, hogy a pápa Bertrاندot vagy valamelyik másik bíborost bízza meg koronázásával, Kelemen kijelentette, hogy ezt «Isten megbántása és lelki ismeretének sérelme nélkül» nem teheti. Johanna törvényes uralkodó, bűnös volta bebizonyítva nincs s még ha elítéltetnék is, toldja meg a sokszor hangoztatott elvet, a korona vagy Martell Károlyra vagy az Egyházra szállna. Lajos a hűbérúr jogának megsértésével kerítette kezébe a hatalmat, tehát bitorlónak kell őt tekinteni. A magyar követek azt is elárulták, hogy Lajos szívesen elmenne Avignonba, a koronázásra, ha a pápa meghívná, de a király megfontolhatja, «mi szabad és mi illik nekünk ebben a dologban». Utasítja a legátust, hogy fejtse ki Nagy Lajosnak, miszerint András gyilkosai felett a bírói joghatóság a pápát illeti, tehát a hercegeket adja át neki.¹

Miként ebből a levélből kitűnik, Nagy Lajos teljesen figyelmen kívül hagyta öccse árvájának jogigényét, ami bizonyára sokakban — talán a pápában is — azt a gyanút keltette, hogy a bosszú csak ürügy, az igazi cél a nápolyi korona megszerzése.

VI. Kelemen az előbbi levél után pár nappal újabb levelet intézett Bertrاندhoz, amelyben utasítja követét, törekedjék a királyt rávenni, hogy Sziciliát adja a pápa kezébe s esetleges követeléseit terelje törvényes útra. Erre rávenné a pápa Johannát is és így létre lehetne hozni a békét, főleg ha a király szabadon bocsájtaná a hercegeket. A pápa látva Nagy Lajos makacs törekvését Nápoly megszerzésére, előtérbe akarta állítani Martell Károly jogigényét azon reményben, hogy a királyt a méltányosság engedékennyé teszi. Azt az ajánlatot tette Lajosnak, hogy ha unokaöccsének akarná megszerezni a koronát s ennek nagykorúságáig az ország kormányát a pápára bízna, erre is

¹ Theiner I. 756—58. l. 1142. sz. A pápa Károly német királyt is közbenjárásra kérte a fogoly hercegekért. Mon. Vat. Bohem. I. 977. és 1091. l. (1348 már. 17. és 1349 febr. 13.)

iparkodnék rávenni a királynét. Ha azonban a király kitart a mellett a követelése mellett, hogy a királyságban megerősíttessék és királlyá koronáztassék, jelezze neki a legátus kellő formában, hogy ebben lelkiismerete megakadályozza. Lajos arra kérte őt, hogy semmi változtatást se eszközöljön Provence körül, a bíbornok megnyugtathatja, hogy nem tervez semmiféle «szükségtelen . . . újítást». Azt suttoják, hogy a király Provencebe készül, tehát érdeklődjék a legátus, mi igaz a hírből és mi a terve Provence-val és a pápával? Erre adjon minél előbb választ. Sokan erélyes eszközök alkalmazására akarják rávenni a királlyal szemben, azért titokban puhatolódzék a legátus, milyen érzülettel viselkedik a nemesség és a nép a király iránt és milyen hatást lehetne várni a kuria energikus fellépésétől? De mintha maga is megijedt volna ettől a hangtól, mindjárt hozzát teszi, hogy ha Lajos hajlandó lenne megfizetni Nápolyért az adót és tartózkodnék az Egyház birtokainak megtámadásától, talán adományozás és megerősítés nélkül meg lehetne tűrni az ország birtokában.¹

A pápa engedékenysége mellett létre jöhetett volna a béke, ha Bertrand legátus becsületesen megőrzi a semleges álláspontot, melyet mint bírónak, kötelessége lett volna megőrizni, ennek azonban ellentmond egész viselkedése, főleg a Johanna ellen folytatott vizsgálatban való magatartása. A pápa hiába intette őt többízben is, hogy folytassa le a vizsgálatot, különböző ürügyek alatt kivonta magát a kétségtelenül nem kellemes kötelezettség alól.

A pápa a fentebb közölt levélben említést tesz Provencéről is, ami mindenesetre összefügg azon tárgyalásokkal, melyeket Johannával folytatott Avignon megvétele

¹ «ac ubi vellet nobis et eidem ecclesie pro eodem regno de censu solito respondere et abstinere effectualiter ab offensione qualibet ipsius ecclesie, ac terrarum subditorumque suorum, posset memoratus rex, absque tamen confirmatione seu concessione aut donatione aliqua sibi de regno facienda predicto et sine conventionione qualibet utrumque forsitan tolerari, ne procederemus ex officio contra ipsum, sic tamen ut parti, cum sic ageret, justitiam faceremus.» Theiner I. 760—61. l. 1143. sz.

tárgyában, s amely tárgyalások eredménnyel is végződtek (az okmány 1348 jún. 9-ről). Ez az esemény nagy visszatszést szült és sok gyanúsításra adott okot, úgy, hogy még később is szükségét látták illetékes tényezők, hogy a pápa eljárását igazolni megkíséreljék.¹ Ezzel az ügygel kapcsolatban két dolog mindenesetre megjegyzésre érdemes: 1. nekünk feltűnő, ha a bíró a pör folyama alatt üzleti összeköttetésbe lép az egyik peres féllel, még akkor is, ha a fél ajánlotta fel az üzletet s olyan fontos okból, mint amilyen a nápolyi királyság visszavétele. 2. Éppen a pápák hivatkoznak a magyar Anjoukkal szemben azon rendelkezésre, mely szerint a birtokokat sem szétválasztani, sem elajándékozni, sem elidegeníteni nem szabad. Nálunk Pray jogtalanak tartotta Avignon eladását, mert ez Provence része, Provence pedig Károly Róbert öröksége volt, míg Katona azt vitatja, hogy a magyar Anjouknak semmi joguk sem volt Provencera.²

Lajost kétségtelenül izgatta a tárgyalás, de később semmi nyomát nem találjuk annak, hogy az elidegenítés valami nagyobb felháborodást és tiltakozást váltott volna ki nála. Előtte a nápolyi királyság lebegett s az avignoni ügygel nem akart kellemetlenkedni annak a pápának, kinek terveihez való hozzájárulását még mindig remélte.

A szörnyű pestis arra kényszerítette Lajost, hogy Nápolyból távozzék (1348 május), de a tárgyalások ezután sem szakadtak meg, mert Kelemen egy bíbornokot küldött a magyar udvarba, Guidót, ki rokonságban állott Nagy Lajos nejével is és Johannával is. Lajos először bizalmasan fogadta, de később rokonszenvesnek találta a legátus egyéniségét. Még mielőtt a bíbornok megkezdte volna működését, ismét megjelentek Lajos követei, Miklós nyitrai püspök és György hevesi ispán, Avignonban. Küldetésük mutatja, milyen makacsul ragaszkodott a király terveihez. Ugyanazon pontokkal jött elő, melyekre vonatkozólag a

¹ L. Vatikáni könyvtár: Ms. Vat. Lat. 8227. II. p. 355 s köv. II.

² Pray: *Annales regum H.* 11. p. 75. I. Katona: *Hist. crit.* IX. 546. I.

pápa több ízben kifejtette álláspontját. Elsősorban azt kérte, hogy erősítse meg a pápa a nápolyi királyság birtokában, s ő minden kötelezettségének eleget tesz. Erre a pápa kijelentette, hogy az országot Lajosnak nem engedheti át. Csodálkozik a pápa, hogy a király okos ember letére olyan dolgot kér, ami minden joggal és méltányossággal ellenkezik. Ismét lezárja a sokszor hangoztatott tételt, hogy Johanna teljes joggal birtokol, esküt tett, elítélve nincs és még az ítélet után is kérdéses, kire száll a korona.

Kijelenti továbbá, hogy Johanna felett ítélkezni fog, s ha a király valami adatot tud szolgáltatni, szívesen veszi. A követek ama kérésére, hogy vegye a pápa tényleges birtokába az országot, Kelemen felszólította őket, hogy foglalják e kérésüket írásba. A követek eleget tettek a felszólításnak, de azt kellett látnia, hogy az írás teljesen eltért szavaiktól, ami nagyon felingerelte a pápát.¹ Az írásban ugyanis követelték Johanna és Tarantoi Lajos eltávolítását Nápolyból és kijelentették, hogy semmiesetre sem egyeznek bele, hogy a pápa Mária hercegnőnek vagy a királyi család valamelyik más tagjának adja az országot. Végül a királynak lehetővé kívánják tenni, hogy ajánlatát tisztességgel megóvásával valósíthassa meg.

Arra a kérdésre, hogy tehetnek-e valami változtatást előterjesztésükön, tagadólag válaszoltak, de Hugo kardinálisnak mégis más írást adtak át, mely kevésbé eltért az előzötől. A bíborosi consistorium szerint ez az ajánlat is elfogadhatatlan volt, amit tudattak Nagy Lajossal és Erzsébettel, de a pápa utasította Guido bíborost, hogy élő szóval is terjessze elő a pápa válaszát. Ha Nagy Lajos hozzájárul, hogy az ő és Johanna kezében lévő részt az Egyház vegye át, rajta lesz a pápa, hogy a a királynő is beleegyezését adja a dologba.

Kelemen említést tett a követeknek egy István herceg és Mária hercegnő vagy legidősebb leánya közt kötendő házasságról és felajánlotta, hogy ehhez megadja a diszpen-

¹ «quod verbis eorum non consona, sed dissona videbatur potius, vehementi nos multipliciter ammiracione et turbacione commovit.» Reg. Vat. 142. 889. sz. 1349 márc. 23.

zációt, «amihez ők semmiképpen sem adták beleegyezésüket». Titkos jelentés szerint, amit Guidonak is titokban kell tartania, Lajos megelégednék akár egy pénzüsszeggel, akár bizonyos szicíliai birtokokkal, melyeket ő és utódai örökös jogon bírnának. A pápának kellemes volna pénzzel elintézni a dolgot, azért a legátus legyen rajta egy ilyértelmű meg-egyezésen. Végül jelzi a pápa, hogy Lajos kifogásolta Guido küldetését, mert Johannának rokona, de rokona a magyar királynénak is. Különben a pestis annyira megcsappantotta a bíborosok számát, hogy mást nem tudna küldeni.¹

Guidonak tehát az volt a főfeladata, hogy Lajosnál a szicíliai királyságból elfoglalt részek kiadatását eszközölje ki, viszont a pápa háromtagú vizsgálóbizottságot küldött ki Johanna ügyében és sürgette az ügy befejezését.

Guido működése eredménnyel járt. Megegyezett a magyar királlyal, hogy Lajos átengedi a pápának az elfoglalt területeket azon feltétel alatt, hogy azok nem jutnak Johanna kezébe. Megállapodtak a Mária hercegnő és István herceg közt kötendő házasság ügyében «a szicíliai királyságra vonatkozó jog hozományával».²

Míg Magyarországon Guido, S. Cecilia bíborosa dolgozott a béke létrehozatalán, Nápolyban Annibaldo legátus ugyanez ügyben fáradozott és szintén sikerrel. Bizonyítja ezt az 1349 július 26-án kelt oklevél, mely a Nagy Lajossal, István vajdával, Wolfhardt Konráddal és Wernerrel kötött fegyverszünet feltételeit foglalta magában. Elmondja az oklevél, hogy a pápa meghagyásából Magyarországon Guido legátus, Nápolyban Annibaldo éjjel-nappal fáradtak, hogy az András halála miatt kitört viszályt elintézzék. Ez Guidonak még júniusban, Annibaldonak július 23-án sikerült. A fegyverszünet a kihirdetés után hat nappal lép érvénybe és tart az 1350-ik, a jubileumi év, tehát a kegyelmek évének végéig s azontúl is három hónapig. Aki a békét megsérti, kiközösítés alá esik és 200,000 aranyforint bün-

¹ U. o.

² «cum dote juris Regni Sicilie.» Reg. Vat. 143. 1349. sz. A király is ez értelemben ír az ügyről a velenceieknek. Anjoukori dipl. Emlékek. 11., 351 l.

tetést fizet a pápa pénztárába. Megsérti a békét, aki nagy fegyveres erővel, zászlóval vagy anélkül támadja meg a másik felet, vagy valamely várat, várost elfoglal, illetőleg álnokul kézbe kerít; ha egyik fél birtokának népe fellázad és átmegy a másik félhez s az elfogadja a lázadót és segílyt ad neki; ha egyik fél a másik főemberét megöli vagy elfogja a király parancsára. A bűnös fél köteles két hónapon belül bűnét jóvátenni, különben egyházi büntetés alá esik. Kisebb viszályok nem érintik a fegyverszünetet, de a sérelmet jóvá kell tenni. A béke végrehajtásáról nápolyi részről Sanseverino Tamás connétable és Goffredo da Squillace admirális, Nagy Lajos részéről Miklós, Trivento grófja és Wolfhardt Konrád gondoskodnak. Ezek kibocsátják kölcsönösen a foglyokat, kik esküvel fogadják, hogy a fegyverszünet leteltével visszatérnek a fogságba. Ha Johanna és Tarantoi Lajos hat napon belül nem fogadják el a fegyverszünetet, kiközösítés alá esnek és 200,000 aranyforintot kell fizetniök, a nekik segílyt nyújtókat szintén kiközösítik, a birtokukban levő helyeket interdictummal sujtják. Július 26-án a S. Chiara templomban felolvassák az okmányt és Nápolyban, valamint Aversaban a nagytemplom ajtajára kifüggesztik.¹

A pápa örömmel fogadta a megegyezés hírért, a legátussal tudatta megelégedését a fegyverszünet miatt, de a 2-ik cikkely, amely a házasságról és a hozományról szól, már nehézségbe ütközött. A házassághoz természetesen szükséges Mária hozzájárulása is. Ő a diszpenzációt már Miklós nyitrai püspöknek és György ispánnak is felajánlotta és a hercegnőnél hathatósan közbenjár, hogy a maga részéről nehézséget ne támasszon. Ami az ország birtokára szóló jog hozományát illeti, erre közvetlenül nem tud válaszolni. Johanna ugyanis mint törvényes örökös birtokolja az országot, Aymerik átvette tőle a hűségesküt, s ezt most nem lehet semmisnek tekinteni. Még ha bűnös volna is Johanna, akkor is törvényes eljárással lehetne csak megfosztani, miként az ügy fontossága megkívánja, s az esetben is,

¹ Reg. Ang. v. 356. p. 43—47.

ha a királynét elítélik, még mindig kérdéses, hogy a hercegnőre száll-e a korona vagy az Egyházra. A királyné ellen egy bizottság folytatja a vizsgálatot s a bűnösökön szigorúan fog ítélni. Azzal a ponttal szemben, amely szerint a királyné bebörtönzése esetén Lajos visszaadja az elfoglalt földeket, a legátus törekedjék keresztülvinni, hogy feltétel nélkül tegye meg ezt a király. Lajos a királyné felmentése esetére a salernoi hercegséget és a Monst kéri, amelyről azt állítja, hogy az őt illeti meg. Ez Johannát és Tarantoi Lajost érinti, de a pápa rajta lesz, hogy — bár az ország becsületének kisebbsítésével jár és ellenkezik a Károllyal kötött szerződéssel — a kérés teljesítéséhez hozzájáruljanak. A magyar király azt is kívánja, hogy Johanna elítéltetése esetén az ország az Egyházra szálljon és a pápa bizonyos cenzus fejében engedje át a királynak, bár kétséges, hogy az Egyházra száll-e, de ha ez megtörténik, a katolikus fejedelmek közt elsősorban neki teszi meg, amit ebben az ügyben «Istennel» megtehet.¹

Alig hogy Kelemen kifejezte a megegyezésen örömét, máris arról értesült, hogy Lajos ismét Sziciliába készül. Először nem akart hitelt adni a hírnek, de csakhamar meg kellett győződnie annak valóságáról, s ez a szószegés mód felett felingerelte a pápát. Mindent elkövetett, hogy Lajos hadjárata elé akadályokat gördítsen, de a tárgyalásokat mégsem szakította meg, sőt e tárgyalások közben lépett előtérbe a 300.000 aranyforintnyi hadikárpótlás, illetőleg váltságdíj a fogoly hercegekért. Másrésztől felkereste Kelemen levelével De Valente János genuai doget s megbotránkozva újságolta neki Nagy Lajos újabb készülődését Nápoly ellen, «hogy ami kikerülte a rablók kezét, kitétessék a foglalók falánkságának». Ő fel akarta tartóztatni a királyt, de ez «a földi és lelki büntetéseket kárhozatosan megvetve», megy a maga útján. Tudomása szerint segítséget akar kérni Genuától. Bár meg van győződve, hogy De Valente, mint keresztény katolikus nem fog segítséget nyújtani a királynak, mégis kéri a doget, hogy sem ő, sem a polgárság ne

¹ Reg. Vat. v. 143. n. 1349.

kössön a magyar királlyal semmiféle szövetséget. Egyszer-smint iparkodott a pápa elsimítani a Genua és Johanna közt Ventimiglia birtoka miatt kitört viszályt.¹

Ugyanakkor Annibaldo tusculumi püspököt utasította, hogy Johanna és Tarantoi Lajos közt eszközöljön békét, mert viszálykodásuk híre már mindenütt elterjedt.²

¹ Reg. Vat. v. 144. n. I., 27.

² U. o. n. 26.

IX. FEJEZET.

Nagy Lajos második nápolyi hadjárata (1350). A béke.

A vajda távozása után a zsoldosok folytatták kalandozásait, feldúlták Canosát és Schultz hű városát, Andriát is, s az utóbbi város messze földön híres szépségű nőit meggyalázták. Palo, S. Nicandro felprédálása után az athéni herceg birtokához tartozó Casamassimát foglalták el és lakóseit kényszerítették, hogy a magyar királynak hűséget esküdjenek. Viszont Johannának a visszafoglalt területeken visszaállították a régi rendet, elűzték a magyar király hivatalnokait s visszahelyezve a régi királynői tisztet, rájuk ruházták azok javait.¹

A Nápolyból érkező hírek hatása alatt Nagy Lajos az 1349-ik év őszén készült, hogy magyarjait ott meglátogassa. Erre nézve több bizonyítékunk van. Így a király a mantuai hercegnek köszönetet mondva az előző évi szíves fogadtatásért, jelzi, hogy szeptemberben Nápolyba szándékozik menni hívei meglátogatására és a Johanna ellen irányuló pápai igazságszolgáltatás bevárására. Kitűnik ez a firenzei köztársaság leveléből is, amelyben a firenzeiek kijelentik, hogy követeit szívesen fogadják és hasonló szíveséggel fogadják majd a királyt is, ki a következő hónapban készül Nápolyba hívei vigasztalására.² Nagy Lajos nápolyi útja — ismeretlen okból — elmaradt, ellenben a bíborossal való tárgyalások némi eredményre vezettek, amennyiben a király megígérte, hogy 1350 végéig hajlandó fegyverszünetet kötni és a támadástól tartózkodik, ha a pápa Johanna felett ítéletet mond. Az ítélet azonban most is késett, Nápolyból a magyarság helyzetéről rossz hírek érkeztek,

¹ L. De Lellis : Notamenta. V. k. 1250.

² Óváry L. : A Magy. Tud. Akadémia Tört. Bizottságának Oklevélmásolatai. I. f. 46. l. (52. sz.) — A firenzei levél : Lettere missive. Reg. 10. P. 5. (Firenzei áll. levéltár.) 1349 szept. 27-ről.

majd megjelent maga a vajda is és beszámolt a nápolyi viszonyokról. «Uram király! — fejezi be a vajda beszámolóját — siess elfoglalni Apuliát, melynek Isten segítségével kezedbe kell jutnia.»¹ A király hajlott a felszólításra, s az ország lakosságához kiáltványt intézett, amelyben bejelentette szicíliai expedícióját. Mivel azonban a nagy távolság miatt igen sok a kiadás, anyjával, a prelatusokkal és bárókkal sok töprengés után azt határozták, hogy a királyi, királynői városok, szabad helységek stb. tehetségük szerint subsidiumért megtaksálandók. Budára, mivel első a királyi városok közt és a király kegyét élvezi, kivet 400 márkát jó garasokban vagy aranyforintokban a vele menő sereg zsoldja számára, s aki nem fizeti be a kivetett összeget, azzal érezteti megbotránkozását.²

A király titkos tanácsában mégegyszer meghányva-vetve a dolgot, lovasságot küldött Szlavoniába, hogy onnan keljen át Apuliába. Most ugyanis a tengeri utat választotta, mert Velencével 8 évi békét kötött, s a köztársaság nem hajtva Tarantoi Lajosék kérésére, nem gördített nehézséget a vállalat útjába.³

Amint az első csapat átkeléséről értesült, a király is megindult bárói kicsiny társaságával húsvét hétfőjének nyolcadán (ápr. 5.) a tengerpart felé. Kíséretében találjuk Geletfia Miklós nádort fiaival, Jánossal és Domonkossal és testvérével Jánossal, valamint Kont Miklóst Lőkös és Bertalan testvéreivel, Bebek fiait, Istvánt és Györgyöt, Széchy Miklóst, Széchenyi Tamás vajda fiát, Kónyát, Laczkfy Andrást fivéreivel, Miklóssal, Pállal és Mihállyal.

¹ János minorita. I. h. 166. c.

² Fejér IX. 1. 766—68. l. — Fejér igen helyesen jegyzi meg, egyébként a szövegből is megállapítható, hogy az 1. hadjárat előtt bocsájtotta ki a király a jelzett parancsot, de bizonyos, hogy a II. hadjárat előtt hasonló parancs kibocsájtására került a sor.

³ Tarantoi Lajosék még 1349 februárjában jelezték Velencének, hogy gályákat küldenek Nagy Lajos ellen s kérték, hogy fogadják szívesen s élelemmel és más szükségeseikkel lássák el. Anjoukori Dipl. Eml. II. k. 336—37. l. (279.) Egy másik levélben kéri, hogy Nagy Lajosnak semmi segílyt se nyujtsanak és lehetőleg akadályozzák vállalkozását.

A főpapok közül elkísérték a királyt Fraknói Miklós zágrábi püspök, kit Aversaban szenteltek püspökké, István óbudai prépost fivérével, a derék vitéz Kanizsay Jánossal, Lőrinc fiával.

A király április 18-án hajóra szállt Zengben, 8 nap mulva ért Ortonába, május 1-én Manfredoniába.¹ VI. Kelemen pápa megbotránkozással értesült Nagy Lajos újabb hadjáratáról, melyet a Guidoval kötött megállapodás megszégésének tekintett. Visszaemlékezve az első hadjárat alatt történetekre, felszólította a grófokat és bárókat, hogy a királyi párt hathatósan támogassák s Guido legátust utasította, hogy Nagy Lajost bírja visszatérésre, Annibaldo legátusnak szívére kötötte, hogy a nápolyi királyi pár és Nagy Lajos közt közvetítsen, Johanna pedig gondoskodjék az ország védelméről.² Nagy Lajost azonban semmi sem térítette el feltett szándékától. Manfredóniából átment Barlettába (máj. 3.), onnan pedig mint zarándok ellátogatott Bariba Szent Miklós sírjához. A vajda nem bízott a barii polgárságban, s míg a király ájtatosságát végezte, több mint 100 emberrel a városkapuban foglalt állást. A király példáját a magyar vitézek közül is sokan követték és miként a király, ők is ajándékokat adtak. Bari várát várnagya átadta Lajosnak, s a király visszatérve Barlettába, készült a hadjáratra. Összegyűjtötte csapatait s Villani szerint 10.000 lovast talált Apuliában, míg Gravinai Domonkos adata szerint a király egész serege 15.000 magyar, körülbelül 8000 német lovast és mintegy 4000 lombard gyalogost számlált. Domonkos adata azonban valamivel későbbből való lehet, mikor megérkeztek az összes magyarországi csapatszállítmányok is. Nagy Lajos — úgy lát-

¹ János minorita i. h. 166. c. — Küküllei János i. h. 185. c. A krónikák szerint Nagy Lajos Szent György napján szállt hajóra, de ennek ellene mond a király levele. Ebben tudatja Velencével, hogy április 18-án Zengben hajóra szállt s kifejezi reményét, hogy a velenceiek megtartják a fegyverszünetet és utána siető vagy visszatérő népének nem esik bántódása. Anjoukori Dipl. Eml. II. 380. (308.)

² Cerasoli: Lettere inedite di Clemente VI. à Giovanna I. Archivio stor. Nap. vol. XXI. 700. l. 182. sz.

szik — eredetileg egyszerre akarta velencei hajókon átszállítani seregét, Velence azonban nem volt hajlandó flottáját rendelkezésére bocsájtani, sőt az Adriai tenger biztonságáról is szükségesnek tartotta gondoskodni.¹ Így a király kénytelen volt apró csapatokra osztva kis dalmát hajókon átszállítani seregét. Villani Máté szerint a magyar király után sok magyar vitéz kelt át felfegyverzett kis hajókon olyan rendetlenségben, hogyha Tarentoi Lajosnak két fegyveres gályája lett volna az Adrián, szétverhette volna a kis flottát, ő azonban a sok fogadkozás ellenére csak az átkelés után küldött ki három fegyveres gályát.²

Nagy Lajost csakhamar követte udvarmestere, Rátóti Lóránt fia, Lesták is számos lovaggal, sok ezer font ezüst márkával, rengeteg arany és ezüst edénnyel és igen sok egyéb kinccsel. A király nagyon várta már és rögtön bőkezűen megadta Wolfhardt Konrád 4000 zsoldosának elmaradt zsoldját.

A zsoldosok féltékenysége azonban nemsokára kellemtlen összeütközésre vezetett. Szent Antal napján (jún. 13) történt, hogy a király a barlettai várban nyugágyán pihent, mikor a polgárok félreverték a harangokat és kiáltották: fegyverre! fegyverre! éljen Magyarország királya, éljen! (ad arma, ad arma, viva rex de Hungaria, viva!). A király és magyarjai nem tudták mire vélni a kiáltozást, míg végre Laczkfy István értesült, hogy az összes zsoldosok fegyvert fogtak a király ellen és a város kirablására. Az okot biztosan nem tudjuk, mert két jól értesült forrás kétféleképpen adja elő. János minorita, ki még az éljenzést is olaszosan (viva — evviva) adja vissza, úgy beszéli el a dolgot, hogy a kikötőbe 5 gálya evezett be 400—400 ma-

¹ Gravinai Domonkos, 147. l. — M. Villani I. 83. c. — Tarentoi Lajos hálát ad a dogának, hogy megtagadta Nagy Lajosnak a kért hajókat, bár élelmet adott, de ezt nem tagadhatta meg. Jelzi, hogy 7 gályát küld Nagy Lajos ellen az öbölbe. Anjoukori Dipl. Eml. II. 378. (306). L. még Anjoukori Dipl. Eml. II. 382. (310.)

² M. Villani I. 83. — Lucius szerint is megakadályozhatta volna Johanna hajóhada az átkelést. Nagy Lajosra nagy csapás volt, hogy nem volt birtokában a dalmát part, nem voltak kikötői, hajói. I. Lucii De regno Dalmatiæ et Croatia. L. IV. C. XVI.

gyar fegyveressel. A zsoldosokat izgatta a sok magyar szállítmány, félték, hogy ők lassanként feleslegessé válnak, s ezért tört ki a lázadás. Gravinai Domonkos szerint pedig korcsmai verekedés támadt polgárok és zsoldosok közt s ebből kerekedett a lázadás. A magyar előadást tarthatjuk valószínűbbnek, mert az utóbbi esetben nem lett volna megokolt a zsoldosoknak a király ellen való fordulása.

A krónika több ízben hangsúlyozza, hogy a királyt, aki magyarjai közt olyan szigorú fegyelmet tartott, rendkívül bántotta a zsoldosok féktelensége. Most is a hír hallatára fegyvert ragadott és emberei alig tudták visszatartani a küzdelemben való részvételtől. Így a rendcsinálás feladatát a vajda vállalta magára. Miklós fiával, Moróczokkal és Soós Lászlóval fegyvert fogott, vitézei az utcát elzáró láncokkal összeterelték a tereken és utcákon a zsoldosokat, holmijukat (ló, fegyver) elszedték, többet meg is öltek közülük, a megmaradtakat pedig kiverték a városból. Szerencsájukra a város egyik kapuja kezükben volt, s azon keresztül sokan elmenekülhettek. Wolfhardt Ulrikot a király kiragadta vitézei kezei közül, míg Konrádnak, ki ismételten hűtlen lett, kiadta az utat. A kivert zsoldosok a mezőn megállapodtak, s onnan kegyelemkérő követséget küldtek a királyhoz. Lajos megengesztelődött, de a zsoldosoknak írásban kellett adniok, hogy az országból kitakarodnak és soha nem harcolnak a király ellen. Lajos csak az ártatlanokat tartotta meg szolgálatában.¹

Nagy Lajos, miután az adományokért hozzáfordulók kérését teljesítette, újjászervezett seregét két részre akarta osztani. Terve szerint az egyik Otranto vidékén működött volna, a másik Basilicata tartományban, majd az Abruzzokban. Az említett tartományok meghódítása után a két sereg egyesül és Nápoly alá vonul. Ezt a tervet, mely ellenséget nem hagyott volna a hódító sereg mögött, valamint okból feladta, s a barlettai várat Pálfia Tamásra és Lőkösfia Miklóusra bízva, hirtelen egész seregével Nápoly

¹ János minorita. 166. c. — Küküllői János i. h. 186. c. — Gravinai Domonkos 150—54. l.

városa ellen indult. Carafa érseket előreküldte, hogy az útjába eső városokkal tárgyaljon, két fivérét pedig kezesül tartotta vissza a várban.¹

Mivel értesült Pipino árulásáról, őt akarta először megbüntetni. Pipino Traniba zárkózott, melyet a király körülvelt, s a gróf — nem lévén módja a menekülésre — nyakában kötőfékkal és egy ingben a király elé járult és térden állva kért kegyelmet. A jószívű király megbocsájtott neki s folytatta útját Canosa felé. A Raymondo del Balzo birtokában levő vár nem volt hajlandó meghódolni, mire a király elrendelte az ostromot. Maga is az elsők közt harcolt, s pajzsát fejére téve megközelítette az első kaput, melyre tüzet (kén, fa, pelyva és olaj) vetett. A falakról folyton hullottak a kövek s a várnagy udvariasan felkérte Lajost, vonuljon hátra, mert nem illik királynak elől harcolni. A hős király azonban nem volt hajlandó a háttérbe vonulni: «Sőt illik — felelte — hogy a király első legyen az ütközetben és ezzel fegyvertársait lelkesítse». Ezután felszólította a várnagyot, adja fel a várat. A várnagy, mivel Balzótól segítséget nem kapott, meg is nyitotta a király előtt a kaput. Canosa ostromával kapcsolatban Küküllei egy érdekes epizódot beszél el. Előadása szerint a merész király a létrán a falra akart feljutni, de kődobás érte és sebesülten lezuhant az árokba. Mikor Lajos magához tért, az urak szemrehányást tettek neki, hogy ilyen királyhoz nem illő dolgokra vállalkozik.² A király a várat Tamásra bízva, kinek az olaszok Nicolosi melléknevet adtak, fogadta Venosa, Spinazzola, Forenza, Corneto, Candela, Melfi, Rapolla, Atella, Ascoli, Minervino városok küldötteinek hódolatát. Ugyanakkor teljesítette Pipino kérését, ki Minervinonak Balzo kezében levő várát akarta elfoglalni s erre a célra 3 hajtógépet kért Lajostól. A király azonban már nem bízott a hirhedt

¹ A király a háborúban kárt szenvedettek kérését teljesítve adományleveleket állít ki számukra. Így Angelo gravinai polgár adománylevelét a zágrábi püspök és Ursillo Minutulo állítja ki. Gravinai Domonkos is kap adományt. Gravinai Domonkos. 150. l.

² Küküllei János i. h. 187. c.

főúrbán és kezesül visszatartotta öccsét, Lajost. A vár elfoglalása sikerült. Ascoliba érve a király szívesen teljesítette a lakosság kérését és átadta a várost régi urának, Apice grófnak hűbéri szabályok szerint «törrel, melyet oldalán viselt».¹

Ascoliban értesült a király, hogy Aversa parancsnoka, Jacopo Pignattaro Tarantoi Lajos parancsára elrendelte, hogy a környék népe 6 nap alatt élelmiszereivel költözzék be a városba. Nagy Lajos tervbe vette a város elfoglalását, s így nagy csapást jelentett rá, ha az élelmet serege elől eltakarítják. Hogy ezt megakadályozza, Miklós acerrai grófot és Wolfhardt Konrádot, kit újra visszavett szolgálatába, 10.000 lovassal küldte Aversa vidékére. Ugyanekkor — legalább részben — visszatérve eredeti tervéhez, Miklóst, Lőkös fiát és Pálfia Tamást 200 magyar és 500 német vitézzel Bariiba, s onnan otrantoi területre küldte, míg Schultznak és a gravinai Angelonak Otranto szomszédságában kellett működniök, úgyhogy szükség esetén egymást segíthessék. Feladatuk a keleti terület biztosítása volt. Melfiben nagy örömmel fogadták a királyt, akit itt két meglepetés ért. Laczkfy András, a vajda testvére ugyanis bemutatott a királynak (jún. 15.) 34 elfogott német és olasz lovast, köztük 5 lovat, kiket a király szabadonbocsájtott. A másik meglepetés Tarantoi Lajos levele, melyben párbajra hívja ki ellenfelét. «Tudjuk ugyanis — írja többek közt — hogy a kunokkal és más pogányokkal, kiket a csatára magatokkal hoztatok, mint a kutyákkal, nem törödtök». Ezzel szemben ő egyet is sajnál feláldozni övéi közül, s azért párviadalra teszi fel az ország sorsát, aki győz, az legyen Nápoly ura. A viadal helyéül Párizst, Peruggiát, Avignont vagy Nápolyt ajánlja. Párizsban a francia király jelenlétében vívhatnak meg.² A kihívásra a magyar király kijelentette, hogy hajlandó Tarantoi Lajossal megvívni, de nem Párizsban, mert a

¹ Gravinai Domonkos 157—58. l.

² Közli Gravinai Domonkos is és megtalálható a firenzei Bibl. Nazionale egyik kódexében is. Ms. II. VI. 1. 298. l. A dátum 1350 jún. 2.

francia király neki távoli, Tarantoi Lajosnak közeli rokona, Avignon Tarantoi Lajosék birtokának fővárosa, Peruggia gyanus, Nápolyról pedig felesleges is beszélni. Ellenben kész küzdeni a császár, az angol király, vagy az aquilejai patriarcha előtt. Peruggiában is hajlandó elfogadni a küzdelmet a francia és angol királyok jelenlétében a következő év vízkeresztjének nyolcadán. Az események azonban olyan rohamosan peregtek le, hogy a párbajból semmi sem lett.

Az említett esemény napján elterjedt a híre, hogy Tarantoi Lajosék 300 zsoldosa fogadalmat tett Nagy Lajos elfogására és megkötözve Johanna elé vitelére. A hír hallatára Laczkfy Miklós a király tudtán kívül éjnek idején vitézeivel Beneventbe lovagolt s másnap (Szent Pál napján, jún. 30.) a város előtt elterülő mezőn megvívta a zsoldosokkal, 150-et elfogtak, a többit levágták vagy megsebesítették. Laczkfynak csak 100 lovasa és 50 íjásza volt. Bessenyő János allovászmester maga két zsoldost vágott le, a harmadik hősiesen védekezett, sőt János lovát meg is ölte. Bessenyő leugrott az összeeső lóról, karddal támadt a németre, s bár fején súlyosan megsebesült, ellenfelét levágta, s annak fejét Beneventbe vitte. Laczkfy a 150 foglyot Melfiben bemutatta a királynak, aztán fegyverüktől megfosztva szétkergette őket. János minorita elbeszélésével szemben Küküllei Lucera közelében egy erős várat jelöl meg a viadal színhelyéül, ahol Laczkfy 50 katonája harcolt 120 zsoldossal, kiket fogva vittek a király elé. Nagy Lajos a foglyokat megvendégelte, elszállásoltatta, s másnap lovaik, fegyvereik nélkül szélnek eresztette.¹ Nehéz eldöntenünk, a két elbeszélés közül melyik fedi a valót. Annál nehezebb, mert Domonkos nem említi az epizódot. Ha igaz Küküllei előadása, hogy Laczkfyék egy éj alatt tették meg az utat, a viadal színhelyéül inkább

¹ Küküllei János i. h. 188. c. — János minorita i. h. 166. c. — János minoritánál látszik, hogy az eseményt főleg azért mondja el, hogy a Laczkfyakon kívül a másutt is dicsőített Bessenyő Jánost is kiemelhesse.

Lucerat kell felvennünk, mint Beneventet. A Melfi—Benevent közt levő távolságot teljes lehetetlenség egy éjjel megtenni, míg a melfi—luceraí — bár szintén hatalmas teljesítmény — még inkább elfogadható. Különösen érthető lesz a dolog, ha János minorita adatát fogadjuk el, hogy Laczkfyék Ascoliból indultak ki, mert az Ascoli—Lucera távolság légvonalban körülbelül 40 km. Melfi után János minorita Ricardoch (talán Rochetta) nevű helységet említ, melyhez az általa különösen kiemelt Laczkfyaknak hőstettét fűzi. Laczkfy István és András anélkül, hogy valaki tudott volna róla, megtámadták a helységet és Soós László Moróczokkal követte a vajdákat, a város bástyatornyába is felhágott s kitűzve István vajda zászlaját (fehér sárkány-címerrel), kiabálni kezdték: éljen a magyar király! Embereik — egyik a másik vállára kapaszkodva — megmászta a falat, felgyújtották a várkaput, mire a magyarok benyomultak és elfoglalták a várost. Ez eddig az egyetlen eset, hol a magyarokra kegyetlenséget süt ki éppen magyar író, mert János minorita szerint a lakosokat, még a gyermekeket is kardélre hányták, s a minoriták klastromát felgyújtva a szerzetesek közül többet leöltek (jún. 23.).¹

A király Melfiből Conza felé indult, s a vidék népe mindenütt bemutatta hódolatát és a sereget ellátta élelemmel. Azután két napig Olivetonál időzött, majd Contursi,² Sanseverino Róbert birtoka alá szállt. A helység ellenállását már az előcsapat leverte és a győzelmet zsákmányolás követte. A zsákmányon azonban a magyarok összevesztek a zsoldosokkal, az ügy a király elé került, kinek döntése szerint a zsákmányolás joga azt illeti meg, aki elsőnek betör a helységbe.

Contursiból Serre felé menet történt a közismert epizód, mikor a király felszólítására az ifjú beleugratott a

¹ János minorita i. h. 166. c.

² Pór helytelenül Contarzot sejt a latin Contursiumon, s János minorita Ricardoch-ját is ezzel azonosítja. Nagy Lajos. 228. l. jegyzet.

Sele folyóba, mely lesodorta lováról, Lajos, azonban saját élete kockáztatásával megmentette a fuldoklót. Mikor Serrehez közeledtek, a király előreküldte a vajdát, foglaljon ott állást, míg a sereg zöme elvonul. Így akarta elkerülni, hogy a Contursinál előfordult rendzavarások itt megismétlődjenek. A vajda annál nagyobb örömmel tett eleget a felszólításnak, mert ezt a földet urától adományul kapta. A nép, félve a bántalmaktól, a szabad helységekből elmenekült, s visszatérve, legnagyobb csodálkozására minden úgy talált, amint elhagyta, mert a vajda senkit sem engedett be a városba. A következő állomás Eboli volt. A város lakói éppen harcban álltak Sanseverino embereivel, s mikor a király segítséget nyújtott nekik, lelkesen kiáltozták: «Éljen a magyar király, királyunk és természetes urunk!»

Míg Nagy Lajos Eboliban pihent, megjelent előtte Salerno két követe Guglielmo di Ruggero és hívei segélykérő levelével. A városi polgárság ugyanis két pártra oszlott: az egyik Ruggero vezetése alatt a magyar királyhoz, a másik Tarantoi Lajoshoz fordult segítségért. Nagy Lajos, mivel a magyar Anjouk a salernoi hercegséget mindig a magukénak tekintették, sietett a város, illetőleg pártja segítségére. Ő maga elhagyta seregét és 100 lovassal vágatott Salerno felé, hogy megelőzze Tarantoi Lajos gályáit, ami sikerült is neki. A gályák a fegyveres erő láttára a várostól távol álltak meg, mire az ellenpárt is meghódolt a magyar királynak. A két párt békecsókot váltott, a klérus és a nép a király elé járult. Nagy Lajos előbb térden állva tisztelte a hozott relikviákat és a szent kereszt jelvényét, azután fényes menetben vonult be a Szent Máté egyházba, hol VII. Gergely porai nyugszanak. A nép nagy lelkesedéssel fogadta a király ígéretét, hogy egy katona sem fog fegyveresen a városba lépni. A vár azonban még Sanseverino bitokában volt, s a király, aki valószínűleg sietett, ajánlatot tett a vár megvételére. A kapitány 1000 aranyforint fejében át is adta a várat, hova a király várnagyot, a városba helytartót rendelt. A király négy napi pihenőt tartott Salernoban, s ezalatt Amalfi, Rovella, Scala,

Castellamare és úgyszólván az egész Principato bemutatta hódolatát.¹

A minorita szerint a következő állomás Castrum Abbatis (Castell dell' Abbate) volt, melyet némelyek Agropolival azonosítanak. Ezt azonban kizártnak kell tartanunk, mert semmi okot nem látunk arra, miért tért volna ki a király útjából messze délre. Valószínűbb, hogy a többi forrásban említett Scafati (Pompejitől 3 km-re) kell azonosítanunk Castrum Abbatis-szal. A nép a helységből elmenekült, s a király őrseget rendelt a rablás megakadályozására. Ugyanekkor Sanseverino grófságot, melyen keresztülvonult, Laczkfy István vajdának ajándékozta. A várat egy apát védelmezte, ki leromboltatta az oda-vezető hidat, mire a király olaszok útján felszólította, hogy állítsa helyre a hidat és adja fel a várat. A barátok azt üzenték, hogy az apát Nápolyban van és nélküle nem tehetnek eleget a király kérésének. A király nem sokat habozott, parasztokkal hidat veretett, a türelmetlen magyarok azonban ezt sem várták be, hanem átúsztattak a folyón. Ekkor kitűnt, hogy az apát mégis otthon volt, mert rémületében bejelentette a királynak készségét a hódolásra.² A király be is vonult az erődbe és annak őrzését vajdafia Dénesre ruházta. Dénes azonban kizsarlott vagy 10.000 forintot az apáttól s másra bízva az erődöt, maga a király után sietett.

Nagy Lajos Castellamare felé folytatta útját, s a közbeeső helységek Sorrento kivételével meghódoltak. A király parancsot adott Castellamare, Vico (Equense) és más helységek lakóinak, hogy a tenger felől pusztítsák a város javait. Itt érték a királyt Miklós gróf és Wolfhardt Konrád követei, kik sürgősen hívták őt Aversához. Lajos engedett a kérésnek, a sereg vezetését a vajdára bízta, maga pedig 200 lovassal sietett Aversához. A vajda Salerno őrzetére Magyar Miklóst, Oliveto grófját rendelte,

¹ A minorita előadása szerint a vajda Szent László napján ostrommal foglalta el Salernot. A király be akart vonulni a városba, Laczkfy azonban merénylettől félve nem engedte be.

² Gravinai Domonkos i. h. 162—66. l.

Castellamare, Nocera (dei Cristiani), Amalfi, San Severino élére szintén magyar nemeseket állított. Sorrento ellen kegyetlenebb küzdelmet parancsolt, maga azonban megindult a király után Aversához. A hegyes sommai vidéken át érkezett a Vezuv lábánál fekvő Ottaianoba, innen Sommához, ahol csak nagy nehezen és óvatosan tudott átvergődni, mert az ellenség járhatatlanná tette az utat. Laczkfy kénytelen volt előőrsöket állítani, hogy meglepetésektől védje magát. Somma igen meg volt erősítve, sok védővel ellátva, azért a sereg egy része vajdafia Dénes vezetésével lovait szolgáira bízta és a sáncokat megtámadta. Dénes fején sisakkal, vaskeztyűs kezében karddal ugrott a sánkra, mögötte volt a német Hebinger és két magyar. A falakról kövekkel dobálták őket. Dénes azonban nem riadt vissza, hanem Hebinger hátára lépve, elkapta a palánk egyik gerendáját s úgy iparkodott feljutni a védőkhöz. Több mint százan rohantak hozzá a falról minden eszközzel, de kezét nem tudták a gerendáról letépní. A vajda látva fia nehéz helyzetét, támogatására küldte embereit. Közben Dénes feljutott a falra, de a védők mindenfelől rátámadtak. Szerencsére ekkor már több társa sietett segítségére, majd egy erős csapat lépett a nyomukba, minek láttára a polgárok megfutottak s a bevehetetlen erődben kerestek menedéket. A magyarok nagy pusztítást vittek véghez, vagy 700 polgár elpusztult, míg — Gravinai Domonkos szokott kedvező hadijelentése szerint — a magyarok közül senki sem sebesült meg.¹ Ezután a Nola közelében levő Mariglianoig haladtak, honnan Piano di Viridaria Acerra közelébe érkeztek. Itt két napig maradtak s közben elkalandoztak Nola és Nápoly felé, sok foglyot ejtettek, kiket megkínóztak, fogaikat kitörték, orrukat, kezüket pedig pénzen kellett megváltaniok. A foglyokat oly erősen összekötözték, hogy ordításuktól éjjel nem lehetett aludni. Bár a kegyetlenkedésről szólva, Gravinai Domonkos nem említ kifejezetten magyarokat, úgy látszik, a zsoldosok hatása alatt

¹ Gravinai Domonkos i. h. 167—68. 1.

ők is megfélelkeztek már az emberiességről, főleg ha a király nem volt jelen.

A király felszólítására a vajda serege is sietett Aversához. Gravinai Domonkos — szokásához híven — itt is hatalmas számról beszél. Szerinte Aversa előtt 30.000 magyar, 15.000 német lovas, körülbelül 20.000 lombard és toszkán gyalogos és 6000 olasz fegyveres polgár állt. Ezzel szemben Villani csak 10.000 lovast emleget, ami bizonyára közelebb áll a valósághoz, mint Domonkos adata. A király környezetében volt a két Celano gróf, Apice grófja, Trivento gróf, San Valentino grófja, Gentile di San Giorgio, Giacomo di Laconissa és testvérei zászlóikkal, s rajtuk kívül még számos úr, kik a királynak tetszeni akartak.

Aversa elfoglalása nem volt könnyű feladat. Mikor a vajda távozása után a város Tarantoi Lajos birtokába került, ez egy részét leromboltatta s az így megkisebbedett várost 6 rőfös kőfallal vette körül. A város őrizetét a gætai Jacopo Pignattarora bízta, kinek 300 lovasa és 600 gyalogos vitéze volt.¹

Aversa ostroma közben váratlan esemény történt. Nagy Lajos Laczkfy Istvánt, kinek működését eddig oly nagyra értékelte, váratlanul felmentette a hadvezetéstől és azt «a tanácsban bölc» Kont Miklóstra bízta. Küküllei, ki az eseményt feljegyezte, az okot nem említi, csak azt emeli ki, hogy a dolog nagy visszatetszést szült a vajda híveinél, a nádort is elkésérítette és zavarólag hatott a hadjárat menetére.² Kétségtelenül arra kell gondolnunk, hogy cselszövények folytak az ifjú király körül és a vajdát távollétében ellenségeinek sikerült befeketíteni. Hogy Laczkfy előző működésének kudarcát használták-e fel erre, vagy Aversa sokáig folyó sikertelen ostromát, azt eldönteni nem tudjuk.

Nagy Lajos — szokás szerint — felszólította Pignattarot, hogy adja át a várat s ez esetben semmi sérelem nem éri. A várnagy azonban kijelentette, hogy hűségét nem szegheti meg és nem teljesítheti a király kérését.

¹ Villani M. I. 88. c.

² Küküllei János i. h. 190. c.

A válasz vétele után a király óriási előkészületeket tett az ostromra, azonban megtiltotta az Aversa közelében levő javak pusztítását.

Lajos rosszul ítélte meg a helyzetet. Az alacsony falak láttára azt hitte, hogy hamarosan a vár birtokába jut, de a falak bőven el voltak látva mellvédekkel és egyéb védelmi eszközökkel s meg voltak rakva vitéz lovas- és gyalogos csapatokkal. Így az ostrom nagyon hosszúra nyúlt és sok veszteséget hozott a magyaroknak. A védők — bár az élelmiszer fogyóban volt — nem csüggedtek, ki-kitörték a várból s Nécsei Denket, Demeter tárnokmester unokaöccsét, mindjárt az ostrom elején anynyira összeverték, hogy Magyarországba való visszatérése után rövidesen meghalt. Ujlaki Ugrin tárnokmester fiát, Miklóst is ködöröséget érte, mikor a város egyik bástyájára akart felkapaszkodni és félholtan vitték szállására, hol sokáig betegeskedett. A nádor fián, Jánoson nyíl ütött súlyos sebet, melybe majdnem belepusztult. Maga a király többször lándzsát ragadott és személyesen is résztvett az ostromban. Az ostrom elhúzódása igen bántotta őt, azért egy alkalommal összehívta a sereg magyar és német parancsnokait. Nagy szégyennek minősítette, hogy a gyenge várost és várat nem tudják elfoglalni, azért kijelentette, hogy általános rohamot fog elrendelni, melyben ő maga is résztvesz. A királyi parancsra a magyarok és németek a falostromnál szükséges védőkészletek nélkül, csupán «íjaikban és nyílaikban bízva», rohanták meg a falakat s maga a király is a küzdők sorában harcolt. A roham azonban most is összeomlott, mert a falakról köveket szórtak, meszet öntöttek rájuk s a feltörekvőket lándzsával, karóval verték vissza. Nagyon sok volt a sebesült és a halott is. Maga a király is súlyosan megsebesült. Ennek az eseménynek többféle leírása maradt fenn. János minorita előadása szerint nem ostrom közben történt a sebesülés. Szent Anna napján (júl. 26) a király a város falai körül járt közel a helyhez, honnan öccse holttestét a gyilkosok ledobták. Bizonyára a gyászos eseményt idézte fel lelkében s gondolataiban elmerülve, nem vette észre,

hogy egy ember a falról célbaveszi. A nyíl bal lábába fúródott, a nyílvas beletört a sebbe s a király egész éjjel nem aludt a fájdalomtól. Reggel megjelentek nála Laczkfy István, ki — úgy látszik — a király megsebesülésének hírére feledte sérelmét és Wolfhardt Konrád. Látva a király szenvedését, megkísérelték eltávolítani a nyílvasat, ami csak a 12-ik rántásra sikerült. El lehet képzelni, milyen szörnyű fájdalmat okozott a dagadt lábban minden rántás. A király iszonyúan jajgatott s könyörgött Laczkfynak: Könyörülj rajtam! Közben végrendelkezett és kérte azt, aki fejét fogta, hogyha meghal, fejét és szívét vigye el anyjának s azután temesse el Esztergomban a minoriták Boldogságos Szűz-templomában Béla király sírja mellett. A fájdalmas operáció azonban sikerült, sőt István vajda a vas kihúzása után lóra ültette a bekötött lábú királyt és a város körül körülvette, a børsisakosoknak (zsoldosoknak) pedig kiáltozniok kellett: Ime Magyarország, Jeruzsálem és Szicilia királya! Ennek hallatára a magyarok újjongtak, az ellenség pedig elkeseredett.

János minorita minden alkalmat felhasznált, hogy a Laczkfyak dicsőségét öregbítse s talán Laczkfy István kedvéért kissé felfújta ezt az esetet is. Erre vall, hogy Küküllei János csak röviden említi a dolgot s Istenen kívül az orvosok gondosságának tulajdonítja a király megmenekülését.¹

Az ostrom ideje alatt a magyarok állandóan portyáztak Nápoly alatt s elfogták az élelmet, úgyhogy a város csak a bornak volt bővében. Egy nap Péter alvajda a Giuscardo-hídnál mintegy 60 élelemmel, liszttel, borral terhelt állatot zsákmányolt. A lakosság zúgolódott, hogy néhány magyar ennyi élelmet elvon a szükségben levő polgárságtól s azért meghúzták a harangokat. Az alvajdának tetszett a kaland. Előreküldte a zsákmányt Aversa felé, maga pedig a hídnál leszállt lováról pihenni, míg oda

¹ János minorita i. h. 167. c. — Küküllei i. h. 190. c. — Buccio di Ranallo (847. s köv. sorok) szerint a király kezében fegyverrel, karján pajzzsal mászott fel a létrán s ekkor érte a nyíllövés. János minorita azonban jobban lehetett informálva mint Buccio.

nem ért a nép. Elöl lovas zsoldosok vágattak, nyomukban loholt gyalog a tömeg, mely szüntelenül kiáltozott: ma meghaltok! Amikor a nép már közel járt, magyarjaink lórakaptak s a tömeg csakhamar kifulladt a nagy hőségben. A lovas zsoldosok azonban már-már megközelítették a magyarokat, mire az óriási erejű alvajda társaival megfordult és kegyetlenül nyilazni kezdték ellenfeleik lovait. A váratlan támadás megzavarta a zsoldosokat, kik hátat fordítva, egymást lökdösték le a lóról. Most már a magyarok voltak üldözők, kardot rántottak és sok zsoldost megsebesítettek. A hátramaradt gyalogos tömeg látva a futó lovasokat, elvetette fegyvereit és szintén futásnak eredt. A magyarok sok fogollyal tértek vissza a királyhoz.¹

Ha a királynak hajói lettek volna, Nápolyt hamarabb kezébe keríthette volna, mint Aversat. Így a főváros tengeren Rómából és Gætából kapott némi élelmiszert. Genova, mely már régóta perben volt Johannával Ventimiglia birtoka miatt, felhasználta Nápoly szorongatott helyzetét és 12 gályát küldött a város falai alá. A kapitány a doge nevében választást engedett a királynőnek: vagy átadja Ventimigliát s ez esetben segítséget nyújtanak a magyar király ellen, vagy visszautasítja kérésüket s akkor magyar szolgálatba állnak. Johanna belátta, hogyha a genovai flotta a magyar ügy mellé szegődik, Nápoly elvesz számukra, azért kénytelenségből lemondott Ventimigliáról. A pápa örömmel üdvözölte Valentei János doget a megegyezés alkalmából s kérte, hogy Johannáékat segítse gályákkal és balistariusokkal Nagy Lajos ellen, továbbá engedje meg a magánosoknak is, hogy Johanna zsoldjában maradhassanak. Az öröm azonban korai volt, mert a genovai gályák, amint értesültek Ventimiglia birtokbavételéről, eltávoztak anélkül, hogy a magyar király ellen segítséget nyújtottak volna.²

Aversa hosszúra nyúlt ostroma alatt játszódtott le egy

¹ Gravinai Domonkos. 173—75. l.

² M. Villani I. 90. Chron. Estense i. h. 459. l.

epizód, melyet Arany János Toldi szerelmében¹ olyan csodálatosan kiszínezett. Johanna ugyanis nehéz időkben is viszálykodott férjével s részben Nagy Lajos, részben férje ellen akarta igénybe venni egyik hatalmas provencei bárójának, Hugo de Bauxnak segítségét. A báró 10 gályát szerelt fel s flottájával megindult Nápoly, a főváros felé. A ravasz báró azonban ki akarta a maga részére aknázni a helyzetet s gályáival nem ment be a nápolyi kikötőbe, hanem a nyílt tengeren foglalt állást. Felhúzatta az Egyház zászlóit és azt híresztelte, hogy a pápa rendeletére jött és az ő nevében intézkedik. Fegyveres gályáival megállította a nápolyi kikötőbe menő s onnan távozó hajókat s megvámolta őket, amivel még növelte a fővárosban a nyomort ahelyett, hogy segített volna a sokat szenvedett városon. Majd a Castel dell'Uovo alá szállt s hatalmába kerítette az ott majdnem fogolyként őrzött Mária durazzoi hercegnőt, Nagy Lajos egykori jegyesét. Ezután alkudozásokba bocsátkozott Nagy Lajossal, többször tárgyalt a vajdával politikai kérdésekről és Mária hercegnőt felajánlotta nőül a királynak. A tárgyalások nem jártak eredménnyel, de azoknak mégis fontos következményei lettek. Aversaban ugyanis az a hír terjedt el, hogy Hugo de Baux a pápa megbízásából tárgyalt az özvegy magyar királlyal a Máriával kötendő házasságról és a hercegnő már követ útján is kérte Nagy Lajost, hogy Róbert király rendelkezése értelmében vegye őt nőül.² Ez a hír és a növekvő inség arra kényszerítette Pignattarot, hogy a királlyal alkudozásokba bocsátkozzék. A tárgyalások eredménnyel jártak, mert Pignattaro zsold fejében kapott pénzért és szabad elvonulás feltétele mellett 1350 augusztus 3-án megnyitotta a magyarok előtt Aversa kapuit.

Pór Antal nem lát biztosan Mária hercegnő és Nagy

¹ XII. ének. A nápolyi hadjárat leírása részleteiben pontos, de Arany a két hadjáratot ügyesen összevonja.

² Hír szerint Mária egy lovagot küldött a királyhoz, ki Trenolában — közvetlen Aversa mellett — tárgyalt vele. Gravinai Domonkos nem tudja, miért nem ment végbe a házasság, bár mindkét fél akarta. I. h. 172—73. l.

Lajos közeledésének ügyében s végeredményben nem tartja valószínűnek, hogy a házasságról szó esett volna. Ezzel szemben egészen bizonyos, hogy a házasság állott a tárgyalások homlokterében. Ezt bizonyítja Kelemen pápának Annibaldo legátushoz írt levele, melyben Nagy Lajosnak Máriával való házassága tervéről beszél. Szerinte a király «nem vonzalomból, melyet személye iránt érez, akarja elvenni Máriát, hanem hogy ezzel Szicilia birtokát könnyebben megszerezze». Pórral szemben a pápa meg volt győződve, hogy a hercegnő egyáltalán nem, vagy nehezen adná beleegyezését, mégis ha erről szó lesz, a legátus okosan és előrelátóan folytassa a tárgyalást és semmiféle megállapodást ne kössön a királlyal az ő tudta és beleegyezése nélkül.¹

Maga Johanna is beszél a tárgyalásokról a pápához intézett levelében.²

A pápát nemcsak ezek a tárgyalások aggasztották, hanem bántotta Hugo de Baux eljárása is, mellyel nevét belekeverte a Johanna-ellenes kalandba. A legerélyesebben cáfolta Hugo állításait nemcsak Johannának, hanem a nápolyi polgárság előtt is.³

Aversa meghódolása éppen idejében jött. A hosszú ideig tartó ostrom nagy rést ütött a magyarok tekintélyén, a nép felszabadult a lidércnyomás alól és fenyegetésre sem volt hajlandó élelmiszereit a magyar táborba szállítani.

A város meghódolásának azonban nem tudott a magyar király szívből örülni. Érezte a kudarcot, mely a város falai alatt érte, s elvesztette bizalmát a további küzdelemhez. Zsoldosait sem tudta már fizetni s be kellett látnia, hogy Nápolyt a pápa ellenére és tengeri haderő nélkül meg nem tarthatja. Ezek az elgondolások megpuhították és hajlandóvá tették a béketárgyalásokra. A nápolyi királyi pár Aversa elestének hírére Gaetába menekült és a sok szenvedés, nélkülözés hatása alatt szintén kész volt a békére.

Nagy Lajos a béketárgyalások vitelét a Szentszékre

¹ Reg. Vat. v. 144. n. 28. 1350 június 13-ról.

² L. Mária hercegnő, Nagy Lajos jegyese c. tanulmányomat. Történeti Szemle 1929. évi 1—4. füzetéből 88. l. 1. jegyz.

³ Reg. Vat. v. 144. n. 89.

bízta, maga pedig megindult seregével hazafelé (1350 szept. 17). Távozása előtt Laczkfi Andrást nevezte ki szicíliai (nápolyi) helytartójának, Druget Miklóstra bízta Salerno birtokát, Fra Morialera pedig a Terra di Lavorot Aversa és Capua városokkal együtt. Lajos seregével Rómának tartott, ahol a legnagyobb elmélyedéssel vett részt a jubileumi ünnepségeken. Rómából Peruggián keresztül Firenzének vette útját. A toskán köztársaság mint mindenkiel, Lajossal szemben is bizalmatlan volt és kikémleltette a helyzetet. Kémei jelentése alapján megnyugodva tudatta Sienával, hogy nem is olyan félelmetes sereggel ért a magyar király Rómába, mint a sienaiak írták. Egyelőre többet nem tudnak, de mindenről értesíteni fogják őket és a sienaiak kívánságára fegyveres erejüket készen tartják.¹

A fegyveres erőre azonban nem volt szükség. Nagy Lajos serege teljes rendben vonult át Ferrarán, hol Obizzo örgróf nagy tisztelettel fogadta, Verona felé. Veronában elbocsátotta 4000 német zsoldosát, zsoldjukat azonban csak részben fizette ki, míg a fennmaradt összeget Magyarországba küldte meg.

Velence értesülve a király közeledéséről, rendelkezett fogadásáról. Mivel a magyar sereg valószínűleg trevisoi területen vonul át, a signoria hat követet küldött ki a király üdvözlésére (1350 okt. 10). A következő napon határozatba ment, hogy miként az I. hadjárat alkalmával, a követek most is bebocsáthatták a királyt a városokba, várakba, de csak akkora kísérettel, mely nem lehet veszélyes az illető helységekre.² Lajos most már csak 1000 lovas kíséretében ment át Cittadellan, Sacilen — tehát az I. hadjárat alkalmával használt útvonalon — és október 25-én érkezett meg hazájába.³

Bár a legátus közvetítésével létrejött a fegyverszünet, Tarantoi Lajos mindent elkövetett, hogy a magyarokat

¹ Anjoukori Dipl. Eml. II. k. 395. l. 322. sz.

² Chron. Estense i. h. 462. — Anjoukori Dipl. Eml. II. 396—97. l. 323. sz.

³ Historia . . . Cortusiorum etc. Muratori Ss. t. XII. 926.

minél előbb eltávolítsa és az országot birtokába vegye. Először a kalandor zsoldosvezért, Fra Morialet vesztegette meg, hogy tőle Aversat, Capuat megszerezze, majd seregének újjászervezéséhez látott. Főmarsallját a Marcaba küldte zsoldosok gyűjtésére, s a sereget az Abruzzokban egyesítették. Lajos 1350 októberében 11.000 lovas és nagyszámú gyalogos felett tartott szemlét. Az abruzzoi magyar csapatok parancsnoka Wolfhardt Konrád volt, ki — nem lévén elég ereje a nyílt ütközethez — az Abruzzok városait a védelemre előkészítette és az őrséget megerősítette, maga pedig 500 válogatott német vitézzel Lancianoba vette magát. Tarantoi Lajos ostrom alá vette a várost. Konrád azonban kitört és nagy kárt tette Galeotto da Rimini zsoldos csapataiban. Ez a kitörés elvette a nápolyiak kedvét a további küzdelemtől s mivel Tarantoi Lajos úgylis pénzsűkében volt, a sereg zilált állapotban visszahúzódott Sulmonába (1350 dec. közepén).¹ Tarantoi Lajos helyzete kétségbeejtő volt. Csapatai felmondták az engedelmisséget, pénze elfogyott, az országból mindenfelől rossz hírek érkeztek, mert Laczkfy András győzelmet győzelemre halmozott és Tarantoi Lajos hívei csak a várakban tartották magukat. Már számolt az ország elvesztésével, mikor segítségére sietett a pápa és hivatalosan is királyi címmel tüntette ki. A pápai kegy megerősítette helyzetét, a bárók köréje gyülekeztek s győzelem nélkül, de mégis diadalmasan tért vissza Nápolyba.

* * *

A pápa örömmel vállalkozott a béketárgyalások veze-

¹ Tarantoi Lajos Firenzéhez intézett levelében egyoldalúan vázolja a helyzetet. Szerinte a fegyverszünet megkötése után bizonyos *rablók*, kik az ellenség betörése idején hozzászoktak a rablás-hoz, nem akarnak kivonulni az országból, hanem hol itt, hol ott rabolnak, sőt kívülről is hívnak be csapatokat. Legnagyobb a veszély az Abruzzokban, ide maga akar menni, főudvarmestere már előre ment és készíti számára az utat «mint munkás méh és tisztességünknek gyermekségünkől előmozdítója és állandó buzgó hívünk». Kéri a firenzeieket, küldjenek minél gyorsabb és minél nagyobb segítséget. (Documenti degli Archivi Toscani. II. k. 570. l. — XVI. 298.)

tésére és arra törekedett, hogy minél előbb megvalósítsa kettős célját: a béke megkötését és a fogságban levő hercegek szabadonbocsátását. Hogy a magyar királyt hajlandóbbá tegye a békére, hadikiadásainak fedezésére a nápolyi királyi pár nevében 300.000 forintot ajánlott fel, mely összeget 25.000 forintos részletekben törlesztenek, vagy egy összegben 200.000 forintot fizetnek. Meg is hagyta János brindisi érseknek, nunciusának, hogy ennek a pénzösszegnek előteremtését sürgesse a királyi párnál, mert szeretné, ha annak lefizetése már a következő karácsonykor megtörténne. Ha az ország pénzügyi viszonyai ezt nem teszik ilyen gyorsan lehetővé, a nuncius követeljen garanciát a királyi pártól, Nápolytól és a nemességtől.¹

A békepontok nemsokára elkészültek s a pápa megküldötte mindkét félnek jóváhagyás végett. A nápolyi királyi párt meg is fenyegette arra az esetre, ha a béke-tervezetet visszautasítanák.

Johannának és Tarantoi Lajosnak eszükágában sem volt a békét elgáncsolni, sőt már 1351 április 7-én örömmel jelentették a firenzei köztársaságnak, hogy a főkamara és követársai március 21-én visszaérkeztek a kuriából az általános békéről szóló bullákkal, melyeket 23-án nagy közönség előtt ki is hirdettek. Ugyanekkor elküldte a pápa a királyi pár koronázásáról szóló bullát is. A koronázás időpontját pünkösdre tették s kifejezte a királyi pár örömet az esetre, ha Firenze résztvesz ezen a ritka eseményen, «mely — mondják levelükben — életünkben csak egyszer történik». Firenzére azonban már a hír nem volt ujság, mert Magyarországba menő követük megjelent a signoria előtt és visszatérőben ujságolta a magyar királlyal való béke létrejöttét. A signoria nagyon örült, hogy vérségi rokonok közt véget ért a háborúskodás és hogy a hercegek szabadonbocsátása szintén hamarosan bekövetkezik.²

Ügylátszik, a jelzett időben nagyjában tényleg megvolt a megegyezés, ami azonban éppen nem jelentette a

¹ Reg. Vat. v. 145. n. 13.

² Anjoukori Dipl. Eml. II. 401—2. (328) és 405. l. (331. sz.)

tárgyalások befejezését. Csak 1351 október 11-én találjuk meg az első bizonyítékot, mely a közeli megegyezésre enged következtetni. Nagy Lajos és öccse, István herceg ugyanis ekkor állították ki azt a levelet, melyben hivatalosan is kifejezésre juttatják békekészségüket. A levél értelmében Lajos király és István öccse (a presumptív trónörökös) elküldték prokurátorokul a magyar kézben levő nápolyi birtokok átadására János veszprémi püspököt és Wolfhardt Ulrikot. Az átadandó birtokokból azonban kiveszik atyai örökségüket, a salerno hercegséget és a Mons Sancti Angeli-t (titulis duntaxat paternis, scilicet principatu Salernitano et Honore Montis S. Angeli exceptis). Megígérték, hogy az ő nevükben Sziciliában letelepedettek eltávolításáról gondoskodnak, s amerre ezek átvonulnak, illő árat fizetnek az élelmiszerekért. Lajos sziciliai pártbívei és András familiárisai azonban maradhassanak Nápolyban s ezeknek a pápa bocsássa meg bűneiket. A béke feltételeként a pápa törvényt lát bármely állású férfi és nő felett, ki a gyilkosságban gyanús, «amit teljesen a pápa úr lelkiismeretére és a Szentszék határozatára bízunk».¹

Ez az utolsó mondat jelzi legélénkebben a király lelkében végbement nagy változást. Eddig bizalmatlan volt a pápával szemben és maga akart igazságot szolgáltatni, most a sok csalódás engedékennyé tette.

A pápa, mintha érezte volna halála közeledtét, a legnagyobb energiával dolgozott a béketárgyalások elé gördülő nehézségek eltávolításán és a béke létrehozatalán. Nagy Lajossal szemben a legmesszebbmenő atyai jóindulatot tanúsította, a múltban történeteket teljesen feledte és hálás köszönetet mondott békére való hajlandóságáért. Ugyanakkor féltékenyen ellenőrizte, hogy Johannáék el ne rontsák meggondolatlanságukkal a béke ügyét. Valósággal legátusa gyámsága alá helyezte és előzékenységével is le akarta őket kötelezni. Tarantoi Lajosnak megadta a királyi

¹ Baronius : Ann. Eccl. XXVI. k. 16—18. l. — Fejér IX.

2. 2. (47—53.)

címet és megbízta Vilmos bragai érseket az eskü átvételével és a koronázással. Ha a bragai érsek akadályozva lenne, a koronázást a beneventi fogja végezni.

Tarantoi Lajos megkoronázása ügyében Firenze is közbenjárt Kelemen pápával. Érvei közül különösen az ország szomorú állapotára való hivatkozása figyelemre-méltó. «Hogy Szicília királysága — mondják a firenzeiek — a háborúk halálthozó támadásai és örvényei miatt, amelyeknek, elnémulván a béke és számkivettetés az igazság, régtől fogva alá van vetve, miként ez ismeretes az egész világ előtt, reformra szorul, amely által a lakosok a háborúk megszűntével élvezzék a szokott szabadságot, méltóztassék apostoli Szentséged a fenséges Tarantoi Lajos herceg urat királyi koronával Jeruzsálem és Szicília királyává koronáztatni, hogy az ország megreformálásával megreformáltassék a lakosság is erkölcsében és nyugalomban, igazságosságban kormányoztassék, aminek hiányában az országok rablóbarlangoknak mondhatók».¹

Mivel a magyar király kijelölte megbizottait, a pápa is felhatalmazást adott Vilmos bragai érseknek és rokonának, Sanmarciale lovagnak a magyarok kezében levő birtokok átvételére. Az átvett területen az érsek minden egyházi büntetés alól felmentheti azokat, kik Nagy Lajoshoz csatlakoztak. Az aversai püspököt, ki a magyar királyhoz való csatlakozás miatt egyházi büntetés alatt áll, a pápa szintén felmenti, ha a felmentést alázattal kéri és esküt tesz, hogy sohasem segít senkit, ki Nápolyt megtámadja.²

Mikor a pápa boldogan üsásgolta, hogy hosszas fáradásának megvan az eredménye, a béke létrejött, még egy megpróbáltatáson kellett átesnie. Lajos király ugyanis kijelentette, hogy követei túllépték megbízatásuk körét s azért új követeket küld az ügy elintézésére. Pór helyesen véli, hogy az akadékoskodás okát Nagy Lajos híveinek hiá-

¹ Reg. Vat. v. 145. n. 145. és 147—48. — Lettere Missive. Reg. 10. 99. (Firenzei levéltár.)

² Reg. Vat. v. 145. n. 157, 159, 161, 164, 173. — Johanna Sanmarciale lovagnak 20 forint napidíjat fizet a kúriából való távozásától visszatértéig. De Lellis. VI. 1155.

nyos biztosításában kell keresnünk. Bizonyítják feltevésünket a pápa levelei, melyeket Johannához intézett a magyar király hívei (Orsillo Minutulo, Lallo Camponesco, Lodovico di Sabrano) érdekében. Igen erőyes hangon követeli számukra a teljes bűnbocsánatot, illetőleg a birtokaikba való visszahelyezést. Végre a gurki püspök útján jelezte Nagy Lajos a pápának, hogy János veszprémi püspök és Wolfhardt Ulrik intézkedéseihez hozzájárul, kilátásba helyezte a fogoly hercegek szabadonbocsátását, a 300.000 aranyforintról pedig, melyet Johannának úgysem tudtak volna megfizetni, a pápa és a szentszék iránt való tiszteletből lemondott.¹ A pápa viszont már hónapokkal előbb megbízta a veszprémi és zágrábi püspököket, hogy Nagy Lajost és mindazon magyarokat, kik ezt kérik, az egyházi büntetések alól felmentsék.²

Lajos király megtartotta a pápának tett másik ígérését is: szabadonbocsátotta négy évi fogság után a nápolyi hercegeket. Küküllői János szerint Visegrád várában voltak őrizet alatt, «és amint illet a felséges királlyal vérségi összeköttetésben állókkal szemben, szépen és jól bántak velük a fogságban és mindig kiváló figyelemmel és tisztelettel viseltettek velük szemben». Nem is volt a hercegeknek panaszuk a bánásmódra, csak a honvágy bántotta őket. Többen a hercegek közül később is összeköttetésben voltak a magyar királlyal, csak a legifjabb herceg, Durazzoi Róbert tiltakozott a francia udvarban Nagy Lajos eljárása miatt. Az éretlen herceg kihívó magatartása bántotta a többi herceget s maga Tarantói Lajos is helytelenítette azt a IV. Károly császárhoz intézett levelében. Bizonyosságul hivatkozik a pápához és Róbert herceghez írt leveleire, melyekben kifejtette az okokat, melyek a herceg eljárása ellen szólnak. Különösen veszélyesnek tartja az appellációt a béke szempontjából. A vádak felújítják a régi pör átkait és megzavarják a múlt eseményeitől megháborított, de most megbékélt lelkek nyugalját. Annál jobban bántja őt

¹ Reg. Vat. v. 146. n. 32, 38.

² Reg. Vat. v. 145. n. 173.

a dolog, mert a magyar királlyal jó egyetértésben akar élni. Kéri a császárt, hozza ezt a magyar király tudomására.¹

Már a harcok közben, de különösen azok lezajlása után gyakran találkozunk mindkét fél részéről a kiváló katonai érdemek jutalmazásával. Bennünket a magyar vitézek érdekelnek, tehát a magyar érdemek jutalmazásából adok szemelvényeket.

Különös melegséggel emlékszik meg az ifjú király Kont Miklós érdemeiről. Az oklevél kelte mutatja, hogy az első hadjáratról van szó s az a feltűnő, hogy az első hadjáratnak úgyszólván összes sikerét Kont javára írja, holott tudomásunk szerint Laczkfy István erdélyi vajda volt a hadjárat hőse. Szolgálataiért gazdag adományban részesíti. Kiemeli Koltai János fiainak, Jakabnak, Illésnek, Jánosnak kiváló szolgálatait és elrendeli, hogy az említettek álnokul elfoglalt javaik ügyében minél előbb ítéletet kapjanak. Ennek az oklevélnek érdekessége, hogy Rómában kelt. Királyi adományban részesíti Német János udvari vitézt, a Rummy-család őseit, ki már atyjának nagy szolgálatokat tett, mikor pedig a szicíliai hadjáratra került a sor, költséget nem kímélve résztvett abban, hősiezen küzdött s a király szemeláttára három súlyos sebet kapott. A második hadjáratban szintén saját költségén vett részt. Poháros Péter újbáryi ispán és boldogkői várnagy, ki a hadjáratban mindig a király oldala mellett vitézkedett, Szaploncát kapta. A szepesi Lengyel Pétert, a Korotnoki nemzetségből, ki különösen Bari ostrománál tüntette ki magát a király szemeláttára, a rágalmozás bűne alól felmentette. Rozgonyi János fia, László és Péter fia, Miklós hűséges szolgálataikért *ius gladii*-t kaptak (kelt Aversában). Sóvári László ügyét, ki a király szolgálatában Itáliában harcol, Pálországbíró elhalasztja. Épúgy haladékat ad Miklós nádor is Dezső, Iván fia ügyében István erdélyi vajda ellen, mivel mindkét fél Sziciliában harcol. A király Egyedet, János fiát Kis-küküllőből, ki mint István vajda *serviense*, 4 évig híven

¹ Lünig : *Codex Italiae Dipl.* v. II. p. 1115—18.

szolgált Sziciliában, földbirtokkal ajándékozza meg. Bulcsi Domokos fia, Czudar Péter udvari vitéz érdemeiért pallos-jogot kapott. Aczél Jánost, ki négy évig a király megbízásából Sziciliában tartózkodott s ott többször életét kockáztatta, Keresztes-nevű dobokamegyei birtokkal jutalmazta. Miczk bán fia, István hűségét a király kiemeli. Miklós, Beene fia Árvából, urával, Hippolit mesterrel elkísérte és híven szolgált a királyt, ezért Árvában erdőt kap adományul. Zendi András fia vitézségével szintén királyi adományt érdemelt ki.

Számos adományban és kitüntetésben részesült Bechei Imre fia, Vesszős is, ki többek közt a király parancsára Durazzoi Károlyt lefejezte.

Természetesen ez csak szemelvény a sok derék magyar vitéz sorából, akik királyukat híven szolgálták és érte életüket számtalanszor kockára tették.¹

A nápolyi területek visszaadása alkalmával a magyar követek tiltakoztak az ellen, mintha ők bármiféle ígéretet tettek volna, hogy a király nevében lemondanak a salerno hercegségről és a Honorról, amelyeknek címével Károly Róbert is élt.²

Ezzel a nagy pör aktái egyelőre lezárultak és a pápa most már sürgette a királyi pár megkoronázását. A koronázásból azonban egyenlőre semmi jog sem hárul Tarantoi Lajosra és az örökösödési jog leányukat, Franciskát és születendő gyermekeiket illeti meg, másodsorban az eredeti szerződés értelmében Máriát és gyermekeit, ha azonban Franciska és esetleg születendő gyermekeik utódok nélkül halnának

¹ Anjoukori Okmánytár V. k. 339 (196), 413 (254), 274 (143), 143 (61), 178 (87), 411 (252), 374 (223), 417—18 (257), 419 (259), VI. k. 48—9 (24), 423 (271). Fejér: Cod. Dipl. IX. 1. 652—3 (361), 653—4 (362), 765—66 (401), 768—70 (403); IX. 258 s. köv. II. — Vesszősre I. A második avversai tragédia (Budapest. 1930) c. tanulmányomat.

² «protestati fuerunt, quod ipsi per quamcumque promissionem per eos nomine dicti regis factam, aut in antea faciendam non intendebant renunciare titulo Principatus Salernitani et Honoris Montis s. Angeli.» Theiner I. 810. l. 1238. sz.

meg, az örökösödés joga átszáll Tarantoi Lajosra, mint legközelebbire.¹

Nagy Lajos tehát egyelőre kénytelen volt lemondani kedvenc eszméjéről, pedig sokáig reménykedett benne, hogy házasság útján megszerezheti Nápolyt. Miként láttuk, több ízben kísérletet tett, hogy Máriát, Durazzoi Károly özvegyét, elvétesse öccsével, majd pedig, mikor 1349-ben neje, Margit királyné meghalt, ő maga akarta elvenni a Durazzoi hercegnőt, de ez határozottan visszautasította az ajánlatot, amely lépését a pápa is helyeselte. Lajos öt évi özvegység után, mikor minden reményt fel kellett adnia, hogy házasság útján Nápolyt megszerezheti, elvette Erzsébetet. A magyar király azon törekvése, hogy az általa kivégzetett Durazzoi Károly özvegyének kezével megszerezze Nápolyt, mutatja, hogy oly erős volt az ország megszerzésére irányuló vágya, hogy az minden emberi tekintet háttérbe szorított.

¹ «volumus autem, quod si contingat dictam Reginam prefata Francisca et aliis liberis relictis te superstitute tolli de medio ipsique Francisca seu alii liberi sine prole legitima morientur, successio in dictis regno et terris iuxta tenorem dictorum pactorum et convencionum ad te, tamquam ad proximiorum debeat pertinere.»
Baronius i. m. 25. k. ad a. 1352. 3—5. §.

X. FEJEZET.

Nagy Lajos további küzdelme Nápolyért.

Nagy Lajos az 1352-i békében átadta a kezében levő területeket a pápa megbizottainak, de semmi nyomát sem találjuk annak, hogy lemondott volna a nápolyi királyságra vonatkozó jogigényéről, sőt minden alkalmat felhasznált, hogy azt ébren tartsa, s ahol csak lehetett, Johannának kellemetlenséget szerzett. Állítólag ő segítette Durazzoi Lajost, ki Johanna ellen éveken át harcolt, s ha talán tényleg nem támogatta is, annyi bizonyos, hogy élénk figyelemmel kísérte a nápolyi eseményeket és közbelépett minden alkalommal, mikor a meggyőződése szerint őt illető örökséget, vagy annak részeit veszedelem fenyegette.¹ Mikor 1362-ben meghalt Tarantoi Lajos, a Valois-k léptek előtérbe s családjuknak óhajtották megszerezni Nápolyt, vagy legalább Provençet. János francia király meglátogatta V. Orbán pápát s kérte közbenjárását Johannánál, hogy menjen férjhez az ő kedvelt fiához, Fülöp toursi herceghez, ki sohasem tágtított a harcban atyja oldala mellől. A pápa szívesen vállalta a közvetítő szerepét s a királynőhöz írt levelében kifejtette, hogy Nápolyt francia vérrel szerezték meg elődei, tehát méltánytalanság volna, ha idegenekre szállna az ország, azért ajánlja neki férjül a francia herceget, ki az ország kormányzására és védelmezésére is kiválóan alkalmas.² Johanna azonban a házasságot vissza-

¹ Tény, hogy Nagy Lajos Durazzoi Lajossal összeköttetésben állt, miként hozzá intézett levelei bizonyítják. Anjoukori Dipl. Eml. II. k. 421., 591. l. L. még Felice Tocco: *Un processo contro Luigi di Durazzo*. Arch. stor. Nap. XII. 1887. 30—40. l.

² «*persona, que ad ipsius Regni regimen et defensionem existat idonea.*» F. Cerasoli: *Lettere inedite di Urbano v. à. Giovanna, 1. di Napoli (1362—1370)*. Napoli. 1895. 2—3. l. 1. levél és 3—4. l. 2. levél. Ez utóbbiban mondja: «*equitati congruit, ut ad extraneos ex tui facto non transeat, sed per tuam et dicti Philippi . . . prolem suscipiendam ad dictum stipitem renunciatur.*»

utasította azon megokolással, hogy többé rokonnal nem akar házasságra lépni, mert a rokoni házasság nagyon sok keserőséget okozott neki s a rokonságnak tulajdonítja házaselete meddő voltát is (Franciska meghalt 1352-ben, állítólag a koronázás napján).¹ Johanna, hogy a zaklatástól szabaduljon, csakhamar férjhezment Bourbon (Major-kai) Jakabhoz, kinek azonban a házassági szerződés szerint semmi igénye sem lehet a trónra és csak a calabriai hercegi címet kapta meg.

Lajos herceg, V. Károly öccse, Provenctet akarta hatalmába keríteni, mire Nagy Lajos tiltakozott a pápánál, mert Johanna halála után őt illeti meg Nápoly és az egész Anjou-örökség, tehát nem tűrheti, hogy Provence idegen kézre kerüljön. A pápa kijelentette, hogy méltányosan fog eljárni.² Provence tényleg nem került a Valois-k kezébe.

Lajosnak nagy gondot okozott a magyar örökösödés kérdése is. Évek hosszú során át házassága gyermektelen maradt, öccse István és ennek fia meghaltak, tehát nápolyi rokonaira gondolt, s az volt a terve, hogy valamelyik nápolyi rokonát összeházasítja Erzsébettel, István herceg árvájával és reájuk hagyja a koronát (1365). Így elérhette azt a célját is, hogy Magyarország és Nápoly egy kézben egyesüljön. A nápolyi hercegek azonban a múlt emlékeitől visszariadva, nem tettek eleget Lajos kérésének.³ Később mégis bejött a 11 éves Károly, Durazzoi Lajos herceg árvája, kit Lajos utódjává akart tenni s mikor leánya született, ezzel akarta eljegyezni. Mivel az Anjouknál a házasság politikai terveikben elsőrendű tényező volt, a politikai érdekeknek megfelelően változtak a királynak leányával és Károllyal való tervei is és a házasságból semmi sem lett. Egy házasságot mégis sikerült létrehozni a magyar és a

¹ Camera : Memorie storico-diplomatiche dell' antica città e ducato di Amalfi. Salerno. 1876. I. k. 560—61. l.

² Raynaldusnál ad a. 1368. L. még Reg. Vat. 244. I. 89. l. Áldásy 1357-re teszi a levelet, belső érvek azonban 1367 mellett szólnak. Tört. Tár. 1895. évf. 365. l.

³ L. N. Lajos levelét, melyben meghívja a Tarantoi hercegeket. Anjoukori Dipl. Eml. II. 582. l. 421. sz.

nápolyi Anjouk között, mikor Fülöp címzetes konstantinápolyi császár feleségül vette Erzsébetet, István hercegnek már több ízben eljegyzett leányát (1370). Ugyanekkor adott a pápa diszpenzációt Durazzoi Károlynak is a Margit durazzoi hercegnővel kötendő házassághoz. Így jutalmazta a pápa a magyar királynak Visconti Bernabo ellen nyújtott segítségét.¹

Lajos arra törekedett, hogy Fülöp és Erzsébet örököljék Nápolyt és pedig Erzsébet jogán. Már 1371 június 1-én jelezte XI. Gergely pápa a magyar királynak, hogy tudomása van a Johannánál előterjesztett követeléséről, amelynek értelmében Johanna adja át Erzsébetnek a salerno hercegséget, vagy a barii fejedelemséget, vagy a Honort «usque ad partes terre Ydronti» (Otranto vidékéig). A pápa figyelmeztette Lajost az előző pápák rendelkezésére, amely szerint tilos az ország részeit elidegeníteni, s ő ezt a tilalmat fenntartja és szigorú büntetéssel sújtja a királynőt, ha a tilalmat megsérti. Kéri a királyt, vegye ezt tudomásul és figyelmeztesse Fülöpöt is, hogy ne csináljon zavart, mert úgysem fogja eltűnni, hogy feldarabolják az országot és kész Johannát, az Egyház hűbéresét, minden zavargó és bitorló ellen megvédeni.²

A pápa energikus fellépése nem ijesztette meg Lajost, legalább erre enged következtetni Johanna panasza, melylyel a pápához fordult és védelmet kér tőle a magyar király ellen, ki követei útján bizonyos pontokat terjesztett eléje. Ez az előterjesztés udvarát elszomorította és félelemmel töltötte el. Annak a támadásától kell félnie — mondja levelében — kinek védelmében reménykedett.

A pápa átvizsgálta a Johanna elé terjesztett pontokat

¹ S. Steinherz : Die Beziehungen Ludwigs I. von Ungarn zu Karl IV. Mitteil. des Instituts f. Öst. Geschichte. VIII. k. 1887. 564. és köv. ll. Mikor Fülöp herceg Magyarországon járt a házasság alkalmával a kíséretében levő Montorio gróf arról értesítette Johannát, hogy a magyar király egy embere rá akarta venni a királynő kiszolgáltatására. A levélre Johanna szemrehányást tett Nagy Lajosnak, ki állítólag Montoriot kivégeztette. Diurnali, detti del duca di Monteleone. Pubbl. da F. Faraglia. Napoli. 1895. 7. l.

² Theiner II. 107. l. 210. sz. és 107—8. l. 212. sz.

és jelezte, hogy azokat, melyeket közülük helyeseknek tart, meg fogja küldeni Lajos királynak, a többire vonatkozólag majd követe, Agapét püspök, kifejti Gergely álláspontját.

Hogy mik voltak Lajos követelései, pontosan nem tudjuk, de bizonyos, hogy az örökösödés ügyére vonatkoztak és nagyon fontos dolgokról volt szó, mert a pápa felkérte közbenjárásra a két Erzsébetet is, ami XI. Gergelynél nem volt olyan közönséges dolog, mint VI. Kelemennél.¹

Lajos életének vége felé még egy kísérletet tett, hogy családja egyik tagját Nápoly trónjára juttassa. A nápolyi örökségért folytatott hosszú küzdelem folyamán a francia királyi udvar volt a magyar igényeknek egyik leghevesebb ellensége. Most a küzdelem végén megvolt a remény arra, hogy a francia udvar szövetségében teheti meg az utolsó lépést célja elérésére. Erre alapul a két uralkodóház között létesítendő családi összeköttetés szolgált volna.

Pór Antal úgy véli, hogy a francia-magyar házasság eszméje a francia király udvarából indult ki, erre vonatkozólag azonban semmi támaszpontunk nincs, ellenben sokkal valószínűbb, hogy a pápa pendítette meg az eszmét, mert hiszen már V. Orbán rá akarta venni a magyar királyt, hogy Erzsébetet, István herceg leányát, jegyezze el Fülöp burgundi herceggel, Károly király öccsével, Lajos azonban akkor érdekeinek megfelelőbbnek találta, ha nápolyi herceghez adja hugát.²

Természetesen nem szabad arra gondolnunk, hogy a pápa Lajos király családjának valamely tagját akarta volna ilyen módon a nápolyi trónra juttatni, hanem Franciaországot akarta a szövetséggel erősíteni az Angliával folytatott küzdelemben. Talán nem tévedünk, ha azt feltételezzük, hogy XI. Gergelyt is más indítókok vezették. Nagy Lajos már ekkor betegeskedett, fiutóda nem volt, s már nem is igen volt arra kilátás, tehát a pápa szívesen látta volna, ha valamelyik magyar királykisasszonyt az

¹ Theiner II. 257—60. sz. 127—29. l.

² Pór A.: Nagy Lajos. Magy. Tört. Életrajzok. 1892. 528. l. — Orbán levelét l. Theiner II. 71. l. 132. sz.

avignoni pápákkal barátságos francia királyi család egyik tagja veszi el és esetleg ők öröklik Lajos koronáját. Így Lajosnak a német birodalom felé való tájékozódását meg lehetne hiúsítani.

Úgy látszik, hogy a pápa, ki már mindkét királyt értesítette, felkérte Nagy Lajost, hogy küldjön ünnepélyes követséget a kuriához a házasság ügyében. A magyar király azonban tudatta Patai Simon útján a pápával, hogy az ünnepélyes követség küldését közbejött akadályok miatt kénytelen elhalasztani s a pápa vállalkozott, hogy az okot közölni fogja a francia királlyal.¹

Lajos király a házassági tervhez mindjárt hozzákapcsolta kedvenc eszméjét, a nápolyi örökség megszerzését. Még az 1374-ik évben elküldte a francia királyi udvarhoz követeit: az ügyes diplomata Kanizsai István zágrábi püspököt, Czudar Péter horvát bánt és a peruggai Podio Simont.² A házasságra vonatkozó tárgyalások csakhamar sikerrel jártak. A szerződő felek: egyrészt V. Károly és fia, Lajos, Valois grófja, másrészt a magyar király fentebb említett követei megegyeznek, hogy Valois Lajos és Katalin, a magyar király leánya, házasságot kötnek, mihelyt megfelelő korba jutnak. A követek tehát ez időtől fogva nőül adják Katalint a francia királyfinak, feltéve, hogy sikerül rávenni a pápát olyértelmű nyilatkozatra, miszerint Nápoly a magyar királyt illeti meg, ha ellenben ez a nyilatkozat késedelmet szenved, a követek kötelezik magukat, hogy Nagy Lajos valamely másik leányát, akit az atya fog választani, adják nőül a francia herceghez. Bármelyik leányra essék is a választás, hozományul kapja Nápolyt, a salerno hercegséget, a Honort, Provencet, Forcalquier és Piemontot. A szerződő felek teljes erejükkel rajta lesznek, hogy ezt a hozományt megkapják. A szerződésre magyar

¹ Theiner II. 283. sz. 143—44. l. Pór tévesen a «francia udvarhoz» küldendő követségről beszél, holott a pápa kilátásba helyezi, hogy közölni fogja a francia királlyal «causam tue dilationis mittendi tuos Ambaxiatores solennes ad Curiam Romanam».

² Megbízó-levelük Fejérmél. IX. 4. 558. l. L. még Pór értekezését Kanizsai I.-ről Kath. Szemle 1891. évf.

részről megesküsznek a király, a két Erzsébet, a főpapok és főurak, francia részről a király és a bárók.¹

A házassági szerződést Budán pótszerződés követte, melyben már barátsági kötésről is szó van és a magyar király kötelezi magát, hogy az említett tartományokat átadja az új párnak «in dotem et sub nomine dotis». Lajos és a francia követek hozzáfűzték még a szerződéshez, hogyha Katalin férje életében gyermek nélkül halna meg, az egész hozomány visszaszáll a magyar királyra, ha ellenben Katalinnak gyermekei maradnak, ezek örökölnék. Ha Lajos herceg halna meg, Katalint megilletik azok a jogok, melyeket a francia király menyje szokott élvezni. Ezt a kötést is esküvel erősítették meg (1374 dec. 19.).

A magyar király már dec. 24-én megerősítette az okmányt, míg a francia megerősítés csak 1375 dec. 13-án történt meg. A magyar követek a francia udvartól visszatérőben Avignont is meglátogatták, beszámoltak a francia királlyal folytatott sikeres tárgyalásokról s azután előterjesztették uruk kérését, amelynek értelmében a király nem szándékozik Johannát a trón birtokában háborgatni, ha a pápa Johanna halála esetére elismeri a magyar király örökösödési jogát, azt azonban nehezen viselné el, hogy az ország, amelyből atyját méltánytalanul zárták ki, idegekre szálljon. Különben is a salerno hercegség, a Honor, Provence, Forcalquier és Piemont nincsenek érintve sem II. Károly, sem VIII. Bonifác nyilatkozatában, ezek a tartományok nem is tartoznak a római egyházhoz s Lajos teljes joggal tart rájuk számot, mert őse, Martell Károly, nem volt törvénytelen fiú s utódai épúgy igényt tarthatnak örökére, mint II. Károly többi fiai. Kéri a király a pápát, hogy ez irányban határozzon.

A pápa a magyar követek előterjesztését közölte Johannával s jelezte, hogy ő kifejezte hajlandóságát barátságos megbeszélésre, de a követek határozott választ sürgettek. Botránytól félve, azt a választ adta a magyar követeknek, hogy ő nem ismeri az előzményeket, tehát tanul-

¹ Anjoukori Dipl. Eml. III. 77—85. 1.

mányozni fogja az ügyet, megbeszéli a bíboros-testülettel és a méltányosság szerint fog cselekedni. A királynét azért értesíti, hogy beszélje meg a dolgot rokonaival, küldjön jogtudósokat, kik álláspontját megvédelmezik s ő majd tudatja az eredményt a magyar királlyal. Nagyon örülne, ha viszály nélkül, barátságosan és rokoniasan intéznék el az ügyet.¹

A franciák azt az időt, amely a megkötött szerződésnek magyar és francia részről való ratifikálása közt eltelt, a francia-magyar szövetség létrehozatalára fordították, amely szövetségnek nyíltan bevallott célja Nápoly megszerzése volt. Az új szerződés még szorosabban fűzi egymáshoz a két családot, amennyiben kimondja, hogy ha Katalin meghalna a házasság consummálása előtt, Lajos herceg a király akkor életben levő valamely másik leányával, vagy valamelyik unokájával lép házasságra s a sor egészen az utolsó életben levőig megy. Ha Lajos herceg halna meg, Katalin, vagy az ő halála esetére valamely másik királylány, vagy a király unokája megy férjhez a francia király valamelyik fiához vagy unokájához. Lajos király azt ajánlotta, hogy Szicília ügyében először a pápához forduljanak, mert XI. Gergely a tárgyalások elején kijelentette, hogy Nápoly megszerzésében «salva iustitia» kezükre fog járni. Lajos ajánlatához a francia király is hozzájárult és fivérét, Anjou grófot, Avignonba küldötte és kíséretében sok olyan tanácsost, akik már több ízben tárgyaltak a pápával. Úgyis van egy fontos pont, aminek végére kell járni. A pápai kuriához megérkezett ugyanis Johanna felelete, amely szerint a magyar király a 300.000 arany forint fejében Nápolyra vonatkozó minden jogát feladta. Ebben az ügyben ki kell nyomozni az igazságot.

Bár a pápa, amennyiben lelkiismerete engedi, kedvez a tárgyalásoknak, mégis, ha igaz a lemondás és a királyné ahhoz ragaszkodik, hacsak nincs cáfolat, az egyik módon, ha van cáfolat, a másik módon kell eljárni. A következők-

¹ Anjoukori Dipl. Eml. III. k. 92. l. L. még Áldásy: Regesták. T. Tár. 1895. 87.

ből kitűnik, melyek ezek a szóbanforgó módok. Ha a magyar király biztos benne, hogy nem mondott le, igazát bizonyíthatja azok útján, kik jelen voltak az illető aktusnál és még életben vannak. Ha ez nem lehetséges, a másik módhoz kell folyamodni. Johanna egész joga remélhetőleg unokahugára, Durazzoi Margitra száll, mivel elsőszülött nővérének nincsenek gyermekei és előreláthatólag nem is lesznek, s hasonló a helyzet a másik nővérnél is. Az örökös, Margit, férje beleegyezésével vigye át egész jogát a magyar királyra, ki őket férjével együtt neveltette és nagy birtokokkal és kitüntetésekkel jutalmazta és még jutalmazhatja. Ez esetben, még ha Lajos király lemondott volna is, mivel a másik két nővér csak ideiglenes akadály, az örökség megszerzése remélhető. A rekompenzáció a pápának is kedves lesz. Lajos király majd Provencet, Forcalquier, Piemontot Lajos hercegnek adja s ennek fejében a francia király, a herceg és utódai Szicilia, Nápoly megszerzésére és megtartására örök szövetségesei lesznek a magyar királynak és utódainak. Mivel erre vonatkozólag a magyar követek megbízólevele egy kissé homályos, a magyar király ezt világosabbal pótolja. Nem volna azonban illő, hogy Katalin vagy egy másik királylány halála esetére Valois Lajos kénytelen legyen a királyságot Nagy Lajosnak, illetőleg utódának átengedni, hogy ő aztán egyszerű gróf vagy herceg maradjon, tehát a herceg tisztességéről gondoskodni kell. A bíborosok és a pápa úgyis azt a nehézséget támasztják, hogy Katalin halála esetére, ha nővérei német hercegekhez mennek nőül, a francia véren szerzett birtok német kézbe jut, tehát a magyar király gondoskodjék, hogy a birtok a francia királyi családban maradjon. Iparkodjék Lajos király rávenni Johannát, hogy őt ismerje el örökösének és ebben az irányban dolgozzanak a pápánál is. Helyesnek látszanék, hogy a követek titkos felhatalmazást kapjanak a királynővel és azokkal való tárgyalásra, akik igényt emelhetnek a trónra. Természetes, hogy a követeket kellően ki kell oktatni és kellő felhatalmazással ellátni. A magyar követek most visszatérnek urukhoz, őt felvilágosítják a történetekről és a két király követei a jövő év májusában

találkoznak Beneventben s akik előbb érkeznek, bevárják ott társaikat. (Kelt Párisban 1375 dec. 11.)¹

Lajos V. Károly észrevételeire válaszul azt ajánlotta, hogy a házassággal kapcsolatban csak leányairól és unokáiról legyen szó, kik most eljegyezve nincsenek, míg az oldalág nem jöhet számításba. Ugyanígy óhajtja ezt a franciáknál is. Ami a lemondást illeti, amint értesült Johanna állításáról, összehívta az urakat, főleg azokat, kik abban az időben mellette voltak s ezek kijelentették, hogy semmiféle lemondásról nem tudnak és ő maga tiltakozik minden ilyen feltevés ellen. Hogyan is tételezhető fel, hogy ő Sziciliáról, Salernoról, Provenceről, melyek atyai örökségkép szálltak rá, egyszerűen s az urak tanácsának mellőzésével lemondott, «midőn akkor sem égető szükség, sem látható haszon azt nem tanácsolta». Ha ő maga mindezek ellenére hajlandó lett volna is a lemondásra, ott volt a másik érdekelt fél, István herceg, kinek gyermekei voltak, tehát az ő hozzájárulása nélkül nem mondhatott. le. A 300.000 forintot különben sem a lemondás fejében ajánlták fel, hanem a hercegek szabadonbocsátásáért s «Kelemen pápa kérésére» erről is lemondott. Ő a nagy pecsétjén és a privilegiális leveleken most is használja a Salerno hercege és a Honorura címet és atyja halála óta minden pápához küldött követeket, kérve a királyságra vonatkozó jogának elismerését, amiből világos, hogy ezt a jogát fel nem adhatta. Atyját a koronától csellel és ravaszsággal fosztották meg s ezen a címen kell a francia királlyal közösen fellépni a pápánál, hogy tegyen az örökösödésre vonatkozólag nyilatkozatot. Az örökösödési nyilatkozat után Provence, Forcalquier és Piemont átmennek a francia király és Lajos herceg birtokába és ezeket az utóbbi Katalin gyermektelen halála esetére is megtartja, Szicilia ellenértékéül, mely viszont visszaszáll a magyar királyra és örököseire. Ha ellenben a francia király és Lajos herceg is gyermektelenül halná-

¹ Óvári L.: Negoziati tra il re d'Ungheria e il re di Francia per la successione di Giovanna I. d'Angiò (1374—1376). Arch. stor. Nap. a. II. 1877. 107—57. l. Doc. VI. Az okmányok közölve a Történelmi Tár XXIII. kötetében is.

nak meg, a grófságok is Nagy Lajos és örökösei birtokába jutnak.¹

A nápolyi királyné azon állítása, hogy Lajos királynak semmi jogigénye nincs Nápolyra, arra birta a magyar királyt, hogy Piacenzai Lajos jogtudós- és diplomáciai ügynökkel egy emlékiratot szerkesztessen a pápa és a francia király meggyőzésére. A helyenkint elég gyenge iratban elmondja a szerző, hogy ő, mint a magyar király ügyvédje, iparkodott betekinteni Johanna állandó kuriai követének regestrumába, melyben az örökösödésre vonatkozó okmányok voltak összegyűjtve s a magyar királyra fontos aktákat iparkodott lemásolni. E közben hallotta, hogy Anjou hercegnél említést tettek Nagy Lajosnak a nápolyi trónról való lemondásáról. Kereste ezt a regestrumban, de nem találta, csak egy levél másolatára akadt, amely szerint Lajos a pápa kérésére hajlandó volt beleegyezni a hercegek szabadonbocsátásába, magának a békének a pontjai azonban hiányoztak. Ennek a másolatát megmutatta Anjou hercegnek bebizonyítandó, hogy a lemondást a nápolyiak sem tudják okmányilag igazolni. Tamás nápolyi érsek, a királyné fentebb említett követe, amint észrevette, hogy mi célból kérte el Piacenzai Lajos a regestrumot, gyorsan visszavette, de a jogtudósnak sikerült mégis több okmányt lemásolni. Anjou herceget felvilágosította, hogy a lemondásnak semmi nyomát sem találta s annak nem is lehet komoly alapja, mert a magyar király most is használja a salerno hercegi címet, amely pedig a trónörökösöt illeti meg. Nem is tételezhető fel ez a lemondás, mikor az ország nagy része és a királyi család tagjai — Johanna és Tarantói Lajos kivételével — az ő kezében voltak. Avignonból visszatérőben János veszprémi püspök Piacenzában felkereste őt és említette, hogy Lajos király fontos okokból átengedte Nápolyt a pápának és a királyi családnak, de előadása egyáltalában nem hangzott úgy, mintha itt lemondásról lett volna szó. Ezután a már ismert érvekkel támogatva bizonyítja, hogy Lajos a jogos trónörökös. Feltéve azonban,

¹ U ott Doc VII.

hogy Johanna a jogos örökös, kit illet meg halála esetére a trón? Ő kétségtelenül nővérének, Máriának, leányait tekinti örökösének, pedig ez ellenkezik a IV. Kelemen és I. Károly között kötött szerződés szellemével. I. Károly bizonyára azt akarná, hogy Johanna örököse az ő Lajos fia, II. Károly öccse legyen, ha ez életben lenne, nem pedig Mária leánya, ki pedig Johannához közelebbi íz, mint volna az említett Lajos. Ezért kívánta Károly, hogyha a királynak nincs gyermeke, a felsőbb oldalágiak (collaterales superiores) helyeztessenek az alsóbbak (c. inferiores) elé. Mivel úgy Nagy Lajos, mint Durazzoi Károly felsőbb oldalágiak, tehát Mária leányait kizárják az örökösödésből. Még Tarantoi Margit, Andria hercegének neje, jöhet számításba, ki harmad íz Johannához, épúgy, mint a magyar király és Durazzoi Károly, de eltekintve attól, hogy Margit lemondott az örökösödési jogról, ugyanazon fokon a fiúk megelőzik a leányokat. A király előnyben van Durazzoi Károlylyal szemben is, mert idősebb. Mária leányai közül Ágnes lemondott az örökösödésről, Johanna vérfertőző házasságban él s ha ezek felmentést kapnának, az sem változtatna a helyzeten, mert ez «másnak a hátrányára nem történhetik».¹

Meg kell még emlékeznünk a «Genealogia» címet viselő okmányról, mely a francia hűbérjog alapján bizonyítja, hogy Károly Róbert volt a jogos trónörökös² és hogy Róbert is érezte ezt s azért hozta létre a nápolyi-magyar házasságot, hogy az ország így a jogos birtokos kezébe jusson. Róbert úgy rendelkezett, hogy Mária Nagy Lajos neje legyen, ha pedig máshoz, pl. Tarantoihoz vagy Durazzoihoz menne férjhez, örökösödési jogát elveszti³ s így, mivel ez utóbbi eset bekövetkezett, leányainak sincs trónigénye. Durazzoi Károly és neje a magyar király hívei, ki őket tettségére szerint kielégíti. Itt kétségtelenül bizonyos ellen-

¹ I. h. Doc. VIII.

² «Item est assauoir que par la coustume du Royaume de Cezille gardee tant du Royaume comme en touz fiez nobles laisne enporte tout ne nest tenuz aux moins nez que dappenage, et est appellee en pais la coustume françoise.» Doc. IX.

³ «que elle fut privee de toute sa succession.»

mondás van, amennyiben az imént az okmány megvonja a Durazzoi hercegnőktől az örökösödési jogot s most Károly herceggel Durazzoi Margitot is emlegeti, ki tudvalevőleg Mária hercegnő leánya volt. Az okmányból még azt is megtudjuk, hogy Johanna jelöltje a magyar udvarban tartózkodó Durazzoi Károly.

Ehhez az okmányhoz van fűzve még egy levél, mely a francia királynak követei számára adott utasítását tartalmazza. Károly király elrendeli, hogy a követek, kik között ott volt a toursi érsek is, menjenek el Avignonba és tolmácsolják a király köszönetét a pápának jóindulatáért, melyet a francia-magyar szövetség iránt mutatott; beszámolnak Katalin hercegnő és Valois Lajos házassági szerződéséről és kérik a pápát, hogy járuljon hozzá Nápoly megszerzéséhez és küldjön ő is követet ez ügyben Johannához. Jelezni fogják a pápának, hogy Károly az Anjou hercegnek adott utasítások értelmében óhajt eljárni. Kéri a király Gergelyt, mutassa meg jóindulatát a francia királyi ház iránt s vigye át örökjogon a francia királyra és fiára Provencet, Forcalquier és Piemontot.¹

Már előbb is kísérletet tett Károly, hogy Nápoly birtokát Katalin halála esetére is biztosítsa fiának s az utasításokban ismét azt az óhaját fejezi ki, hogy ha a magyar hercegnő meghalna is, Lajos herceg király maradjon, hogy német kézre ne jusson a francia véren szerzett birtok. A francia és magyar követek azután Beneventben találkoznak és együtt jelennek meg Nápolyban a királynő előtt. A magyar követek magukkal hozzák uruk megbízását, amely szerint Provence, Forcalquier és Piemont örökjogon a francia királyra és fiára szállnak, s ha az új pár megkoronázása után Katalin meghal, Nápoly végleg Valois hercege és örököseié marad. Ha a magyarok ebbe nem hajlandók beleegyezni, sőt esetleg eltávoznak, ez ne akadályozza a francia követeket, hogy megjelenjenek Johanna előtt és először szépszerével igyekezzenek hozzá-

¹ «pour cause des fraiz interest et depens que le Roy pourra avoir en la poursuite du recouvrement des diz Royaume de Secile et autres terres que tient la dite Roynie.»

járulását megnyerni, hogy a pápa Valois Lajost és Katalint, vagy Lajos királynak egy másik leányát utódjának nyilvánítsa, s ők kötelezik magukat, hogy életében nem háborgatják, sőt megvédik ellenségei ellen. Az a körülmény ne aggassa, hogy ő már Margitnak, illetőleg Durazzo Károlynak szánta a trónt, mert a magyar király ezeknek a kártalanításáról gondoskodni fog. A követek felkeresik Braunschweigi Ottót, a királynő új férjét is, ki anyja révén a királlyal rokonságban áll s megkérlik őt, hogy legyen jó rokon és segítse elő az ügyet.

Ha a királynő ellenkezik, álljanak elő fenyegetésekkel. Figyelmeztessék a veszélyekre, melyeket fejére zúdít, ha akadékoskodik. A francia királyt nagyon sértené a visszatartás egy olyan egyén részéről, ki az ő házából származott s meg kell a királynőnek gondolnia, hogy két ilyen hatalmas király nem tűrné el gyermekei mellőzését.

Ebben a megbízólevélben teljes meztelenségében élénk táruul a francia politika. Károly királynak csak azért volt fontos a magyar összeköttetés, hogy ennek révén Provençet, melyre régóta vágyódtak a franciák, megszerezhessék s esetleg Nápolyt is birtokukba vegyék. Hogy a követek tényleg eljutottak-e Nápolyba és hogy mi volt Johanna válasza, arról nincs tudomásunk.

Valószínű azonban, hogy a királynő nem vette szívesen rokonainak törekvését, hiszen csak az imént ment férjhez negyedszer és pedig közmegebotránkozásra egy névtelen zsoldosvezérhez, ki még hozzá német is volt, a már említett Braunschweigi Ottóhoz. Bár Johanna előrehaladott korban volt, még mindig remélt utódot és nem volt hajlandó idegenre hagyni a trónt.

Akik eddig a trónörökösödés kérdésével foglalkoztak, mind abban a véleményben voltak, hogy V. Károly túlzott követelései eltávolították tőle a magyar királyt, Katalinnak ezidőtájtban bekövetkezett halála pedig véget vetett a további együttműködésnek. Ezzel szemben áll Noël Valois véleménye. Az *Additions au Froissart*-ban megjelent egy levél, melyet állítólag V. Károly intézett 1378 január 1 körül Lajos magyar királyhoz s melyben

üdvözli Lajost a törökökön aratott győzelme alkalmából s a nápolyi ügyekkel kapcsolatban említést tesz Katalin hercegnőről, mint élőről. Ezt a levelet többen megtámadták és hamisnak nyilvánították, mert — szerintök — Katalin ekkor már nem volt az élők sorában. Valois utána járt a dolognak és megtalálta Aleaume Boistelnek, a maître des requêtes de l'hôtelnek, ki a levelet Nagy Lajosnak kézbesítette, két magyarországi útjáról szóló nyugtáját. Tehát a követség tény (1377 végén indult el), s a levél sem apokrif. A levél említ még egy magyar lovagot, kinek — természetesen hibásan — a Chretien de Blonno- rocs nevet adja, aki kedvező választ hozott a magyar királytól. Ebből viszont következik, hogy 1378 körül még folytak a tárgyalások és ezek teljes megegyezésre vezettek. Ezt bizonyítja V. Károly levele, melyet a Blonno- rocsnak mondott lovagtól küldött Lajosnak s melyben hálás köszönetet mond előzékenységeért. V. Károly siettetta a házasság megkötését, mivel — Valois véleménye szerint — biztosítva volt a pápa beleegyezéséről és Johanna hozzájárulásáról, de ekkor új követeléssel állt elő. Azt kívánta Lajos királytól, hogy Katalint országgyűlésen ismertesse el magyar trónörökösnek, mert fiát már 2 éves korában a magyar trónra szánta. Így akarta egész Európában biztosítani a francia túlsúlyt. Ekkor járt IV. Károly császár Párizsban, s nincs kizárva, hogy a két király közé iparkodott éket verni; közbejött Katalin halála is, de a legfontosabb esemény, mely a két királyt eltávolította egymástól, a schisma volt.¹

Mikor a francia bíborosok VI. Orbánnal szemben megválasztották VII. Kelement, a franciák az ellenpápa- hoz csatlakoztak, míg Nagy Lajos megmaradt VI. Orbán obedienciájában. Johanna először szintén Orbánhoz csatlakozott, de később átpártolt az ellenpápa- hoz.

Nagy Lajos most elérkezettnek vélte az időt a bosz- szúra. Eddig a pápa volt a nápolyi Anjouk leghatalmasabb

¹ N. Valois : Le projet de mariage entre Louis de France et Catherine de Hongrie etc. Annuaire-Bulletin de la Société de l'histoire de France. 1893. évf. 210. és köv. 1.

támasza, most a törvényes pápa halálos gyűlölettel viseltetett a nápolyi királynő iránt. Ezt a gyűlöletet használta ki Lajos. Ő már idős és beteges ember volt, fiúgyermek nem volt, s bár a kor érdekes és nagy befolyással rendelkező szereplő egyénisége, sienai Szent Katalin, őt hívta Olaszországba a szakadár Johanna ellen,¹ Lajos kedvelt unokaöccsét és nevelt fiát, Durrazzoi Károlyt állította előtérbe.

¹ «Ma pregovi, che veniate e non tardiate più». Lettere devotissime della beata vergine Santa Caterina da Siena. Venetia. 1562. 217. l.

XI. FEJEZET.

Durazzoi Károly nápolyi vállalata.

Károly fia volt annak a Durazzoi Lajosnak, kit a király az aversai véres nap után a többi herceggel Vise-grádra küldött fogságba. A fogság — miként említettük — nem lehetett túlszigorú, szabadságukat visszanyerve nem is vittek hazájukba Nagy Lajos iránt haragot szívükben az egyetlen Durazzoi Róbert kivételével, ki ország-világ előtt meg akarta bélyegezni Nagy Lajos eljárását.

Különösen Durazzoi Lajos tartotta fenn a magyar királlyal a kapcsolatot s ezért érte a vád Nagy Lajost, hogy ő táplálta a hercegnek Johanna ellen irányuló lázadását. Ez a lázadás vereséggel végződött, Lajos herceg fogságba került, hol csakhamar meghalt (1362). A közhiedelem szerint a Tarantoiak tették el láb alól. Maga után egy fiút hagyott, ki 1355 körül született, tehát atyja halálakor kiskorú volt. Az árva sorsa szomorú volt. Az urak látva a királynő nemtörődömségét, egymásután rabolták el örökségül reá maradt birtokait s nem volt, aki a gyermek érdekeit megvédelmezte volna. De valaki mégis gondolt rá a távolból és a pápa figyelmét is felhívta az árva szomorú sorsára. Ez a férfiú Taleyrand bíboros volt, a gyermek nagyanyjának fivére. A pápa többször energikusan fellépett a királynőnél, megróttá nemtörődömségét és sürgette az elrabolt birtokok visszavételét, de kevés eredménnyel. Hasonlóképpen felszólította Mária hercegnőt, Johanna hugát is, hogy az elvesztett birtokokat adja vissza.¹ Látva a szeretetlenséget a gyermek iránt, a pápa követelte Johannától átadását Taleyrand bíborosnak, majd pedig a magyar király figyelmébe ajánlotta.

¹ Reg. Vat. 244. l. 78. és Lettres secrètes et curiales du pape Urbain V. Bibl. de l'école française de Rome. S. III. v. V. Paris. 1902. 24 (212).

Nagy Lajos kapott az alkalmon. Több mint 10 éves házassága után kezdett lemondani a reményről, hogy utódai lesznek, ezért közeledett nápolyi rokonaihoz, a Tarantoi és Durazzoi hercegekhez, iparkodott lelkükből kitörülni a múlt fájó emlékét és közülük akarta kiválasztani trónja örökösét. Szívesen engedett tehát a pápa felszólításának, magához vette a 11 éves gyermeket és nagy gonddal és szeretettel nevelte trónja örökösének. 1365 nov. 19-iki levelében felszólította a spalatoiakat, hogy a körükbe érkező Károlyt saját fiaként tiszteljék. Az ifjúvá serdült Károlyt eljegyezte IV. Károly császár leányával, ezt az eljegyzést azonban a pápa, kit a császár Visconti Bernaboval való küzdelmében cserben hagyott, felbontotta. Ekkor Nagy Lajos és Johanna hozzájárulásával nőül vette Margitot, Máriának, Nagy Lajos egykori jegyesének és az Aversában kivégzett Durazzoi Károlynak leányát.¹ Lajos ezzel mintegy elégtételt akart szolgáltatni Durazzoi Károly emlékének, s Johanna is szívesen látta kedvelt unokahúgának egy rokonnal való házasságát és trónját az ifjú párnak szánta. Így két trónra volt kilátása s benne látszott valóra válni a régi gondolat: Magyarország és Nápoly uralmának egy kézben való egyesítése.

Károly, kit az olaszok «della Pace»-nak, a magyarok alacsony termetéről «Kis» Károlynak neveztek, megfelelt a király várakozásának. Az eszes ifjú érdeklődött a tudományok iránt, az emberekkel való érintkezésben lebilincselően kedves volt és jeles katonai tulajdonságokkal rendelkezett. Eme egyéni kiválósága kedvéssé tette a magyar urak nagy része előtt, kik szívesen látták benne a trón örökösét és a nagy király művének folytatóját.

Mikor hosszú, gyermektelen házasság után Erzsébet királyné leánygyermekkel ajándékozta meg férjét, Károly előtt elzárult a magyar trónhoz vezető út, mit a magyar urak közül sokan nem vettek szívesen. Lajos szeretete azonban ezután sem rendült meg fogadott fia iránt, a ve-

¹ S. Steinherz: Die Beziehungen Ludwigs I. von Ungarn zu Karl IV. Mitteil. des Instituts für Öster. Geschichtsforschung. VIII. k. (1888) 566. l.

lencei hadjárat vezéréül a beteg király a 22—23 éves ifjút szemelte ki és egyengette útját a nápolyi trónra, amit most már saját családjának érdeke is követelt, mert így vélte biztosíthatni leányának nyugodt uralkodását.

Az olasz államok tisztában voltak azzal a befolyással, melyet Károly herceg a királyra gyakorol és céljaik elérésére gyakran fordultak az ő közbenjárásához. Az ifjú pedig elég politikus elme volt, hogy belássa, mily fontos lehet rá nézve ezen olasz államok jóindulatának biztosítása.

Főleg Firenzével került szoros összeköttetésbe. Az Arno-parti város helyzete a XIV. század hetvenes éveiben igen súlyos volt. A firenzeiek, kik mindenkor a pápaság legbiztosabb támaszai voltak, XI. Gergely pápával ellentétbe kerültek. Miként maguk hangsúlyozták, ők továbbra is hű fiai maradtak az Egyháznak, a pápa személyét sem támadták, de keservesen kikeltek a francia legátusok ellen, kik lealázóan bántak az olasz városokkal és szabadságuktól akarták azokat megfosztani. Ezek a legátusok hamisan informálták a jóindulatú pápát és Firenze ellen ingerelték. A viszony annyira elmérgesedett, hogy XI. Gergely kiközösítéssel sujtotta a firenzeieket, magát a várost pedig interdictum alá vetette. Nagy csapás volt ez a városra gazdaságilag, mert a külföldi államok kaptak az alkalmon és a firenzei kereskedők vagyonát lefoglalták, de súlyosan érintette politikailag is, mert a guelfizmus eddigi erős várásával szemben a ghibellin érzelmű olasz államok bizalmatlanok voltak s így politikailag elszigetelték.

Ez azonban csak az egyik baj volt ; a másik nem kevésbé súlyos veszély a száműzöttek részéről fenyegette a várost. A nagy számban levő száműzöttek minden felől összeverődtek és régi szokás szerint minden alkalmat megragadtak, hogy kierőszakolják fegyver erejével a visszatérést.

A firenzeiek a két oldalról fenyegető veszedelemben iparkodtak Nagy Lajos jóindulatát biztosítani maguknak, s ők is a megszokott utat választották, mely Károlyon keresztül vezetett. Főleg attól féltek, hogy Nagy Lajos szemében az Egyház ellen lázadóknak tűnnek fel s azért Károly előtt feltárták a helyzetet. Hivatkoztak a közismert tényre,

hogy Firenze mindenkor nagy tisztelettel viseltetett az Egyház iránt. Így legutóbb abban a háborúban is segítették az Egyházat, melyet Milánó ellen indított «bár kevésbbé volt a háború igazságos». Ekkor azonban az Egyház vezetői ellenük fordultak. A múlt, 1374-ik évben nagy volt a szükség és drágaság, s kénytelenek voltak gabonát még török földről is behozni, «mert ott is nagyobb szeretetre találtak, mint Krisztus helytartójánál», ki eltiltotta az Egyházi Állam területén a vásárlást. Mikor az Egyház Milánóval békét kötött, mindent elkövetett Firenze elpusztítására és seregét az éhségtől gyötört város ellen fordította. Pratot árulással akarták megszerezni és angol rablók zsákmányául dobni. Ennek hallatára, hogy gyáván ne kelljen elveszniök, Hawkwood csapatát elküldték a határ biztosítására, majd Visconti Bernaboval ligát kötöttek az Egyház támadása ellen. Ezért egyházi részről iparkodtak őket mindenütt befektíteni. Ők tehát feltárják szintén a helyzetet, hogy a magyar király szokott jóindulatát ne vonja meg tőlük, ha rágalmakat terjesztenek felőlük.¹

Mikor Károly nejének, Margitnak, leánya született, Magyarországból követség jelentette ezt Johannának, akit a hír nagy örömmel töltött el és gazdag ajándékot küldött az újszülöttnak. Úgy látszik azonban, Margitot a honvágy gyötörte és kényszerítette, hogy elhagyott hazáját meglátogassa, de valószínűleg politikai háttere is volt utazásának: ápolni akarta nagynénjével a jóviszonyt, hogy férjének trónutódlását biztosítsa. Ekkor terjedt el a híre, hogy Károly is Nápolyba készül és a firenzei köztársaság sietett örömét kifejezni annak a férfiúnak érkezésén, kinek törzse mindig védője volt a városnak.² Károly Magyarországból való távozásának mélyebb oka volt, mint egyszerű látogatás. Nagy Lajos francia terve, melyről már volt szó, elzárta a herceg elől a nápolyi trónhoz vezető utat, s ez bírhatta a sértődött herceget távozásra. Károly tényleg meglátogatta Nápolyt, hol a firenzeiek szerették volna

¹ Reg. Missive (Firenzei áll. levéltár). 15. k. 5. 1375-ből.

² Reg. Missive. XVII. 49. l. — Diurnali detti del Monteleone.

követséggel megtisztelni. Ebben azonban megakadályozta őket egyrészt a belső forrongás, mely számos polgár kiűzésére vezetett, másrészt Johanna magatartása. A királyné ugyanis mint a pápa híve megtagadta a Károlyhoz küldendő követség számára szükséges biztosító levelet. Így sem követséggel nem tisztelheték meg a herceget, sem levelet nem mertek küldeni, hanem rábízták az üzenetet Károly követére. Megtudjuk azt is, miért járt Firenzében Károly követe. A herceg közvetítőszerepre vállalkozott. Szerette volna kibékíteni az Anjoukhoz mindig híven ragaszkodó várost az Egyházzal, ami maga után vonta volna a Johannával való jóviszony helyreállítását is. A firenzeiek hajlandók is voltak a békére. Hangsúlyozták ismételten, hogy ők nem az Egyház sérelmére fogtak fegyvert, hanem szabadságuk védelmére. Éppen ezért szívesen veszik, ha Károly kieszközli a békét.¹

A köztársaság minden alkalmat megragadott, hogy Károllyal, kiben már Johanna utódát is látták, ápolja a jóviszonyt. Mikor a hercegnek fia született (1377. febr. 15.), nagy örömüknek adtak kifejezést a fontos családi esemény felett. Szomorúan látták — mondják levelükben —, hogy a nagy király (Lajos) férfi utód nélkül maradt. Most a derék törzsnek új hajtása van s kívánják, hogy dicsőség kísérje életútján.² Ebben a levélben az az érdekes, hogy a firenzeiek kifejezetten a csecsemőben látták a magyar trón örökösét, holott Lajosnak már ekkor voltak leányai.

Károly fia születését Nápolyban várta be, hol ez alkalommal hosszú időt töltött. Nagy Lajos, ki már ekkor — bár férfikora delén állt — megtört, beteg ember volt, nem tudta nélkülözni Károlyt és sürgette visszatérését Magyarországra. Katalin királykisasszony közben ugyanis meghalt, a francia terv felborult, a király tehát szeretetével ismét Károly felé fordult és iparkodott őt kiengesztelni. Ez különösen azért volt fontos, mert küszöbön állt a nagy velencei háború, melyben Lajos a herceget helyetteséül és

¹ Reg. Missive. XVII. 65—66. 1376 szept. 19.

² Reg. Missive. XVII. 103. l. 1377 márc. 29-ről.

a hadak fővezéréül szemelte ki. Mikor Firenze értesült Károly magyarországi útjáról, örömét fejezte ki a hercegnek, mert véleménye szerint a magyarországi tartózkodás Károly felmagasztaltatására és Nagy Lajos vigaszára szolgál. Bár nem tudják a meghívás okát, fontosnak tartják magát a tényt, hogy a király szeretett nevelt fiát magához hívja. Ő Nagy Lajos mellett a család egyetlen férfi tagja, kiben a család gyarapodni fog s öröndetes, ha a király maga mellé emeli. Sok sikert kívánnak működéséhez és nemcsak a nemzetség gyarapodását kéri Istentől, hanem dicsőségének emelkedését is.

Kétségtelen, hogy a signoria még mindig abban reménykedett, hogy Lajos Károlyt teszi meg utódjává s ezért iparkodott jóindulatát biztosítani. Az is bizonyos, hogy a herceg befolyása napról-napra nőtt. Így értjük meg Firenze kérését, hogy «mézédes beszédével» ajánlja őket a király kegyeibe, valamint ő is fogadja jóindulatába úgy a várost, mint a királyhoz küldött követeket.¹

Alig távozott Károly Nápolyból, megtörtént az egyházszakadás és Johanna az ellenpápához csatlakozott. Az okot nem tudjuk, de ismervé VI. Orbán kíméletlenségét, elfogadhatjuk azt a megokolást, amely szerint Orbán részéről igen súlyos sértés előzte meg a szakítást.² A pápa azonban még akkor is türelemmel várt kedvező fordulatra, mikor Johanna egyenesen ellene fordult. 1378-ban Károly Tivoliban a pápa bizalmas köréhez tartozott, de nem felel meg a valóságnak az az állítás, mintha Orbán már ekkor felajánlotta volna neki a nápolyi koronát.³ Az bizonyos, hogy mióta Johanna az ellenpápához csatlakozott, Károly Nagy Lajossal együtt VI. Orbán híve, csak a törvényes pápa kezéből kaphatta meg a nápolyi koronát.

¹ Reg. Missive v. 18. p. 22—23.

² Állítólag a koronázási lakomán az udvarmester Johanna követeit az őket megillető helyre ültette, mire a pápa hevesen kikelt: «amove hinc ocus istos meretricis oratores et illis locum se dignum statue». Ezen mindenki megbotránkozott. Le liber Pontificalis par l'abbé Duchesne. Paris. 1892. t. II. 546.

³ Romano G.: Niccolò Spinelli da Giovinazzo. Arch. stor. Nap. XXVI. (1901). 229. l.

Mikor Johanna végleg szakított a római kuriával, Orbán megidézte őt követőivel együtt bírói széke elé, de eredménytelenül. Ekkor kezdte meg a tárgyalásokat a magyar udvarral és Kis Károlyt meghívta Nápoly elfoglalására.

Magyarország tekintélyét bizonyítja, hogy sienai szent Katalin szintén a magyar udvarban kereste a válság megoldását. Károlyt derék lovagnak szeretné látni, aki Isten dicsőségéért és az Egyház felmagasztaltatásáért küzd. Tisztítsa meg lelkét és hallja meg az Úr szavát. Isten az Egyház oszlopául választotta ki, írta tehát ki az eretnekséget, segítse diadalra az igazságot és VI. Orbánt, ki az igazi pápa. Jöjjön minél előbb Itáliába, az Isten vele lesz. Dicséri Lajos király hithűségét is és kéri, legyen az igaz hit védője. «Elviseled-e, hogy az Antichristus . . . és egy nő rombadöntse és sötét zűrzavarba vigye hitünket?» Sok jó származnék jöveteléből. Talán kiderülne az igazság emberi erőszak nélkül és a szegény királynő (Johanna) engedne makacsságából vagy félelemből, vagy szeretetből. Ne féljen a király a megszólástól, mert Johanna eretneksége közismert és mindenki tisztelettel említené nevét, ha igazságot tenne, vagy tétetne. De nem feledkezett meg a szent Johannáról sem. Többször fordult hozzá leveleivel és intette a megtérésre, de hiába. Ezért figyelmeztette, hogy készen van az isteni igazságosság vesszője, mely lesújt rá, ha nem javul meg. «Emberi dolog vétkezni, de a bűnben való megátalkodottság ördögi.» Ha saját üdvét nem tekinti, tekintse népét, mely rá van bízva. Ismerje meg az igazságot, míg a bosszú nem jön.¹

Amint előtérbe lépett a nápolyi expedíció lehetősége, Károly még inkább iparkodott a firenzeiek kedvében járni. A város követei nagy lelkesedéssel beszéltek jóindulatáról, amellyel fogadta őket és hathatós támogatásáról a királynál. Valósággal meghatotta őket kijelentése, mely szerint a hű firenzei népért mindenre kész, még vérért is szívesen

¹ Lettere devotissime della beata vergine Santa Caterina da Siena. Venetia. 1562. 211., 216. és 318. lapokon.

ontja. Viszonzásul azt kívánják, hogy győzelmén együtt örvendhessenek.¹

Közben Orbán pápa tárgyalásai Kis Károllyal befejeződtek. Nagy Lajos nevelt fiára ruházta Nápolyra vonatkozó jogait és hajlandó volt Károlyt hadjáratában támogatni. Ugyanekkor VII. Kelemen Anjou Lajos herceggel folytatott tárgyalásokat. Az ellenpápa megígérte, hogy Lajos herceget Johannával elfogadtatja utódának és Nápoly királyává koronázza, Anjou herceg viszont kötelezte magát Nápoly és Velence védelmére és ígéretet tett, hogy Johanna életében nem fog a kormányzásban résztvenni. Ekkor tette közzé Orbán pápa Johanna ellen a végleges ítéletet.²

Durazzoi Károly esküvel fogadta a magyar királynak, hogy leányait a trón birtokában zavarni nem fogja, a király viszont felhatalmazta, hogy a terra fermán Velence ellen működő hadakból sereget szervezzen és a király kezessége mellett, illetőleg nevében 100,000 arany forintot vegyen kölcsön. A körülbelül 10,000 főnyi sereg vezére Horváti János macsói bán lett.

Az olasz államok, így többek közt Firenze, még nem voltak tisztában Károly vállalatával. Azt hitték, hogy másról nincs szó, mint a törvényes pápának küldött segítségről ellenségei ellen való védelem céljából. Ezért a firenzeiek rossz néven vették, hogy az első csapatok nem sietnek Róma felé s késlekedésük idegesítette a signoriát. A városban ugyanis ekkor pártviszályok dúltak, a vesztes párt nagyrésztét kiűzték s a száműzöttek, szokás szerint, idegen segítséggel akartak hazájukba visszatérni. Mikor Durazzoi Károly expedíciójáról értesültek, egyrészüik magát a herceget kereste fel Trevisóban, majd Páduában, a másik rész pedig kapitányához, a Bolognában időző Gianuzzo da Salernohoz fordultak. Felajánlották támogatásukat az esetben, ha Károly, illetőleg kapitánya visszasegíti őket hazájukba.

Maga Durazzoi Károly 1380 júniusában, vagy július

¹ Missive. v. XVIII. 33—34.

² Niccolò Spinelli ecc. i. h. XXVI. k. 263—65. l.

elején indult el Treviso vidékéről Agapito bíboros, pápai követ kíséretében. A Scalak nagy fénnel fogadták, s átlépve a Po folyón, a keleti tengerpartnak tartott. Johanna, mikor értesült, hogy Károly herceg ellene fordult, elfogadta VII. Kelemen ajánlatát és adoptálta Anjou Lajost, őt jelölve ki örökösének. A királynő kijelentette, hogy Nagy Lajos ellen nem táplál sem haragot, sem gyűlöletet, Kis Károlyért sokat tett és kész volt még többet tenni, a herceg mégis hálátlanul ellene fordult, ő azonban bízik, hogy megvédi magát és trónját.

Közben Firenzében olyan esemény zajlott le, mely nagyon elmérgesítette a helyzetet. Károly kapitánya, Gianuzzo vagy Janotto mindinkább közeledett a városhoz, és ennek arányában megnövekedett a száműzöttek tevékenysége is. Az erről érkező hírek nagy nyugtalanságot idéztek elő a lakosság körében és az idegességet növelte egy levél, melyet a signoria ülésén olvastak fel. Eszerint teljes az összhang Janotto és a száműzöttek közt, meghatározták már a napot, melyen a város falai alatt megjelennek, magában a városban is összeesküvés jött létre és a száműzöttek cinkosai kezükre fogják játszani a várost. A levél tartalma szemenszedett hazugság volt, a lakosság azonban olyan lelkiállapotban volt, hogy a legvadabb hírek is hitelre találtak nála. Ezért a signoria elfogatta a gyanúsokat, a száműzöttek rokonait, több előkelő polgárt kivégeztetett s a várost védelmi állapotba helyezte.

Növelte az izgalmat a hír, hogy Károly csapatai a szövetséges Siena földjén állanak és soraikban ott találhatók az első olasz zsoldoscsapat emberei Alberico da Barbiano, a németek Filibath Vilmos és a magyarok Janotto vezetése alatt. A megrémült sienaiak kénytelenek voltak egyezsége lépni velük és két ízben 11,000 forintot fizettek nekik, hogy elhagyják földjüket. Siena példáját követte a másik szövetséges, Pisa is, sőt Firenze is jónak látta pénzáldozattal megváltani a fenyegető veszedelmet. Károly kapitánya azonban szigorú feltételeket szabott. Követelte, hogy a száműzöttek javait adják vissza és a városba való visszatérésük felett a döntést bízzák Károly

hercegre. Szemére hányta a signoriának kegyetlenségét, a gyanúsak kivégzését is.¹

Firenze minden eszközt felhasznált, hogy nehéz helyzetéből szabaduljon. Erős kormányt szervezett, szövetségeseitől segélyt kért és az angol Hawkwoodot csapatával zsoldjába fogadta. Ugyanakkor Durazzoi Károlyt felkérte, hogy gyanújakat eloszlatandó, távolítsa el seregét Firenze közeléből. Kérésére még nem kapott választ, mikor újabb sérelem érte. Most már szemrehányást tett a város a hercegnek, hogy megfeledkezik a régi jó viszonyról és a száműzöttek hatása alatt ki akarja használni a város szorongatott helyzetét. Emberei megtámadták a montelucioiakat, egy embert megöltek, állataikat elrabolták. Ez már háborús ok, de a firenzeiek még kísérletet tesznek a béke megmentésére s kérik a herceget, adassa vissza az elrabolt állatokat.² Ez ügyben a magyar királyt is fölkeresték levelükkel. Durazzoi Károly, kinek céljai voltak Firenzével, udvariasan válaszolt. Nagy megütközéssel hallotta — írja levelében —, hogy Janotto firenzei területen tartózkodik és ott károkat okoz. Rögtön kiadta a parancsot, hogy vonuljon Nápoly felé és működjék a rábízott ügy érdekében. Nagyobb bizonyosság okáért csatolta a Janottohoz intézett levelet, melyben többek közt kijelenti, hogy még László fiától sem túrné el a toskánok zaklatását és lerombolását annak, amit elődei építettek. Ez nagyon hizelgett a firenzeieknek. Bár előbb jött volna Károly — mondták —, nem lenne most a sienai terület felégetve, kirabolva, nem zsarolt volna ki Janotto 80.000 forintot (a sienai krónika 11.000 forintról beszél), nem jutottak volna a pisaiak, luccaiak hasonló sorsra, s nem hordták volna a király és herceg jelvényeit, melyek alatt annyit harcoltak a firenzeiek, most az ő vesztükre.³

¹ Leonardi Aretini: *Historiarum Florentini populi libri XII.* etc. Muratori Ss. XIX. t. p. 226—28. 1. (Új kiadás.) — *Cronica Sanese.* Muratori Ss. XV. 266—67. 1.

² Missive. XVIII. 98. 1379 dec. 30-ról és Missive XIX. 93. 1380 január 2.

³ Missive. XVIII. 155. 1380 ápr. 12-ről és XVIII. 156. 1380 május 16-ról.

Károly herceg előreküldte diplomatáját, Vilmos győri püspököt s Firenze most már őt tekintette a herceg helyettesének és vele folytatott tárgyalásokat. Vilmos — úgy látszik — Firenzétől követelte a száműzöttekkel szemben gyakorolt megtorlások felfüggesztését. A firenzeiek azonban hivatkozva az arezzoi száműzöttek támadásaira, nem voltak hajlandók megszüntetni a megtorlásokat, bár egyebekben Károly iránt való tiszteletből hajlandóknak mutatkoztak kívánságait teljesíteni.¹

Károly herceg serege zömével Riminibe érkezett. Leonardo Aretino szerint ekkor 7000 magyar lovasa és 1000 olasz katonája volt. Első tette Firenze megnyerésére szolgáló kísérlete volt. Követeket küldött az arnoparti városba, hivatkozott családjának és a városnak összeköttetésére és arra a körülményre, hogy a családból csak két férfitag van életben: Nagy Lajos és ő. Ekkor árulja el expedíciójának igazi célját is. A pápa és Nagy Lajos parancsából Nápolyba megy a bűnös és szakadár Johanna megbüntetésére. Ezért kéri Firenzét, kössön vele szövetséget és segítse pénzzel és katonával. Majdnem ilyen tartalmú üzenetet hoztak a városnak Nagy Lajostól visszatérő követei is, csak azt a kérést fűzték még az előbbiekhöz, hogy adjon a város néhány derék polgárt Károly mellé, hogy azokkal kormányozzon. A követek Firenze ígéreteire hivatkoztak. A firenzeiek igen kellemetlen helyzetben voltak. Nem látták előre a küzdelem kimenetelét, egyik felet sem akarták ellenségükké tenni s iparkodtak a kelepcéből szabadulni. Kijelentették, hogy nem emlékeznek olyan ígéretre, mely Johanna ellen segélyadásra kötelezné őket. Magyar részről azonban megtámogatták Firenze emlékezőtehetségét s rájöttek, hogy mikor a pápával viszálykodtak s Johanna pápapárti volt, kérték Nagy Lajos szövetségét s viszonzásul felajánlották támogatásukat Johanna ellen. A király akkor nem fogadta el az ajánlatot — felelték a firenzeiek —, tehát őket sem köti szövetség. Ők nem akarnak résztvenni a királyi ház harcában egyik részen sem, idegenek ellen azon-

¹ Missive, XIX. 95. 1.

ban hajlandók a királyt segíteni. Ami a pénzbeli segílyt illeti, azzal annál kevésbbé szolgálhatnak, mert pénzügyileg igen rosszul állnak.

Mikor értesültek Firenzében, hogy Károlyt igen boszszantja a válasz, két követ útján felajánlottak neki 15.000 arany forintot, de hangsúlyozták, hogy ezt az összeget *ajándék* gyanánt küldik.

Károlyt sértette Firenze magatartása, nem akarta elfogadni a felajánlott összeget, sőt kijelentette, hogy 100.000 forinttal sem elégíthetnék ki. Ez célzás arra a 100.000 forintra, melynek felvételére Nagy Lajos felhatalmazta János macsói bánt.

A viszony mindinkább elhidegült a város és Károly között, s Firenzét egymásután érték a csapások, melyek teljesen kiábrándították a hercegből. Így például a herceg többek közt hatalmába kerítette Arezzot. Mint a városok legtöbbszörének, Arezzonak is voltak száműzöttjei, akik most Károlyba vetették reményüket. A Durazzoi-párt élén az Ubertainik és Tarlatik álltak s ez a párt kényszerítette a város signoreját, Bostolit, hogy a signoriát ruházza Károlyra és nyissa meg előtte a várost. Így a száműzöttek visszatértek hazájukba s Arezzo Firenze ellenségeinek gyűlhelye lett.¹ Ez magában is nagy csapás volt a városra, de még újabb megaláztatás is érte őket. A száműzöttek ugyanis felhasználva Károly bevonulását, a firenzei követek egyikét, Giovanni di Monet, ki a város átadása ellen izgatott, meggyilkolták. A gyilkosság megdöbbenetete a firenzeieket, a herceget pedig megzavarta. Amint a signoria magához tért, élelhangú levelet intézett Károlyhoz. Rossz előjel az ártatlan vér ontása az új uralom számára. E gáztett nemcsak őket érinti, hanem Károly dicsőségét is elhomályosítja. Ki kell emelniök, hogy a gyilkosság nem a véletlen dolga, hanem előre való megfontolás alapján történt. Az ő száműzöttjeik tervszerűen elkövetnek mindent, hogy éket verjenek a herceg és a város közé, mert így akarnak vissza-

¹ Missive. XIX. 30. és 32. l. — Documenti per la storia della città di Arezzo nel medio evo. Raccolta per cura di Ubaldo Pasqui. Arezzo. 1904. vol. IV. 99. l.

térni hazájukba. Felvetik a kérdést: mit akar tenni Károly? Hajlandó-e nyugalmuk érdekében elúzni magától ezeket a gonosztevőket, kikre el lehet mondani: *crimine ab uno disce omnes*. Firenze kérte a hercegtől di Mone hamvainak kiadatását, mert úgy tekinti fiát, mint a haza vértanúját.¹

Az arezzoi események és Károly kapzsisága mindinkább kiélezték a helyzetet. Károly pénzéhségére vonatkozik az arezzoi vezetőembernek, Ser Gorellonak átka: idd azt, amit Crassus ivott (azaz forró olvasztott aranyat).² A helyzet kritikus volt. Magában Arezzóban a pártviszályok között megmentőkként fogadták a Genua megsegítésére irányított magyarokat s Károlyban Firenze barátját tisztelték, az öröm azonban csakhamar gyászra változott. Az első megrendítő esemény a firenzei követ meggyilkolása volt. Arezzo polgárságának nagyrésze Firenze mellett kitartott a kormányváltás után is, s ez a rész mélyen fálalta a falai közt történt gyilkosságot. Majd azt kellett látniok, hogy Károly ellenségként pusztíttatja Siena és Firenze területét.

Ezeknek az eseményeknek leírását vegyük a firenzei tanács leveléből, melyet Johanna királynőhöz intézett. A királynő ugyanis, mikor bizonyos lett Károly támadó szándéka felől, épúgy mint a herceg, Firenzétől kért segílyt. A város azonban nem merte semlegességét feladni s ugyanolyan választ adott a kérőlevélre, mint Károlynak. Eismerte, hogy nagy hálára van kötelezve a királynő iránt, de borzadályal tölti el a testvérharc, abban részt nem vehet, ellenben szívesen felajánlja közvetítését a béke létrehozatalára. Mivel a herceggel tárgyalásokat kezdtek, fel akarják világosítani a királynőt a történekekről. Kis Károlyról azt hitték, hogy Rómába vagy Nápolyba vonul s megíepetésükre Közép-Itáliában kezdett hódítasokat. Hatalmába kerítette Gubbiot és Arezzot. Bevonulása békés, sokakra örvendetes volt, csak a firenzeiekre volt gyászos, mert egyik követüket megölték. Majd Károly is ellenük

¹ Missive. XIX. 47—48. — Leonardo Aretino i. h. 229.

² Documenti per la storia della città di Arezzo ecc. 167. l. és 236—37. sor.

fordult, betört firenzei területre és a városig hatolt volna, ha ők meg nem szervezik az ellenállást. Ezután sienai területre ment, azután Staggia és Poggibonzi firenzei városok közelében ütött táborn. Ekkor a firenzei csapatok — bár számbelileg kevesebben voltak — elfoglalták a hegycsúcsokat s oly hősiességű ellenállást fejtettek ki, hogy Károly a vérontás elkerülésére jónak látta békés tárgyalásokat kezdeni, mihez a város is szívesen hozzájárult. A herceg először súlyos feltételeket szabott. Követelte, hogy Johanna ellen szövetséget kössenek, a béke megkötésekor nagy pénzüsszeget ajánljanak fel az apostoli kamarának s ennek fejében hajlandó lemondani a száműzöttek pártfogásáról. Mikor azonban látta, hogy a firenzeiek fel vannak készülve a küzdelemre s a magyarok a firenzeiektől nyitott úton csapatosztól indulnak vissza, 1380 október 10-én ígéretet tett, hogy nem sérti a firenzeiek és szövetségeseik jogait, elúzi a száműzötteket, viszont a firenzeiek hajlandóknak mutatkoztak János bánnak, a magyar király megbízottjának kezéhez 40.000 forintot lefizetni, felét azonnal, felét két hó múlva. Ezt nem tették volna, ha meg nem győződnek, hogy a magyarok nem Rómába, nem is Nápolyba, hanem Milano ellen Genua segítségére sietnek. Károly 400 lándzsával, elég gyenge kísérettel visszatér Arezzoba. Johannának tehát felesleges a magyarok ellen készülni. A firenzeiek — mondják tovább levelükben — így szilárd ellenállással, sok károsodással, nagy pénzáldozattal elérték a sereg megosztását és Nápolyt megmentették. Most a szerencse kedvezését és ellenfeleik zavarát felhasználják a békétárgyalásra, mert a hűtlen szerencse könnyen megváltoztathatja arcát és akkor kegyetlen feltételekre számíthatnak. Hangsúlyozák Johanna előtt, hogy nincs bizonytalanabb a háború kiemenetelénél s ők szívesen közreműködnek a béke érdekében.¹

¹ Missive XIX. 46. 1380 szept. 24-ről és Anjoukori Dipl. Eml. III. k. 390—3. (186.) 1380 okt. 12-ről. — A Carrarához írt levélben szintén jelzik a firenzeiek, hogy tárgyalnak Durazzoi Károssal, ki a tárgyalás befejezése után Genua érdekében fog harcolni Milánó ellen. Ez is bizonyítja, hogy a firenzeiek még ekkor sem voltak tisztában Károly terveivel. Missive. XIX. 52. 1380 szept. 26-ről.

Firenze a követeknek adott utasítás értelmében a következő feltételekről hajlandó tárgyalni. 1. Nem ad segílyt Johannának, férjének, Ottónak és híveiknek VI. Orbán, a magyar király, Durazzoi Károly, a genuiaiak és Nagy Lajos többi szövetségesei ellen, míg a szövetségesek a magyar király mellett kitartanak. 2. Firenze nem hadakozik és szerződést nem köt a Károly kezében levő földek, főleg Gubbio és Arezzo ellen. 3. Durazzoi Károly elődei példájára védője és jóakarója lesz Firenzének. 4. Nem támadja meg Firenzét és birtokait s a város engedélye nélkül ezekre a területekre senkisémp lép emberei közül. Ez értendő a szövetségesekre is. 5. A Károly zsoldjából távozők 5 hónapon belül nem háborgatják Firenze és szövetségesei területét. A magyarokért Károly csak az időre felel, míg vele vannak. 6. Károly nem foglalhat el toskán helységet, vagy Firenzével szomszédosát, kivéve az arezzoi lázadók kezében levőket, ha ezek önként átadják a hercegnek. 7. Firenzei száműzöttet nem tűr maga körül és a birtokában levő helyeken. Ha ilyen találkoznék, lázadóként bűnhődik. 8. Károly katonái és alattvalói 4 éven belül nem háborgatják az arezzoi száműzötteket, szövetségeseiket, vazallusaikat, területüket. Ha valamelyik száműzött lép fel támadólag, elveszti e kedvezményt. 9. Károly semmiféle ígértet ürügye alatt sem zavarja Firenze polgárait. 10. Firenze e szerződés dacára fenntarthatja a szövetségeseivel kötött egyezségeket. 11. A jelzett pontokat mindkét fél tartsa meg csalárd magyarázat kizárásával. Firenze megígéri, hogy János macsói bánnak, mint a király megbizottjának, 2 hónapon belül 40.000 arany forintot ad a firenzei kereskedők közt szokásos árfolyamon a következő időpontokban: Az összeg első felét az ígértet napjától számított 6 napon belül, a kifizetés a magyar táborban, Staggiaban vagy Poggibonziban történik. Az összeg másik felét 2 részletben fizetik, 10.000 forintot egy hónapon, a másik 10.000-t két hónapon belül az ígértet napjától számítva Firenzében vagy Poggibonziban. A király vagy megbizottja a firenzei notariustól írt ünnepélyes okiratban megígéri, hogy egy éven belül egész-

ben vagy részben leszámítolja VI. Orbán pápának a kapott összeget azon tartozás fejében, mely állítólag Firenzét kötelezi a pápával kötött béke értelmében. Ha ez nem történik meg, a király 5 éven belül a városnak fizeti meg adósságát. Az első részlet kifizetése alkalmával János bán, a fizetést lebonyolító syndacók és a magyarok kiválóbb caporalei és ducei közül 15-en firenzei notariustól kiállított okmányban megígérik, hogy itáliai tartózkodásuk alatt nem háborgatják Firenzét, Bolognát, Peruggiát, Sienát, Luccát és szövetségeseiket, s engedély nélkül nem lépnek területükre. Károly és a bán az első részlet kifizetése után két hónapon belül az összes magyarokkal és egyéb katonákkal tábort bontatnak s elhagyják a firenzei területet. Ha mégis firenzei területen akarnak átvonulni, kötelesek a várostól megjelölt úton menni megállás nélkül, kártevés nélkül, a szükségeseikért megfizetve az illendő árat. Ugyanígy járnak a szövetségesek területén is.¹

Ezt az egyezséget Károly és Firenze megbízottai aláírták 1380 okt. 9-én, Strova helységben, sienai területen, hol Károly herceg szállása volt.² Károly a maga részére külön kikötött 5.000 forint ajándékot, melynek átadását sürgette, viszont a firenzeiek panaszkodtak, hogy a magyarok október végén még mindig sienai területen tartózkodtak. Kérték tehát a herceget, intézkedjék és ne telettesse sienai földön csapatait.³

Az elkeseredett firenzeiek — úgy látszik — Károly hercegben, kinek viselkedése most, a szerződés megkötése után érthetetlen volt, teljesen elvesztették bizalmukat és Nagy Lajoshoz fordultak panaszukkal. Elmondják levelükben az egész viszály történetét, valamint a béketárgyalásokat, melyekben Károly részéről Bebek László bán,

¹ Documenti degli Archivi Toscani. II. k. 343. s. köv. 11.

² U. ott 346. l. és Anjoukori Dipl. Eml. III. k. 371 (181). A 40.000 forint kölcsönre vonatkozó tárgyalásokat l. Documenti degli Archivi Toscani. II. 346—49. l. és Anjoukori Dipl. Eml. III. 339., 387. lapokon.

³ Missive XIX. 68. és Anjoukori Dipl. Eml. III. k. 394. (188.)

Francesco Dentice és a genuai Baldassare Spinola vettek részt. Ezek kieroszakolták a kikötést, melynek értelmében a firenzeiek a magyar király, a pápa és a herceg ellen sem Johannával, sem más uralkodóval nem szövetkeznek, holott ez már a békekötésből önként következik. Ezután a becsületükön esett csorbát akarják kiküszöbölni, mikor hősködve kijelentik: hiszen csak lett volna más vérből való fejedelmi személlyel dolguk, majd megmutatták volna, mit jelent az ő szabadságukhoz nyúlni. Kitűnően fel voltak készülve — mondják tovább — 1500 lándzsájuk és töméntelen gyalogosuk és balistariusok volt. Jelentik a királynak, hogy János bánnak már átadtak 20.000 forintot kölcsön, Károlynak pedig 5.000 forintot ajándékba. A magyarok genuai szolgálatba mentek, Károly pedig Arezzoba, hol megint körülvették a száműzöttek s féltő, hogy ígérete megszegése árán védelmébe veszi őket. Kéri a király közbenjárását.

Nagy Lajos teljesítette a firenzeiek kérését. Intette Károlyt, hogy barátságosabban bánják a polgárokkal, mert abból dicsőség és tisztelet száll mindkettőjükre. Másrészt megrójjá a herceget, ki haladásáról semmit sem ír; felkéri, hogy a jövőben írjon gyakrabban.¹

Említették a firenzeiek a királyhoz írt levelükben, hogy a magyarok Genua felé távoztak és pedig Baldassare Spinola vezetése alatt. Természetesen nagy megkönnyebbulést váltott ki ez az esemény a firenzeiekből, de örömük most sem tartott sokáig. A Genuába siető magyar csapatok útját ugyanis elzárta Visconti Bernabo, mire azok az élelemből kifogyva, firenzei területre tértek vissza. Firenze iparkodott tőlük szabadulni s rövid utat jelölt meg nekik, melyen Bologna határába érhetnek s onnan hazájuk felé folytathatják útjokat. Ezért viszont a bolognaiak nehezteltek meg. A csapat egy része Bolognán át tényleg visszatért hazájába, a másik rész pedig Ravenna és Fænza körül egy zsoldos csapathoz csatlakozott.²

¹ Anjoukori Dipl. Eml. III. k. 403. s. köv. ll. (191.) 1380 okt. 29-ről. Lajos válasza A. D. E. III. 415. l. (199.) 1380 nov. 29-ről.

² Leonardo Aretino i. h. 230. l. és Cronaca Sanese i. h. 270. l.

Végre Durazzoi Károly megindult eredeti rendeltetése, Róma felé (1380 okt. 29.). Toscanai tartózkodása nem mutat valami nagy diplomáciai tehetségre. Kétségtelenül főcélja a pénzszerzés volt. Ehhez azonban nem a diplomáciai tárgyalásokat tartotta célhoz vezetőnek, hanem a megrémítést. Pusztította azok birtokait, kik benne az általuk tisztelt Anjou-ház egy tagját látták. Pusztításai ellene hangolták egykori barátait — köztük a firenzeiket —, de elkésérítette a száműzötteket is, kiket azzal vigasztalt, hogyha a nápolyi királyság birtokába jut, erőteljesen fellép érdekükben és biztosítja hazájukba való visszatérésüket. Sokak érzelmeit fejezi ki előbbi híve, az arezzoi költő, ki átokban tör ki ellene: «Legyenek átkozottak éveid és hónapjaid és a tej, amelyet anyád nyujtott, hogy ne légy méltó kormányozni».¹

Arezzoból való távozása után Vilmos győri püspököt hagyta vissza vikáriusul. Vilmos — Leonardo szerint — francia származású volt, 1371—77-ig a sienai püspöki méltóságot töltötte be, 1377-ben győri püspök lett. A firenzeiek szeretettel fogadták, mert méltósága és kora békés állapotok beálltát jelentette. Az ellenséges kilengéseket azonban a püspök sem tudta megakadályozni. Különösen Arezzoban tört ki súlyos egyenetlenség. A püspök ugyanis annak a pártnak, mely Károly kezébe adta a várost, csökkenteni akarta a hatalmát, s ezért ellenfeleit, a ghibellineket visszahívta. Ez az intézkedés összeütközésekre vezetett, mire a püspök Károly hívei közül többeket elfogatott, kivégeztetett, száműzött. Így nyeregbe ültette a 40 év óta számkivetésben élő ghibellin-pártot, melynek megsemmisítését éppen Károlytól várták. Károly, ekkor már király, meghallgatta az arezzoiak panaszát és Caracciolo Jakabot küldte Arezzoba helytartónak. Ez a Vilmostól száműzötteket visszahívta, de a viszályok tovább dúltak, tönkretették a város nyugalmát és kirablására, elpusztulására vezettek.²

¹ Documenti per la storia della città di Arezzo. 169. l. 241—43. s.

² Leonardo Aretino i. h. 231—32. l. — Missive. XIX. 47—48. l.

Míg Kis Károly Toscanában nem sok sikert aratott, Rómában annál több eredményt ért el. VI. Orbán nagy örömmel fogadta a herceget s kinevezte Róma szenátorává. Rendet és igazságot akart teremteni Rómában, s miként mondja, ezért esett választása Károlyra, ki igazságos, okos, nehéz ügyekben kipróbált hűségű. Ezzel érdemelte ki a szenátori és kapitányi méltóságot a *merum et mixtum imperiummal* és a *gladii potestással*, valamint az ezekkel járó jogokkal és terhekkal tetszészerinti időre.¹

Miután befejeződtek a királyságra vonatkozó tárgyalások, VI. Orbán Károlyt Nápoly királyának nyilvánította. Mivel a szicíliai királyság a pápa rendelkezésére áll, — mondja Orbán — Károly szolgálatait, hite tisztaságát tekintve személyét és házát akarja megtisztelni, mikor feudumként adja személyének *«que delectabilis Pacis nomine insignitur»* és utódainak. A feltételek a következők: Benevent és vidéke nem esik az adományba. A pápa személyesen fogja a királyt zászlóval beiktatni. A király megesküszik, hogy sem ő, sem utódai nem szönek semmiféle összeesküvést, nem kötnek szövetséget királyokkal, fejedelmekkel, városokkal a pápa és utódai ellen, az Egyháznak az engedelmességet föl nem mondják, schizmának, eretnekségnek támogatói nem lesznek. Ezeket semmiképpen sem segítik, a pápa ellen lázadókat nem fogadják be és minden hozott és a jövőben hozandó intézkedést az ellenpápa, Johanna, «Szicília egykori királynéja», a Róbertet megválasztó kardinálisok és követőik ellen végrehajtja. Ha ígéretét megszegi, az ország visszaszáll az Egyházra. Hasonlóképpen az Egyházra száll az ország utód hiányában. Férfiak és nők egyaránt örökölhetnek, de míg negyedízig férfiak vannak, nőkre nem szállhat a korona. A nő csak az Egyházhoz hű férfiúhoz mehet férjhez, különben örökösödési jogát elveszti.²

Károly hűségesküjét követte a koronázás. Ez alka-

¹ Reg. Vat. v. 310. p. 85.

² Reg. Vat. v. 310. p. 168. 1381 jún. 1-ről.

lomból Firenze kiváló államférfia, Coluccio Salutati, figyelmeztette Károlyt, hogy őse 116 év előtt e napon foglalta el az országot.¹ A pápa pedig megújította a kiközösítést az ellenpápa, Johanna és híveik ellen.² Ezt a rendeletet Nápolyban is kihirdették.

Károly a koronázás után megindult Nápoly ellen. Erre Nagy Lajostól újabb csapatokat kaphatott, mert Francesco Denticet utasítja, hogy sok hajót keressen és küldje Magyarország részeire, hogy átszállítsa azokon a magyar király segédcsapatait.³

Johanna nagy erőfeszítéseket tett koronája védelmében, de nagy hibát követett el. Unokahúga, Károly felesége Johanna birtokában volt gyermekeivel együtt. Károly expedíciója előtt azonban engedélyt kért a királynőtől, hogy Friaulba férje elé mehessen. Johanna még ekkor nem sejtette, hogy Károly expedíciója ő ellene irányul, gyanútlanul megadta az engedélyt és így kiadta kezéből a túzokat. Most tehát a védelemre kellett felkészülnie. Negyedik férje, Braunschweigi Ottó az ország határához sietett seregével, Johanna pedig Anjou Lajost sürgette, hogy jöjjön segítségére. Lajos az adopcio fejében 4 gályával, kincstárával és nagy fegyveres erővel való támogatást helyezett kilátásba. Közbejött azonban V. Károly halála és Lajos herceg egyelőre nem távozhatót a kiskorú király mellől. Így készülődése nagyon elhúzódott s mire segítséget vihetett, bekövetkezett a katasztrófa.⁴ Láttuk, hogy a királynőnek Firenzéhez segélyért intézett kérelme eredménytelen maradt s így saját erejére volt utalva a Kis Károllyal vívandó küzdelemben.

Braunschweigi Ottó, a hivatásos katona veszedelmes-

¹ Epistolario di Coluccio Salutati à cura di Francesco Novati. Roma. 1891. v. II. k. V. ep. VI. p. 111.

² Reg. Vat. v. 310. p. 290. 1381 dec. 1.

³ Minieri Riccio: Notizie storiche tratte da 62 Registri Angioini. Napoli. 1877. 101. l.

⁴ Noël Valois: Louis I. duc d'Anjou et le grand schisme d'Occident (1378—1380). Revue des Questions Historiques. T. 51. 1892. 134—56. l.

nek tartotta az ellenségnek az országba való bebocsátását. Belátta, hogy Károlyt, az Anjou-család tagját és születésénél fogva is nápolyit, a nép saját fiának fogja tekinteni és hozzáhúz, vele, az idegen zsoldosvezérrel, vagy a szintén idegen adoptált fiúval, Anjou Lajossal szemben. Ezért Ottó az ország határán, San Germanonál foglalt állást. Azonban rögtön megkezdődtek a dezertálások, a nép nem titkolta Károly iránt való vonzalmát, úgyhogy Ottó kénytelen volt megcsappant seregével visszahúzódní mintegy hátán hozva Károly seregét Nápoly alá. Magában a fővárosban lázadás tört ki s a nép eldobálta a királynő zászlóit. Ezt az alkalmat felhasználta Károly, július 16-án (1381) támadást intézett Nápoly ellen s még aznap be is vonult a városba. Johanna a Castel Nuovoba zárkózott, s várta a felmentést a tenger felől, valamint a szárazon férje részéről. Az annyira várt provencei gályák azonban késtek, Ottó kísérlete az erőd felmentésére kudarcra járt s ő maga is fogságba esett. Az erődben levők helyzete mindinkább reménytelenné vált. Mivel sokan kerestek a Castel Nuovo falai közt menedéket, az élelmiszer hamar elfogyott s a királynő kénytelen volt az erődöt feladni.

Károly nagynénjét esküvel biztosította, hogy mint királynővel bánik vele s megengedte, hogy a Castel Nuovóban lakjék. Igéretét azonban csakhamar megszegte és szeptember 2-án Johannát a Castel dell' Uovoban fogságba vetette, míg maga a Castel Nuovot foglalta el. Károly eljárását Caserta gróf megérkezésével hozták kapcsolatba, ki tíz fegyveres provencei gálya élén jött Johanna segítségére (szept. 1.). Miként Léonard kimutatja, ez nem felel meg a valóságnak. Caserta gróf még szept. 12-én Provenceben volt s valószínűleg csak szept. 22-én jelent meg flottájával a nápolyi partok előtt.

A diplomáciai köpönyegforgatás ékes bizonytsága az a levél, amelyben a firenzeiek gratuláltak Károlynak az elért sikerhez. Csak az imént nevezték Johannát szerető anyjuknak, kiknek ők hálás gyermekei s most többek közt így írnak Károlynak: «Naponta kitörő örömmel vette hűségünk a hírt Felséged szerencsés sikereiről». A továbbiakban

bámulatuknak adnak kifejezést az elért csodálatos eredmények felett. Június 24-én lépte át az ország határát s két hónap leforgása alatt minden ellenállást legyőzött. Világos, hogy itt Isten harcolt érte és helytartójaért. Sikerült bevonulnia Nápolyba is, s azt a szent és hű népet a schismából visszavezette az igaz hitre. Látva a sok csodát az Úr hírnökének születésétől (Ker. Szent János, jún. 24) Bertalan apostol mártíromságának napjáig (aug. 24.), boldogan értesültek győzelmeiről. A győzőre szórt sok dicséret után végre megszólal lelkiismeretük. Egy dolgot nem hallgathatnak el, — írják tovább levelükben — Isten kezébe adta minden idők leghíresebb asszonyát, ki három király véréből származott s házasságával két férjét tette királlyá s akkora birodalmat sok éven át kormányzott, Johanna nemzetségének örök dísze, ki Károlyt mindig anyai szeretettel vette körül, azért ezt a kiváló nőt kegyeibe ajánlják. Nem azt kérik, hogy adja vissza neki az országot, hanem, hogy jóindulatúan és tisztességesen gondoskodjék róla. Ha más nem hatja meg, indítsa meg a szerencse akkora változása. Nagy Sándor kegyesen bánt Darius anyjával, leányával, kövesse a példát. Végül a király kegyeibe ajánlják városukat, a guelf-pártot, Nápolyban tartózkodó polgárait, kereskedelmüket. Ők viszont ígérik, hogy vicáriusát testvérként szeretik.¹

A hidegen számító Károly azonban nem engedett utat szívébe a melegebb érzelmeknek. A november elején tartott parlament után igen szigorú bánásmódban volt része a fogoly királynőnek. Decemberben még súlyosbodott helyzete. Ekkor állítólagos összeesküvést fedeztek fel, melynek kitervezője Artois Károly volt. Artois hűséget esküdött a királynak s így szabadult ki fogságából, most azonban a vád szerint a pozzuoli fürdőkhöz Károlyt meg akarta gyilkolni és sürgette Anjou Lajos jövetelét. Nem tudjuk, részes volt-e a királynő az összeesküvésben, de mindenesetre kihasználták ellene. December végén Nocera hegyi várába, majd a Durazzok basilicitai erődjébe, Muroba vitték. Itt

¹ Missive XIX. 170—71. l. 1381 szept. 14-ről.

Palamede Buzzuto volt az öre, előkelő nápolyi család tagja, Johanna heves ellensége, kit a királynő valamikor börtönbe vettetett. Elképzelhetjük, hogy Buzzuto mindent elkövetett, hogy Johanna helyzetét tűrhetetlenné tegye. Csak egy provencei hölgyet és három tatár rabszolgát (egy férfit, két nőt) hagyott a királynő mellett, kinek ujjairól még a gyűrűket is lehúzta.

A fogoly királynőt még mindig éltette a remény, hogy Anjou Lajos kiszabadítja fogságából, ezt azonban már nem élte meg. 1382 július 27-én meghalt. Durazzoi Károly, most már III. Károly király, úgy látszik, körlevél alakjában közölte Itália signoráival, így a paduai Carrarával is, «nem lelki keserűség nélkül», hogy szeretett nagynénje, «bizonyos betegségtől leverve», több napig ágyban feküdt, VI. Orbán obedienciájára tért és a szentségek vétele után csendesen elhunyt.

A hivatalos jelentéssel szemben a nápolyi krónikák, még a Durazzoi-pártiak is, általában erőszakos halálról beszélnek. Az egyetlen kortárs, ki védelmébe veszi Durazzoi Károlyt a rokongyilkosság vádjával szemben, Donato degli Albinzani, Coluccio Salutati barátja, Károly bámulója. Anjou Lajos és neje, Mária királyné levelei szerint négy hóhér rávetette magát a királynéra, megkötötték kezeit, lábait és két matrac közt megfojtották. Az újabb írók közül Camera azt állítja, hogy Károly kérdést intézett Nagy Lajoshoz, mit tegyen Johannával, mire a magyar király azt felelte, ölje meg. Így fojtatta meg négy magyarral nagynénjét. Ennek történeti alapja nincs. Károly sokkal inkább politikus és kevésbé gyengéd lelkiismeretű volt, semhogy a magyar király tanácsára lett volna szüksége. Reá nézve fontos volt, hogy Anjou Lajos érkezésekor már Johanna ne legyen az élők sorában. A herceg elhagyta a Conte Verde tartományát s Lombardiába ért, mikor bekövetkezett Johanna halála. Míg Johanna él, Károly csak bitorló, a királyné halála után természetes örökös. Ezért adja hírül mindenütt nagynénje halálát, hangoztatja a természetes halált, sőt a holttestet kitéteti hét napra közszemlére, hogy ezzel is elejét vegye a gyilkosság vádjának. Mindez azonban

az akkori viszonyok között nem bizonyíték a természetes halál mellett.

Nagy Lajos tehát megérte, hogy a bosszú, ha későn is, de utolérte öccse gyilkosát, mintha csak erre várt volna, két hónap múlva maga is sírba szállt.¹ Károly levele szerint Johanna az Egyházzal kibékült, míg más források szerint mint az Egyházból kiközösített halt meg s éppen azért nem magában a Santa Chiara-templomban, hanem a sekrestyében temették el jeltelen sírban, égő gyertyák, egyházi szertartás és gyászoló közönség nélkül. Annyi bizonyos, hogy míg a Santa Chiarában megtaláljuk a család többi tagjának sírját, Johannának semmi nyoma sincs. Emléke csak az egykorú krónikásoknál és a nép ajkán maradt fenn s a róla és unokahugáról, II. Johannáról kialakult véleményt tömören fejezi ki egy középkori költő : *Indignæ heu sceptro, dignæ quam falce saligna.*

III. Károlynak nagynénje halála után a trón birtokáért még meg kellett mérköznie ellenfelével, Anjou Lajossal. Óvakodott nyílt csatában szembeszállni a herceggel, kit ez évben (1383) VII. Kelemen ellenpápa Szicilia királyá koronázott. Az apró ütközetek, váratlan lovastámadások felémésztették Lajos erejét, eredményt elérni nem tudott s mielőtt újabb hadsereggel indulhatott volna Károly ellen, meghalt 1384-ben.

Károly trónja egyelőre megszilárdult, sőt esküje ellenére a magyar korona után is kinyújtotta kezét, de Magyarországon utolérte nagynénje sorsa, rokonbosszúnak lett áldozata. A sok derék tagot számláló Anjou-család az Atreidák sorsában osztozott, rokonkéz írtotta tagjait.

* * *

¹ E. G. Léonard : *La captivité et la mort de Jeanne I. de Naples. Mélanges d'Archéologie et d'histoire.* XLI. a. (1924) f. I—V. — C. Tropea : *Due lettere inedite intorno alla morte della regina Giovanna I. di Napoli.* Nuovo Archivio Veneto. Nuova serie V. 17. B. Croce : *I ricordi della regina Giovanna à Napoli.* Napoli Nobilissima. XI. évf. 1893. — Matteo Camera : *Memorie storico-diplomatiche dell' antica città e ducato di Amalfi.* Salerno. 1876. I. k. 569. l. — Hankiss János : *Endre és Johanna a provençal és spanyol irodalomban.* Egy. Philol. Közölny. 1923. évf. 245. l.

Mielőtt végleg lezárnók Johanna történetét, körülbelül hat század távlatából kíséreljük meg kielégítő módon megfelelni a sok vita tárgyát alkotó kérdésre: bűnös volt-e a királyné András halálában vagy csak a látszat szól ellene?

A pápa tudvalevőleg Bertrand tt. sti Marci bíborost bízta meg az ellene megindított vizsgálattal, majd mikor a bíboros megbetegedett, a sessai és páduai püspökök folytatták a vizsgálatot. Ezek időről-időre értesítették a pápát az eseményekről, de jelentéseiket csak a pápa vála-szaiból ismerjük. A pápa pedig a kényes természetű ügyeket vagy külön követekre bízta, vagy a levélhez csatolt külön kísérőiratban tárgyalta meg, s ezek a kísérőiratok nem maradtak fenn. A sessai püspöknek a vizsgálatról szóló jelentése megvolt ugyan még a XVIII. század végén is, de ez is elveszett. Ha a részletekről nem is tudunk semmi közelebbit, a végeredményt ismerjük, mert a pápa többször hangsúlyozza a magyar királyi családnak, hogy Johannára és a királyi család tagjaira nem bizonyult be a bűnrészes-ség. Viszont a magyar udvar, mely a Nápolyban tartózkodó magyarok révén alaposan informálva volt a viszonyokról, mindvégig kitartott Johanna bűnössége mellett és tiltako-zott a lelkiismeretlen és egyoldalú nyomozás ellen.

A magyar udvar erőteljes fellépése arra bírta a pápát, hogy többízben is megidézze a kuriába a királynőt, de mivel a gyilkosság nevezetesebb résztvevői már nem voltak életben, nem volt senki, aki szemébe mondhatta volna a gyilkosságban játszott szerepét, s az elhangzó vádakra, melyeket bizonyítani úgy sem lehetett, a raffinált nő fölé-nyes nyugalommal válaszolt és a pápa bizonyíték hiányá-ban kénytelen volt őt felmenteni. Ez azonban éppen nem jelenti, hogy a királynő ártatlan volt.

Előadásunk folyamán mindenki megalkothatta véle-ményét a királynő szerepéről, most csak összegezni akarjuk a tényeket. Kiindulunk abból, hogy maga Johanna beval-lotta a bíboros-kollégium előtt, hogy gyűlölte férjét.¹ Az is tagadhatatlan, hogy férje életében a romlottságnak szo-

¹ Mollat : Les papes d'Avignon. 189. 1.

morú tanujelét adta és szemérmetlenül folytatta szerelmi viszonyait különböző egyénekekkel, s így férje csak kellemetlen akadály volt útjában, kitől szeretett volna megszabadulni. Ezekről Andrásnak is volt tudomása és fenyegetőzése, mely a Cabanis-családot ellene ingerelte, nejét is érintette. Mindenki előtt feltűnhet, hogy a gyilkosok a királynő bizalmas környezetéből kerültek ki, akiket ő elhalmozott kegyeivel. Ezekről feltételezhetjük, hogy tisztában voltak a királynő érzelmeivel és olyan dolgokba nem ártották volna magukat, amivel a királynőt maguk ellen ingerlik, tehát Johanna előtt rokonszenves volt a férjétől való megszabadulás gondolata. Ezt bizonyítja viselkedése a gyilkosság alkalmával. A gyilkosság nagy zajjal járt, úgyhogy a távoli szobában alvó dajka felriadt álmából, a közeli szobában tartózkodó Johanna pedig semmi életjelt nem adott magáról, pedig ő egy szavával megakadályozhatta volna a szörnyű bűntényt. Mikor pedig a katasztrófa megtörtént, egyáltalában nem érdekelték őt a gyilkosság körülményei, nem érdemesítette férje holttestét arra, hogy megtekintse és még csak eltakarítása érdekében sem tett semmiféle intézkedést.

Akármilyen rossz viszonyban él egy házaspár, a halál közelebb hozza az elhidegült feleket, különösen ha a halál ilyen tragikus körülmények között következik be. A leg-
elemibb emberi érzés kényszeríti arra az életben maradt felet, hogy feledje a vélt vagy tényleges sérelmeket és le-
rójja a kegyelet adóját az áldozat iránt, kinek véres teste előtt könny szökik annak szemébe is, akit semmi sem fűzött egyébként hozzá. Johannában hiányzott ez az elemi érzés is, ami csak úgy magyarázható meg, hogy egész lényét le-
foglalta a brutális érzékiség, s csak arra gondolt, hogy férje halála, mely nem érte őt váratlanul, módot nyújt ennek a brutális érzékiségnek akadálytalan kielégítésére. Ez vakítja el annyira, hogy még csak színlelni sem tud a közvélemény félrevezetésére.

Az emberi elvetemültség eme tipikus példányának rajza azonban még mindig nem teljes. Amikor még a borzalmas eset hatása alatt kellene állnia, amikor közel áll az

időponthoz, melyben András állítólagos gyermekét megszüli, hat héttel a gyilkosság után a pápához fordul és diszpenzációt kér azzal a Tarantoi Róberttel való házassághoz, akivel férje életében házasságtörő viszonyt folytatott. Ezen a pápa is megbotránkozott és figyelmeztette őt, hogy ezzel csak kihívja a magyar királyi család bosszúját. Johannát azonban nem tartja vissza a pápa figyelmeztetése, hogy rövid idő múlva már a Tarantoi Lajossal való házassághoz kérjen engedélyt, ami mutatja, hogy a romlott nőt nem vezeti lelki vonzalom, hanem csak a mindig újabb tárgyra éhes elvakult érzékiség.

Nem csodálkozhatunk ezek után, ha a királynő viselkedése minden jóérzésű embert megbotránkoztatott, a magyar királyi családot gyanujában megerősítette és még az iránta jóindulatú pápát is annak bevallására kényszerítette, hogy Johanna viselkedése a gyilkosság alkalmával és utána nem volt kifogástalan.

De még mindig folytathatjuk a felvetett kérdés boncolgatását. Miért kellett Johannának elferdíteni az igazságot a firenzeiekhez írt levelében, ha ő magát ártatlannak tudta? Hogyan lehet azt megmagyarázni, hogy egy királynő, kinek kezében van a büntető hatalom, a megtorlás eszköze, még csak kísérletet sem tesz a gyilkosok üldözésére és megbüntetésére?¹ Hogyan magyarázzuk meg, hogy a gyilkosokat nemcsak hogy nem büntette meg, de ott tartotta továbbra is környezetében, őket királyi védelmében részesítette, s mikor saját élete is veszedelemben forgott és kénytelen volt kiadni őket, királyi haragjával fenyegette a hercegeket és az országbírókat, ha a bűnösöket

¹ Csak 1346 okt. 7-én ad ki edictumot kényszerből, amelyben elmondja, hogy Bertrand de Baux a vallomások alapján bűnösnek találta Terlizzi grófját, Roberto de Cabanist, Rajmondot, Niccolò Milazzot, valamint az Artusokat, Corrado Catanzarot, a két Montefuscolot és másokat, de az Artusok, Catanzaro és a Montefuscolok még nem vették el büntetésüket, tehát a királyné adjon a pápai rendelet értelmében karhatalmat, hogy ezeket elfoghassa, illetőleg kényszerítse a császárnét, hogy az Artusokat és Umfredo Montefuscolot neki kiadja. Ezért elrendeli a királyné, hogy a justiciáriusok Bertrandot fegyveres erejükkel támogassák hűbérük elvesztése terhe alatt. Anjoukori Dipl. Eml. II. 197—205. l. 191.

neki sértetlenül vissza nem küldik. El tud-e valaki képzelni ártatlan egyént, aki orgyilkosokkal, *férje* gyilkosaival veszi magát körül, velük közösséget vállal, sőt kitüntetésben is részesíti őket? ¹ A pápa már résztvevő levelében figyelmezteti, hogy nézze meg, kivel társalog és kitől kell óvakodnia, ² s mikor figyelmeztetése eredménytelen marad, erélyes hangú levélben utasítja (1347 jan. 31.) Bertrand kardinálist, «hogy a királynőt intsd meg a nevünkben olyan útonmódon, amelyen eredményt remélhetsz és vedd rá, hogy olyan személyeket, akikről bölcs előrelátásod helyesnek tartja, környezetéből távolítson el». ³

Hogy saját népe hogyan gondolkozott királynőjéről, megmutatta a Castel Nuovo ostromakor. Ez alkalommal a bűnösöket megkínózták, hogy vallomásra bírják, de éppen a főcinkosokat, akik ismerhették a háttérben meglapuló mozdatóerőket, megfosztották beszélőképességüktől, s úgy vitték a nép elé. Így vallomásukból csak az jutott el a néphez, amit az érdekelt felek közre akartak bocsátani. Mégis megtörténhetett, hogy valami kompromitáló adat a királynő szerepére nézve a népnek tudomására jutott. A krónikák pártállásuk szerint számolnak be a vallomásokról, s így azok után indulni nem lehet. Mindenesetre sokat enged sejtetni, hogy a hercegek a gyilkosok kihallgatását kezdetben nyilvánosan végezték, de csakhamar jónak látták kizární a nyilvánosságot. ⁴

¹ Cabanis Róbertet, az egyik gyilkost, még 1346 febr. végén azzal a kiváltsággal ruházza fel, hogy Eboli grófság jobbágysai a királynő engedélye nélkül területen kívül perbe nem hívhatók. Reg. Ang. v. 348. f. 163. Enrico Caracciolt a gyilkosság után teszi meg főkamarrássa. Schipa: Contese sociali etc. Arch. stor. Nap. 1907. évf. XXXII. k. 321. l. — 1349-ben pedig a magyar királyhoz csatlakozó Aquinoi Tamás aversai birtokait ajándékozza Caracciolo főkamarrás- és udvarmesternek kiváló szolgálatai jutalmául. Reg. Ang. v. 350. f. 237.—

² Reg. Vat. v. 139. n. 453. — Fascic. 98. (Nápolyi levéltár.)

³ Reg. Vat. v. 140. n. 954.

⁴ Az Istorie Pistolesi szerint Fra Moriale nyilvánosan a Piazza delle Correggen, mely a Castel Nuovo alatt volt, akarta megkínóztatni Rajmondo da Cathaniat, de a hercegek nem engedték, hanem a Durazzoi-palotába vitték. Ed. A. M. Biscioni. 1845. Milano. 390. l.

Mint érdekes adalékot nem mellőzhetem azt az epizódot, amely Johanna avignoni tartózkodása idején játszódtott le. Bertrand de Pezaret és neje kedvelt költők voltak, s vándorlásuk közben eljutottak Johanna avignoni udvarába is. Itt «daloltak nekik (Johannának és Tarantoi Lajosnak) András erényeiről, jeles tulajdonságairól és haláláról». Az ének után megajándékozták őket, de figyelmeztették, hogy «ne érintsék többé Andrást énekükben». A gonosz asszonyt bántotta férje emléke.¹

Nem mellőzhetjük el azt a körülményt sem, hogy Nagy Lajos és Erzsébet állandóan mint férjgyilkosról beszélnek Johannáról.² Bár a fájdalom gyakran igazságtalanná teszi az embert, de mégis feltűnő, hogy éppen a feleséget illetik ezzel a szörnyű váddal. Nem képzelhetjük ezt el másként, mint, hogy alapos értesülést szereztek a nápolyi magyarok útján a gyilkosság körülményeiről.³ Nagy Lajos első levelében a hercegeket is vádolja, míg a következőkben a vádat elejti ellenük, Johanna ellen azonban mindvégig fenntartja.

Megfontolásra méltó körülmény az is, hogy a források tanúsága szerint Acciajuoli úgy erőszakolta be Tarantoi Lajost a királynő szobájába. Lajos herceg vágyódott a királyi trónra és mégis visszaborzadt a gondolattól, hogy a királynőnek férje legyen, s házasságuk kezdettől fogva boldogtalan volt és a férj állandóan érezte megvetését nejével. Nem gondolhatunk-e joggal arra, hogy a múlt emléke állt a férj és feleség között?⁴ Különben maga Lajos is

¹ De viris illustribus et foeminis, qui in hoc parlamento ex-celluerunt. Vatikáni könyvtár. Ms. Vat. Lat. n. 8227. II. p. 314. f.

² Theiner I. k. 716—18. l. 1083. sz. és Schipa-album : E. G. Léonard : Lettres écrites par Elisabeth et Louis de Hongrie au pape Clément VI. après l'assassinat du roi de Sicile André. 206—7. l. 209., 210., 214., 215. l.

³ Gravinai Domonkos elmondja, hogy a dajka nem mert beszélni a rémes éjszakáról, csak a magyarokkal *magyarul*. I. h. 17. l.

⁴ F. Villani írja Lajosra vonatkozólag : «come se per mano il tirasse, infino al letto maritale esso Niccola le condusse». Le vite etc. 88. l. — L. még Palmieri i. h. 1207—8. l. — Különösen 1350-ben

gyanús körülmények közt halt meg 42 éves korában. Jakab, a harmadik férj, egyenesen «férjgyilkosnak» nevezte nejét, miként ez V. Orbánhoz írt levelében panaszolja.¹ Ezzel szemben Johanna védői azt hozzák fel, hogy Jakab nem volt beszámítható. Megengedjük, de honnan vette ezt a súlyos vádat évtizedekkel a gyilkosság után, ha az nem volt benn még mindig a levegőben?

Hátra volna még, hogy bonckés alá vegyem Johanna védőinek érveit, főleg Baddeleyét, de ezek részben az elmondottak folyamán önmaguktól megdőlnék, részben pedig annyira gyengék, hogy cáfolatuk felesleges.

Azt hiszem, a fentebb mondottak meggyőzhetnek mindenkit, hogy Johanna részes volt férje halálában. Azt nem bizonyíthatjuk rá és nem is hisszük, hogy az eszme tőle származott, de neki tudnia kellett az előkészületekről és a gyilkossághoz hozzá kellett járulnia vagy pedig hitelt kell adnunk Johanna bírának, hogy ami gyanús dolog a királyné mellett szól és bizonyítható, «az nem a királynő romlott szándékából s akaratából, hanem varázslat és mesterkedés erejéből történt, melynek törékeny női természete nem tudott és nem bírt ellenállni».²

A megtorlás későn érte őt utol, de a közvélemény az isteni igazság sujtó kezét látta halálában.

romlik meg erősen köztük a viszony. A pápa kénytelen az ország főpapjait és egyes báróit felkérni, hogy állítsák helyre a jóviszonyt férj és feleség közt, mert Tarantoi Lajos nem úgy bánik Johannával, mint nejével, hanem mint «sok bűnben bűnös egyénnel». Reg. Vat. v. 143. n. 196.

¹ Johanna elpanaszolja a pápának, hogy alig 8 nappal házasságuk után férje őt «viricida»-nak, «vilis meretrix»-nek nevezte. F. Cerasoli : *Lettere inedite di Urbano v. à. Giovanna I. di Napoli*. Napoli, 1895. 7. l. Camera tévesen tulajdonítja e kifejezéseket Tarantoi Lajosnak. *Elucubrazioni ecc.* 83. l.

² Villani M. I. II. c. 24.

XII. FEJEZET.

Magyar zsoldosok Nápolyban.

Nagy Lajos második nápolyi hadjáratának ugyanolyan következményei lettek, mint a császárok Romfahrtjának. Az olasz városokban folyó polgárháborúk, az új signorek hatalmi törekvései szükségessé tették a fegyveres erő megszervezését. A háttérbe szorított nemesség katonai szelleme azonban megromlott, az iparúzó, kereskedő polgárság csak falai védelmére vállalkozott s így külső háborúkra zsoldosokat szerződtek. A császárok Rómából visszavonuló seregéből leváltak egyes csapatok, melyek a katonáskodást élethivatásul választották s fegyveres szolgálukat felajánlották a többetígérőknek. Ezek a zsoldosok később egy-egy vezér vezetése alatt tömörültek, s nevükben ez a vezér tárgyalt fejedelmekkel, városokkal.¹ Ilyen zsoldosvezér volt *Urslingeni Werner*, ki Spoleto hercege lett. Az első igazi zsoldoscsapatnak, a «nagy csapatnak» (*gran compagna*) szervezetét állítólag fra *Moriale* adta éppen egy magyar vezér, István vajda tanácsára.

A zsoldos csapat mintegy mozgó katonai állam volt. A vezér mellett kapitányok, contestabilek, marsallok és caporalék szerepeltek. Az ügyeket a vezér és a kapitányok tanácsa intézte, de igen fontos ügyekbe bevonták még a caporalekat is. Mivel a szervezett csapatnak állam jellege volt, mint egyenlő fél tárgyalt a fejedelmekkel és városokkal, követeket fogadott és küldött, szerződéseket kötött, amelyeket a vezér és kapitányok, néha a caporalek is meg-

¹ A zsoldosokra l. Ricotti E.: *Storia delle compagnie di ventura*. Collana storica «Athena». Milano. 1929. III. k. — H. J. Wurm: *Cardinal Albornoz*. Paderborn. 1892. 13—16. l. — K. H. Schäfer: *Deutsche Ritter u. Edelknechte in Italien während des XIV. Jahrhunderts*. I. k. — P. Orsi: *Signorie e principati* (1300—1530). Milano. *Storia politica d'Italia*. III. s. köv. ll.

erősítettek pecsétjükkel. A fejedelemmel kötött szerződés neve *ferma* (zsoldosszolgálati kötelezettség). A szerződés meghatározott időre szólt. Ha a szolgálati idő letelt, kezdődött az *aspetto* (várakozás), mely idő alatt a fejedelem ismét lekötötte a csapatot. A várakozási idő leteltével a csapat távozhatott, de hat hónapon belül nem léphetett előbbi ura kimondott ellenségének szolgálatába.

A szerződés körülményesen megállapította az emberek, felszerelés és fegyverzet minőségét. A vezér mustrát (*mostra*) rendezett, melyen bemutatta, hogy megfelelő ember, ló, felszerelés a szerződés követelményeinek. Ha kifogás volt, a zsoldbavevő tiltakozott. A csapat általában két részre oszlott: gyalogosokra és lovasokra. A gyalogosok többnyire íjászok, rendesen kardjuk vagy törük is volt. A lovasok kezdetben szintén két részre oszlottak: nehéz fegyverzetű, tehát vértess lovasságra (*milite*), hol minden vértess 3—4 ló követ és könnyebb fegyverzetű barbutákra. A barbuta eredetileg a fejbédő börsisakot jelentette, mely cimernélküli volt, elejét legyezőalakú karima védte és sűrű sörényforgó díszítette. Később a barbuta elnevezés átment az emberre is. Fegyverzetük egyszerűbb volt, kisebb lovakon szolgáltak, mint a militek s csak egy szolga kísérte őket kis lovon. A lándzsát csak az angol csapat ismertette meg Itáliában. Őt lándzsa adott egy postat, öt posta egy bandierat vagy squadrat, melynek élén a *contestabile* állt, míg tíz lándzsát vagy barbutat egy *caporale* vezetett. Táborukban piacot tartottak, hol kolostorok, városok rablott kincseit bocsátották áruba és élelmiszereket, ruhát vásároltak.

Nagy Lajos II. hadjárata után a magyarok közül is sokan felcseptak zsoldosnak s így 1350-től az itáliai zsoldoseregek új elemmel bővültek: a magyar lovassal. Külön magyar zsoldosereg nem alakult, hanem egyes csapatok beléptek a különböző német, majd angol zsoldoseregekbe. Szívesen fogadták őket, mert igen könnyű fegyverzetük sokkal mozgékonyabbakká tette őket a barbutáknál és szerfelett edzetek voltak, hideget, meleget, éhséget jól tűrték, szívesen táboroztak szabad ég alatt, hol lovaik közt aludtak, párnául a nyereg szolgált.

Nagy Lajos hadjárataival kapcsolatban már tárgyaltuk Werner szerepét. Mikor Werner 1351-ben eltűnt Itáliából, helyébe fra Moriale, egyik alvezére lépett. Ennek igen kalandos múltja volt. 1345 körül egy provencai gálya francia posztóval megrakva a Levante felé igyekezett, de ellenkező szél a Tevere (Tiberis) torkolatába hajtotta. A part lakói megtámadták a hajót, rakományát elrabolták. A hajó utasai közt volt az ifjú narbonnei Moriale, ki mindenétől megfosztva Nápoly felé vette útját. Itt sikerült Durazzoi Károly kegyeit megnyernie, a herceg szolgálatába állt és felvétette magát a johannita rendbe is. Károly tragédiája után ő rabolta ki pártfogója palotáját, sok mindenre kész embert gyűjtött maga köré és egyesült István vajda, illetőleg Werner csapatával. Mikor Lajos másodízben indult Nápolyba, fra Moriale Barlettában fogadta, szolgálatába állt, Werner távozása után átvette csapatának maradványait s ezekkel egyesítette a király visszatérése után visszamaradt magyarokat. Így alakította meg a nagy csapatot (*gran compagnia*), Nápolyt tekintélyes pénzüsszeg fejében hagyta el, többfelé működött, míg Cola di Rienzo törbe csalta és kivégeztette. Csapatát eddigi alvezére, *Lando Konrád* vette át. Ebben a csapatban bőven voltak magyarok, de ekkor már más csapatokban is működtek, sőt kis egységekben városok, fejedelmek, vagy az Egyházi Állam visszaszerzésén fáradozó Albornozi bíboros szolgálatába is álltak. Először húzódoztak a magyarok zsoldba fogadásától. Az okot megmondja a firenzei tanács: *cumque ipsi Ungari habeant et observent ab aliis stipendiariis novus ritus*. Tehát mások a magyarok szokásai mint a többi zsoldosoké és lovaik minősége is elűt a más nemzetbeliekétől.¹ Firenze mégis segített magán, szigorú szerződést kötött velük s hosszas tárgyalás után először — mintegy kísérletképpen — két derék magyar *contestabilet* fogadott zsoldjába 15—15 vitézzel. Kikötötte a város, hogy a zsoldosok száma a vezetőkkel együtt 32-nél több nem lehet s nem kaphatnak nagyobb zsoldot, mint más hegyentúli

¹ Reg. Prov. 46. 90. (Firenzei áll. levéltár.)

zsoldosok.¹ A magyarok azonban fényesen megállották helyüket, mert az 1357-ik évtől kezdve mind gyakrabban és nagyobb számban találunk magyar vitézeket firenzei szolgálatban. Egyébként ez a zsoldosok fénykora, mert nemcsak az egyes városok vették hasznukat viszályaikban, hanem Alborno is állandóan zsoldosokkal működött.

Landon kívül *Anichino Bongarden* is nagy szerepet játszott a XIV. század közepén. Csapatát magyarokból és németekből szervezte meg. Hasonlóképpen szolgáltak magyarok *Pandolfo Malatesta* táborában is.

Ez alkalommal — mellőzve a magyarok szerepét Itália többi részében — csak nápolyi működésükről akarunk beszámolni. Nápoly züllött belső viszonyai, Johanna és férje, Tarantoi Lajos energiátlansága biztos zsákmányra nyújtottak kilátást a garázdálkodó zsoldoscsapatoknak. A belső villongásokban hol a királyi pár, hol a lázadók léptek szerződésre velük. A nápolyi vállalkozásokban már önálló magyar csapattal is találkozunk. Alborno ugyanis 3000 magyart fogadott zsoldjába, de nem sok köszönet volt a segítségükben. Ellenséggént pusztították az Egyházi Államot, mire a kardinális egyrészüket elbocsátotta, ezek szabad csapatot alakítottak s önállóan is szerződtek. Így Durazzoi Lajos lázadásakor (1354) a herceg nemcsak Landoval és Bongardennel lépett szerződésre, hanem Magyar Miklóssal is.² A nápolyi királyi pár mindjárt a Nagy Lajossal kötött béke után kérte a magyar királyt, tiltsa el a magyarokat a zsoldosvezérekhez való csatlakozástól és kötelezze őket az általuk megszállt területek átadására és az ország védelmére. Mivel a magyarok csak nehezen tettek eleget a királyi rendeletnek, Johannáék zsoldjukba fogadták őket és nagyon meg voltak elégedve bátor magatartásukkal. Azonban a szerződésen könnyen túltették magukat s ezért a királyi pár ismét Nagy Lajoshoz fordult. «Kérjük királyi Felségedet — írják levelükben —, parancsolja meg

¹ Reg. Prov. 46. 39. 1358.

² F. Tocco : Un processo contro Luigi di Durazzo. Arch. stor. Nap. XII. k. (1887) 33. l. — Ugyanakkor Minervino grófjának, Giov. Pipinonak lázadása is nagy gondot okozott Johannáéknak.

Miklós grófnak és a jeles caporaleknak és magyar híveinek egyenkint és összesen, hogy szokás szerint nagy buzgalommal álljanak szolgálatunkba, megtartva az ígért és esküvel megerősített szerződéseket».¹

A Durazzoi Lajos-féle lázadás alkalmával azt látjuk, hogy Acciajuoli Miklós, a királyi pár bizalmas híve minden ügyességét felhasználja, hogy a hercegtől a zsoldosokat, de különösen a magyarokat elpártolásra bírja. Így Anichino táborából sikerült 400 magyart megnyernie a királyi pár részére. Anichino, kinek Tarantoi Lajos 120.000 aranyforintot ajánlott fel, egyidőre Felső-Itália felé távozott, de 1358-ban Firenze már arról értesítette Peruggiát, hogy Anichino Rimini területén átvonulva Forliban egy másik csapattal akar egyesülni és nápolyi területre készül. Ezért Tarantoi Lajos nemcsak visszavonta a firenzeiek erősítésére szánt csapatokat, hanem még ő kérte a signoriát, küldje olasz és magyar csapatait segítségére, mert ellenkező esetben pusztulás vár rá. A zsoldosok ugyanis «mint embervért szomjazó kiéhezett kutyák» garázdálkodnak.² Majd 2300 magyarból álló csapat jelent meg az ország határán. Ezek előbb az Egyház szolgálatában álltak, most Anichinoval akartak egyesülni és Durazzoi Lajos zsoldjában küzdeni. Sok tárgyalás után 1361-ben sikerült a királynak a magyarokkal szerződést kötni. A magyarok eddig gyakran küzdöttek két ellenséges táborban egymás ellen, Tarantoi Lajos a firenzei signoriához írt levelében dicsekedve emeli ki, hogy «cum Hungaris omnibus», tehát az összes magyarsággal sikerült megállapodásra jutnia.

Ebben azonban nagy része volt VI. Ince pápa közbelépésének is, aki Nagy Lajoshoz fordult, hogy magyarjait, kik németek s mások szövetségében rabolva megtámadták Nápolyt, tiltsa el a pusztítástól és segítse Johannáékat, mert Nápoly pápai birtok. Lajos eleget is tett a pápa kérésének, amiért Ince köszönetet mondott neki.³

¹ Az Arcani Historici-ből : Közölve Anjoukori Dipl. Eml. II. 447. l. (359.)

² Lettere della Signoria. Filza 12. Pag. 47. (Firenzei áll. levéltár.)

³ Fejér : Cod. dipl. IX. 3. 123 (256—7). 1361 jan. 3-ról.

A szerződés nemcsak az ország nyugalmanak helyreállítására, hanem Anichino csapatának kiirtására is kötelezte őket. A sok tekintetben érdekes levelet szükségesnek tartom kissé bővebben ismertetni. A király a szerződés másolatát csatolta leveléhez s reményét fejezte ki, hogy rövidesen közölheti velük annak végrehajtását is. Leveléből azt olvassuk ki, hogy serege mindenütt eredményesen száll szembe az ellenséggel s éppen levélírás közben kapta a hírt a basilicatai Latella ostromáról. A várat az ő főkapitánya szorongatja s a compagniát rövidesen vagy nyílt harcra, vagy megadásra kényszeríti. Latellát egyébként nem foglalták el a zsoldosok, hanem úgy fogadta be őket Durazzoi Lajos, miként más helyeken is megtette, mikor esküjéről megfélemlítve a király ellensége lett és megfélemlített egyetlen fia iránt tartozó atyai szeretetéről, a fiú ugyanis kezes és kegyetlen halál fenyegeti.

A legújabb hírek közlése után következik a szerződés, melyet a királyi pár Miklóssal, János fiával, az országban újonnan összegyűlt nagy magyar csapat grófjával és kapitányával, több magyar, Ente és Filister német marsalokkal, a csapat magyar tanácsosaival és contestabileivel kötött. A mondtak a király és királyné iránt való hódolattól indítatva abban a hitben, hogy a magyar királynak, ki a nápolyi királyi párral «a legbarátságosabb» viszonyban van, szintén kedvére tesznek, megígérik, hogy fegyverrel kiűzik az országból az összes németeket, kik Anichino Bongarden csapatában vannak, s holtan vagy fogolyként a király, illetőleg megbízottja kezébe adják. És ha a nevezett csapat úgy megy ki az országból, hogy le nem verik, ki nem irtják, tartsák őket hitszegőknek és árulóknak Isten, a magyar király és a világ minden teremtménye előtt. Megígérik, hogy a szolgálati idő alatt semmi kárt nem tesznek öfelsége földjeiben és alattvalóiban s minden élelmiszert megfizetnek. Ha a németeket kiűzik, ők is távoznak az országból anélkül, hogy a lakosságnak kárt okoznának. Távozásuk után öt évig nem támadják meg az országot és semmit sem tesznek a királyi pár ellen. Megesküsznek az evangéliumra, hogy mindenben engedelmeskednek a király-

nak egész Itáliában, Provenceben, Avignonban és Venaissin grófságban. A királyi párhoz hasonlóan szolgálják a pápát és kardinálisokat az Itáliában szokásos zsoldért. Esküvel fogadnak engedelmességet Acciajuoli Miklósnak, Melfi grófjának, nagy szenesálnak és főkapitánynak, védik őt, alattvalóit és a zsoldjában álló zsoldoscsapatokat; a háború folyamán híven engedelmeskednek Jeruzsálem és Szicília királyának, mint az ő uruknak, a magyar királynak s nem zsákmányolnak vazallusai birtokán. Ha ezt megszegik, esküszegők. Ha a nagy szenesál, vagy kíséretének valamelyik embere, vagy valamelyik országlakos el akar válni tőlük, semmi sértést nem követnek el vele szemben, hanem engedik távozni, ahova menni akar. Sem a háború alatt, sem utána nem fogják követelni a szerződés megváltoztatását. Ezen feltételek megtartására a nagy szenesál kezébe leteszik az esküt. Viszont a király és királyné is megígérik, hogy a fenti feltételek teljesítése esetén Miklósnak és társainak 37.000 aranyforintot fizetnek a következő módon. Amint öfelségeik zászlaját kitűzik a németek és híveik ellen, úgyhogy nyíltan megállapítható legyen a súlyos ellenségeskedés a magyarok és németek közt, kézhez kapnak 18.000 forintot, a többi 19.000 forintot csak a németek levevése, kiűzése, illetőleg kiirtása után kapják meg. A németek összes lovai, fegyverei, pénze és más holmija a magyarok birtokába mehetnek át, hasonlóképp a németekhez átpártoltak vagyona is. Az osztozkodásban azonban résztvesznek a királynak a zsoldosokkal együtttharcoló emberei is. A foglyok közül 50 legelőkelőbb, legnemesebb a királynak, illetőleg főkapitányának adassék át, a többi a magyarok tulajdona lesz. A király és királyné megbocsátják a magyarokkal együttműködő németek és más nemzetbeliek bűnét, ha résztvesznek a németek kiirtásában. A királyi pár Amerigo volt kapitánynak, most a compagnia egyik marsalljának és magyarjainak a szerződés teljesítése után Melfi várában kifizet 10.000 aranyat dupla zsold címén, Miklósnak pedig a többi 9000 aranyat. Ha a király megszegné a szerződést, a kapitány a pápához, császárhoz és magyar királyhoz fordulhat. A szerződés két példánya közül egyik a királyi pár-

nál, másik a magyar csapat vezetőinél marad. Ha a németek megfuthának és Durazzoi Lajos vagy más lázadók földjére vennék be magukat, a magyar csapat köteles őket ostromolni a megsemmisítésig s a király népe támogassa a magyarokat, sebesültjeik, betegek bemechessenek a király híveinek birtokára gyógykezelés végett, ott pénzért megkapják a szükségeseket és barátságos bánásmódban részesítsék őket.¹

A szerződés nagy áldozatot követelt Nápolytól, de Tarantoi Lajos minden áldozatot hajlandó volt meghozni és minden eszközt felhasználni, hogy megszabaduljon a garázda zsoldos bandáktól és a belső békét is helyreállítsa. Ezért Firenzétől is kért segítséget. A signoria küldött is segédcsapatot, de nem volt benne köszönet. A király egymásután küldte a panaszos leveleket, melyekben elmondja a firenzei csapat viselt dolgait. Inkább az ellenségnek kedveznek — mondja levelében — s kockáztatják a királyi sereg győzelmes eredményeit. Majd a zsold elmaradása, majd más címeken tagadják meg a szolgálatot. Kéri a király Firenzét, küldje meg a csapat zsoldját s intse engedelmesre vezetőit. Ő szívesen elbocsájtaná őket, de ez a sereg rossz hatással volna és nem kap megfelelő lovascsapatot.²

Nem tudjuk, Firenze közbelépett-e a rend helyreállítása érdekében, de ha közbelépett, ez eredménnyel nem járt. A rakoncátlan zsoldoscsapat minden kérés és tiltakozás ellenére eltávozott, amiből — miként Tarantoi Lajos a firenzeieknek elpanaszolja — igen sok veszély származott. Így elsősorban a firenzeiek távozása a magyarok sorait bontotta meg, s nem könnyű dolog a vizsályt kiegyenlíteni. Ezt jól tudják az ellenséges rablók s ebben van minden reményük. Már a kapcsolatot is megteremtették az elégtelenekkel. Ha a magyarok két részre szakadnak, most a firenzei csapat távozása után a nápolyi sereg igen meggyengül. Már pedig, ha az ellenség felül-

¹ Documenti degli Archivi Toscani. II. k. 580—2. l. 1361 ápr. 25-ről.

² Ugyanott 582—83. l. 1361 május 10-ről.

kerekedik, ebből nemcsak a királyra, hanem Firenzére és más községekre is veszedelem származik, s lesz okuk megbánni, hogy nem küldtek segítséget. Az ő helyzete annál nehezebb, mert nemcsak Nápoly védelme foglalkoztatja, hanem Szicília részéről is háború fenyegeti és baj van Provenceben, Forcalquierben és Piemontban is. Ezt a terhet kincstára sem bírja el. A firenzeiek csapata például kezdettől fogva elégedetlen volt azon a címen, hogy zsoldját nem kapta meg. A király kifizette az elmaradt zsoldot, de Firenzétől kérte, hogy térítse meg ezt neki és az engedetlen zsoldosokat példás büntetésben részesítse. A királyi pár megállapította, hogy mindenkitől elhagyatva kénytelen lesz a zsoldoscsapattal valami megegyezést keresni, ami nekik is, Toscanának is kárára lehet.¹

A firenzei csapat távozása annál inkább fájt Tarantoi Lajosnak, mert minden reménye megvolt az ország ellenségeinek kiirtására. A csapat távozása és a magyarok megoszlása új erőt öntött az ellenségbe, viszont rossz vért szült a bárók soraiban. Ezer meg ezer gyanúsítás és hír kelt szárnyra, s ezek megtörték a nápolyi sereg harc-készségét. Ha az ellenséges csapat az elégedetlen magyarokkal szövetkezett volna, beláthatatlan veszedelem fenyegette volna az országot. Ez a veszély indította arra Tarantoi Lajost, hogy a szerződés ellenére nagy pénzüsszeget ajánljon fel a magyaroknak.²

A király kénytelen volt a zsoldoscsapatoktól megtámadott Provence és Forcalquier védelméről is gondoskodni s Magyar Miklóst küldte oda 700 emberrel. Nápolyban végre a magyarok támogatása meghozta az eredményt, bár maga a király elismeri, hogy «a viharok és feltorlódó hullámok közt» közelállt az ország a hajótöréshez. Sikerült ismét erős sereget szervezni a bárók és megbízható zsoldosok csapataiból s már készültek a döntő támadásra, mikor az ellenség meghátrált. Durazzoi Lajos feltétel nélkül megadta magát, a zsoldosokkal pedig szer-

¹ Documenti degli Archivi Toscani. II. k. 583—84. l. (328.)
1361 jún. 10-ről.

² U. ott. 585—86. l. (329.)

zöldés jött létre, melynek értelmében Bongardo csapata 15 nap alatt a király zászlói alatt kimegy az országból, lovát, fegyverét, pénzét magával víve, de előbb az erődöket átadja a király megbízottjának.¹

Tarantoi Lajos levelei általában híven festették a helyzetet és az eseményeket, csak saját energiátlanságáról és a bárók megbízhatatlanságáról nem beszélt, ellenben minden baj okozóul a zsoldosokat tüntette fel. A magyarok híven szolgálták, de természetesen zsoldos szokások szerint. Amint előbb Anichinot elhagyták, hogy Tarantoi Lajos szolgálatába lépjenek a nagyobb zsoldért s előbbi urukat Atella várában ostrom alá vették, úgy nagyobb zsold reményében készek voltak ismét a király ellenségeihez pártolni. Mikor azonban Lajos zsoldjukat felemelte, ügyét diadalra vitték. A zsoldosokban nem szabad idealizmust keresni, rájuk nézve a hadakozás üzlet volt, s oda csatlakoztak, ahonnan nagyobb nyereség kecsegtette őket. Ez annál inkább megérthető, mert a zsoldosnak nemcsak a mára, hanem a jövőre is gondolnia kellett. Ha harcképtelen lett, minden kárpótlás nélkül bocsátották el, s abból kellett életét tengetnie, amit összegyűjtött. Ebből és sokaknál a polgári életbe való visszatérés vágyából magyarázható meg a zsoldosok kiméletlen fosztogatása.

Az 1362-ik év nagy változást hozott Nápolyban. Meghalt Tarantoi Lajos (május 26.) és csakhamar követte a halálba fogságban sínylődő ellenfele, Durazzoi Lajos is. Ezzel egyelőre a belső viszályok elültek. A béke azonban csak rövid ideig tartott. Részint a külpolitikai viszonyok, részint Andria hercegének, Francesco del Balzonak (Baux) lázadása ismételten arra kényszerítették Johannát, hogy a zsoldosok szolgálatát igénybe vegye.

Ebben az időben hozta be Itáliába Firenze és Pisa viszálya az angol fehér csapatot (compagnia bianca), melynek első vezére a német Sterz volt s angolokból és németekből állt. Sterz azonban csakhamar kivált az angol

¹ Documenti II. 585. l. (XVI. 332.)

csapatból és Bongarden németjeivel megalakítva a *compagnia della Stelat*, Nápoly ellen vonult. Ekkor Alborno z kardinális szerződést kötött a fehér csapattal Bongardenék ellen s a szerződéshez Johanna is hozzájárult. Ennek értelmében a királyné 160.000 aranyforint ellenében megnyerte a fehér csapat segítségét az Egyház és Nápoly részére Anichinoék ellen s a csapat ígéretet tett, hogy Nápolyt nem háborgatja (1365 jan.).¹ Ez év júliusában azonban Anichinoék Peruggiánál leverték a fehér csapatot s újból Nápolyt fenyegették. A magyarok, kik közül sokan megnősültek és letelepedtek Nápolyban, minden zsoldoscsapatot örömmel üdvözöltek és hozzácsatlakoztak a zsákmány reményében.

Ekkor azonban a zsoldos-kérdés már európai problémává nőtte ki magát. A zsoldosok kiméretlen pusztításaikkal nemcsak Itáliában, hanem a nyugati országokban is olyan szörnyű nyomorúságba döntötték a népeket, hogy pápák és fejedelmek a keresztény világ összcomlásától féltek és ennek elkerülésére a zsoldos-kérdés sürgős megoldására törekedtek.

V. Orbán programjának egyik pontja a keresztes-hadjárat volt az Európában folyton terjeszkedő török ellen, s erre akarta felhasználni a zsoldosokat. Így szent célt valószínűleg volna meg és megszabadította volna a népeket a rájuk nehezedő csapástól. A zsoldosok azonban semmi hajlamot sem mutattak a nagy kockázattal járó és kevés zsákmánnyal kecsegtető vállalatra, úgyhogy a kísérlet megbukott (1365). V. Orbán Avignonból Rómába való visszatérése után a zsoldosbandák kiirtását vette tervbe. Ehhez megnyerte IV. Károly császár közreműködését is, ki ligát hozott létre a zsoldosok ellen. A császár tunyasága azonban ezt a tervet is elgáncsolta. A meglevő zsoldoscsapatokat elismerte, csak a jövőben alakulók ellen akart fellépni, de végeredményben semmit sem tett ellenük. Mivel ez időben lépett fel csapatával Bernabo Visconti

¹ Theiner : *Codex dominii temporalis S. Sedis*. N. 399. — Anjoukori Dipl. Eml. II. 625 (463) és 626 (464).

természetes fia, *Ambrogio*, valamint *Habsburgi János* és az angol *Hawkwood* (Acuto) is, a helyzet még súlyosabb lett, mint volt azelőtt. A pápa most Itáliát akarta egyesíteni ellenük s megbízást adott Albornoznak liga szervezésére, melyben Toscana és Johanna is résztvesz. Firenze vonakodása azonban lehetetlenné tette a terv kivitelét, s Albornoz csak arra vállalkozhatott, hogy egyik csapatot a másikkal tartsa sakkban. Így szövetkezett ő és Johanna — miként láttuk — a fehér csapattal Bongarden ellen. A magyarok soraiban többek közt Toldi Miklós nevével is találkozunk. Mikor sem általános, sem részleges ligát nem sikerült összehozni a zsoldosok ellen, V. Orbán 1366 ápr. 13-án közzétette ellenük a kiátkozó bullát. A pápa újabb kísérlete szövetség létrehozatalára némi eredménnyel járt. A firenzei kongresszuson 5 évre megalakult a liga, melynek tagjai: a két legátus, Albornoz és Androin, Firenze, Pisa, Siena, Arezzo, Perugia, Todi és Cortona. A liga azonban csak a jövőben fellépő compagniák ellen irányult és nyomatékosan kivette az Ambrogio Viscontiét, Hawkwoodét, Bongardenét és Habsburgi Jánosét. Elhatározták azonban, hogy az új csapatok ellen fegyveres erővel lépnek fel s e célból 3.000 lovasból és ugyanannyi gyalogszból álló sereget tartanak készenlétben s a gyalogságot olaszokból szervezik meg. A szövetség székhelye Arezzo lesz, hol évente karácsonykor a szövetségeselek meghatalmazottjai tanácskozássra gyűlnek össze. A liga komolyságát azonban veszélyeztette a kikötés, hogy csak az új csapatok ellen irányul, viszont érdekes a gyalogságra vonatkozó kikötés, mely nemzeti milícia felállítására s az idegenek kiűzésére vonatkozó tervet árul el. Kitűnt azonban, hogy az olaszokban nincs kitartás. A liga csakhamar felbomlott s mint a pápa leveléből kitűnik, ebben éppen Johanna volt a főbűnös. A pápa megütközéssel értesült, hogy a királyné nem küldte el a ráeső kontingenst. Ezért figyelmeztette, hogy ebből reá gyalázat háramlik, egész Itáliára pedig nagy veszedelem származhatik. Buzdítja, hogy előzze meg a veszélyt, mely országát fenyegeti, kisebb költséggel, veszteség nélkül és távoli

vidéken. Majd felajánlja az országot pusztító zsoldosok ellen az Egyház haderejét.¹

A veszedelem csakhamar bekövetkezett. Ambrogio Visconti a compagnia di San Giorgiaval Nápoly megtámadására indult, de a királyné és a pápa csapatai Sacco del Trontonál megverték s a vezér Nápolyban fogságba került. Mivel a liga 1367 decemberében felbomlott, ismét a régi állapot állt helyre s maga Johanna is több ízben fogadott zsoldosokat szolgálatába. Így 1376-ban is találunk rendelkezést, mely Lukács és Gergely, a magyarok contestabilejei számára zsoldfizetéséről szól.² Kis Károly nápolyi expedíciójára főleg magyar katonasággal indult, s azután is szívesen fogadott szolgálatába magyarokat, bár már ekkor megalakult az első olasz zsoldoscsapat Alberico da Barbiano vezérlete alatt. Kis Károly Barbiant is maga mellé vette és hadserege vezetését reá bízta.

¹ Cerasoli : Lettere di Urbano V. ecc. III. f. 35. l. (100. sz.) és Reg. Vat. v. 244. J. 41. l.

² De Lellis : Notamenta. XI. v. 83. p.

XIII. FEJEZET.

Magyarok Nápolyban, nápolyiak Magyarorszáiban.

Anjou I. Károly 1269-ben megkérte fia, Károly trónörökös számára Mária hercegnőnek, V. István magyar király leányának kezét, s a királyleány 1270 májusában megérkezett Nápolyba. Ezzel megkezdődött a nápolyi-magyar összeköttetés és ettől kezdve állandóan nagy számban találunk magyarokat a nápolyi királyságban s bizonyára számos nápolyi tartózkodott, ha átmenetileg is, hazánkban.

Már *Mária* kíséretében sok olyan magyart találunk — férfit, nőt egyaránt —, kik állandóan megtelepedtek a déli királyságban. Maga Mária mindvégig magyar maradt, magyar levegőt vitt be az udvarba és magyarsága megnyilvánult alkotásaiban is. Szíve szent Ferenc rendjéhez vonzotta és a klarisszáknak újonnan restaurált gyönyörű *Donnaregina*-temploma az ő bőkezűségét dicséri. A falat borító értékes freskók között öt jelenetet találunk a királyné nagynénjének, Szent Erzsébetnek életéből, de megtaláljuk itt Szent István és Szent László képét is.¹ Udvarát is lehetőleg magyarokkal rendezte be. Itt talált menedéket viharos multú húga, Erzsébet is. Szülei már négy éves korában kolostorban helyezték el s nyolc éves korában felöltötte az apáca ruhát. Ladomér esztergomi érsek azonban azt mondja róla, hogy inkább antimonialis, mint sanctimonialis. Anyja szíljaj, kún vére kitört belőle, s bár családjára való tekintettel megválasztották fejedelemasszonynak, viselkedése nem volt apácához méltó. Féktelen fivérére, Lászlóra is rossz hatással volt, s többek

¹ L. bővebben : Documenti per la storia e per le arti e le industrie delle provincie Napoletane. Nuova serie. V. I. Émile Bertaux : Sta Maria di Donna Regina e l'arte Senese à Napoli nel sec. XIV. Napoli. 1899. 11. és 44. ll.

közt rávette, hogy durva hordával betörve a margitszigeti kolostorba, visszaadja szabadságát. Majd nem törődve esküvel, fogadalommal férjhez ment a cseh Rosenberg Zaviszhoz. Mikor fivérét, férjét elvesztette, nénjénél keresett menedéket Nápolyban. Ekkor már a kor is elhaladt felette s ügylátszik, megbarátkozott a gondolattal, hogy visszatérjen az apácazárdába. Nővére berendezte számára a két kastély között (Castel Nuovo és C. dell' Uovo) a S. Pietro à Castello zárdát s itt fejezte be viszonztagságos életét.¹

A Mária környezetében levő magyarok idővel elszóródtak egyes vidéki városokban s ott kiterjedt, részben már elolaszosodott családok alapítói lettek. Különösen Salernoban találunk nagyobb számmal magyarokat, ami érthető is, hiszen a későbbi II. Károly, Mária férje, trónra lépte előtt salernoi herceg volt, a legidősebb fiú, Károly Martell, kire anyja ráruházta a magyar trónra vonatkozó igényét, szintén a salernoi hercegséget birtokolta. Ugy Mária, mint fia, a magyar király, magyarokkal vették magukat körül. Károly Martell révén jutott hely hazánknak Dante örökszép költeményében.

Már *I. Károly* életében Nápolyban látjuk frater Adorján templomos lovagot, János lovagot és ennek fiát, Richardot. János lovag előkelő állásokat töltött be s végül Honor Montis S. Angeli és Andria vikáriusa lett. Mindkét tartomány a salernoi herceg birtoka volt. Hogy milyen megbízható embernek kellett lennie, bizonyítja az a körülmény, hogy nagy fegyveres erő felett rendelkezett és tisztéhez tartozott bizonyos utak és szorosok őrizete is. Fia, Richárd nőül vette Ruggiero Baldino leányát, Floriát, kivel 50 uncia arany hozományt kapott, ami tisztességes vagyonnak felelt meg. Ádám minorita, Albert, Henrik lovag szintén magyarok voltak. Az utóbbi Nocerában lakott, amely város szintén erős magyar telep volt, hiszen itt nevelkedtek a salernoi herceg gyermekei.

¹ L. Karácsonyi János : A mérges vipera és az antimonialis. Századok. 1910. évf. 1—24. l. — G. de Blasiis : Racconti di storia Napoletana. Napoli. 1908. 129. l.

Mária királyné körében számos magyar nőt találunk, de a főbb tisztségeket is magyarok töltötték be. Például János főmarsall, János pajzshordó, Perrotto főgyümölcs-hordómester, János gyümölcs-hordómester volt. Ambrus királynéi főajtónállómester tekintélyes birtokot kapott. A királyné követségekre rendszeren magyarokat alkalmazott, s a meghalt magyarokról sem feledkezett meg. Mikor a nápolyi Szent Eligius-templomban eltemették hű pajzshordóját és familiarisát, Dinosettot (Dénest), a királyné gyertyával bőven ellátta a templomot, hogy kedvelt embere lelkiüdvéért égessék.

II. Károly szintén megbecsülte a magyarokat. Osvári Gergelyt udvari vitézzé és familiarissá tette, Jakab urat pedig személyében és javaiban biztosította, szabad mozgást engedett neki az országban. Magyar Vilmos panaszt emelt a királynál, hogy az akkori vikáriustól bérbe vette a salerno-i vár és föld jövedelmeit 63 uncia aranyért, közben azonban a háború miatt nem tudta az adót behajtani s így ő is adós maradt a kincstárnak 10 uncia arannyal, melyért most zaklatják. A király rögtön intézkedett, hogy az adósságért Vilmost ne zaklassák (1296). Nocerában, mely Károly Martell nejének, Klemenciának birtoka volt, bírónak választották a magyar Gottfridet, s ugyancsak Nocerában Péter is bírói tisztséget viselt és jogot kapott a víz elvezetésére a Camerella nevű helyen át, hogy ott malmot állítson.

II. Károly igen jó információkat kapott a nocerai Magyar Péterről s azért bírónak rendelte Sorrentóba. (1296). Fiának, Martell Károlynak titkára is magyar ember volt, György nevű.

Nehéz volna azoknak neveit felsorolni, akikkel *II. Károly* uralkodása alatt az Anjou-registrumokban találkozunk, azért az említetteken kívül még csak néhány, valamilyen szempontból érdekes nevet hozok fel. Az oklevelek megemlítik Maróthi Messandát, mint szicíliai lakost és egy Mózes nevű magyarországi zsidót, aki az orvosi vizsgát eredményesen kiállotta és a bizottság jelentése alapján Heracleaban működési engedélyt kapott.

II. Károly nővére, Izabella, Kun László özvegye, egyike a legszomorúbb sorsú királynőknek, magyarországi mártíromsága után 1299-ben vissza akart térni hazájába, honnan annyi szép reményt vitt magával Magyarországra s vissza csak fájdalmat és a megalázás keserű emlékeit vihette. II. Károly két gályát küldött érte Szlavonia partjaira. Nem tudjuk, hogyan fogadta Mária sokat szenvedett sógornőjét, de a királyi testvér mindent elkövetett, hogy feledtesse vele a múlt szenvedéseit. Nem régen halt meg Monfort János, Squillace grófja, utód nélkül, ezért a király felhasználta az alkalmat és a megürült Gravina-grófságot nővérének adományozta. A sors azonban itt is üldözte a szerencsétlen királynét. A gravinaiak megtagadták a szokásos kötelezettség teljesítését, mire Károly 400 uncia aranyat utalt ki Izabella udvartartására, majd ezt az összeget 500 unciára emelte fel. A királyné adósságának törlesztésére szükséges összeget az üres pénztár mellett csak kiviteli engedélyek eladásával tudta előteremteni. Így az esztergomi Godino is kapott 2000 salma (mérték) gabona kivitelére engedélyt azon megszorítással, hogy csak barátságos földre viheti ki és a kirakodási helyről bizonyítványt kell neki bemutatnia. Még magyarországi tartózkodása alatt is támogatta nővérét «testvéri érzülettel résztvéve szükségeiben». Izabella nem sokáig élvezte testvére szeretetét, 1304-ben meghalt.

Valószínűleg Izabellával ment ki Nápolyba Kozma nevű magyar mint familiarisa. Az özvegy királynő kérésére II. Károly 12 uncia évi jövedelmet rendelt Kozmának az aversai bajulatusra, de ezt az összeget nem kapta meg. Ennek pótlására Kozma kérésére megengedte a király 120 salma gabona kivitelét.

Mária nővéréről, Erzsébetről szintén gondoskodott a király. Nápolyba érkezésekor 130 uncia aranyat utalt ki szükségleteire és élete fogytáig 30 uncia arany évdíjat rendelt számára. Miként említettük, Erzsébet később kolostorba lépett s 1307-ben még életben volt.

Róbert király, különösen míg anyja, Mária királyné életben volt, szintén kegyelte a magyarokat. Maga Mária

még végrendeletében sem feledkezett meg róluk. Albert a királyné ajtónállója magyar ember volt, feleségének Iza-bellának a királyné 15 unciát, János gyümölcshordómester-nek 40 unciát, Magyar Albertnek 30 unciát, Magyar Perot-tónak, Summa vicariusának 40 unciát hagyományozott.

Róbert király Magyar Márkot fölvette familiarisai közé, Magyar Jánosnak és Miklós nevű fiának pedig évi 20 uncia aranyat engedélyezett. A király nagy dicsérettel emlékezett meg a nocerai Magyar Péterről és fivérérlől Johannottórról. Uralkodása alatt említés történik Magyar Péter leányáról, Petronelláról Nocerában (1340) és Ri-chard magyar nemes fiairól, János apátról és Miklósról. Ez utóbbiak Egidio úrral pereskedtek, kinek birtokán atyjuk vikárius volt.

Általában Róbert idejében gyakran találkozunk peres-kedő, vagy a törvénnyel ellentétbe jutott magyarokkal. Csak néhány esetet akarok itt feljegyezni. A nocerai Magyar Martucciót Tamás apát megsebesítéséről és kirablásáról vádolták. A király, tekintettel a vádlott papi mivoltára, a világi törvényszék előtt a pert töröltette. Péter apátot meg-gyilkolták, a vádlottak közt magyart is találunk. Kristóf nevű magyart más földjének bitorlásáról vádoltak. Gott-frid fiai : Richard, Cicco, János ellen az a vád, hogy capuai Raynaldot birtokában háborgatják. 1334-ben Marino kama-rás egy Péter nevű magyar származású pásztort vádolt be a nocerai bíró előtt, viszont Macciotto nevű ember ellen Magyar Fülöp meggyilkolása miatt indítottak Nocerában eljárást.

András herceggel, miként már említettük, sok magyar ment Nápolyba, közülük három hölgyet meg is neveznek forrásaink. A herceg csak magyar környezetében érezte jól magát, magyar követekkel küldte üzeneteit a magyar ud-varhoz, így 1337-ben Tót Pállal s az ő támogatásával és kedvéért magyarok udvari állásra is emelkedtek, mint Péter főesperes, aki udvari káplán lett (1343). Johanna pedig megjutalmazta Adriai András és fia, Bertalan ortonai lako-sokat, kik a Nápolyban gyakran megforduló magyarokat házukba befogadják.

Az aversai gyilkosság legmélyebben a magyarokat érintette s amint annak híre a legnagyobb magyar telepre, Nocerába érkezett (1345 szept. 26.), nagy lázongás tört ki, s a vezetők közt Lénártot, Miklóst és Benedeket találjuk, kik mindhárman magyarok voltak.

A gyilkosság után is szerepelnek magában Nápolyban is magyarok. András herceg dajkája fiával együtt továbbra is az udvarban maradt a kis Martell Károly, András gyermeke mellett. Nápolyi lakos lett a többször említett Perrotto is fiával, Fülöppel együtt. Ennek a Perrottonak volt leánya, Robertella, aki panasszal járult a királyné elé fivére, Fülöp ellen. Fülöp — a panasz szerint — annak idejében kikapta atyjától a birtokból részét s megígérte, hogy nem emel igényt nővére hozományára, 70 uncia aranyra. Idővel Perrotto a leányának szánt összeget az anya után járó 30 unciaival 100 uncia aranyra emelte s erre Sommában levő házait lekötötte. Perrotto halála után a leány egy ideig békében élt, mígnem Fülöp «ördögi ösztönzésre, lelkiüdvéről megfeledkezve», egyszerűen kiűzte otthonából. Most férjhez menne, hozomány nélkül azonban ez nem lehetséges, hiszen bátyja egy szál szoknyában kergette ki. Arra kéri a királynét, mivel nem bírja a perköltségeket, intézkedjék perének gyors befejezéséről. A királyné meghallgatta a szerencsétlen nő kérését és utasította a bíróságot, hogy a pert rögtön vegye elő és fejezze be (1346).

Kis Károly szintén kegyelte a magyarokat. A magyar udvarban nőtt fel, a Velencével vívott küzdelmekben alkalma nyílt megismerni a magyar katonát, a magyar urak és a herceg közt meleg szimpátia fejlődött ki, s már Lajos király életében sokan voltak az urak közül, kik a király leányainak mellőzésével őt szerették volna trónra emelni. A nápolyi vállalatban elsősorban magyar fegyverekre támaszkodott s így nem csodálható, ha nápolyi udvara tele volt magyarokkal. Szolgálatukat birtokadományokkal jutalmazta, hogy a jövőre is magához kösse őket. Kis Ferenc (filius Petri Martini dicti Florencie) panectarius egyik Anjou Lajos-párti úr birtokát kapta meg (1383). Szűcs Mihály szintén rebellistól lefoglalt javakból részesült, míg

a király szakácsa, Pál a Szent Borbála-téren (Piazza S. Barbara) kapott több házat, melyeket ura Johannához és az ellenpápához ragaszkodó tulajdonosától vett el. Számos magyar kapott hivatalt, vagy évdíjat. Orbóczy Imrét pl. tranii várnagynak nevezte ki, míg fiát, Miklóst királyi kápláni állással tüntette ki. Péter familiaris 24 uncia arany évdíjat kapott.

Károly neje, *Margit*, mint helytartónő a dalmáciai Tót Pétert kinevezte Gaeta városában gyalogskapitánynak évi 12 uncia arany fizetéssel s azzal a felhatalmazással, hogy helyettest is tarthat. Magyar Tamás birtokadományban részesült, de csakhamar meghalt utódok nélkül.

Kis Károly uralkodása alatt is találkoztak olyanok, akik összeütközésbe kerültek a törvénnyel. Luca Stefanelli panaszt emelt Magyar István és Lőrinc ellen, kik a Platea Corrigiarumon levő házait lefoglalták (1381). Ugyancsak István- és Lőrincceel kapcsolatban fordult a Spina-család a királyhoz, mert Károly igazságtalanul adományozott, javaikból a két magyarnak azon címen, hogy ők az ellenpápához csatlakoztak (1381). Magyar István viszont Aver-saban zavart mást jogos tulajdonában.

Ügylátszik, a Nápolyba szakadt magyarok közül sokan nem nősültek meg, mert haláluk után birtokuk másokra szállt.

Teljesség kedvéért megemlítem még, hogy *László* király idejében sem hiányoztak a magyarok Nápolyból. A király megerősítette Magyar György főajtónállómestert Margittól nyert birtokában, melyet «feudum ducis Calabriæ»-nek nevezett (1390). Viszont Otranto területén a rebellis Magyar László örököseitől elvette birtokukat. Hungarus de Sancto Angelo Sarnoban volt birtokos és grófi címet kapott s ezt László örököseire is kiterjesztette. György, Ambrus fia, ajtónállómester egy lázadó birtokát kapta. Fábián szintén kapott birtokot Trani vidékén és pedig Péter német vitézét, ki egykor Braunschweigi Ottót szolgálta. A király János fia, István váci prépostnak, káplánjának kiváló érdemeiért és szolgálataiért éneklő kanonokságot adott a barii Szent Miklós-templomban és különös

kegyképpen gyűrüvel investálta a birtokba (1399). Azonban István rövid ideig élvezte az adományt, mert körülbelül egy év múlva meghalt.¹

A bemutatott szemelvények arról győznek meg bennünket, hogy tényleg sok magyar telepedett meg az Anjouk korában Nápolyban, de inkább az alsó rétegekből, míg előkelő urat elvétele találunk köztük. A letelepedett családok egy része hamar olasszá vált, elsősorban névben, csak az «Ungaro» előnévvé lett jelző mutatta származását, a másik része ellenben évtizedek múlva is büszkén hangsúlyozta magyar voltát.²

* * *

Míg a Nápolyba szakadt magyarokról beszámolnak az Anjou-registrumok, sajnos, a mi emlékeink nem beszélnek a hazánkba telepedett nápolyiakról. Pedig kétségtelenül voltak ilyenek. Ha máskor nem, Nagy Lajos hadjáratainak lezajlása után hívei közül bizonyára sokan követték a királyt hazájába, mivel Johannáék részéről megtorlástól tarthattak. Valószínűleg ezek is a közrendűek sorából kerültek ki s nálunk eltűntek a névtelen tömegben.

Az idekerült nápolyi családokból egy játszott nagy szerepet, a Druget-család. A Drugeteket kezdettől fogva ott találhatjuk a nápolyi Anjouk körül. Druget Miklós I. Károlynak bizalmas embere volt, s reá bízta a trónörökös, a későbbi II. Károly gyermekeinek nevelését s többször tanujelét adta vele szemben nagyrabecsülésének.

Miklós fia, János, úgylátszik, fiatalon halt meg, így kevés adat áll rendelkezésre reá vonatkozólag, de ezek az adatok a királyi család kedvelt hívének mutatják. Jánosnak

¹ L. ezekre Repertorium Nicolae II. XI., De Lellis I., III., IV., VI., VII., VIII., IX., XI., Reg. Ang. 48, 56, 61, 63, 72, 74, 76, 77, 130, 132, 159, 347, 352, 358, 359, 360, 364. — Reg. Ang. Nuovi III. kötetek; Anjoukori Dipl. Eml. I. 152 (189), I. 99 (123), I. 100 (124), I. 121 (145), II. 21 (22).

² Sőt akad Olaszországban család, amely nevében mai napig megőrizte magyar származásának emlékét. L. Mihalik S.: Egy magyar család Rietiben. Turul. 1928. 64. és köv. ll.

három gyermeke maradt: János, Fülöp és Matild. Közülük Fülöp már gyermekkorában a vele majdnem egykorú Károly Róberthez csatlakozott és elkísérte magyarországi vállalatára is. János, az idősebb fiú egyelőre Nápolyban maradt, s jóval később, körülbelül 1324-ben követte Fülöp példáját és végleg hazánkban telepedett meg, míg Matild valószínűleg Nápolyban élte életét. A két Druget — miként később látni fogjuk — a legteljesebb mértékben élvezte Károly Róbert bizalmát, fényes méltóságokra emelkedtek és János megalapítója lett a Magyarország történetében nagy szerepet játszó Homonnai Drugeth-családnak.¹

¹ L. bővebben «A Drugetek őseiről» c. tanulmányomat. Turul L. k. (1936) 1—5. l. — A Drugetek nevét nálunk th-val írták.

XIV. FEJEZET.

Anjou-királyaink reformjai és a nápolyi viszonyok.

Újabban történettudósaink közül többen kétségbevonják, hogy az Anjou-királyainknak tulajdonított reformok egyike-másika — éppen a legfontosabbak — tényleg ezen királyainktól származtak volna. Viszont az Anjoukor kutatói közül többen kifejezték véleményüket, hogy Anjou-királyaink Nápolyból hozták a reformok eszméjét. Kísérletet azonban nem látunk arra, hogy behatóan törekedtek volna foglalkozni a nápolyi viszonyokkal és összehasonlítva azokat a magyarországi reformokkal, legalább megközelítőleg meghatározták volna, mennyi volt az átvétel és mennyi nőtt ki önállóan magyar talajból. Igaz, hogy ez a munka széleskörű kutatást igényel, sok akadályba ütközik és nem is kíséri mindig megfelelő eredmény a kutató fáradságát. Intézmények átvételét száz százaléig bizonyítani igen ritkán lehetséges, s legtöbbször meg kell elégednünk a hipotézisekkel. Tehát én is csak kísérletet teszek annak megállapítására, mennyiben lehettek hatással a nápolyi intézmények a magyar reformok létrejövetelére.

* * *

VIII. Bonifác pápa tudtára adva Károly Róbertnek, a gyermekifjúnak, hogy neki ítélte Magyarország koronáját, felszólította, hogy dícséretesen dolgozzék a tönkrement ország érdekében, erényes kezdet mindig nagyobbra vigye és a bölcsesség legyen kísérője.¹ Károly Róbert megszívlelte az intelmet és némi ingadozás után egész uralkodása abban telt el, hogy a bomlófélben lévő országnak

¹ Theiner A. : Mon. Vat. H. I. I. k., 400. l. 636. sz.

visszaadja a nyugalmat és korszerű reformokkal megerősítse, életképessé tegye. Ő rakta le alapjait Nagy Lajos Nagymagyarországának.

1. Hadügy.

Elsősorban hatalmának támaszát, a hadsereget kellett rendbehozni. Ezen a téren lehetetlen állapotokat talált. A várbirtokok átmentek magánosok kezébe, a királyi hadsereg teljesen felbomlóban volt, a magyar urak iparkodtak kivonni magukat a katonai kötelezettség teljesítése alól s királyaink már a XIII. században képtelenek voltak megfelelő haderővel fellépni a külső ellenség ellen. Az idegenből származó király előtt két út volt, hogy a hadseregben uralmának szilárd alapot teremtsen: vagy visszaveszi az elrabolt várbirtokokat vagy a nyugati hűbérrendszerhez fordul, melynek alapelve a jogok és kötelességek arányos megosztása. Az előbbivel már Árpád-királyaink is kísérleteztek, de sikertelenül, Károly Róbert is próbálkozott vele, de az ő kísérlete is hajótörtést szenvedett.¹ A másodiknak viszont útjában állt a magyar közfelfogás, mely erősen közjogi irányával kizárta a magánjogi szerződésen alapuló hűbériséget. Ő mégis az utóbbi mellett foglalt állást, de iparkodott a közjogi álláspontot összeegyeztetni a hűbérrendszer elveivel.

Az a kérdés, honnan vette át a hűbérrendszert? Ez az intézmény nyugaton a XIII. században már erős bomlásnak indult, az urak jogokat ismertek ugyan, de kötelességet teljesíteni nem akartak. A hűbériség ilyen formában nem lehetett csábító a konszolidációra törekvő királyra. A nyugattal szemben éppen Nápolyban, Károly Róbert hazájában állott még szilárd alapokon a hűbérrendszer. Itt II. Frigyes vasenergiája, Anjou Károly kiméretlen erőszakossága útját vágta a feudális anarchiának és az urakat szigorú kötelességteljesítésre szorította.² A régi *ius Longo-*

¹ Fejér G.: Codex dipl. VIII. 3. 271. l.

² Pasquale del Giudice: La feudalità italiana nel dugento. Conferenze Dantesche. II. 1—27. l.

bardorum helyett, mely enyhébb volt, az új urak a szigorúbb ius Francorumot honosították meg.

A feudálizmus lényege éppen a katonai kötelezettség teljesítésében gyökerezik, mely kötelezettség nem a személyhez, hanem a *birtokhoz* fűződik.¹ Nápolyban az volt az elv, hogy a nemes személyes szolgálaton kívül minden 20 uncia jövedelem után egy jól felfegyverzett és felszerelt lovast köteles kiállítani. Megjegyzendő azonban, hogy a miles itt sem egyszerű fegyveres katonaként veendő, hanem hozzátartozik egy fegyvernök és két pajzshordó. A négy felfegyverzett egyén értendő miles alatt, s ezek mind lovon teljesítettek szolgálatot, mert a hűbéres sereg ereje a lovasságban volt. Ha a hűbérjövedelem nem ütötte meg a 20 uncia, kiszámították az értékét és így voltak negyed-, harmad-, kétharmad-hűbéresek (*pars feudi*). Ha a hűbéres nem tudott személyesen hadbaszállni (betegség, zsenge kor stb. eseteiben) vagy csak darabhűbére volt, váltságot (*adohamentum*) fizetett. Néha azonban a darab hűbér után megengedi a király a személyes szolgálatot, máskor egyenesen kiköti kisebb adománynál is, hogy annak fejében katonát kell kiállítani. Pl. II. Károly Druget Vilmos nejének, Izabellának, érdemeiért a nápolyi vámra és fondacora 12 uncia jövedelmet köt le, de ennek fejében egy lovas balistariust kell kiállítania.² A birtokadományozásnál a király mindig jelzi a birtok megbecsült értékét, illetőleg az évi jövedelmét és aszerint szabja meg a *servitium militare*-t. Ha valaki köteleességének nem tett eleget, *ipso facto* elesett az adománytól.³

¹ *Constitutiones utriusque regni Siciliae*. Ed. G. Sarayna. Lugduni. 1560. I. III. t. 38.

² Reg. Ang. Nuovi. II. 20. (Nápolyi állami levéltár.) Az előbbire: Camera M.: *Annali delle due Sicilie*. I. k. 223. l.

³ Pergamene della regia Zecca. VI. k. 703. l. (Nápolyi állami levéltár.) Ugyancsak elvesztette birtokát az örökös, ha a meghatározott idő alatt nem tette le a hűségesküt. Pl. Guillelmus de Raysono halála után «*filius suus primogenitus, qui successit ei in hereditate, quam habet et tenet in provincia, non venit infra annum et diem post obitum ipsius patris sui iuxta consuetudinem Regni . . . ad prestandum fidelitatem nobis, (feudum) sententialiter extitit revocatum*». Pergamene delle regia Zecca. Vol. IV. 181.

Mikor a királynak pénzre volt szüksége, a servitium helyett annak pénzbeli értékét hajtotta be. II. Károly pl. elmondja egyik oklevelében, hogy a hűbértok után servitium jár, melyet fegyveres szolgálattal vagy pénzben rónak le. Most, míg másként nem intézkedik, a hűbéresek pénzben róják le kötelezettségüket és minden hűbér után — nem mint eddig — 10 és fél uncia aranyat — hanem csak 6 unciát fizessenek a kuriának és ez alól nincsen kivétel.¹ Máskor megint megparancsolja a justiciariusnak, hogy pénzben hajtsa be a servitiumot és pedig az in capite hűbéresek birtokai után egy teljes servitium fejében 10 és fél unciát, akik másoktól birtokolják földeiket, azoktól csak 5 unciát és 7½ tarenust, «quia vassalos non habent, per quos subventio fiat eis».²

Előfordult az is, hogy a király a servitiumnak csak egy részét követelte. II. Károly pl. 1308-ban a servitium harmadrészét kívánta, úgyhogy akinek több justiciariatusban vannak birtokai, ott teljesíti kötelezettségét, ahol birtokainak zöme van.³ Van példa az általános hadkötelezettségre is. Róbert 1312 március 25-én kelt rendeletében Capitanatus justiciariusának meghagyja, hogy 18—55 éves korig mindenki fogjon fegyvert és ha a szükség úgy kívánja, szálljon harcba az ellenséggel.⁴

¹ Syllabus membranarum ad regiæ Siclæ archivum pertinentium. Neapoli. 1824—45. II k. l. 99. j.

² Reg. Ang. 73. vol. 107.

³ «Unusquisque baro, miles et feudatarius alius justiciariatuum singulorum tertiam partem servitii, ad quod curie nostre tenetur, tam in hominibus, quam in equis sufficienter et decenter armatis paratam indesinenter et continue teneat ac munitam. Ideo quod si comes, baro, miles aut feudatarius habeat in diversis justiciariatibus feuda sua, prefatam partem tertiam dicti feudalitatis servitii munitam jugiter et paratam modo predicto in illo justiciariatu teneat, in quo maiorem partem illorum habere dinoscitur.» Reg. Ang. vol. 190. p. 2.

⁴ «ut inducat (iusticiarius) homines 18 annorum usque ad 55 sibi adquirere arma peculiariter memorata atque ad defensionem, si opus fuerit, contra hostium aggressum paratos esse.» Archivio della Regia Zecca. Vol. 40. (Nápolyi áll. levéltár.)

A servitium alól a királyi család tagjai sem voltak felmentve. Mikor Mária, Durazzoi Károly neje, megkapja nővérétől, Johannától 250 uncia arany értékben Troja városát, 12½ servitiumra kell magát köteleznie.¹ Felmentés csak nagyon megokolt esetekben van, és különös kegyelemből történik. Így Johanna Johannes Logotétának, ki teljesen megvakult, elengedte a servitiumot, illetőleg az adohamentumot (1343).² Ugyancsak Johanna adott felmentést Druget Vilmos özvegyének Erzsébet királynéra való tekintetből és az özvegy érdemeiért.³ A jogszokás az volt, hogyha valaki birtokot kapott, vagy királyi engedéllyel birtokot vásárolt, be kellett ezt vétennie a kamarai registrumba (*liber donationum*), s ennek alapján vetették ki rá a servitiumot és hadrakelés esetén azt a registrum alapján számon is kérték.⁴ Sőt időnként

¹ Hasonlóképpen Durazzoi Károly 1000 uncia jövedelmű birtok után 50 katonát köteles kiállítani, «ad quod servitium dictus dux in nostra presentia constitutus et dictis suis heredibus se voluntarie obligavit». Reg. Ang. vol. 338. p. 19. — Aki a servitiumot bármilyen okból eimulasztotta, azon behajtották az adohamentumot. Pl. II. Károly elmondja, hogy a magister rationalisok előtt megjelent Thomas de Ortona «statutus per nos super recipienda et expendenda pecunia pheudalis servitii presentis anni none Ind. a quibusdam baronibus et pheudatariis justiciariatus Terre Laboris et Comitatus Molisii, qui personaliter armis et equis decenter munitis non venerunt coram nobis nec monstram fecerunt pro bonis pheudalibus que tenent, prout eis injunctum extitit, nec personaliter servierunt pro eisdem, quaternum unum de introitu et exitu predictae pecunie predictis magistris racionalibus assignavit.» Reg. Ang. vol. 72. p. 117.

² Pergamene della regia Zecca. vol. 43. Mint érdekességet jegyzem itt meg, hogy a rokkantellátásra is találunk példát Nápolyban. Pl. II. Károly rendelete értelmében «Guillelmo Pisano in nostris servitiis mutilato conceduntur grana auri sex per diem super baiulatum Venusii. Repertorium Vincenti-Sicolae.» Vol. III. 324. — (Nápolyi áll. levéltár.)

³ Anjoukori Dipl. Eml. II. k. 40—41. l. 38. sz.

⁴ Pl. Goffredo, Squillace grófja és admirális megnyerte Róbert király hozzájárulását egy birtokvételhez, de azon feltétel alatt, «ut infra mensem unum . . . presentes nostri assensus et confir-

újra megbecsülték a birtok értékét. Pl. I. Károly parancsot adott minden egyes justiciariusnak, hogy joghatósága körében kutasson a latin bárók bármilyen hűbértartóinak értéke felől.¹

A király hadbaszállás előtt, de más alkalommal is, mustrát tartott, melyen a hűbéreseket és katonáikat tartoztak «armis et equis decenter muniti», vagyis lovon és tiszteséges fegyverzettel megjelenni, különben hűbéreiket vesztették (sub pena destitutionis eorum bonorum feudalium). Van rá eset, hogy a hadbahívó parancsban fel vannak sorolva névleg is a hűbéreseket, sőt az is jelezve van, ki mennyi servitiumra van kötelezve.²

A fegyverzet teljes páncélzat a lovas és a ló számára; támadó fegyverek: a kard, tőr és lándzsa. Nemcsak a lovag, hanem a pajzshordó fegyverzete is meg van határozva.³ Akinek nincs egész feuduma, köteles rögtön megfizetni a váltságot, hogy «azon a pénzen más jó és a mi szolgálatainkra hasznos katonák fogadtassanak zsoldba».⁴ A kiskorú és az özvegy természetesen fel vannak mentve a hadiszolgálat alól, de szintén adohamentumot fizetnek s

mationis litteras in quaternionibus nostre camere penes . . . thesaurarios nostros transcribi et annotari faciat, ut tempore, quo in regno precipitur militare servitium, eundem ammiratum et dictos suos heredes tamquam novos dicti feudi possessores et dominos prescriptique servitii debitores manualiter et habiliter reperiri contingat.» Pergamene etc. vol. 43. Lásd még Durrieu: Etudes sur la dynastie Angevine de Naples. Mélanges d'archéologie et histoire. 1886. VI. fasc. 3—4. A liber donationum csonkán maradt fenn.

¹ Ex fasciculo 10. (Nápolyi levéltár.)

² Camera: Annali. II. k. 298—300. l. II. Károly 1294-ben felszólítja a justiciariust, hogy a bárókat gyűjtse össze «ad faciendam mostram pro servitio prestando.» De Lellis: Notamenta. IV. 16. (Nápolyi áll. levéltár.) A bárók külföldi útjára is kötelesek voltak elkísérni a királyt. 1304-i rendelet meghagyja a justiciariusoknak, hogy mindenik «submoneat barones et feudatarios, quod veniant parati ad concomitandum nos ad Romanam curiam». Reg. Ang. v. 138.

³ Camera: Annali. II. 81.

⁴ Pergamene etc. IV. k. 252.

arról nyugtát kapnak.¹ Aki nem fizette meg a váltságdíjat, megfosztották birtokától.²

A hadijutalék kiállítására kötelezettek lajstromából megállapíthatjuk a nápolyi nemesség tagozódását is. Első helyen állanak a hercegek. Az Anjouk korában hercegi méltóságot csak a királyi család tagjai viseltek. A királyi hercegeken kívül a korona fővazallusai, az *in capite feudatariusok* a conti (grófok) voltak, kiknek birtokuk egy részét baronatusokra kellett osztaniok s a nekik alárendelt bárók voltak a *feudatarii secundum quid*. A bárók között találjuk a zászlósurakat (*banderesi, bandueri*), kik zászlajuk alatt legalább 50 fegyverest vezettek a harcba. A bárók után következtek a milesek s azután más *servitium militare-ra* kötelezettek. A báróknak legalább 20 uncia arany jövedelemmel kellett rendelkezniök, a kisebb jövedelmű nemesek csak egyszerűen feudatariusok. Az urak arra törekedtek, hogy minél több zászló viselje címerüket s ezért a kötelezőnél nagyobb számú fegyverest is állítottak, sőt volt olyan úr, aki fejedelemhez illő sereggel jelent meg a mustrán.³

Károly Róbert ezt a szervezetet vette mintául, mely Nápolyban annyira bevált, a megvalósításban azonban a

¹ «Qui omnes supradicti feudatarii apodixam accipiunt de adohamento soluto pro quolibet castro eorum.» Ex fasciculo 67. Lásd még C. De Lellis: I sunti del registro 1271 A di Carlo I d'Angiò. Caserta. 1893. 48. l. (890. sz.) és 49. l. (894. sz.)

² I. Károly megparancsolja a justiciariusnak, «quod procedat ad destitutionem baronum et feudatariorum pupillorum, mulierum et impotentum, que contumacia non solverunt adohamentum». Ex fasc. 2.

³ A hadügyre I. Villani G. VIII. 55., 4. és IX. 36. 2. — G. Giudice: Una leggeuntuaria inedita del 1290. Napoli, 1887. 134—135. l. — Minieri Riccio: Genealogia di Carlo II. d'Angiò. Arch. stor. Nap. VIII. 213. l. és N. Vincenzo: Servizio militare de baroni in tempo di guerra. — Capasso B.: Sul catalogo dei feudi e feudatari delle provincie Napoletane. Atti della reale Accad. di Archeologia. 1870. IV. 50—52. l. — A feudális örökösödés terén II. Frigyes és az Anjouk közt fennálló különbségre I. Romualdo Trifone: Feudi e demani. Eversione della feudalità nelle provincie Napoletane. Milano. 1909. 21. és köv. ll.

helyi viszonyokhoz kellett alkalmazkodnia. Így például ő is megkövetelte a személyes szolgálat mellett a katonák kiállítását, de ezt nem fektethette a birtok jövedelmére, mert hazánk gazdasági tekintetben messze elmaradt Nápoly mögött. Ott meg volt szervezve a gabonakivitel, erős kereskedelmi érzék volt észlelhető s így a birtoknak biztosítva volt a jövedelmezősége s mind erősebben lépett előtérbe a pénzgazdaság. Magyarország ezt a gazdasági fokot csak századok múlva érte el. Ehhez járul az intézménynek a magyar felfogással annyira ellenkező magánjogi jellege. Ezért a királynak nagy tapintattal kellett eljárnia, hogy maga ellen ne ingerelje a nemességet. Ezek az okok tartották vissza Anjou-királyainkat a szigorúbb eszközök alkalmazásától és ezért alapította Károly Róbert törvényes rendelkezések helyett a magyar áldozatkészségre és büszkeségre rendszerét. Természetesen ezt ő is csak átmeneti állapotnak tekinthette, melyet utódai voltak hivatva továbbfejleszteni és amikor már gyökeret ver az intézmény, azt törvényes alapra fektetni, miként meg is történt.

Károly Róbert a nagybirtokú nemesség áldozatkészségét igyekezett fokozni. E célból általánossá tette nálunk is a címert, melyet az úr zászlajára tétethetett és megengedte, hogy aki 50 katonát vezet a harcba, csapatát saját zászlaja alatt vezethesse. Az eredmény ugyanaz, mint Nápolyban. A gazdag urak, részint hogy a király tetszését kiérdemeljék, részint hogy gazdagságukat fitogtassák, az áldozatkészségben egymást iparkodtak felülmulni. Így megtörtént, hogy egyesek erejükön felül is megterhelték magukat, mint pl. Nagymartoni Nykkul, aki a király szolgálatában annyira eladósodott, hogy Izrael pozsonyi zsidótól volt kénytelen 70 talentumot kölcsönözni s rokonainak, kik lefizették adósságát, az oklevélben jelzett birtokok felét zálogba lekötötte. Hasonlóképpen panaszkodik Keszei Miklós kalocsai érsek is a fermói püspökhöz intézett levelében, hogy a hadiköltségek fedezésére el kellett adnia ékszereit (1357).¹

¹ Fejér : Codex dipl. IX. 2218. l. — Pór A. : A négy Miklós. Századok. 1902. 727. l.

Az úrnak, ki saját zászlaja alatt vezette csapatát, nálunk is zászlósúr (*dominus banderiatius*) a neve, csapata pedig zászlóalj (*banderium*). *Banderium* vagy *banderia* a barbár latinban *vexillum* jelentésű volt, ebből lett az olasz *bandiera*, mely a zászlót és átvitt értelemben a zászlóhoz tartozó csapatot jelentette.¹ Innen nyerte az egész hadrendszer a *banderiális* hadrendszer nevet.

Nagy Lajos korában a hadjuttalék terén már bizonyos szokás alakult ki, mert a jól értesült Villani Máté, ki adatait lehetőleg magyaroktól szerezte be, azt mondja, hogy «ősi szokások szabják meg a lovasok számát, kikkel minden báró vagy község szolgálja királyát, mikor hadba megy vagy háborút indít, úgyhogy mindenki tudja a számot és a szolgálat idejét illetőleg, mi a tennivalója».² Zsigmond bizonyára a szokást foglalta törvénybe, mikor kimondotta, hogy a nemesek maguk személyesen megjelenvén, «uradalmaik mennyiségéhez képest állítsanak ki katonákat».³ V. László pedig a prelátusoktól megköveteli, hogy «iuxta quantitatem proventuum», tehát jövedelmük arányában tartoznak hadiszolgálatot teljesíteni.⁴ Ime tehát, nyomon követhetjük törvényekben is a banderiális hadrendszer fejlődését, míg elérkezik a nápolyi magaslatra.

Nagy Lajos atyjánál energikusabban lép fel. Mikor a király László havaselvi vajda ellen indul, Ung megyéhez intézett hadparancsában elrendeli, hogy 1365. év Szent Mátyás napján a hadi kötelezett egyházi személyek, comesek, bárók, várnagyok, nemesek és bármely állású egyének, kik régtől fogva hadiszolgálattal tartoznak, Temesváron megjelenjenek «lovakkal, fegyverekkel és más a hadban szükségességekkel». Ha valaki valami hamis ürüggyel elmarad, az ispán és szolgabírák kötelesek híven, kedvezés nélkül, hivatalvesztés terhe alatt bejelenteni a királynak, aki

¹ L. Piringer M.: Ungers Banderien etc. L. Th. 218. és köv. l. Wien. 1810. és Jankovics N.: Über die Abstammung des Namens Banderium. Hormayrs Archiv. 1824. (XV.)

² Villani M.: VI. 54.

³ 1435. 1. dcr., 2. art.

⁴ 1454. 3. art.

meghatározza, «milyen büntetés jár oly nagy makacs-ságért».¹

Feltételezzük, hogy a hadbaindulás előtt mustrát is tartott a király s ez alkalommal ellenőrizték — miként Nagy Lajos fentebb említett parancsából kitűnik —, hogy megjelentek-e mind a hadikötelezettek; talán már ekkor lajstromot is készítettek az ellenőrzés megkönnyítésére, miként azt Nápolyban láttuk és miként Zsigmond 1435-i törvénye elrendeli (6. art.). Bizonyára ellenőrizték a felszerelést is. A fegyverzet az uraknál lovagi volt, a közkatonáknál a főfegyver még mindig az íj, személyiük védelmére azonban hosszú kard szolgált. Páncél helyett többszörös bőrzekét viseltek, sisakja csak kevés vitéznek volt.² Később valószínűleg elhanyagolták a mustrát s ezért panaszkodik Zsigmond, hogy a katonák egy része furkósbottal felfegyverezve jelenik meg a harctéren és az 1435-i törvényben, miként Nagy Lajos, ő is megköveteli, hogy a katonák illően felfegyverkezve jelenjenek meg a hadbainduláskor. (1435., 3. art.). A lándzsa, mint hadiegység, szintén előfordul Zsigmond 1435-i honvédelmi tervezetében.³ V. László idejében pedig a törvény kimondja, hogy a prelátusok «cum ipsorum banderiis ac numero lancearum exercituare tenentur». (1454., 3. art.). Előfordul nálunk is, miként Nápolyban a megváltás, de rendszeren községeknél s miként Hóman kimutatja, már a XIII. században is volt hadmentességi illeték.⁴ A helyettesítésre a gyakorlatban nincs adatunk, de Zsigmond 1433-i szabályzata erről is beszél.⁵

¹ Wenzel G.: Okmányi kalászat. M. Tört. Tár. II. k. (1856). 7. l. — Lásd még Nagy Lajosnak az erdélyi nemességhez intézett hadbahívó parancsát (1367). Teleki oklevéltár I. k. 158—59. l. (114. sz.) V. ö. Zsigmond 1435. I. 7. art.-al.

² Villani M.: VI. 54.

³ Kőszeghy S.: Zsigmond király két honvédelmi szabályzata. Hadtört. Közl. 1892 (XII.) 595. l.

⁴ Hóman B.: A magyar királyság pénzügyei és gazdasági politikája Károly Róbert korában. Budapest, 1921. 20. l. — A megyes- és schádi székeket Károly Róbert 400 márká finom ezüst évi díj fejében felmentette a katonáskodástól. Fejér. VIII. 2160—62. l.

⁵ Kőszeghy idézett cikke. 595. l.

Ismétlem, Zsigmondra azért hivatkozom több ízben is, mert neki a Nagy Lajost követő zavaros időkben tönkrement hadügyet újra kellett szerveznie, amit — nézetem szerint — úgy hajtott végre, hogy a Nagy Lajos-korabeli szokást törvényes alapa helyezte.

! A nápolyi viszonyok és királyaink rendelkezéseinek összevetése arról győz meg bennünket, hogy az új magyar hadrendszer utánpótlása a nápolyiaknak, de nem szolgai utánzat. Éppen abban áll királyaink nagysága, hogy felismerve a reformok szükséges voltát, nem hajszolták keresztül a magyarokra annyira idegen intézményt máról holnapra és tüzzel-vassal, hanem szem előtt tartották a zökkenés nélküli átmenetet. Mikor már «ősi szokásnak» tűnt fel az új institúció, akkor mentek egy-egy lépéssel tovább. Ezzel szemben történet- és jogtudósaink közül többen kétségbe vonják, hogy a banderális szervezet az Anjouk nevéhez fűződik, mert szerintük, ez az intézmény megvolt már az Árpádok korában. Így Bartal György hivatkozik Kézai Simonra és IV. Béla okleveleire, hol a banderium szó már zászlóalj értelemben fordul elő. (Comment. T. I. §. 166. 361. p.). Ezen az alapon kimondja, hogy «a szervezet bizonyára egyidejű az ősmagyarokkal». Hasonlóképpen nyilatkozik Erdélyi László. Szerinte «Kézai krónikájában 1282 táján oly réginek tűnik fel a banderiumos hadrendszer, hogy az ország társadalmi viszonyait és szokásait a maga korában jól ismerő királyi íródeák . . . a banderiumokat Attila korába . . . képzele vissza». Ezt ugyan anachronizmusnak tartja, de a banderális hadrendszer kezdetét 1217 tájára helyezi. Korábban — szerinte — nem lehetett banderális hadrendszer, mert Anonymus még vexillumot emleget és nem banderiumot.¹

¹ Erdélyi cikkében idézett részt l. : Klebelsberg-Emlékkönyv 252—53. l. — A magyar hadügyre vonatkozó munkák : Horváth M. : A magyar honvédelem tört. vázlata. Kisebb tört. munkái. I. k. 170. s köv. II. Pest, 1868. — Bárczay O. : A hadügy fejlődésének története. II. k. 470. s köv. II. Ezek közismert adatokat tartalmaznak. Perger János cikke : Egy két szó a Banderiumról (Tud. Gyűjtemény. 1831. V. k. 54—64. l.) teljesen értéktelen. Meynert

Kétségtelenül van igazság azok állításában, akik a banderiális hadrendszer nyomait már az Árpádok korában megtalálják. És ez a viszonyokból fejlődött, nem is volt szükség külső hatásra, bár ennek nyomait is felfedezhetjük. A magán fegyveres erő keletkezését visszavihetjük arra a korra, mikor a törzsi és nemzetségi összetartozás érzetének gyengülésével a magánbirtok jelentőségre emelkedik. A központi hatalom ugyanis még erőskezü királyok idejében sem tudta teljes mértékben biztosítani a jogbiztonságot, annál kevésbbé tudták megvédeni a gyenge királyok az egyén birtokát. Ehhez járultak már a XI. századtól kezdve a trón- és testvérviszályok, melyek szintén lehetetlenné tették a belső rend biztosítását és tág teret nyitottak a hatalmaskodásnak. Hiszen még a XII. század vége felé is megtörténik, hogy egy-egy úr egész falut elrabol mindenestől. Természetes, hogy ilyen viszonyok között a birtokos úrnak kellett gondoskodnia birtoka és jobbágysai védelméről és e célból fegyveres erőt tartott. Elősegítette a magán fegyveres erő kifejlődését a familia kialakulása.¹ Míg a magán fegyveres erő a korviszonyokból fejlődik ki, Kálmán rendelkezése már külső hatásra mutat és tényleg a banderiális szervezet alapjait foglalja magában. Kálmán átgondolt programmal lépett a trónra s programjában elsőrendű szerepet játszott nagybátyja hódításának kitolása, vagyis Dalmácia megszerzése. A tengerpart uralmának Velencével szemben való biztosítása sugalmazta a délitáliai normanokkal való szövetséget. Kétségtelen, hogy Kálmán mindjárt trónralépte után felvette az összeköttetést a normanokkal, s menyasszonya már 1097 tavaszán Magyarországra indult.

szerint (*Das Kriegswesen der Ungarn*. Wien. 1876) már Szent István meghonosította a banderiális hadrendszert. Ő a magyar viszonyokat teljesen félreismeri. Éppenígy Ivánka: *Die ungarische Armee*. Wien, 1868. — Értékes megjegyzések találhatók Fesslernél: *Die Geschichte der Ungarn und ihrer Landsassen*. Leipzig, 1816. III. k. 647—50. l. és Bartalnál: *Commentariorum . . . libri XV*. T. 1. Posinii, 1847. Lásd a *De re militari* c. fejezetet 347. s köv. lapokon.

¹ L. Szekfű Gy.: *Serviensek és familiárisok*. Ért. a történettud. köréből. XXXIII. k. 3. sz. Budapest, 1912.

Nagy királyunk bizonyára innen értesült az urak hadi kötelezettségéről és imperialisztikus törekvéseibe belevágott a hűbéres kötelezettség meghonosítása hadserege erősítésére. Ő azonban csak az első lépést teszi meg, az ispánokat kötelezi, hogy jövedelmük arányában bocsássák magánfamiliájuk egy részét a király szolgálatára. (I. k. 40. §.) Utódai nem fejlesztették tovább ezt a hűbéres jellegű intézményt, amiben kétségtelenül nagy része volt a XII. század zavaros viszonyainak, mikor az urak jóakarataira utalt uralkodók nem akartak újabb terhet rakni párthíveik vállára. Így tovább fejlődött a magánfamilia, anélkül, hogy a király az ország javára fel tudta volna használni. A donacionális rendszer kifejlődésével azonban mind gyakrabban megtörtént, hogy egyes urak az adomány fejében hálából, vagy újabb adomány reményében, egyes esetekben őszinte ragaszkodásuk bizonyítékeként vagy a külföldi megadományozottak és ispánok példájára «honesta et armata familia»-val jelentek meg a király táborában. Ez azonban kötelességgé nem lett az Árpád-korban. Amíg előfordul — miként Szekfű is hivatkozik rá¹ —, hogy az úr familiarisait kötelezi, hogy őt a király táborába kövessék, maguk a királyok mindig csak a nemes személyes kötelezettségéről beszélnek. Nem valószínű, hogy éppen II. Endre gondolt volna a banderiális hadrendszer felállítására.²

Térjünk most vissza Bartal és Erdélyi László látszólag súlyos bizonyítékaira. Bartal hivatkozik több forrásra, melyekben a banderium-névvel «csapatot jelölnek meg». Így Kézai kifejezésében «capitaneo Hungaro et regis Hungariæ bannerio ibidem cum Venetis derelictis», a banderium-ot zászlóaljnak értelmezi. Ezzel szemben Szabó Károly az említett részt így fordítja: «magyar kapitányt és a magyar király zászlaját ott hagyván a velenceiekkel». (76. l.) Aki ismeri a középkor viszonyait, tisztában van vele, hogy nem a királyi zászlóalj hátrahagyása volt a fontos, hanem a királyi zászlóé, amely a király személyét jelképezte. Ha-

¹ I. h. 29. l.

² L. Hóman B.: Magyar történet. II. k. 62. l.

sonló a helyzet IV. Béla okleveivel is. Az egyik oklevélben három vitézi ifjúról van szó, kik «ut fortes athletæ cum triginta octo pugnatoribus fortissimis, fratribus et consanguineis suis fulciti, optimo militari apparatu, a nobis non *postulati*, nec stipendiario salario *appreciati*» etc. Itt egy család összefogásáról lehet szó vagy szabadon értelmezve familiáról, de semmi esetre sem banderiumról. A másik oklevél kitétele: «sub banderium regium comparere parati sunt», csak zászlót jelenthet és nem zászlóaljat.¹

Ezekben tulajdonképpen Erdélyi László okoskodására is megfelelttem. Ő a banderium-bannerium szó használatából következtet a banderiális hadrendszer létezésére, ez azonban téves. A banderium szó használata semmi mászt nem mutat, minthogy ez a szó már a zászló jelzésére elterjedt, ami királyaink, s főleg Kún László német és szicíliai kapcsolatai mellett éppen nem csodálható. Kézai különben felváltva használja a banneriumot (német Banner!) a vexillummal. Pl. miként Erdélyi is megjegyzi Attilánál, a zászlót banneriumnak nevezi (l. l. II. c.), míg a magyarokról azt mondja: «egressi ergo vexillis erectis» etc. (II. l. I. c.), amiből következik, hogy nem akar a bannerium-nak semmi speciális jelentést tulajdonítani.² Rá kell itt mutatnom Rogerius néhány helyére is, melyek szintén állításom megerősítésére szolgálnak. A tatárveszedelem alkalmával — szerinte — a király közhírré teszi, «quod tam nobiles, quam qui servientes regis dicuntur, quam castrenses et pertinentes ad castra superius nominata se ad exercitum præpararent» etc. Itt tehát szó sincs banderiumokról, pedig

¹ Az idézett okleveleket l. Fejér: Codex dipl. IV. 2. p. 411. és 524.

² Mathias Florianus: Fontes domestici. Vol. II. — Du Cange-nál a következőket találjuk: Bandum-vexillum, signum militare. Banderium-bandum. Kézaira vonatkozó állításom annál inkább helytálló, mert krónikájában olasz szavak fordulnak elő, amiből általában arra következtetnek, hogy olasz egyetemen végezte tanulmányait. L. Magyar Nyelv. 1933. évf. 33. lapon Jakubovich cikkét.

a király elsorolja, hogy kik kötelesek harcba szállni. De menjünk tovább. A király összehívta Budára főpapjait, országnagyjait, s tanácskozott velük az ország védelméről «monens et hortans eos sæpius, quod quilibet haberet suos *stipendiarios* milites præparatos». Majd a tatárok megjelenésének hírére elbocsátja főpapjait és báróit, «præcipiens eis firmiter et districte, ut quilibet aggregata sibi militia *iuxta posse*, redire ad ipsum etc». Lehetetlen itt bizonyos fokozást észre nem venni. Először a király fegyverbe szólítja azokat, akiknek kötelességük harcolni, azután buzdította főurait a veszély közeledtével, hogy zsoldosaikat is hozzák el, mikor pedig a hírnök beszámol a tatárok erejéről és a nádor csapatának veszedelméről, a *megrémmült* király megparancsolja az uraknak, hogy minden katonáskodásra alkalmas emberüket gyűjtsék maguk köré és fegyverezzék fel. Érdekes azonban, hogy II. Frigyes egykori alattvalója nem lát itt hűbéres jellegű sereget, csak zsoldosokat, ami bizonyosság állításunk mellett, hogy itt banderialis rendszer nem volt, habár a nagyuraknak voltak *zsoldosaik*.¹

Végül, ha már az Árpádok korában lett volna banderialis szervezet, nem értenők meg, miért nem törekedtek királyaink törvénybe foglalni, mikor látták, hogy a nemesség iparkodik kivonni magát a kötelességteljesítés alól és nem volt meg a személyes tekintélyük, hogy őket kötelességteljesítésre szorítsák. Hasonlóképpen érthetetlen volna a sok haszontalan erőfeszítés a várbirtokok visszavételére, holott itt az egyik főindítóok a bomladozó várrendszer lábraállítása. Különösen nem értenők meg Károly Róbert e nemű törekvését, ha ő itt találta volna már az előtte ismeretes banderialis hadrendszert. Ezen okok alapján meg kell ismételnem már hangoztatott felfogásomat. Magyarország természetes fejlődés alapján és részben idegen hatásra is — hiszen a hűbéri Európa közepén, hazánk nem zárközhathatott el a hűbéres elemek behatolásától — már az Árpádok alatt kifejlődtek a banderialis hadrendszer alapjai,

¹ Mathias Florianus: Fontes dom. IV. C. 14., 15., 16.

de magának az intézménynek megvalósítása Károly Róbert nevéhez fűződik. Ő fejlesztette ki nápolyi mintára s először az urak buzgalmára bízta a csapatok kiállítását, később talán már bizonyos mértékben szabályozta is. A teljes ki-fejlődés Nagy Lajos érdeme. A kötelezettség nagyobb lehetett, mint később, mikor Zsigmond törvénybe foglalta a rendszert. Erre enged legalább következtetni az oklevél, melyet Szekfű idéz, s melyben Garai Miklós nádor hadbászállási parancsa szerint az úr köteles «cum omnibus gentibus et familiaribus suis» megjelenni.¹

2. Gazdasági reformok.

Gazdasági téren a dolog természeténél fogva nem beszélhetünk olyan arányú átvételről, mint hadügyi téren. A klíma, talajviszonyok, a nép hajlama és nem utolsósorban a környezet mintegy megszabják a fejlődés irányát és ezen a téren a szolgálai utánzás katasztrófális lehet. Azért itt Károly Róbertnél csak arra a kiváló gazdasági érzékre mutathatunk rá, melyet őseitől örökölt, munkatársainál pedig helyenkint felcsillanni látjuk a nápolyi gazdasági politika vezérgondolatait, melyeket a magyar viszonyoknak megfelelően alkalmaztak.

Mikor Anjou Károly Nápoly trónjára került, hasonló viszonyokat talált, mint dédunokája Magyarországon. II. Frigyes erős, konszolidált államot hagyott utódaira, az anarchikus viszonyok között azonban a termelési rend is felbomlott, a közbiztonság megszűnt, a külföldi tőke kivonult és az ország gazdaságilag tönkrement. Károly imperialisztikus politikát akart folytatni, ehhez nagy és biztos jövedelemre volt szükség, azért ritka energiával és bámulatos gazdasági, sőt mondhatjuk, üzleti érzékkel iparkodott országát helyreállítani. Mivel Nápoly elsősorban őstermelő ország volt, védelmébe vette a parasztot, fokozta a termelést és megszervezte a kivitelt. Azonkívül a külföldi

¹ Közli Szekfű a losonci Bánffy-család levéltárából. Serviensek stb. 52. l.

államokkal kereskedelmi szerződéseket kötött s külföldi iparosokat és kereskedőket csalogatott be az országba. Ezen a téren nem befolyásolta sem vallási meggyőződése, sem exponáltan guelf érzülete. A tunya, tétlenségre hajló nápolyi népet külföldi példával akarta munkára serkenteni és a különböző iparágakat országában felvirágoztatni. Az idegen kereskedők hatása alatt fokozódott a kivitel. A vámokkal való visszaélést úgy akarta megszüntetni, hogy a vámhelyeken a vámtarifát kiakasztatta. A hazai termelést tiltó vámrendszerrel védte. A legnagyobb exportőr a király volt, aki nemcsak a hadsereg számára szállított, hanem az ország és a külföld nevezetesebb piacaira is és nemcsak saját termékeit, hanem vásárolt, beraktározott és kellő időben piacra vetett árukkal is kereskedett. Mindig meghagyta hivatalnokainak, hogy áruit a legmagasabb áron értéke-
sítsék.¹

A luccai, sienai, pisai, firenzei kereskedők nemcsak ipari titkaikat hozták magukkal, nemcsak a tőkét halmozták fel, hanem a műveltséget is terjesztették.

I. Károly példáját követték gazdasági téren kevésbé tehetséges utódai is. Programjuk: mérsékelt kincstári terhek, a pénz állandósítása és annak jó volta, súlyok, mértékek egyformasága, a közlekedés könnyűsége és biztonsága, a vásárok szaporítása, a külföldi kereskedők megbecsülése.² Az utóbbiak közül többen magas állásra emelkedtek és a kereskedő Boccaccio a legelőkelőbb körökkel érintkezett. Igyekeztek emelni a népjólétet, mert azt tartották, hogy a

¹ Karolus . . . justiciario Terre Bari . . . mandamus, ut frumenti salmarum duo milia et ordeï salmas mille ad salmam generalem emeret et apud Brundusium mitteret ad vendendum. Pergamene della regia zecca. VI. 685. Nápolyi levéltár. A vámokra I. Reg. Ang. vol. 340. p. 203. — L. bővebben L. Cadier L.: *Essai sur l'administration au Royaume de Sicile sous Charles I et Charles II d'Anjou.* 1891.

² Pl. «Antonio Jacobi, Doffo Spine, Petro Bardelli et Loïsio Jacobi mercatoribus de Florentia et eorum sociis exemptio a solutione gabellæ cambionis, ponderis seu bilanciæ solvi debitæ per bancherios tam in civitate Neapolis, quam in aliis terris huius Regni.» De Lellis C.: *Notamenta.* VII. 544. Nápolyi levéltár.

fejedelem gazdagsága a nép jólétéből fakad. Jelszavuk : Oportet divites habere subjectos.¹

Ezt a gazdasági érzéket hozta magával Károly Róbert is. Ő is azt a programot akarta megvalósítani, amit elődei igyekeztek több-kevesebb sikerrel keresztülvinni. Amikor hazánkba jött, a királyi uradalmak magánosok kezén voltak, a bányaregále alig hozott valamit, a vámok, vásárpénzek túlnyomórészen nem illetékesek birtokában voltak, kik igen sok visszaélést követtek el. Azonkívül még mindig érvényben volt a nehézkes termény- és ezüstrúd-valuta, az országban értéktelen királyi pénz forgott, a kereskedelem teljesen tönkrement.

Hóman mesteri képet rajzol róla, hogyan nyúlt bele az ifjú király ebbe a zűrzavarba. Benne új életre kelt Anjou Károly energiája és alkotó szelleme annak túlzott erőszakossága és önzése nélkül. Programmszerű munkájának eredményes voltáról és róla, mint kiváló gazdáról beszédes bizonyítékot nyújt a hatalmas kincs, melyet utódára hagyott.

A földművelés terén olasz hatásra meghonosodott a háromnyomású rendszer és Nagy Lajos törvényeiben nyomát találjuk a jobbágyvédelemnek is. (1351. 16. §.) Az ipar

¹ Yver G.: Le commerce et les marchands dans l'Italie Méridionale au XIII. et au XIV. siècle. Paris. 1903. 23. s. köv. 11. — Caggese R.: Roberto d'Angiò e i suoi tempi. Firenze. 1922. I. k. 280. és köv. 1. Hogy gazdasági téren még zavaros időkben is milyen rendet tartottak, bizonyítja Tarantoi Lajos rendelete, melyet Benedictus Gaudio de Sancto Germano-hoz intézett, mikor portulanussá és Calabria procuratorává kinevezte. A legnagyobb gondosságot kötötte lelkére az átvételnél «requirens et recipiens a predicto iudice Rogerio precessore (sic!) tuo in scriptis civitates, terras, castra, casalia, villas, startias, vineas, jardena, molendina, domos, apothecas et qualibet alia jura, redditus et proventus ac bona curie tam mobilia, quam stabilia... quæ ratione officiorum ipsorum in eiusdem precessoris tui custodia et procuracione fuisse inveneris... factis de receptione huiusmodi bonorum publicis ydoneis inventariis continentibus ea per quantitates, qualitates, species et distinctiones quaslibet congruentes, quorum alia tibi retineas tempore tui computi producenda et reliqua mictas statim magistris rationalibus magne nostre curie cum quaterno sub tuis sigillis inventariorum ipsorum seriem continente.» Archivio della r. Zecca. Vol. 43.

emelésén működtek a francia, olasz települők és teljesen kialakult a középkori iparososztály hatalmas szervezete, a céhrendszer. Mind Károly Róbertnek, mind Nagy Lajosnak gondja volt a kereskedelemre. Károly, amint a féktelen elemek legyőzése után lélekzethez jutott, első feladatának tartotta felvenni a külfölddel a megszakadt kereskedelmi kapcsolatokat. Ez a kereskedelempolitikai irányzat tisztán Anjou-örökség, arra nálunk csekély alap volt. A kereskedelem érdekeit szolgálta az utak helyreállítása, biztosítása, a külföldi kereskedők védelme, a vámok megszüntetése, a városi polgárság emelése. Anjou-királyaink a városokat privilégiumokkal látták el, árumegállító jogot, vámmentességet adományoztak nekik. A magyarban nem volt kereskedelmi hajlam, a szászok ellenben jó kereskedők voltak, ezért Nagy Lajos és Mária sok kiváltsággal ajándékozták meg őket. Ennek köszönhető, hogy a szászok kiterjesztették kereskedelmi tevékenységüket a magyar városokon kívül Bécsre, Prágára, Zárára, Velencére, Kölnre, Nürnbergre, Baselre és élénk kereskedést űztek Lengyelországgal.¹ Megtörtént, hogy külföldi kereskedőkkel egyes urak is szerződésre léptek, saját területükön vámkedvezményt adtak nekik s miként a nyugati, főleg francia seigneuröknél látjuk, jogvédelmet nyújtottak nekik.² Miként Nápoly védekezett a külföldi kizsákmányoló politikája ellen a tiltó vámrendszerrel, s főleg a nemesérc kivitelét tiltotta, úgy tett Károly is. Például Bécs önző vámpolitikájára hasonlóval felelt. Pozsonyt, mely Bécs szájában volt, nem zárhatta el teljesen Ausztriától, onnan a behozatalt megengedte, de a kivitel teljesen eltiltotta. A nemesérc-monopóliumból származó jövedelem pedig «a pénzverési regále finánciális kihasználásának középpontjává lett».³

¹ Jickeli F.: Der Handel der Siebenbürger Sachsen bis zur Schlacht bei Mohatsch. 1912. 26—27. l.

² Pl. Telegdi Csanád érsek a cseh, sváb, rajnai, flandriai kereskedőkkel kötött szerződést. Pór A.: Külkereskedelmünk fellendülése a XIV. században. Magyar Gazd. Szemle. 1903.

³ «sed volumus, quod de regno nostro ad Austriam res non deferant aliquales.» Fejér: Codex Dipl. VIII. 4. 168. — Hóman B.: A magyar államháztartás I. Károly korában. Akad. Ért. 1920. 103. l.

A bányamívelés és bányabirtok jogi alapja a királyi hatalom volt.¹ Ez volt a jogi felfogás mind Nápolyban, mind Magyarországon. A bányaterméket *talált kincsnek* minősítették, mely a kincs-, illetőleg a bányaregále alapján a királyt illeti.² Ennek természetes következménye volt, hogy a magánosok bányák után nem kutattak, sőt ha nemesércet fedeztek fel birtokukon, azt eltitkolták, hogy földjüket megmentseék. Anjou Károly teljes mértékben átértette ennek a rendszernek óriási hátrányát az államgazdaság szempontjából s mivel nagyhatalmi politikája sok pénzt emésztett fel, segíteni akart a tarthatatlan helyzeten. Elsősorban nagy gondot fordított a bányamívelésre. Camera joggal mutat rá, hogy az első ágbeli Anjouk mennyire kihasználták a föld belsejét.³ Dél-Itália elég gazdag volt ásványban (vas, ólom, ezüst, timsó, sőt némi arany is), I. Károly figyelmét ez a körülmény nem kerülte el s már 1274-ben megbízást adott Giovanni da Longobucco-nak, hogy Longobuccoban ezüst és ólom, Calabria egyéb helyein ezüst, ólom, vas, só, salétrom után kutasson s ennek fejében a termelt ásvány egyharmadát ígérte neki. Természetesen a király megbízottja őrizte ellen a termelést. Az ő nyomdokain haladtak utódai. II. Károly például bányakeresési jogot adott Terra di Bari területén aranyra, ezüstre és «bármit rejtse a föld 300 uncia aranyértékig». Ezt innen hiány nélkül elvihetik. Ez a rendelkezés kegyelmi tény volt egy kardinális javára.⁴ Ugyancsak ő adott engedélyt bányamívelés céljából társaság alakítására «sic tamen quod si thesaurum ipsum inveniri contingat, *due partes* ipsius sint curie nostre et reliqua pars tertia sit eorum».⁵

Róbert, mint vikárius, mikor jogot adott a firenzei

¹ Wenzel G.: Magyarország bányászatának kritikai története. Budapest, 1880. 24. l.

² Hóman B.: A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában. Budapest, 1921. 14. l.

³ Camera M.: Annali delle due Sicilie. Napoli, 1860. II. 216. s. köv. ll.

⁴ Reg. Ang. vol. 65. p. 193.

⁵ Reg. Ang. vol. 65. p. 246.

Lapo Clarizionak és társainak vasbányák kutatására, már nem is említi számokban a részesedés arányát, hanem csak a szokásos hányad beszolgáltatásáról beszél, tehát a fentebb említett részesedési arány rendes szokássá vált.¹

II.

Károly Róbert uralkodása elején a bányaregále alig hozott valamit, az arany-, ezüsbányákat eltitkolták. Ez indította Károlyt 1327-ben két oklevél kiadására. Mind a kettő Rikolf fiainak adott engedményről szól. Az egyik oklevélben elmondja a király, hogy azok a birtokok, amelyeken aranyat, ezüstöt vagy bármely más ércet találtak, régi szokás alapján a király birtokába mentek át, ő azonban nem akarja, hogy alattvalói síránkozzanak elvesztett birtokuk után, azért jogot ad Rikolf és András fiainak, hogy a birtokokon talált érc után $\frac{1}{3}$ részt megtarthassanak és a földet tovább is békében birtokolhassák.² A másik okmány, mely egy hónappal előbb kelt, érdekesebb, mert bevallja, hogy a királyt a kincsek eltitkolásától való félelem indította az engedményekre. Másik nevezetessége az oklevélnek, hogy itt nemcsak felségjogára hivatkozik, hanem jelzi, hogy a főpapok és bárók egyértelmű megegyezése alapján általánosítja ezt a rendelkezést.³

Hóman abból kiindulva, hogy a két oklevél Károly és a cseh király nagyszombati találkozása után néhány hónappal jelent meg, azt következteti, hogy Károly Róbert cseh mintára honosította meg a bányaszabadság elvét.⁴ Tényleg Csehországban már a XIII. század elején kialakult a földesúri bányaszabadság; az is tény, hogy a magyar és

¹ Camera : Annali II. 217. l. — Az $\frac{1}{3}$ rész más téren is szerepel. Bari iusticiarius pl. elrendelte, hogy a száműzöttek ingóságainak $\frac{1}{3}$ részét eladják az ő javukra, míg a többi az ingatlanokkal együtt a kuriát illeti. Syllabus I. 100. l.

² Anjoukori Okmánytár. II. k. 305—306. l. 271. sz. (jún. 22.)

³ «unanimi praelatorum et baronum regni nostri consilio» adja ki a rendeletet. Fejér: Cod. dipl. VIII. 3. 198—199. l. 61. sz. (május 17.)

⁴ Hóman B. : A magyar királyság pénzügyei stb. 88. l.

cseh király 1327 februárjában Nagyszombatban találkoztak és ez alkalommal egy oklevelet adtak ki, amely véd- és dacsövetséget foglal magában és László magyar hercegnek Anna hercegnővel való eljegyzéséről is szól. Ez az oklevél tartalma, azonban a sorok között az osztrák herceg ellen irányuló élt is észlelhetünk. Kétségtelen, hogy a tanácskozás egyik fő témája a védekezés volt az osztrák herceg kíméletlen gazdasági politikája ellen. Ezt bizonyítja, hogy az oklevél a jelenlevő urak közül kettőt említ meg s ezek egyike Demeter, a magister tavernicorum. Ezek ellenére sem valószínű, hogy a bányaszabadság elvének, illetőleg az egyharmad rész átengedésének *gondolata* is cseh hatás alatt fogamzott meg. Nehéz elképzelni, hogy a király és olasz hívei előtt, kik egyebekben is a nápolyi mintát tartották szem előtt s akik olyan kiváló gazdasági érzékkel rendelkeztek, éppen ez a fontos nápolyi rendelkezés maradt volna titokban. Annál kevésbbé valószínű ez, mert Károly környezetében voltak urak, így a Drugetek, kiknek nápolyi területen birtokuk, talán bányájuk is volt és kiknek ifjú korára esnek II. Károly említett rendeletei. Elképzelhetetlen, hogy ezek az urak fel ne hívták volna a király figyelmét a bányák felvirágoztatásának ezen nevezetes eszközére. Különb en is ilyen életbevágó rendelkezés máról-holnapra nem történhetett meg. Fel kell tehát tételeznünk, hogy a bányaszabadság eszméje régen szerepelt a király tervei közt. A nagyszombati tárgyaláson a gazdasági kérdések komplexumában bizonyára ez is előfordult s közvetlenül cseh hatás alatt határozta el a király, hogy mivel a gazdasági kérdéseket úgyis meg akarta tárgyalni az urakkal, felhasználja az adott alkalmat régi tervének megvalósítására. Az első privilégiumot mintegy kísérletképpen megbízható hívének, Rikolf fiának, Kakas mesternek és testvéreinek adta. Kakas mester különben is szakember volt, hiszen a bányaigazgatás élén állt.¹

¹ A nagyszombati oklevelet l. Emler J. : Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiæ et Moraviæ. III. p. vol. IV. Pragæ, 1885. 495—497. l. Az 1327. gyűlésre l. Kovachich : Supplementum ad vestigia comitiorum apud Hungaros. Budæ, 1798. I. k. 267. l.

Pénzügyi téren a nápolyi Anjouknál két törekvést látnunk, hogy jó pénzt veressenek és a pénzt állandósítsák. Mikor I. Károly Nápoly trónjára került, ezen a téren is zavaros viszonyokat talált. Sokféle pénz volt forgalomban és azonkívül szokásos volt a pénzrontás részint hivatalosan, részint magánosok részéről, továbbá sok volt a hamis pénz és súlyos teherként nehezedett a lakosság vállára a gyakori beváltással járó veszteség. Károly, amint trónját megszilárdította, rögtön a pénzügyek rendezéséhez látott. Elsősorban jó aranypénzt akart adni Nápolynak. II. Frigyes ugyan veretett már aranypénzt, az augustalist, de Károly a Hohenstaufok emlékét ki akarta irtani s azért új pénzt veretett, a karolensist (carlino). A justiciariusok kihirdették, hogy az új pénzt állandóan verik «de fino auro et legali proba et assagio et vocatur Karlensis».¹ A karolensishez a firenzei aranyforintot vette mintául, mely tudvalevőleg 24 karátos arany volt s 1252-ben 20 soldot ért. Később az ezüst változó értéke következtében a piacon a soldók száma is változott, míg a bankok számára törvényileg 29 soldóban állapították meg az aranyforint értékét (1271).² Károly rendelete szerint a karolensis a finom aranyból 4 tarenust és 19 grant tartalmaz és $\frac{3}{8}$ más grant. Ilyenformán 4 karolensisben körülbelül annyi finom arany legyen, mint 5 aranyforintban, vagyis 19 tarenus és 19 gran. A verésnél jelen lesz a kuria részéről egy megbízható egyén, aki ellenőrzi, hogy «ne történhessék valami csalás». Egy uncia után 1 tarenus és 7 gran lesz a lucrum.³ Az arany tarenus körülbelül $\frac{2}{3}$ finomságú ($16\frac{3}{4}$ karát), úgyhogy 12 unciás arany font tartalmazzon a finom aranyból 8 unciát és 5 tarenust, a többi 3 uncia és 25 tarenus $\frac{1}{4}$ részben rézből, $\frac{3}{4}$ részben

¹ La legislazione Angionia. 66. l. (1278. LI. t.-c.)

² Peruzzi S. L.: Storia del commercio e dei banchieri di Firenze ecc. Firenze, 1868. 107. l.

³ Minieri Riccio: Saggio di codice diplomatico formato sulle antiche scritture dell'archivio di Stato di Napoli. Napoli, 1872—82. II. k. 187. l. Johanna idejében már változik az értékviszony. Ő egyik rendeletében kifizetésről intézkedik «in florenis quinque per unciam computatis . . . ad rationem de tarenis quinque et granis quatuordecim pro qualibet florenis auri». Pergamene della r. zecca. vol. 43.

újezüstből álljon. Károly ezüst karolensist is veretett a toursi garas mintájára. Mikor 1277-ben bérbeadta Niccola Trarranak a messinai zeccát (pénzverőt), kötelességévé tette, hogy egy font új pénzben $7\frac{1}{2}$ tarenus és 35 soldó legyen a tiszta ezüstsúly s egy font aranyból 8 uncia és 5 tarenus kerüljön ki.¹ 1278-ban alapította meg a castel capuanoi zeccát, melynek élére a firenzei Francesco Formicát állította s itt készültek az első arany carlinok a firenzei aranyforint mintájára.²

A pénzverőt általában egy évre adták bérbe. II. Károly például a Peruzzi-céghez tartozó Cacillino Illibrandinak és társainak adta bérbe az ezüst karolensis verését május 28-tól a következő év május 27-ig. Ez idő alatt kötelesek egyfont ezüsből 4 karolensist verni, egy uncára 60 ezüst karolensis számíttatik és a 40.000 font ezüst után a kuriának 600 unciaát fizetnek. Azonban, úgylátszik, nem bizonyult jó üzletnek ez a szerződés, mert az év lejárta után Cacillino kijelentette, hogy nem hajlandó azt megújítani. A király, hogy a pénzverő ne szüneteljen és ebből kár ne haramoljék a kuriára, bizományba adta Cacillinónak a zeccát, míg bérbe tudja adni.³

Gondoskodott Károly az új pénz forgalmának biztosításáról is. 1279-ben szigorú rendelettel eltiltotta az idegen és a régi pénzek forgalmát, a bevont pénzt a Castel dell'Ovoban levő zeccába szállíttatta be s azokból carlinokat, tarenusokat, granokat veretett. Szigorúan megszabta a pénz értékét is. A justiciariusoknak meghagyta, hogy az ezüst karolensist mindenki köteles 5 uncia arany büntetés terhe alatt 12 arany gran értékben elfogadni.⁴ Viszont szigorú büntetéssel sújtja a beváltót is, aki a megállapított értéknél többet követel (például a karlensisekről mondja: quorum quilibet valet augustale unum).⁵ A lucrum came-

¹ Minieri Riccio : Il regno di Carlo I. d'Angiò dal 2 gennaio 1273 al 31 dicembre 1283. Arch. stor. Ital. s. III. vol. 26 (1877) 207.

² Yver i. m. 293. l.

³ Reg. Ang. vol. 130. p. 273. 1304-ból.

⁴ Pergamene ecc. vol. VI. p. 671.

⁵ La legislazione Angioina. 66. l.

ræ súlyos teher volt. Például mikor II. Károly új arany tare-nusokat veretett (1303) 10 gran súllyal, 60-at számítva egy unciára, a régiből 75, majd 76-ot számítanak egy unciára.

Az Anjouk egyik főtörekvése a pénz állandósítása. Már az 1283-i san-martinoi határozatok követelték ezt, II. Károly pedig kijelentette, hogy jó pénzt veret, melyért nem szed collectát, hanem átadja a váltóknak és más kereskedőknek, kik arra igényt tartanak «és az előbb mondott pénz örökös lesz, sohasem változik, hanem meghatározott értékben megtartatik». Általában a törvények hangsúlyozzák, hogy a király életében csak egyszer veret pénzt.¹ Az Anjouk azonban minden fáradozásuk dacára sem tudtak teljes sikert elérni, mert a pénz reális értéke rendszeren alatta volt a névértéknek.

Károly Róbertnek szintén nagy gondot okozott a pénzügy rendezése. A sokféle idegen forgópénz rontotta a király jövedelmét, a pénzbeváltással járó kellemetlenségek sok bajnak voltak forrásai. Kétségtelenül gondolt ő ezen a téren is a nápolyi viszonyokra, de itt egyszerű átvételről szó nem lehetett. A királynak tekintetbe kellett vennie Magyarország különleges helyzetét, másrészt közelednie kellett a középeurópai érmerendszerhez, amellet bizonyos önállóságot kellett biztosítani a magyar pénznek, mert különben az idegen pénz ismét konkurrál a királyival. Ezért elhatározta a rendek kérésére (1323), hogy István bán dénárjainak mintájára új pénzt veret.² Ebben bennfoglaltatik, hogy Magyarország jó és állandó pénzt kap. Hogy biztosítsa az új pénz forgalmát, eltiltotta az idegen pénzek használatát. A királyi pénzek névértéke azonban nagyobb volt az ezüst-tartalomnál s ezért az új ezüstdénárvaluta megbukott.³

¹ Constitutiones utriusque regni Siciliae. Lugduni, 1560. 318. l. — A pénz folytonos változtatása általános betegsége volt ekkor Európa országainak. Igen sok bajnak volt ez forrása pl. Csehországban is, hol Vencel király fáradozott a nép kiszípolozását elősegítő pénzügyi anarchia megszüntetésén. L. Die Königs-saaler Geschichtsquellen etc. Herausgegeben v. Dr. Johann. Soserth. Wien, 1875. 160. s köv. ll.

² Anjoukori Okmánytár. II. k. 59—60. l. 51. sz.

³ Hóman B.: A magyar királyság pénzügyei stb. 84. l.

Azután a cseh garas kiszorítására ennek mintájára veretett ezüstpénzt, de ezzel sem ért célrt. Végre sok kísérletezés után átment az aranyvalutára. Nem lett volna értelme, hogy most Nápolyhoz forduljon, mikor Nápoly is Firenzétől vette a mintát és az olasz kereskedők közül hazánkban a firenzeiekkel volt legélénkebb összeköttetése, tehát természetes, hogy ő is a firenzei aranyforintot vette mintául. A három aranyforint aránya körülbelül a következő. Anjou Károly idézett rendelkezéséből tudjuk, hogy a nápolyi carlinóban 4 tarenus és 19 gran arany súly volt. Ugyancsak ebből értesülünk a firenzei aranyforint értékéről is, mely 3 tarenus és 18—19 grannak felel meg. A magyar forintról Balogh Albin azt állítja, hogy egy uncia egyenlő $5\frac{2}{5}$ aranyforinttal. Mivel Villani szerint egy uncia 8 aranyforinttal ért fel, igen nagy lenne a különbség a magyar és firenzei aranyforint között, pedig a kettőt egy értéknek vették. Például három breslaui polgár elismervényt adott arról, hogy a püspöktől és Arnaldus collectortól átvett «1000 florenos auri boni de Florentia seu Ungaria». Majd ismét «ducentos florenos auri boni de Florentia seu Ungaria».¹ Ellenben Károly Róbert az 1342-i szerződésben elrendeli, hogy az aranyforintot 90 teljessúlyú dénárral kell beváltani és elfogadni. Ha Balogh Albin számítását vesszük alapul, amely szerint egy dénár körülbelül egy grannal volt egyenlőértékű, a magyar forint értéke 4 tarenus és 10 gran lesz, tehát középhelyet foglal el a firenzei és nápolyi aranypénz között. A magyar forint súlyra felülmúlta a firenzeit, de finomsága mögötte maradt.²

¹ Mon. Vat. Bohemiæ. II. k. 1089., 1090., 1095. sz. 1360-ból.

² Balogh Albin: Adalék a magyar pénztörténethez I. Károly idején. A pannonthalmi főapátsági főisk. évkönyve az 1914—1915-i tanévre. 150. és 118. l. Károly Róbert elrendeli, hogy a firenzei mintájára verjenek aranyforintokat, «sed aliquantulum ponderaciores, quorum quattuor current pro marca fini argenti, tres vero et dimidio pro marca pagamenti». L. Szekfű: Oklevelek I. Károly pénzverési reformjához. Tört. Tár (Új folyam. XII.) 1911. 7. és 12. l. Helyes tehát Hóman számítása, mely szerint a firenzei arany súlya 3.53133 g volt, a magyar aranyé 3.55851 g. Magyar pénztörténet. 98. l.

A *lucrum cameræ* nálunk is sok baj forrása volt, mint Nápolyban. Ott a királyok időnkint *collectával* segítettek a bajon, amelyet házhelyenkint vetettek ki. Ezt a nemesen kívül mindenki fizette. Károly Róbert állandó intézkedéssel akarta megoldani a kérdést. Gutkeled nembeli István bán már a XIII. század közepén példát adott a *lucrum cameræ* ügyének rendezésére, mikor az elmaradt haszon pótlására házankint 7 dénáros egyenesadót vetett ki.¹ Károly Róbert az 1342-i szerződés szerint célul tűzte ki, hogy a pénz «változatlanul állandó forgalomban legyen» s ennek fejében portánkint 18 dénárt követelt, de kivette a harcoló jobbágyokat, a kiváltságos egyéneket és a városokat. A sok kísérletezés után az ezüstdénárnál maradt meg.

Miként nápolyi elődei, Károly Róbert is szigorúan meghagyta, hogy csak a királyi pénz foroghat. A nápolyi Anjouk példájára, ő is kihasználta a monopóliumokat, így a nemesércmonopóliumot is; aranynak, ezüstnek kivitelét — a törvényben meghatározott esetet kivéve — eltiltotta. A kamaraispán jegyével áll jót a pénz jóságáért. A pénzverés ellenőrzés mellett történik. A kamarát újévkor adják bérbe s a kamaraispán 800 márkát fizet évente a királynak. Nápolyi mintára nálunk is megvan a pénzverés decentralizációja.²

Amint az elmondottak igazolják, Károly Róbert a vezetőeszméket pénzügyi téren is Nápolyból vette át, de a nápolyi keretet a tényleges állapot és a középeurópai pénzrendszer alapján töltötte ki tartalommal. Erre az eredményre jut Hóman is, mikor kijelenti: «kétségtelen, hogy Károly Róbert a magyar királyság pénzügyeinek újjászervezéséhez őseinek regálegazdaságát vette mintául».³

¹ Hóman B.: A magyar királyság pénzügyei stb. 23. l.

² Fel kell itt hívnom a figyelmet a hasonlóságra, mely a nápolyi kamarai bérletszerződések és a magyarok közt észlelhetők. Talán nem véletlen, hogy az egyik magyar szerződésben *Druget Vilmos* nádor neve is szerepel. Szekfü idézett cikke 18. l.

³ Hóman B.: A magyar államháztartás I. Károly korában. Akad. Ért. 1920. évf. 102—103. l.

3. Törvénykezési reformok.

A törvénykezés terén hozott reformok tárgyalásánál a közvetlen nápolyi hatás kimutatása igen nehéz. Egyébként is Károly Róbert reformjait nem országgyűlésen hozta s így a *corpus iuris* helyett Hajniknak a tényleges gyakorlatot feltűntető művére kell támaszkodnunk,¹ viszont a nápolyi törvények szövegét ajánlatos ellenőrizni a könyv- és levéltárakban fennmaradt szövegekkel, bár néhány év óta kitűnően használható modern kiadás áll rendelkezésünkre.² A XIII. és XIV. században ugyanis a római és kánonjog tanulmányozása Európaszerte közös ideákat hozott be a személy- és tulajdonjogba, így például a kánonjog hatása alatt mindenütt megnyilvánul a törekvés, hogy a barbár próbákat kiküszöböljék és rendes eljárással helyettesítsék.³

Már Werbőczy észrevette, hogy Anjou-királyaink rendelkezéseiben idegen hatás érvényesült. «Mindazáltal azt állítják — mondja a *Tripartitum*ban —, hogy azt a törvénykezési eljárást, perlekedési gyakorlatot, amelyet mi a peres ügyek megkezdésében, folytatásában, megvitatásában és elintézésében követünk, az ő uralkodása alatt Károly király úr, az említett Lajos királynak atyja Franciaország határaitól hozta be az országba.»⁴

Franciaország törvénykezési tekintetben már a IX. században két részre oszlott: északon a germán jog és szokások érvényesültek, délen a római jog volt érvényben. Északon megvoltak az istenítéletek, csak lassan tűntek el a

¹ Hajnik I.: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. Budapest, 1899. A munkát külön nem is fogom idézni.

² A nápolyi levéltárban Reg. Ang. vol. 27. és 334., a nápolyi Biblioteca Nazionaleban Ms. III. A. 29. és III. A. 25. — A vatikáni levéltárban Ms. Vat. Lat. 1437., Vat. Lat. Arm. 35. t. 137. és Vat. Lat. 6770. sz. — Az új kiadás a többször idézett *Legislazione Angioina* ecc.

³ Winspeare D.: *Storia degli abusi feudali*. Napoli, 1811. I. vol. 19.

⁴ *Tripartitum* p. II. t. 6. §. 12.

feudalizmus megerősödésével, míg a perdöntő párbaj megmaradt a XV. század végéig s az az axióma járta: *témoignes passent lettres*, mert a hamis tanu élete kockáztatásával volt kénytelen védeni tanuságát. Szent Lajos azonban saját területén csak a *preuve testimoniale* engedte meg. Délen, főleg Provenceban nem volt sem istenítélet, sem perdöntő párbaj. Tekintettel arra, hogy Provence a középkorban birodalmi hűbér volt és Franciaország határának volt vehető, valamint hogy ez a tartomány a XIII. század közepétől az Anjouk birtokában volt, csak erre gondolhatunk, mikor Franciaország határáról van szó. Éppen azért szükségesnek tartom röviden vázolni a tanu- és oklevélbizonyításra vonatkozó provençei joggyakorlatot. A tanura vonatkozólag két főelv volt. Az egyik Seneca művéből van véve: *testis sine jurejurando non valeret* (De ira. I., 2. c. 20.), a másik *maxima*: *testis unus testis nullus*. A tanuk száma a tény és hely szerint változott. Polgári perben 100 soun alul egy ismert tisztességes tanu, 100 sountól 25 livreig két tanu, 100-ig három, ezen felül öt tanu szükséges. A fél a tanut írásban jelenti a bírónak s jelzi aényt is, amire esküszik. Az ellenfelet a kihallgatás idejéről értesítik, hogy ő vagy helyettese megjelenjék és kérdéseket intézzzen a tanuhoz. Bizonyos ügyekben nem lehet tanu a rokon, valamint keresztény ellen nem tanuskodhat gyilkos, tolvaj, esküszegő, kiközösített és zsidó, de ezek egymás ellen tehetnek tanubizonyyságot. Az írott bizonyítékok két részre oszlanak: magánosokéra és hatósági személyekére. A magánosok okleveleit Provenceban instrumentanak nevezik, s bizonyító erejük rövid időre terjed: 10—15 évre. A közokiratok teljes érvényűek, de csak az esetben, ha az akta II. Károly rendelkezésének megfelelően van kiállítva. Az okiratokat a tabellarii (magánosok jegyzői) vagy a notarii (hivatalos egyének jegyzői) állítják ki.¹ Miként ezek a szemelvények is mutatják, a provençei jogrendszer sokkal fejlettebb viszonyokat

¹ M. R. de Fresquet : De la preuve testimoniale et littérale en Provence au XIII. e. XIV. siècles. Revue de Legislation. 1870—71. 13—43 l.

tételez fel, mint amilyen a magyar volt, tehát valószínűbb az átvétel olyan államból, amelyben még csak az átmenetet találjuk meg a fejlett viszonyokhoz. Ilyen volt Nápoly. A nápolyi jogrendszer ismertebb is lehetett Károly Róbert előtt, mint Provence-é, mellyel nem állt olyan élénk összeköttetésben.

A következőkben azokat a fejezeteket ismertetem a nápolyi törvénykönyvből, melyek összefüggésben lehettek a magyarországi reformokkal.

Mindenek előtt figyelemreméltó az a hasonlatosság, mely a gran giustiziere és a nádor bírói jogköre között van. A curia regia mellé II. Frigyes megszervezte a magna curia-t, mint legfőbb törvényszéket. A gran giustiziere tagja volt a curia regianak és elnöke lett a magna curianak, hol négy bírótárssal ítélezett. Ha székhelyén kívül volt, a curia regiával szemben elvesztette tekintélyét «utpote minori lumine per luminare maius superveniens obscurato». Mint a bíráskodás feje, köteles volt kiszállni a provinciákba, ítélezni és meghallgatni a tisztviselők ellen elhangzott panaszokat. Kuriája első folyamodású törvényszék volt a nagyobb ügyekre és fellebbezési fórum az alsóbb bíróságokra (XXXV—VI. l.).

A nápolyi Anjouk nagy gondot fordítottak a magánharcok, az önbíráskodás kiküszöbölésére és ezért kérlelhetetlenül üldözték az ilyen visszaéléseket. A nápolyi törvénykönyv, melynek alapját II. Frigyes híres Constitúciója alkotja, az igazság kiderítésére minden eszközt felhasznál, de különösen nevezetes helyet foglal el benne a tanukihallgatással összekötött nyomozás, az *inquisitio*. Már II. Frigyes hangsúlyozta ennek fontosságát, az Anjouk korában pedig annyira kifejlődött, mint sehol másutt. Romualdo Trifone a nehéz viszonyokkal, a felfordult állapotokkal magyarázza ezt a jelenséget.¹ Volt generalis, specialis, ordinaria és ex officio inquisitio. A generalis inquisitiót rendszeren évenként a justiciarius vidéki ki-

¹ La legislazione Angioina. LIII. l. A következőkben erre a munkára támaszkodom.

szállásakor tartották s célja az volt, hogy «tudomásra jutva a gonoszok kihágásai, a bűnök megbüntettessenek és az igazság tiszteletben tartásával kiküszöböltessenek a gáztettek». A specialis «specialis személy ellen, vagy specialis bűn esetében» királyi rendeletre vagy a törvényben meghatározott esetekben megindított nyomozás. Az ordinaria vádra vagy feladásra indult meg. Az eljárás úgy a polgári, mint a büntető perben citatióval indult meg s ez négyyszer volt ismételhető.

Az inkvizíciót nálunk III. Endre 1298-i törvényei említik először. Ezekről azonban már Skerlecz Miklós és Bartal György (Comm. t. II. §. 38.) kimutatják, hogy nem származnak mind III. Endrétől, hanem a 45. cikkelytől Károly Róbert korában keletkeztek. Belső érvek meggyőznek bennünket ez állítás igazságáról. A 45. articulus elrendeli, hogy fontos ügyekben (rablás, gyilkosság, hatalmaskodás stb.) a négy szolgabíró és a megye 8 nemese inquiráljon.¹ Az inkvizíció tudvalevőleg az Anjou-korban nagy szerepet játszott s nálunk is több faja volt: simplex, communis és az inquisitio per modum proclamatae congregationis, ami megfelelt az inquisitio generalis-nak.² Ezzel szorítják ki az Árpád-korban divatos istenítéleteket. Éppen így ismeretes az a küzdelem is, melyet Károly Róbert folytatott a hatalmaskodás és önbíráskodás kiirtására.

A nápolyi törvénykönyv az istenítéleteket teljesen ki akarja irtani és anyagi bizonyítást, főleg okleveles bizonyítást sürget. Mégis kénytelen megtartani — különösen előzetes bizonyítás gyanánt — az esküt és bizonyos esetekben a párbajt. Az esküre vonatkozólag megállapítja, hogy a comes esküje 100, a báróé 50, a milesé 25 uncia arany értékű, míg a polgár esküje 1 font aranyig terjed. A tanuk szavahihetők és minden gyanún felül állók legyenek. Az okleveles bizonyításnál megkívánja a törvény, hogyha egy font aranyat meg nem haladó dologról van szó, a bírón

¹ Kovachich M. G.: Supplementum ad vestigia Comitiorum apud Hungaros. Budae, 1798. I. k. 144. l.

² L. bővebben Hajnik i. m. 283. és köv. II.

vagy jegyzőn kívül két tanu írja alá az okmányt, ha nagyobb ügyről van szó, három tanu aláírása szükséges. A tanuk lehetőleg írástudók legyenek. Ha az említett bizonyító módokkal nem sikerül az ügyet tisztázni, csak akkor kerülhet a sor a párviadalra. Ezen kívül még néhány eset van felsorolva, mikor szintén párbajjal történik a bizonyítás. II. Frigyesnek annyira érdekes és reá nézve jellemző a párbajra vonatkozó rendelkezése, hogy szükségesnek tartom azt eredeti szövegében közölni. «*Monomachiam, quæ vulgariter duellum dicitur, paucis quibusdam casibus exceptis, inter Barones Regni nostre dicioni subiectos in perpetuum volumus locum non habere, que non tam vera probacio, quam quedam divinacio dici potest, que nature non consonat, a iure communi deviat, æquitatis rationibus non consentit. Vix enim aut nunquam duo pugiles inveniri poterant sic æquales, ut vel in totum non sit alter altero fortior.*» A rendelkezés alól kiveszi a gyilkosokat és felségsértőket.¹

Az atya fia bűneiért és viszont a testvér testvééréért, házastárs a házastársért ne bűnhődjék, vagyonában semmi kárt ne szenvedjen. Kivétel a felségsértés bűne. II. Károly azonban már az árulók nejét és gyermekeit sem akarta büntetni.

Nálunk szintén megmaradt az Anjouk korában is az eskü. Az inkvizícióval kapcsolatos eskü volt a tisztító eskü, mert a vádlott a gyanu alól akarta magát esküvel tisztázni. A bárók, főpapok esküje 10 márka, a nemesé, papé 1 márka, a jobbágýé 1 forint értékű. A teljes értékű eskü nemesek közt 50 márkáig terjed. Károly Róbert újítása a rövid eskü és a formulán való enyhítés. Az okmányokkal való bizonyítás az Anjou-korban lett teljes jelentőségűvé. A királyi oklevelek mellett más közhitelű okleveleknek is volt bizonyító erejük, míg magánosok pecsétjei az oklevélnek nem kölcsö-

¹ «*Crimen etiam lesæ maiestatis excipimus . . . non quod in ipsis nostra serenitas iustum aestimet, quod iniustum in aliis reputavit, sed quod in eorum poenam et aliorum exemplum, publice in conspectibus hominum sub tremenda probationis specie tales constitui volumus*» etc. (LII. 1.)

nöztek örökös jelleget. (Trip. 11., 13.). Az oklevelek beszerzésére, illetőleg bemutatására a bíróságok gyakran adnak — főleg az alperesnek — halasztást.¹

Miként Nápolyban, nálunk is megmaradt az istenítéletek közül a párbaj és pedig ugyanazon indítóokból, mint Nápolyban. Nem fogadhatjuk tehát el Pray megokolását, mely szerint azért nem volt kiküszöbölhető a párbaj, mert ez «mintegy veleszületett a magyar nemzet katonai szellemével».² Miként Nápolyban, nálunk is akkor fordultak a párbajhoz, mikor nem sikerült az anyagi bizonyítás. Például mikor a leleszi konvent és Eszeni László fia közt 4 ekényi föld miatt per keletkezett, a hivatalos egyének az oklevelek alapján megejtették a határjárást, de ezenkívül minden rendű és rangú emberektől is érdeklődtek, hogy hova tartozik a kérdéses földtér. A vallomások azonban eltérőek voltak. A bíróság ekkor bajra bocsátotta az ügyet. Az országbíró és az urak még ekkor is kísérletet tettek a baj elkerülésére, de a feleket nem sikerült kibékíteni. Először lándzsával csaptak össze a bajnokok, majd bolgár bunkóval mérkőztek, s alkonyatig hősieken küzdöttek, amikor a konvent bajnoka elbukott. Érdekes az oklevél kifejezése, hogy a konvent bajnoka «movercante fortuna» bukott el. Tehát a bíró belátja, hogy szerencse dolga az egész, de csakhamar felülkerekedik benne a középkori ember s a másik fél már «auxiliante domino» győz.³ Néha választást engedtek a peres feleknek, hogy párbajjal vagy esküvel akarják-e az ügyet befejezni. Mikor Beremeni István eltagadta Siklósi Péter javait, Sándor országbíró megkérdezte, hogy esküvel vagy párbajjal akarják-e az ügyet elintézni. Erre a felperes megbízottja bajnoki mérkőzést ajánlott.⁴

¹ Pl. Széchy Miklós tótországi bán a László és Kocháni Miklós közt Kochan birtokáért folyó perben az okiratok felmutatására határidőt tűz ki (1368). Zichy-Oklt. III. k. 341—42. (240.) Ugyanígy Széchy Tamás és Mok adományleveleikkel kötelesek megjelenni, hogy Radványszeg vitás birtokában ítéletet mondhassanak (1342). Zichy-Oklt. II. k. 27—28. (20.)

² *Historia regum Hungariae*. Budae, 1801. Pars. 11. p. 56.

³ 1347-ről. Zichy-Oklevéltár II. 276—81. l. 199. sz.

⁴ Anjoukori Okmánytár. II. k. 63. l. 241. sz.

Károly Róbert idejében kezd kifejlődni nálunk a lovag-élet. A lovagnak féltett kincse a becsülete, melyet támadás ellen fegyverrel kell megvédenie. Ezért állította fel Károly Róbert a curia militarist, mely becsületügyekben ítélt és szükség esetén a bajvívást elrendelte.

Míg Károly Róbert a reá támadó Zách Felicián családját harmadiziglen kiírtatta, Nagy Lajos az 1351-i 10. t.-c.-ben, miként II. Károly tette, eltiltotta a család felelősségrevonását a bűnös tagért.

A perek gyors befejezésére, miként Nápolyban, nálunk is megvolt a törekvés. Nagy Lajos elrendeli, hogy a birtokpereket — ez volt a leggyakoribb — a harmadik határidőben befejezzék (1351. 25. t.-c.). Tamás erdélyi vajda az 1342-i tordai gyűlésen tiltakozik az ügyvédek szóáradata ellen, kik a pereket «*verborum copiositate prolixando in tantum dilatarent*». Hivatkozik a király rendeletére, melynek értelmében az ügyvéd csak kijelentheti védence ártatlanságát, a bizonyítás mellőzésével.¹ Így jöttek divatba Nagy Lajos idejében a *breves lites* (rövid perek). Róbert király szintén az ügyvédek bőbeszédősége ellen panaszskodik. «*Detestantes, quod plurimum et magis per sophisticas veraces versuitas veritas iustitiæ lateat et celerem executionem eius, cuius debitores existimus, indefinitum litium terminum non producat*», azért meghagyja a curia bíráinak, hogy «*dummodo alias debito nudo super negotio liqueat de pura substantia veritatis, propositione, allegatione, aut exceptione huiusmodi non obstande, tunc ad finalem decisionem causarum ipsarum Deum et ipsam iustitiam habendo pre oculis, procedatis*» etc.

A nápolyi törvények a kínzást erős korlátok közé szorítják. Aki a törvényekben megjelölt eseteken kívül és a bírák tanácsának hozzájárulása nélkül valakit megkínozt és az illető belehal, maga a bíró is halállal bűnhődik. Ha nem hal meg az illető, a bíró javainak harmadrészét lefoglalják és kétévi börtönbüntetéssel sújtják. Majd II. Károly ki mondja, hogy a kínzásnál az önkénykedésnek véget kell

¹ Teleki Oklevéltár. I. k. 67. l. 38. sz.

vetni, azért csak felségsértés és utonállás esetében és a rajtakapott gyilkossal szemben kell alkalmazni.¹ Nálunk törvények nem szólnak a kínzásról, de oklevelekben találkozunk vele. Például Nagy Lajos megadja a jogot Hédervári Miklós fiainak, hogy a birtokaikat háborgató gonosztevőket büntethetik, megkínozhathják, felakaszthatják.² A kínvallatás azonban Magyarországon rendszerezítve nem volt, nemes emberrel szemben tilos volt alkalmazni, jobbággal szemben túrt dolog.³

Ha összehasonlítjuk a fentebb említett eseteket, lehetetlen fel nem fedeznünk a nápolyi hatást, habár törvénykezés terén a nápolyi színvonalat a magyar nem tudta elérni, hiszen ott már elvben bizonyos fokban ki van mondva a törvény előtt való egyenlőség. A félre vonatkozólag ugyanis azt mondja a törvény: «sive sit Francus, sive Romanus, aut Longobardus . . . iustitiam sibi volumus ministrari».

Az örökösödés törvénye.

Középkori örökösödési jogunk egyike a leghomályosabb kérdéseknek. Szent István a szabad embernek szabad rendelkezési jogot adott birtokát illetőleg (II. 5. t.-c.), Kálmán — erős a gyanunk, hogy idegen hatásra — a szent király utódaitól kapott birtokban csak a fiú, ennek nem léteben a testvér és a testvér fiainak örökösödési jogát ismeri el (I. k. 20. §). Az Aranybulla 4. pontja megint visszaállítja a nemes szabad, illetőleg serviens rendelkezési jogát, mikor kimondja, hogy fiörökös hiányában szabadon hagyhatja birtokát, akire akarja. Ezzel szemben vannak jogászok és történettudósok, akik kétségbevonják, hogy ez a

¹ Vatikáni levéltár. Arm. 35. t. 137. és nápolyi Bibl. Naz. Ms. III. A. 24., 30.

² Héderváry-Oklevéltár. I. k. 41. l. 50. sz. 1348-ból. Ugyancsak engedélyt ad Heem bán fiainak is «patibulum et alia genera tormentorum . . . erigendi» etc.

³ Tripart. III. 20. és bevez. 16. 4. §. — Fayer László: A kínvallatás elleni küzdelem Magyarországon. Akad. Ért. 1902. 50. l.

törvény valaha átment volna a gyakorlatba. Így újabban Holub fejezte ki meggyőződését, hogy «a szabad rendelkezés amelyről az 1222. IV. és az 1231. XI. t.-c.-kek szólnak, sohasem lépett életbe». Állításának bizonyítására idézi II. Endre oklevelét, mellyel négy évvel az Aranybulla kiadása után megerősíti Uros apát végrendeletét, s melyben a király kimondja, hogy minden végrendekezés megerősítésének a tiszte a királyhoz tartozik.¹

Tényleg minduntalan találkozunk mind a XIII. században, mind Károly Róbert uralkodása alatt a végrendelet megerősítését tartalmazó oklevelekkel. Mégis azt kell mondanunk, hogy a szabad rendelkezés joga érvényben volt és éltek is azzal a nemesek. II. Endre oklevelének fentebb idézett kitételét nem vehetjük komolyan, mert különben nem értenők, miért hagyta érintetlenül a szabad rendelkezésről szóló cikkelyt az 1231-iki Aranybullában, ha fenn akarta volna tartani a király megerősítésének jogát. Az tény, hogy rendszeren a királyhoz fordultak az urak végrendeletük megerősítése céljából, de Károly Róbert mindig hangsúlyozza, hogy erre *nem* volnának kötelesek, mert «az ország régi szokása szerint szabad rendelkezési joguk van». Mikor 1340-ben megerősítette Magyar Pál végrendeletét, szintén megtette ezt a nyilatkozatot és hozzáfűzte: «nichilominus tamen ad sue intentionis firmitatem et fidelitatis ostensionem nostre majestatis beneplacitum voluit requirere de eisdem».² Ezzel megkapjuk a magyarázatot a királyi megerősítés kikérésének kérdésére. Az ok: részint nagyobb súlyt akar adni a végrendelező akaratának, ami a zavaros időkben érthető, részben a király iránt való hódolatát akarja ezzel a ténnyel kimutatni. Nem kell tehát szó szerint venni IV. Béla szavait sem: Circum-

¹ «ad ultimæ voluntatis stabilitatem provida dispositio sit necessaria et omnis dispositionis confirmatio ad regiæ majestatis pertineat officium». Idézi Holub: Végrendeleti jogunk kialakulása. Különlenyomat az Akad. Ért. 1926. évf. (435. füz.) 3. l. Ez is a stabilitást emeli ki. L. még Holub J.: A leánygyedről. Turul. 1928. évf. 114. l. — Kovachich M. G.: Supplementum. 1. 209. l.

² Zichy-oklevéltár. I. 593—95. l. 487. sz.

spectio regum provida sic solet subditis prospicere, ut et si eisdem solatia desint liberorum, tamen de propinquis suis ex beneficio principali hæredes sibi instituere possint et pariter successeurs». ¹ Hogy nem a törvény kötelezi a végrendelkezőt a királyi engedély kikérésére, bizonyítja az a körülmény, hogy néha a szerzett birtok elhagyományozásához is kikérték a király jóváhagyását, pedig ebben a szabad rendelkezés joga nem vitás. Pl. Drugeth Willermus, mikor szerzeményi birtokát, Ófalut a karthauziaknak hagyja, kikéri a király hozzájárulását. ² Ezek alapján igazat kell adnunk Werbőczinek, kinek állítása szerint «a fejedelem (Lajos király) ideje előtt minden báró, mágnás, nemes és birtokos ember az ő birtokjogai felett (még ha örökösei nem voltak is) királyi jóváhagyás nélkül, amint akarta, szabadon rendelkezhetett». ³ Ha a törvény sohasem lett volna ér-

¹ Fejér : Cod. dipl. IV. 2. 418. l. — R. Kiss István szerint (Klebelsberg- emlékkönyv 214—18. l.) az ősiség «minden járulékával» megtalálható az 1267-iki törvényben. A jelzett törvény arról szól, hogy az örökös nélkül meghalt nemes birtokai «non distrahantur, nulli donentur, nulli conferantur» etc., hanem a kuriában intézzék el a rokonok jelenlétében az ügyet «sicut dic-taverit ordo iuris». Ebből nem lehet mást kiolvasni, mint amit Kovachich kiolvasott, hogy a király via iuris akar eljárni a rokonokkal szemben. (Vestigia com. 139. l.) IV. Béla csak annyiban iparkodik korlátozni a nemes szabad rendelkezési jogát, hogy lehetőleg ne hagyja birtokát az Egyháznak, mert ez a birtok a királyra nézve végleg elveszett. A fentebb idézett oklevélben is a rokonokat emlegeti mint örökösöket, mikor pedig Nána ispán kérésére megadja a szabad rendelkezési jogot, ezt kikötéssel teszi : «Hoc adiecto, quod domui hospitali terram unius aratri sufficientem et unum locum molendini supra Danubium possit donare in vita sua, aut in morte sua et non ultra». Fejér : Cod. dipl. IV. II. 377. l.

² Fejér : IV. 4. 88. l. (XX.) — Hasonlóképpen engedélyt ad Nagy Lajos Héderváry Miklós fiának, Miklósnak, hogy győrmegyei Kisbarát és pozsonymegyei Lipoltfalva szerzeményi birtokait bárkinak örökjoggal elajándékozza vagy hagyományozza «ex... gracia speciali.» Héderváry oklevéltár. I. 73—74. l. 75. sz. Erre találunk példát az Árpádok korában is. IV. László Sándor bánnak, ki «ultronea voluntate» jelent meg előtte, megengedte, hogy «de possessionibus suis rite et legitime aquisitis» szabadon rendelkezék. Árpádok új okmánytár. IV. 51. n. 26.

³ Trip. p. 1. t. 64. 3. §.

vényben, nem lenne értelme, hogy Nagy Lajos annyira hangsúlyozza a szabad rendelkezési jog megvonását.

Az 1351-i törvény tényleg megvonja a szabad rendelkezési jogot, mikor kimondja, hogy a nemes ember birtokai «jog és törvény szerint, tisztán és feltétlenül, minden ellenmondás nélkül legközelebbi atyafiaikra és nemzetségeikre háramoljanak». Ez a rendelkezés természetesen csak az ősi birtokra szól és «azt a gondolatot fejezi ki, hogy a vagyon nem az egyes egyéné, hanem a családé».¹ A birtokos csak haszonélvezője jószágának. A szűkszavú törvény bővebb magyarázatát adja Werbőczy. Szerinte a leány- és fiágot egyformán csak az apai és anyai pénzen vásárolt és szerzett birtok illeti meg, valamint a vérdíjul adott birtok és azonkívül a nőt a leálynegyed. Ehhez számítja még azt az esetet, mikor a király a leányt fiúsítja.² A leányörökösödést a fiúsítás jogszokása segítette elő.³ Ha nem volt lemenő örökös, a testvér után a testvér örökölt, de az oldalági örökösödés csak akkor lépett érvénybe, ha a vagyon törzselődtől származott.⁴

Nápolyban a *jus Francorum* szerint a feudális birtokban csak az egyenes ági lemenő örökösödés volt divatban, tehát ha valaki gyermek nélkül halt meg, birtoka az oldalág kizárásával visszaszállt a koronára.⁵ Azért míg a sváb

¹ Magyar magánjog. V. k. Kolozsváry Bálint: A magyar öröklési jog fejlődésének története. 5—7. ll. l. Ugyanígy Zsögöd B.: Magánjogi tanulmányok. I. k. Budapest. 1901. 79. és 92. és köv. ll.

² Trip. p. 1. t. 17. 4. §. és t. 18.

³ Holub helyesen mutat rá a fiúsítás idegen eredetére is. A fiúsításról. Klebelsberg-émlékkönyv. 1925. 312. l. — A fiúsításnál eleinte a legközelebbi várományosok jogát sem vették figyelembe s előfordult harmad-, sőt másodfokú rokonok hátrányára is fiúsítás. Nagy Lajos 1360-ban a panaszok hatása alatt kimondotta, hogy negyedfokon belül nem fiúsít s az ezzel ellenkező intézkedéseket visszavonta. (Holub J.: Középkori fiúsítások. Turul. 1927. 84. l.) Tényleg, mikor György, Tyba Lőrinc fia, a leleszi konvent előtt tiltakozott fivére, Miklós leányának fiúsítása ellen, célját elérte és Nagy Lajos a fiúsítást megtagadta. Sztáray-család oklevéltára. I. k. 174. l. Budapest. 1887. (1361-ből.)

⁴ Kolozsváry i. m. 11. l.

⁵ Cadier L.: *Essai sur l'administration au royaume de Sicile sous Charles I et Charles II. d'Anjou.* 1891. 16. l.

korban az adományt «pro te et heredibus» clausulával adták, Anjou Károly idejében a «pro te et ex tuo corpore legitime descendentibus» clausula volt szokásban. A Honorius-féle cikkelyek már változtattak ezen a szigorú örökösödési módon, s azt a következőképpen szabályozták: «si aliquem feudum a rege tenentem . . . nullo herede legitimo per lineam descendentem, sed fratre aut eius liberis superstitionibus mori contingat, si decedentis feudum ab aliquo ex parentibus sibi et fratri communibus pervenerat ad defunctum, idem frater aut ex liberis suis usque ad truncum, ille, qui tempore mortis supererit defuncto proximior, in feudo succedat» etc.¹ Tehát a testvér, illetőleg annak gyermekei örökölhettek a gyermek hátrahagyása nélkül meghalt birtokos után, de csak az esetben, ha a birtok közös törzselődtől származott. Ha nincs örökös, a birtok visszaszáll a hűbérúrra.

II. Károly az 1289-i országgyűlésen, melynek határozatai lényegében a san martinoi határozatokat erősítették meg, szintén rendelkezik az örökösödről. A törvény bevezetése érdekes találkozás az 1351-i törvény bevezetésével. «Considerantes preterea grandia, grata et accepta servitia, que comites et barones regni nostri Sicilie domino patri nostro et nobis continue prestiterunt» etc. Ezután megváltoztatja a ius Francorum örökösödési rendelkezését, melyet abusus inique interpretationis-nak tart és megengedi «quod in successionibus eorundem ad huiusmodi comitatus, baronias et feuda . . . frater vel soror fratri vel sorori succedat, primogenitura ac masculini sexus prerogativa servata» etc.² Ez az engedmény azonban csak az Anjouktól kapott birtokra szól. Ebben a törvényben is megtaláljuk a törekvést, hogy a család számára megtartsák a birtokot, ezért terjeszti ki a törvény az örökösödést a fiú- és leánytestvérré is és az örökösödés lehetősége itt is csak akkor áll fenn, ha a birtok törzselődtől származik. Ezek az egyező tényezők — éppen a legkényesebbek — szinte

¹ Idézve Giannonenál is: *Istoria civile del regno di Napoli*. III. k. 102. l.

² La legislazione Angioina. 114—115. l.

bizonyossá teszik, hogy a nápolyi törvények hatása alatt történt nálunk az örökösödési jog megváltoztatása. Egyéb-ként már Károly Róbert is tiszteletben tartotta a leányörökösödést és a testvér örökösödését is. Például mikor Farkasfölde és Kövesd györmegyei birtokokat magyszakadás címén elajándékozta, jelentkezett Erzsébet, Vönöczki István özvegye, ki a maga és kiskorú fia, István nevében a birtokot visszakövetelte, mert az atya házassági szerződésben a birtok felét reá és férjére ruházta és egyetlen fivére halála után a másik felét is neki adta. A király igazságosnak találta a követelést és a birtokot az özvegynek és fiának visszaadta.¹ Mikor pedig a király Tiborcnak 1327-ben birtokot adott, megengedte, hogy Tiborc úgy ezt, mint egyéb vásárolt és örök birtokát szabadon elhagyhassa, akire akarja, «si autem Tibortius ab intestato moreretur, tunc non aliis, quam filiis vel filiabus fratrum et sororum devolvantur».²

Ha már Károly Róbert idejében éreztette hatását a nápolyi örökösödési jog, még nagyobb volt ez a hatás Nagy Lajos uralkodása alatt. Lajos Nápolyt örök birtokának tekintette, nápolyi hadjárata nem egyszerű kaland, nem is tisztán bosszuló hadjárat, hiszen már mindinkább elnyomja a bosszúvágyat az a törekvés, hogy a királyságot magának vagy családjának megnyerje. Mikor hatalmába kerítette az országot, ott véglegesen be akart rendezkedni új birtokát megszervezni törekedett. Ennek bizonyítéka az a kilenc oklevél, melyeket Gennaro Monti fedezett fel a nápolyi állami levéltárban. Ezekből határozottan kiolvasható, hogy Lajos, ki de facto uralkodott is néhány hónapig Nápolyban, ott állandó kormányt akart berendezni.³ Róla mint lelkiismeretes és tevékeny uralkodóról

¹ Héderváry-oklevéltár. I. k. 19. l. 25. sz.

² Idézve Kovachichnál: Supplementum etc. I. k. 210—11. l.—Tilaji Botiz 1319-ben betegágyán végrendelkezik és «ex consensu et beneplacito Petei . . . proximi et commetanei sui» két leányára hagyja egész Tilajban levő birtokát. Anjoukori okmánytár. I. 538—39. l. 487. sz.

³ Monti G. M.: Nagy Lajos magyar király törvényhozási intézkedései a nápolyi királyságban. Tört. Szemle. 1929. évf.

fel kell tételeznünk, hogy iparkodott megismerkedni annak az országnak törvényeivel, amely felett uralkodni akart és megragadta figyelmét az örökösödésre vonatkozó rendelkezés, amelyet nálunk is meg akart valósítani, de ő általánosabban mondja ki a tételt és a legközelebbi atyafiakra viszi át az örökösödési jogot.

Az örökösödéssel kapcsolatban még valamire fel kell hívnom a figyelmet. A nápolyi jogszokásban gyakran találkozunk a leányoknak az örökösödésből való kizárásából. Itt csak két oklevelet hozok fel Róbert korából és Johanna uralkodásának első éveiből. Az egyikben Izabella de Apia, Drugo de Merloto özvegye, ekkor Raymond de Baux neje, fordul Róberthez azzal a kéréssel, hogy azokból a feudális birtokokból, melyek nincsenek az elsőszülöttséghez kötve, többi fiai egyformán örökölhessenek a leányok kizárásával.¹

A másik rendelkezés az Endre ellen irányuló összeesküvés főrendezőjének, Artus Károlynak és négy fiának szól másfél évvel az aversai tragédia előtt. Az oklevélben Johanna Károly kiváló érdemeiért akként rendelkezik, hogy birtokaiban «semper masculus in quocunque gradu liberorum ex dicto Carulo vel ex aliquo liberorum masculorum suorum reperitur de dessendenti (sic!) sive linea assendenti vel etiam traversali, debeat servatis in se gradibus omnino preferri omnibus feminis existentibus de liberis ipsius Caroli vel liberorum suorum». Még abban az esetben is, «ha közelebbi fokon álló nők léteznének». Vagyis míg Károlynak és fiainak bármiféle fiú-leszármazottai vannak, a leányok ne örökölhessenek. «Volumus autem, quod in premissis casu femine, una vel plures, habere debeant . . . duplicatas dotes de paragio, seu duplum eius, secundum quod per constitutionem regni iura statutum, ac etiam terminatur».² A dos a nápolyi jog szerint a tertiaria puellaris, amely pénzben is kiadható volt.

Nem érdekes-e, hogy éppen a nápolyi hadjáratokban résztvevő Vesszős mester fiai járulnak a király elé azzal a kéréssel, hogy birtokaikban a leányok ne örökölhessenek.

¹ Reg. Ang. vol. 345. p. 18.

² Reg. Ang. vol. 338. p. 81. 1344 jan. 22-ről.

Nagy Lajos kérésüket teljesítette, kijelentvén, hogy a család leánytagjait «fiúkká, örökösökké és törvényes utódokká, miként eddig másokkal tenni szoktuk, Vesszős mester említett fiaival szemben nem rendeljük». Sőt azt is kimondja az oklevél, hogy a leányok sohasem örökölhessenek «ad instar filiorum».¹

Azt hiszem, ezek alapján el kell ismernünk, hogy az örökösödés terén a nápolyi jogszokás nálunk erősen éreztette hatását.

4. Károly Róbert munkatársai.

Az erős nápolyi hatás feltételezi, hogy olyan egyének működtek közre Károly Róbert reformjánál, akik a nápolyi viszonyokat jól ismerték. Maga a király gyermek volt, mikor elhagyta hazáját, ő a nápolyi viszonyokat nem ismerhette, csak a reformok iránt való érzéket hozta magával. Demeter mester, kit általában úgy szoktak bemutatni, mint a reformok lelkét, magyar ember léteire szintén távol állott a nápolyi viszonyoktól. Igaz, hogy Károly Róbert nem szakította meg az összeköttetést volt hazájával, még akkor sem, mikor feszült viszonyban volt nagybátyjával, hiszen az olasz származású István visegrádi várnagy 1326-ig kilencszer járt követségben «a tengeren túlon», de az összeköttetés nem nyújt kellő alapot a kérdés megoldásához. Olyan urakat kell keresnünk Károly környezetében, akik éltek abban a miliőben, melyet meg akartak itt honosítani; akik tapasztalásból ismerték az új intézmények előnyeit s elég műveltek is voltak, hogy ezeket az előnyöket felismerjék és értékelni is tudják. Ezek természetesen csak olaszok lehettek, a király olasz környezetéből pedig a Drugetek játszottak legnagyobb szerepet. Ők a király törhetetlen hívei voltak, jól ismerhették — különösen János — a nápolyi viszonyokat s viselt méltóságaik alapján megállapíthatjuk, hogy tehetséges és tanult embereknek kellett lenniök.

¹ Zichy-oklevéltár. III. k. 327—28. l. 299. sz.

A Drugetek közül Fülöp kezdettől fogva a király mellett volt, János — miként láttuk — jóval később jött be az országba.

Károly hosszú küzdelem után elnyerte a magyar koronát, de tovább kellett harcolnia a féktelen oligarchák ellen. Ebben a küzdelemben is folyton ura mellett találjuk Fülöpöt, ki Sáros vára ostrománál két súlyos sebet is kapott. Hű szolgálatait királya megjutalmazta birtokok és méltóságok adományozásával.

A magyar urak közül, akik Károlyhoz csatlakoztak, az elsők közt volt Nekcsei Sándor. Maga a király mondja, hogy mikor még mint gyermek kereste a magyar koronát, Nekcsei Sándor már mellette volt, a Velence ellen vívott harcokban súlyos sebet kapott és királyáért később is számtalanszor szembenézett a halállal.¹ Nekcsei Demeterről nem beszélnek ugyan oklevelek, de bizonyosra vehetjük, hogy követte öccse példáját s így találkozott a koronáért küzdő gyermekifjú környezetében ez a két derék család. A király ügyéért való buzgalom meleg barátságban egyesítette különösen Druget Fülöpöt és Nekcsei Demetert.

Mikor a király trónja egy kissé megszilárdult (1315 körül), Demetert tette meg tárnokmesterévé, ki nagy buzgalommal és hozzáértéssel látott hozzá a pénzügyek rendezéséhez. Be kellett azonban látnia, hogy a megváltózt viszonyok mellett a régi alapokon nem tud célt érni, új eszményekre, korszerű újításokra van szükség. Ezekre megtalálta a mintát a nápolyi királyságban és kitűnő munkatársra is akadt a művelt, okos, a királynál valamivel idősebb Druget Fülöp személyében, ki a nápolyi viszonyokat maga is ismerhette, de sok felvilágosítást kaphatott János bátyjától is. Valószínűleg a hathatós együttműködés biztosítása nyitott utat 1322-ben az idegen Druget Fülöpnek a legnagyobb közjogi méltósághoz, a nádorsághoz. A következő évben indult meg a nagyarányú reformmunka, melyben Fülöp és Demeter mester vállvetve dolgoztak. A köztük lévő harmóniát mutatja az a körülmény, hogy

¹ Anjoukori okmánytár. I. k. 261—62. l. 243. sz.

Fülöp a derék Demeter mestert atyjául fogadta, aminek e korban nagyobb jelentősége volt, mint pl. a XVI. században.¹ A munkamegosztást könnyen elképzelhetjük. Fülöp hívta fel a figyelmet a nápolyi intézményekre, ismertette azokat, Demeter mester pedig, a magyar viszonyok kitűnő ismerője, az idegen intézményeket a mi viszonyainkhoz alkalmazta, nem tévesztve szem elől a környezetet sem, amelyben a magyar élt. Fülöpöt követte a nádori méltóságban bátyja, János, ezt pedig fia, Vilmos. Vilmos még szintén nápolyi születésű volt s szintén tapasztalásból ismerte a nápolyi viszonyokat, Nápolyban birtoka is volt, amellelt tanult embernek kellett lennie, mert királya megbízta a szepesi jog tanulmányozásával és körvonalozásával.²

Három Druget egymásután a nádori székben, legékezebb bizonyítéka, hogy itt folyamatos, programszerű munkáról volt szó, melyben olasz részről a Drugeteknek jutott elsőrendű szerep, magyar részről pedig Nekcsei Demeternek, kit a király öregen és betegen sem volt hajlandó hivatalától felmenteni.³

¹ Pór A.: Lipóczi és Nekcsei Demeter és Sándor. Századok. 1890. 30. l.

² Károly Róbert többek közt azt mondja Vilmosról: «merita Vilermi dulcem natalem patriam, suamque cognacionem ac paternam hereditatem pro nobis deserentis». Anjoukori okmánytár. II. k. 316—18. l. 280. sz. — Özvegyének, Follie Máriának is volt Nápolyban birtoka. Mikor az özvegy Erzsébet királyné kíséretében lement Nápolyba, Johanna elengedte birtoka után a servitiumot. (Anjoukori Dipl. Eml. II. k. 40—41. l. 38. sz. és Zichy-Oklevéltár, II. k. 122. l. 84. sz.) A király megbízza a szepesi jog tanulmányozásával. (Wagner: Analecta. I. k. 206—8. l.)

³ Fülöp részvételére vonatkozik a király elismerése, mely szerint «pro reintegracione et augmento reipublicæ ac pro reformatione pacis» sokat fáradozott. Anjoukori okmánytár. II. k. 316—18. l. 280. sz. 1327-ből. Demeter mester 1338-ban halt meg.

XV. FEJEZET.

Capet-világbirodalom terve és lehetősége a XIII—XIV. században.*

Mielőtt tárgyam fejtegetésébe kezdenék, előre kell bocsátanom, hogy a középkori szóhasználat világbirodalmat nem ismer, hanem monarchiát, s ebből is csak egyet akkor is, mikor tényleg számos van, t. i. a Dániel prófétától megjövendölt négy monarchia közül az utolsót, a római, melynek fennmaradásához a világ fennmaradását köti. Ezért remegett a középkor a római birodalom bukásától és ezért örvendett a keresztény világ, mikor a pápaság Nagy Károly számára felelevenítette a római császárságot.

A Karoling-birodalom, az első középkori keresztény világbirodalom azonban a IX. század folyamán felbomlott, különvált a romanizált nyugati és a germán faji jellegét megtartó keleti rész. A harmadik, Lothár része csakhamar felszívódott a két főrészbe, a császári méltóság, a világhatalom emléke és szimboluma, üres cimmé lett, majd teljesen megszűnt. A császárság és a világbirodalom gondolata azonban nem tűnt el, sőt különösen élénken megmaradt a romanizált részben. A nyugati frank birodalom tartotta magát Nagy Károly örökösének, de az

* Az ide vonatkozó irodalom közül a legfontosabbak : Gaston Zeller : *Les rois de France candidats à l'empire*. *Revue Hist.* T. 173. — W. Kienast : *Der französische Staat im XIII. Jahrhundert*. *Hist. Zeitschrift*. 1933. B. 148., H. 3. — Ch. Petit-Dutaillis : *La monarchie féodale en France et en Angleterre X—XIII. siècle*. Paris. 1933. — W. Miller : *The Latins in the Levant*. London. 1908. — Anjou Károly balkáni politikája című tanulmányom (Szeged. 1925), mely közli a megfelelő irodalmat. — G. M. Monti : *Da Carlo I à Roberto d'Angiò*. *Archivio storico per le provincie Napoletane*. 1932—34. évf. — Hóman—Szekfű : *Magyar történet*. III. k. 1—2. fejezet. — Patek Ferenc : *Az Árpádok és Anjouk családi összeköttetése*. Századok. 1918. évf. 449—495. l.

utolsó Karolingok és a Capet-k küzdelme lehetetlenné tette a gondolat realizálását. A Chanson Rolandban azonban Nagy Károly nemcsak empereur des Francs, hanem empereur de *France* is, amiből kitűnik, hogy Franciaország azonosította magát az egész birodalommal. A gyakorlati élet ellenben mást mutat. Az erős szász dinasztia kelet számára biztosítja a császári méltóságot és vele együtt a világhatalmat, egy univerzális hatalmat, mely legalább elvben kiterjed az egész keresztény világra. Ezt tekinthetjük az első jelentős ellentétnek a nyugati és keleti frank birodalom, vagy modern fogalmakkal élve Franciaország és Németország között.

A Capet-k két századon keresztül alig tudtak jelentékeny uralkodót felmutatni, mégis Nagy Károly örököseinek tartották magukat s a XII. században az akkoriban kialakult Anjou-birodalmon kívül a középkorban elterjedt profécia is közreműködtek az eszme elmélyítésében. Egy németellenes profécia, melynek szerzője délitáliei, Byzancból várja a hatalmas fejedelmet, aki uralmát kiterjeszti görögökre és rómaiakra, megalapítja a béke birodalmát s az idők végével leteszi koronáját és kormánypalcáját a Golgothára. Ez a császár Constantin nevet visel. A XII. század közepén a franciáknál feltűnik ennek a profécianak variánsa, amely szerint ez a Constantin Galliából jön, s VII. Lajosnak egy levél kilátásba helyezi, hogy az ő L-je C-re változik s az övé lesz Byzanc uralma is. Egy névtelen dramatikus költeménye, a Ludus de Antichristo viszont az imperatort trónon ülve királyoktól körülvéve ábrázolja. A királyok közt találjuk a franciát is. A császár előadja környezetének, hogy az egykori, a rómaiaktól gyakorolt dominium mundi-t akarja visszaállítani. E célból követeli a királyoktól a valaha rájuk kivetett adó megfizetését. A rex Francorum ezt megtagadja. A történelem tanítja — mondja a király —, hogy neki nincsenek kötelességei a birodalommal szemben, mert az imperium az ő elődeinek birtokában volt s erőszakkal fosztották meg őket tőle, tehát ő nem hajlandó engedelmeskedni a bitorlónak.

Általában érdekes jelenség, hogy éppen annak a VII.

Lajosnak, kiben — úgyszólván — semmi államférfiúi tehetség nem volt, korában látjuk a francia önértet hatalmas fellobogását és a monarchikus gondolat megszilárdulását. A nemzeti szellem megerősödésében kétségtelenül nagy részük volt a keresztes háborúknak, melyekben a francia lovagság vitte a vezérszerepet és nagy tekintélyre tett szert. A kor felfogása szerint a keresztes hadjáratok, a «gesta Dei per Francos» Nagy Károly és paladinjai tetteinek a megisméltése. Ez erősen fellendítette Nagy Károly kultuszát. Nagy Károly széke — mondják — S. Denisben van, a Capet-k vérvörös zászlója, melyet csatában maguk előtt vitetnek, a Roland-monda szerint Nagy Károly zászlaja, s ezt szintén S. Denisben őrzik ; a csatakiáltás ugyanaz, mint a Roland-énekekben : Montjoie S. Denis. Így S. Denis összefűződik a Nagy Károly kultusszal s Szent Dénes Franciaország védszentje lesz.

A monarchikus gondolat megszilárdulásában közrejátszik az a körülmény, hogy éppen ebben a korban bombarodik ki a monarchia és a király személyének szentelt jellege. A franciák hittek a monarchikus hatalom magasabb eredetében. A rheimsi érsek annak az ampolnának szent olajával kente fel a királyt, amelyet a hagyomány szerint galamb képében angyal hozott le az égből Klodvig megkeresztelésére s melyet a Remigius-kolostor őrzött. Ezt az edényt 1793-ban a forradalmárok szétérték Rheims piacán, de «hű kezek» megmentettek annyit, hogy az utolsó felkent királynál, X. Károlynál még felhasználhatták (1825). Az ózsídó szertartás felelevenítése félpapi és szent jelleget kölcsönzött a királynak. Mikor az áldozásnál az Egyház már csak a papoknak tartotta fenn a kelyhet, a királyi pár két szín alatt áldozott. A királyné is «Isten kegyelméből való», őt is felkenték és megkoronázták. A nép hite szerint a király érintése bizonyos betegségeket gyógyít, például a görvélykört (skrofulát). Így áll elő, miként Kienast mondja a rheimsi vallás, a népi hit a királyságban, mint nyolcadik szentségben. A középkori politikai írók, mint Yves de Chartres a Capet-monarchiát egyenesen isteni eredetűnek mondják.

A Capet-dinasztiának mégis volt egy nagy szépség-hibája, mely jogigényét az imperiumra erősen gyengítette : nem volt kapcsolata a Karoling-családdal. De éppen 1160-ban vette nőül VII. Lajos a champagnei gróf leányát, ki Karoling-ágból származik és ez a házasság a Capet-k jogát alátámasztja. Barbarossa Frigyes látta a franciák törekvését, kik Nagy Károlyt mint nemzeti hőst teljesen ki akarták sajátítani, s ez őt is tevékenységre serkentette. Nemzeti hősnak nem tehetette meg Károlyt, mert hosszú háborúkat vívott egyes germán törzsekkel, tehát ellenpápájával szentté avattatta, mert Károlynak nagy érdeme volt a germánság megtérítésében.

A Capet-k nagy szívóssággal építették ki tovább hatalmukat és gyarapították az imperiumra való jogigényüket. VII. Lajos és Karolingi nejének fia, Fülöp, már felvette az Augustus címet, ami reminiscentia a pogány imperium fénykorára. Ugyancsak ő újabb szállal fűzte családját a Karolingokhoz, mikor nőül vette Isabelle d'Hainaut-t, ki családfáját szintén a Karolingokra vitte vissza. Fiukról, VIII. Lajosról már nagy örömmel állapítják meg a XIII. sz. krónikásai, hogy benne *Nagy Károly törzsére* szállt vissza a korona. Ime teljes a jogcím az imperiumra. Már II. Fülöpnek volt egy kis pártja a császárválasztásnál, de a császárságnak nem látta reális értékét, mert útjában állt III. Ince programja : a pápa biztonságának garantálása Rómában, a császár távoltartása Itáliától, a szentföld visszavétele, a herezis kiirtása és a pápa vezetése alatt Isten országának megállapítása a földön. A két kardot tehát egy személy forgatja.

Az a körülmény, hogy a pápaságnak II. Frigyesel vívott elkeseredett küzdelmében Franciaország **nyújtott** menedéket a pápának, megerősítette a pápaság és a Capet-k között lévő jó viszonyt, Szent Lajos nemzetközi tekintélye emelte a francia királyság fontosságát, hiszen Matthieu de Paris angol krónikás már «terrestrium rex regum»-nak nevezi a francia királyt. Ugyanekkor II. Frigyes halálával a német birodalom elvesztette azt a vezetős szerepet, melyet évszázadokon keresztül betöltött a christiana respublica-

ban. Az események egymásra hatása következtében erősödött a *translatio imperii* gondolata és általánosabb lett a meggyőződés, hogy a pápának, ki Konstantinápolyból nyugatra helyezte át a császárságot és a címet a német uralkodókra ruházta, ugyanígy joga van elvenni a németektől és a francia királyokra vinni át. A fenyegető veszedelem indítja Alexander von Roes kölni kanonokot tiltakozásra és annak a bizonyítására, hogy Isten adta a germánoknak az imperiumot, a könnyelmű franciák nem alkalmasak annak birtoklására, elégedjenek meg a studiummal.

Maga Szent Lajos a Szent Ágostoni értelemben vett rex iustus külső politikájában kevés reálpolitikai érzéket mutatott, ő inkább a lelki életben élte ki magát, annál nagyobb hatással volt az új eszmekör vérbeli reálpolitikus öccsére, Anjou Károlyra. A Capet-világbirodalom eszméje tulajdonképpen benne talált először komoly hordozóra. Kortársai Nagy Károlyhoz hasonlították, s benne látták azt a C-vel kezdődő nevű uralkodót, akire viláгурalom vár. Képét könnyű megrajzolni, mert rejtett tulajdonságai nincsenek; lelkének minden jellemző vonása, agyának minden elgondolása hatalmas erővel tör elő és érvényesülésre, minden erővel való érvényesülésre törekszik. Erős akarat, nagy tehetség, törhetetlen energia, kíméletlenség s ha a viszonyok úgy kívánják, kegyetlenség és féktelen ambíció a jellemző sajátságai. Az idő kedvez ambíciójának. A pápaság legázolta a Staufokat s IV. Kelemen — talán patriótizmusból is — először gondolt komolyan a császárságnak Németországból Franciaországba való átvitelére. Ugyancsak IV. Kelemen fejezte be Károllyal a tárgyalásokat, melyek a Két-Szicília királyságot a Capet-ház eme ambiciózus tagjának juttatták. Ezzel indult meg a Capet-k terjeszkedése keletre és megnyílt az út a viláгурalom felé.

Károly programmal indult Sziciliába, még pedig egy tágabb és egy szerényebb programmal. A tágabb programban benne volt Itália egyesítése — természetesen az Egyházi Állam kivételével — a nyugatrómai császári méltóság megszerzése és a görög császárság elfoglalása, a sziriai partokon való terjeszkedéssel kapcsolatban, Mivel

azonban számítania kellett a pápa tiltakozására, készített egy szűkebb keretű programot is, melyben mint a guelf-párt feje uralmának megalapozása Itáliában, Magyarország esetleges megszerzése és a Balkánnak hatalma alá való hajtása szerepelt. Mindkét programmban megtaláljuk az egykori jeruzsálemi királyság megszerzését is. Ennek csekély foszlánya Károly birtokában volt, ő és két első utóda a tatár khánok segítségével gondolták megtörni a mohamedánok uralmát. Ebből a célból összeköttetésbe léptek a tatár uralkodókkal, hogy együttes győzelmükkel szolgálatot tegyenek a kereszténységnek és kiterjesszék egész Szíriára uralmukat. Politikájának alaptétele, hogy a pápasággal minden áron kerülni kell az összeütközést. Inkább pillanatnyilag kész volt lemondani egyik-másik céljának eléréséről, semmint dinasztiája jövőjét kockára tegye. Mint okos politikus tanult a Staufok példájából. A program egyes pontjai számíthattak a pápa támogatására is. Így a schismatikus görög császárság megsemmisítése, s az imént összeomlott latin császárság visszaállítása, a szír partokon az elveszett keresztény támaszpontok visszaszerzése kétségtelenül minden pápa programjában szerepeltek. A francia pápák, mint IV. Kelemen és IV. Márton teljes erejükkel támogatták a Capet-dinasztia tagjának hatalmi törekvéseit. Károlynak azonban csakhamar be kellett látnia, hogy a tágabb programot el kell ejtenie, mert még a francia pápák sem voltak hajlandók feladni a III. Ince-féle elvet, feláldozni az olasz királyságba beékelődött Egyházi Államot, s a császárság átengedésével felidézni a Staufok korát. Károly a Capet-világbirodalom tervét mégsem ejtette el, a császárságot át akarta vitetni unokaöccsére, III. Fülöp francia királyra, míg maga a szűkebbkörű terv kiviteléhez látott.

Először nagyvonalú politikájához megfelelő gazdasági alapot akart teremteni. A Két-Szicília királyságnak erőforrásai a messzevívő tervekhez gyengéknek bizonyultak a kitűnő gazdasági érzékkel rendelkező uralkodó azonban éppenúgy, mint egy századdal később az angol III. Eduard, gazdasági vállalkozásokba kezdett népe érdekeinek hát-

térbeszorításával és üzleti vállalkozása nagy haszonnal járt. Ezzel egyidőben létrehozta a családi összeköttetést az Árpádokkal. Az oklevél szerint szövetséget akar kötni a magyar királyi családdal «a hit és egyház ellenségei ellen». Kétségtelen, hogy a hit és egyház ellenségein első sorban a görögöket értette, kiknek újabb térfoglalását a pápaság az egyház vereségének tekintette. Az Árpádok balkánpolitikája így kapcsolódik bele Károly görög tervébe. Ismerve Károly reális gondolkozását, feltételezhetjük, hogy a magyar királyi családdal kötött kettős szerződésnél nem felejtette ki számításából Magyarország esetleges megszerzését sem a kevés tagot számláló férfiág kihalása esetére. Magyarország Velencével szemben is erősítette Károly állását. Sternfeld helyesen jegyzi meg, hogy ez a politika nem más, mint a Kálmán-féle Adria-politika felújítása.

A magyar-szicíliai szerződés létrejöttékor a szicíliai király már jogcímet is szerzett a görög császárságra. Felhasználta ugyanis a trónjavesztett konstantinápolyi latin császárnak, Balduinnak szorult helyzetét. A francia érdekek szolgálatában álló IV. Kelemen pápa közvetítésével megkötötte vele 1267-ben a szerződést, mely családjának megadta a jogcímet Konstantinápoly birtokára. A szerződés értelmében a császár átengedi Károlynak a suzerainitást Achájára nézve, lemond Károly javára Manfréd özvegyének, Mihály despota leányának, birtokáról, a szigetek egy részéről, s átengedi a közösen elfoglalandó területek $\frac{1}{3}$ részét, sőt kilátást nyit a szicíliai királynak Thessalonika királyságra is. Viszonzásul Károly kötelezi magát, hogy hat éven belül 2000 emberrel segíti Balduint a birodalom visszafoglalásában. Ha Balduin családja kihal, a birodalom Károlyra száll. A szerződés még kiköti, hogy Balduin fia, Fülöp nőül veszi Károly leányát, Beatricet.

Miként látjuk, a szerződés csak jogcímet adott, Károly feladata volt annak realizálása. A király nagy körütekintéssel látott hozzá a szerződés pontjainak megvalósításához, a görög császárság bekerítéséhez és elszigeteléséhez. Először Manfréd özvegyének birtokait foglalta le, majd Achaja megszerzéséhez látott. A félsziget mélyen bele-

nyúlik a Földközi tengerbe, földrajzi fekvése fontos szerepet biztosít neki jó kikötői révén a Földközi tenger keleti medencéjében és maga a fejedelemség könnyen elérhető a királyság keleti partvidékének kikötőiből. Gazdasági tekintetben is értékes, mert élénk kereskedelmet űz szőlővel, fügével, olajjal, mézzel, viasszal, bíborfestékkel, sőt — bár kis mértékben és gyenge minőségben — cukrot és selymet is vitt ki. A kiviteli vámok nagy jövedelmet biztosítottak a kincstárnak, ami erősen izgatta a kapzsi Károlyt. Achajával szemben azonban fegyveres erőszakot nem lehetett alkalmazni, hiszen a Villehardouin-család, melynek birtokában volt, a IV. kereszties hadjárat alkalmával szerezte. Vilmos fejedelemnek azonban csak két lánya volt, kik közül az idősebb, Izabella, Achaja örököse Palajologos Mihály fiának, Andronikos trónörökösnek menyasszonya volt. A király hűbéruri joga alapján veto-t mondott a házasságra és Izabellát eljegyezte fiával, Fülöppel azon kikötéssel, hogy Achaja örökre az Anjouké legyen. A házasság 1271-ben ment végbe, de Fülöp már 1277-ben meghalt gyermekek hátrahagyása nélkül. Egy év múlva Vilmos fejedelem is követte vejét a sírba, Károly pedig felvette az *«Achaja fejedelme»* címet. Mivel Achaja révén hűbérura lett a De la Roche-család birtokában lévő athéni hercegségnek, valamint Kephalónia és Zante szigeteknek, az Anjouk fontos tényezők lettek a görög politikában.

Károly még tovább haladt a megkezdett úton. Mihály epeirosi despota halála után a viterboi szerződés értelmében, mint Manfréd özvegyének örököse ezt a tartományt is kezébe akarta keríteni, a nehéz terepen azonban nem igen tudott előrehaladni. Mindamellet megszerezte Durazzo, Berat, Valona, Kroja városokat néhány kisebb helységgel. Ekkor született meg a regnum Albaniae eszméje. Albánia királyság központja Durazzo lett, mely a főkapitány székhelye, majd a katolikus érseké. A város kitűnő kikötővel rendelkezett s élénk kereskedelme nagy jövedelmet biztosított neki. Főkiviteli cikke a só volt. Valona hasonlóképpen erős kereskedelemmel rendelkezett és kikötője is jó volt. Így az apuliai kikötőkből könnyen

elérhető, biztos kikötőkre tett szert a Balkánon. Lassankint a «Szentszék iránt való tiszteletből» az albán törzsfőnökök elismerték Károlyt, hűségesküet tettek neki, mire a király megerősítette jogaikat. Mihály megmaradt birodalma két részre oszlott: a nyugati rész, a tulajdonképpen Epeiros I. Nikephorosnak, Mihály törvényes fiának kezébe került, míg a keleti részből, az Olympos és Parnassos közt a törvénytelen fiú, János Angelos alapított önálló fejedelemséget. Nikephor nem tudta magát tartani Palajologos Mihállyal szemben, s ezért elismerte Károlyt szuzerainjének, átadva neki Butrintot és még néhány helységet. Károly hadvezére, Sully azonban kudarcot vallott a császárral szemben, ki Durazzot elfoglalta s Károly csak Butrintot és Valonát tudta Epeirosban megtartani.

A bekerítő politika eddig csak részben járt sikerrel. Délen sikerült egészen elzárni az utat a görög császárság terjeszkedése előtt, nyugaton nem annyira a hódítás, mint inkább Nikephor hódolása jelentett sikert. Károly azonban északon is bezárta a kört. Magyarországgal a kettős házassági szerződés révén, ha nem is szövetségi, de mindenesetre jó viszonyban volt. Meg kellett még nyernie Szerbia és Bolgárország támogatását. Uros István (1243—76) szerb fejedelem neje, a francia Heléna, nővére Anselm de Chaur albániai főkapitány nejének, az Anjouknak is rokona volt, s «consanguinea nostra carissima», «cognata nostra» megszólítással tüntette ki őt úgy I., mint II. Károly. A rokonság révén sikerült a fejedelmet az Anjou-érdekkörhöz kapcsolni, s ezt a kapcsolatot csak szorosabbra fűzte Dragutin trónörökös házassága Katalinnal, V. István leányával. Bulgáriával nehezebben ment a dolog. Konstantin fejedelem elég sokáig ingadozott, míg végre kész volt Károllyal szövetkezni a görög császár ellen. Ez a szövetség különösen azért volt fontos, mert Konstantinápoly Bulgáriából szerezte be gabonaszükségletének nagy részét.

Anjou Károly diplomáciája sikert aratott, Mihály császárt a szárazon teljesen elszigetelte. Azonban amellet, hogy erős saját flottát megszervezésén dolgozott, szüksége

volt még egy tengeri hatalom támogatására is. Kikapcsolva az ütköző érdekeket, sikerült megszereznie Velence ígérését: Velencét ugyanis a Palajologok alatt nagy sérelem érte: Genua kiszorította a görög vizekről. Velence nem szokta az ilyen sérelmeket elfelejteni annál kevésbbé, mert a görög vizekről való kitiltása gazdasági tekintetben éppen ebben az időben nagyobb csapást jelentett, mint jelentett volna előbb. Ekkor már a török előrenyomulás következtében a földközi tengeri három kereskedelmi útvonalból kettőt a törökök elváltak, így csak egy maradt meg a keresztény nyugat számára, az, amely Ó-Perzsián, a Fekete tengeren, Boszporuson át Konstantinápolyba vezetett. Így lett a görög főváros fontos kereskedelmi emporium. Azonkívül a mongol uralom megnyitotta Ázsia belsejét a kereskedelemnek, minek következtében épp olyan fontosak lettek a Fekete tenger partján Trapezunt és Kaffa, mint a Földközi tengeren Alexandria és a kisázsiai Lajazzo. Így ismerték fel a kereskedelmen felépülő állam és a kiváló kereskedelmi érzékkel rendelkező király Görögország rendkívüli gazdasági fontosságát és a közös érdek szövetségben egyesítette őket. Mikor a francia Simon de Brion került a pápai székre, minden erejével támogatta Károly viláгурalmi terveit, Bulgária új cárja, Terterij és Szerbia új fejedelme, Dragutin készek voltak fegyverrel támogatni a vállalatot, Habsburgi Rudolffal családi szerződés jött létre, Nikephorral is teljes volt a megegyezés, amikor váratlanul összeomlott az egész gigászi terv.

Míg Károly nagyarányú készülődéseivel felkeltette a világ figyelmét, Palajologos Mihály is levonta azokból a következtetést és szintén szövetségesek után látott. Legértékesebb szövetségese maga az olasz nép volt. Nem a terra ferman, hanem a szigeten, hol a Károly kíméletlen erőszakosságától való félelem nem bénította úgy meg az alattvalók tetterejét, mint a félszigeten. A király ingatag alapokra épített. Országát úgy tekintette, mint fegyverrel meghódított területet, olasz alattvalóit megvetette és sohasem mulasztott el alkalmat, hogy megalázza őket és súlyos adókkal sanyargassa. Az elkeseredés jó talaja a lázadásnak,

s a kis Szicilia forradalma megbénította a nagy Anjou-hódító karját.

Burghardt elmélete, amelynek értelmében erős, öntudatos egyéniségeket a román-germán népek körében hiába keresünk, mert ezeket csak a kezdődő renaissance, illetőleg a XIII. század vége termelte ki, régen a múltté, de Károlyban tényleg nem középkori értelemben vett nagy egyéniséget látunk. Benne a túltengő képzelőerőt a reális élet talajától el nem szakadó erős értelem veri bilincsekbe, a testvérében, a középkori uralkodó mintaképében megcsodált mélységes vallásosság helyét, hogy úgy mondjuk, politikai vallásosság foglalja el, melyet ideális célok nem vezetnek; vallásos, mert a pápaságnak nagy szerep jut politikai számításaiban, elgondolásaiban. Lélekben ugyanaz mint II. Frigyes, kinek örökségét lefoglalta. Hatalmas tervének összeomlását méltán fájlatthatjuk. Hogyan alakult volna Európa és hazánk jövője, ha a terv megvalósításával sikerült volna elzárni a törökök elől az Európába vezető utat!

Tizenöt év óta óriási változás ment végbe. Akkor született meg a terv, mely Dél-Európát egy Capet kezébe adta volna, pár év múlva ez a terv kibővült az imperiumnak Franciaországra való átvitelével, 1283-ban belátható időre mindez megsemmisült. Igaz, hogy Franciaországban éppen ebben az időben lépett trónra Szép Fülöp, egy Anjou Károlyra emlékeztető erős egyéniség és szintén renaissance-fejedelem, de ő egyelőre még csak a világhatalom alapjait kísérte meg lerakni. Az anyagi és politikai alapot. Amazt a templomosok kincseinek megszerzésével és Flandria elfoglalásával, emezt a francia királyok eddigi támaszának, a középkori pápaságnak megtörésével, majd a francia politika kezében eszközzé való lealacsonyításával.

Anjou Károlynak csak egy fia maradt életben, II. Károly, gyenge uralkodó, ki atyja halálakor aragon fogságban születt. Fogságából kiszabadulva a maga gyengeségében is rálépett az útra, melyet atyja utódainak kijelölt. A magyar királyi családdal való kapcsolatnak most kezdtek megérni a gyümölcsei. Kun László halála után Mária

szicíliai királyné nem ismerte el III. Endrét, magának követelte a koronát, s nem várva választást, meghívást, magát jelentette ki fivére jogos örökösének. Nem foglalkozhatom itt a magyar trónbetöltés módjával, de rá kell mutatnom, milyen különös, hogy az a magyar királyné, kinek körében annyi magyar tartózkodott, egyszerűen nyugati hűbéres formák közt investálta fiát, Martell Károlyt a magyar királyságba. A nemzet azonban másként ítélte, Martell Károly a címnél tovább nem jutott. Pedig ő volt a szicíliai trón örököse is és a magyar korona ismét megnyitotta volna az Anjouk előtt az utat a világhatalomhoz. A nápolyi herceg ifjan meghalt, egy kis gyermeket, Károly Róbertet hagyva maga után.

II. Károlyban, ha a tehetség hiányzott is, de megvolt atyjának makacs kitartása céljai elérésében. Ezt a kis árvát küldi be Magyarországra, hogy foglalja el nagyanyja vélt örökségét, s ami nem sikerült a gyermeknek, sok megpróbáltatás után sikerült az ifjúnak. Magyarország az Anjouk birtokába jutott, de Sziciliában, vagy nevezzük modern megjelöléssel, Nápolyban, Károly Róbert kiforgatásával II. Károly harmadik fia, Róbert lett a trónörökös, majd király. Talán az atyát is megejtette a kortársak hizelgése, mely Róbertben az uralkodásra termett férfiút, a bölcs embert ünnepelte. Így a francia törzs egy második ágat is hajtott, de egyelőre ez nem sokat jelentett a Capet-világhatalom kiépítése érdekében. Károly Róbert ugyanis követte jogának elismerését Nápolyra, s mivel ez nem történt meg, a magyar és nápolyi ág ellenségekként állottak egymással szemben.

II. Károly nem adta fel atyjának balkáni politikáját sem, sőt időnként elég ügyesen szőtte a szálakat, melyekkel a félszigetet megszerezhesse családjának. Atyja példájára még az erkölcsöt is kizárta a politikából, csakhogy sikert érhesen el. Gyermekének tekintélyes száma lehetővé tette, hogy családi összeköttetésekkel is elősegítse dinasztiájának terjeszkedését, hatalmi eszközökkel úgy sem igen kísérletezhetett. Atyja halálakor 50.000 sterling-márka, ma körülbelül 60 millió lira adósság maradt hátra,

s II. Károly alatt csak az elmaradt census összege felment 1302-ig 93.340 uncia aranyra. Az Anjouk különben is mintegy I. Károly politikai végrendeletének tekintették a sziget visszafoglalását, s így a Balkán csak másodrendű hadszíntér maradt, az sem a fegyver, hanem inkább a diplomácia számára.

Károly mindenekelőtt Epeirost akarta megszerezni, s ezért eljegyezte kedvenc fiát, Fülöpöt Thamarral, Nikephoros leányával, kit anyja már előbb feleségül felajánlott Andronikosnak, a görög császár fiának. Ugyanekkor Tarrantot adományozta fiának, mely tartomány közelesik Epeiroshoz. Ezután ratifikáltatta Courtenay Katalinnal, a címzetes konstantinápolyi császárnővel a viterboi szerződést és Katalintól ígéretet vett, hogy a korona beleegyezése nélkül nem megy férjhez. Így ismét kezében voltak a latin császárság összes jogigényei. Ez igényeket, valamint a suzerainitást Achaja, az athéni hercegség, Albánia királyság és Wallachia (Thessalia) felett átruházta fiára. Ugyancsak Fülöpnek adományozta Corfut is Butrentoval együtt és annak függelékeit, amelyek tényleg Anjou-birtokok voltak. Fülöp állása nagyon megerősödött görög földön, suzerainje lett az összes balkáni frank államoknak, s Nikephoros leányával nagy apanaget ígért, sőt fia halála esetére kilátásba helyezte Epeiros birtokát is, míg ha fia életben marad, Fülöp fennhatóságát elismeri, mint vazallusa. Fülöp fel is vette a «Románia despotája és az albán királyság ura» címet. Nikephoros halála után azonban nagy csapás érte az Anjoukat. Az özvegy nem volt hajlandó átadni Epeirost, sem fiának nem engedte meg a hűségeskü letételét, hanem a görög császárral kereste a kapcsolatot. Az Anjouk erőfeszítése az ország megszerzésére kudarcot vallott, de közvetett eredményt mégis hozott. Savoyai Fülöp, Achaja fejedelme ugyanis az epeirosi konfliktus alkalmával megtagadta az Anjouknak a segélynyújtást, mire II. Károly megfosztotta birtokától. Az Anjouk tényleges birtoka ezek után Achaja, néhány kis ion sziget és az epeirosi part egy vékony szegélye maradt.

A Thamarral kötött házasság politikai célt szolgált,

Epeirost akarták az Anjouk e révén megszerezni, de sikertelenül. Fülöp tehát megvádolta nejét hűtlenségről, eltaszította magától, s nőül vette a 12—14 éves Courtenay Katalint (1313), kinek ugyan már volt jegyese, Hugo, a burgundi gróf fia személyében, de V. Kelemen pápa és Szép Fülöp elhárították az akadályt. Igaz, hogy Katalin — miként említettük — állítólag sánta volt, Fülöp pedig atyja lehetett volna, de ez a kis szépséghiba nem számított, mert fontos érdek kívánta a házasságot: Katalin a konstantinápolyi latin császárságra való igényét hozta hozományul. Ezzel a házassággal a Capet-világbirodalom megvalósításának gondolata keleten újból erőteljesen előretört.

A keleti terv továbbvitele érdekében rákényszerítették Matilde d'Hainaut-t, az athéni herceg özvegyét, kit a moreai urak jogos trónörökösnek tartottak, hogy II. Károly ifjabb fiának, János gravinai grófnak nyujtsa kezét. Ezen a módon akarták még jobban megalapozni Achajára az Anjou-igényeket. Mikor ezt a célt elérték, Matild feleslegessé vált, Róbert király a szerencsétlen fiatal nőt különféle ürügyek alatt a Castel dell' Ovoba záratta, hol kilenc évi szenvedés után váltotta meg kínjaitól a halál (1331). Neje még börtönben synlódott, mikor János nőülvette Perigord Ágnest, kinek fivére, a később nagy szerepet játszó Taleyrand bíboros, már ekkor nagy tekintélynek örvendett a kuriánál. János bátyjától megkapta Achaját, de viszont a katalán zsoldos csapat elragadta az athéni hercegséget.

Ha Károly Róbertet le nem foglalják a belső viszonyok és ha a nápolyi jogigény el nem választja rokonságától, alkalom nyílt volna a balkáni terv közös megvalósítására és a világbirodalom kialakítására. 1318-ban ugyanis Angelos Tamásban kihalt az epeirosi dinasztia. Közös támadás esetén a görög császárság nem tudta volna megmenteni Epeirost, sőt kérdés, hogy magát a császárságot meg tudta volna-e védelmezni. Így azonban nemcsak ez a lehetőség hiúsult meg, hanem magában az Anjou-családban kitört viszály végveszéllyel fenyegette a család balkáni érdekeit.

Végre megegyezés jött létre, melynek értelmében a Taran-toiak újból megkapták Achaját, János pedig birtokába vette az epeirosi Anjou-birtokfoszlányokat, a durazzoi hercegséget és Albánia királyságot. A kibékülés azonban nem vitte előbbre a balkáni problémát. Cantacuzenos János olyan tervvel foglalkozott, mely az Anjoukat teljesen kiszorította volna a Balkánról. Az imént egyesült Epeiros a görög császársággal, s Cantacuzenos vissza akarta állítani az egész birodalmat Tainarontól Konstantinápolyig. Terve ugyan nem sikerült, de bukásának nem az Anjouk látták hasznát, hanem Dusán István szerb cár, ki — bár rövid időre —, de tekintélyes földdarabot ragadott el a császárság területéből.

Míg a Capet-család nápolyi ága erélytelen és meg-hiusult kísérleteket tett egy világbirodalom megalapítá-sára, a franciaországi ág sem mondott le a nagy Capet-birodalom megalapításának lehetőségéről. Szép Fülöp, miután a templomosok megsemmisítésével megszabadult a nagy katonai hatalmat képviselő rendtől és annak kin-cseit is megszerezte, kihasználta az alkalmat, hogy a közép-kori értelemben vett pápaság letörése után, ezt a tekintélyé-ben megtépett pápaságot a francia politika eszközévé tegye, s az avignoni pápát felhasználja világpolitikai tervei érdekében. Az elméleti alapvetést Dubois Péter végezte el «De recuperatione terræ sanctæ» című művével. Az ő pro-gramjában bennfoglaltatott Nyugat-, Közép- és Dél-Európa, tehát terjedelemben felülmúlta volna a régi római biro-dalom európai részét. Helyesen mutat rá Hóman, hogy ez a terv kivihetetlen volt, mert útjában állt az éppen ekkor ébredező nacionalista szellem. Hiszen Szép Fülöp is e nacionalista szellem felhasználásával tudta megtörni az egyetemes pápaságot. Nem is látjuk nyomát, hogy Fülöp ezt a terjedelmes programot valaha meg akarta volna valószínűsíteni, ő meglegedett volna az imperium átvitelével öccsére, Valois Károlyra. De éppen a nacionalista önérzet buktatta meg ezt a tervet is, amint körülbelül tíz év múlva meghiusította XXII. János pápa törekvését, ki Bajor Lajos excommunicációja után IV. Károly francia királyra

akarta ruházni a német királyi és római császári méltóságot. A Valois-család trónraléptével fokozódtak a belső nehézségek, majd kitört a francia-angol háború, mely belátható időre lehetetlenné tette az imperialisztikus álmok megvalósítását.

Ugyanakkor, mikor a Capet-k francia és nápolyi ága tehetetlennek bizonyult a viláгурalmi tervek megvalósítására, a magyar ág vette át a gondolatot és nagy reálpolitikai érzékkel készült annak keresztülvitelére. Károly Róbert jelölte meg az utat, mikor megkötötte a házassági szerződést Róbert királlyal és az Endre-Johanna-házasság lezárva a húszéves ellentétet a két dinasztia közt egy magyar Anjounak helyezte kilátásba a nápolyi trónt. Károly dinasztikus politikájában régen szerepelt Lengyelország megszerzése is. A visegrádi kongresszus következményeként az 1339-i lengyel-magyar megegyezés megadta a lehetőséget a két államnak perszonális unióban való egyesülésére. Ez a nagy politikai alakulat, melyet Hóman lengyel-magyar-katolikus délszláv-olasz szövetségnek nevez, ha nem is egy ember kezében, hanem egy család hatalmában központosul, már magában véve is világbirodalmi alakulat volt, mely Európa sorsát — főleg a francia-angol küzdelem közepette — irányíthatta volna. A Károly Róbert-féle világbirodalom forradalmi gondolat volt. A középkori államtheóriában ugyanis — miként mondtuk — csak egy világbirodalom, sőt egy monarchia létezik: a római császárság. A nemzeti államokat teljesen figyelmen kívül hagyják, a római császársághoz ellenben a világ fennmaradását fűzik. Magister Jordanus von Osnabrück császárválasztásra hívja fel a fejedelmeket, mert különben megjelenik az Antichristus és küszöbön áll a világ vége. Károly Róbert világbirodalmi eszméje és Cola di Rienzo fellépte szakítást jelent a végtől való félelemmel, s míg ez utóbbi régi alapokon, az előbbi teljesen új eszmék szerint akarja a világot újjáalakítani egy világbirodalom vezetése alatt. Ez azonban nem zárja ki, hogy tudat alatt ne élt volna a magyar Anjoukban az Anjou Károly-féle terv továbbvitele.

Lehetetlen elképzelnünk, hogy mikor a magyar politika egyik évszázados célkitűzése is a balkáni terjeszkedés volt, a nápolyi Anjouknál is családi hagyománynak tekintették a görög császárság megszerzését, ilyen nagy hatalom birtokában szem elől tévesztették volna a régi terv megvalósítását. Lehetetlen, hogy az a Nagy Lajos, ki — miként Hóman mondja — a Titkok Titka eszméit szívta magába, aki ragaszkodott családi hagyományaihoz és aki bizonyára sohasem feledkezett meg a gondolatról, melyet Küküllei János műve bevezetésében annyira kiemel, «a bölcsesség és okosság kezdete a dicsvágy», ne vágyódott volna a császári méltóságra, melynek megszerzésével Egyházának is szolgálatot tehetett. Hogy ez utóbbi gondolat uralkodott lelkében, bizonyítja térítő munkássága, mely elsősorban a görögkeletiek megnyerésére irányult.

Nagy Lajos tekintélye a XIV. század közepén egész Európában elismert volt és természetesnek tartották volna, hogy ő egy világbirodalom ura legyen. Jellemző erre Pietro Azario krónikás felfogása. Ő a pápaság és Visconti Bernabo között folyt küzdelemmel kapcsolatban azt mondja, hogy a pápa levelet írt «fiához, t. i. a magyar királyhoz, ki most a többi keresztény királyokat közhiedelem szerint hatalomra és személyére nézve felülmúlja és akit az Egyház fiának mondanak, bár egyébként ezzel a névvel a francia királyt illették, aki azonban most kevésbé hatalmas».¹

Ha András trónra jut, kétségkívül a Tarantoiak félretolásával Lajossal közösen oldják meg a Balkán-problémát. Amint annak idejében a szicíliai lázadás, úgy most András meggyilkolása gáncsolta el a nagy tervet. Ettől kezdve állandóan Nápoly megszerzése állt előtérbe Nagy Lajos politikai tervei között. A makacs kitartásnak kétségtelenül egyik oka Nápoly összefüggése a balkáni tervekkel. Éppen a nápolyi hadjáratok győzték meg Lajost, hogy egy félszigeten hajóhad nélkül nem lehet eredményesen működni és tartós hódításra nem számíthat olyan hadműveleti tere-

¹ Muratori: *Scriptores rer. Ital.* t. XVI. p. 391.

pen, mely az utánpótlást nyújtó anyaállamtól igen messze esik. A század közepén túl megváltozott a helyzet. A törökök, kik évek óta mint zsoldosok állottak keresztény szolgálatban, kezdtek állandó hódításra berendezkedni, Palajologos János görög császár kénytelen volt a nyugati hatalmak segélyét kérni, s így a schismatikus görög császárság megdöntése helyett mindinkább előtérbe lépett a kereszties hadjárat terve, mely megmenti a török áradattól a keresztény császárságot. Így a balkáni tervek nem időszerűek többé. A szerb fejedelem meghódolása, a bodonyi bánság megszerzése csak jelentéktelen epizódok. Talán akkor merült fel utoljára Magyarország, Nápoly és a Balkán egy kézben való egyesítésének gondolata, mikor Lajos unokahúgát nőül adta Tarantoi Fülöphöz, a címzetes konstantinápolyi császárhoz.

A keleti terv megheiusulása után nyugat felé fordult Lajos érdeklődése. Eddig a magyar Anjouk és a francia uralkodó család közt hideg volt a viszony, Lajos szorosabb kapcsolatot akart teremteni a két család közt, s felvetette a Katalin és Orleansi Lajos között kötendő házasság tervét és az új pár számára Johanna halála esetére Nápoly megszerzését. Katalin halála ezt a tervet is megheiusította, s ezzel lezárult a Capet-család világalom megalapítására irányuló lehetősége, annál is inkább, mert a XIV. század közepétől a mindinkább erősödő nacionalista eszme szembe szállt a világbirodalom gondolatával.

BETŰRENDES TÁRGYMUTATÓ.

- Acciajuoli Nicola 34, 59, 114, 131, 142, 153, 248, 254, 256.
 Achaja 322—323, 328, 329, 330.
 Anjou herceg, V. Károly fivére 8, 211, 214, 216.
 Albaniae regnum 323, 328, 330.
 Alberico da Barbiano zsoldosvezér 228, 262.
 Albert strelitzi herceg 88.
 Alborno legatus 252, 253, 260, 261.
 András herceg 6, 27, 38, 41, 42, — esküvője 43, — király címe 52, 53, 55, 57, 88, 90, 110, 170, 174, 245, 246, 248, 267—68, 312—331, 332.
 Andronikos, Palaiologos Mihály fia 323, 328.
 Anichino Bongarden zsoldosvezér 163, 253, 254, 255, 259, 260.
 Annibaldo legatus 163, 174, 195.
 Aquila 107, 110, 112—115, 124, 125, 127—128, 129.
 Arezzo 231—232, 234—236, 237, 261.
 Artus Károly 44, 59, 66, 79—80, 95, 312. — Bertrand 56, 59, 66, 68, 69, 79—80, 82—84, 95.
 Athéni hercegség 323, 328.
 Aversa 66, 130, 132—133, 147, 157, 158—159, 160, 163, 175, 184, — ostroma 190—194, 196, 197.
 Avignon 10.
 Aymerik 50, 51, 54.
 Azario Pietro 332.
 Ágnes durazzói hercegnő 35, 44, 45, 58, 329.
 Árpádok 322.
 Bajor Lajos császár 97, 101.
 Balduin konstantinápolyi császár 322.
 Balogh Albin 297—298.
 Bartal György 282, 284—285, 302.
 Beatrice, Anjou I. Károly neje 8. — Anjou I. Károly leánya 32.
 Benevent 130, 132, 133, 145, 153, 185—186, 216.
 Bertrand de Baux 50, 79—80, 83, 85—86, 93, 94—95, 100.
 Bertrand bíboros-legátus 80, 81, 82, 86, 93—94, 100, 107, 125, 139, 169, 170, 171, 244, 247. — békétárgyalásai 195—201.
 Bertrand patriarcha 91, 94, 102 —103, 105, 120.
 Bologna 235—236.
 Boccaccio 35, 37, 40, 41, 134.
 Bonifác, VIII. pápa 11, 12.
 Brixius prépost 96, 106.
 Buccio di Ranallo 113, 127, 128.
 Bulgária 324, 325.
 Cabanis-család 40, 56, 60, 245.
 Canosai kaland 183.
 Capua 130, 147, 158, 163, 196, 197.
 Clemencia, Martell Károly neje 6.
 Clemencia, Martell Károly leánya 21.
 Cino da Pistoia 20.
 Cola di Rienzo 100, 110, 125—127, 331.

- Colonna bíboros 63.
 Costanzo történetíró 92.
 Csapat (zsoldos) Sterzé 260, — S. Giorgio 262.
 Druget-család 270, 293, 313—315.
 Durazzói hercegek 43, 44, 74, 100, 131, — szabadulásuk a fogságból 201, 221.
 Dusán szerb cár 330.
 Egyházszakadás 225, 241.
 Epeiros 323, 324, 325, 329.
 Erdélyi László 282, 284—286.
 Erzsébet királyné, Nagy Lajos anyja 23, — nápolyi útja 48—50, 87, 89, 92—93, 97, 169, 173, 208, 210, 248.
 Erzsébet, Nagy Lajos neje, 208, 210, 221.
 Erzsébet, V. István leánya 263, 266.
 Erzsébet (Izabella), Kun László neje 266.
 Erzsébet, András herceg dajkája 67, 73, 268.
 Estei krónika 87.
 Fegyverszünet 175—176.
 Fehér csapat 259—260.
 Ferenc triesti püspök 91.
 Filippa, Johanna maestrája 38—39, 45, 77, 78.
 Firenze 254, 259, 261 — és Nagy Lajos 137, 138, 196 — és Tarantói Lajos 139, 145—152, 198, 200, 257—259 — és Kis Károly 222 és köv. II., — szerződése Kis Károllyal 232—235, — arany forintja 297.
 Foggia ostroma 151—152, 154.
 Fondi grófja 111, 126, 128, 129, 131, 132, 133.
 Fülöp francia király, II. 319, — III. 321, — Szép (IV.) 19, 326, 329, 330.
 Fülöp, Balduin császár fia 322.
 Fülöp, Anjou I. Károly fia 323.
 Tarantói Fülöp 6, 14, 328, — házassága Erzsébettel 207.
 Fülöp cavailloni püspök 93.
 Fülöp, Druget 271, 314—315.
 Genova 97, 101, 176, 177, 193, 232, 233, 236.
 Gergely pápa, XI. 207, 208, 211, 216, 222.
 Gergely csanádi püspök 94.
 Gergely császári prépost 53.
 Gianuzzo (Ianotto) da Salerno 227, 228.
 Gonzaga Filippo 122, 138.
 Gravinai Domokos 65, 84, 107, 114, 141—143, 149, 150, 153, 154, 155, 157, 159, 161, 162—166, 167, 182, 183, 189, 190.
 Guido bíboros-legátus 173, 174, 180.
 Hadsereg, magyar 118.
 Hawkwood zsoldosvezér 223, 229, 261.
 Házasságterve Katalin hercegnő és Orleansi Lajos közt 208—218.
 Házassági szerződés András és Johanna közt 27, 30.
 Henrik (VII.) császár fellépése Róbert ellen 16—21.
 Hóman Bálint 281, 289, 292, 298, 330, 331, 332.
 Honor Montis S. Angeli 10.
 Humbert (Chaulay) 26, 88.
 Ildebrandino paduai püspök 95.
 Ince (VI.) pápa 254.
 Isernia, Andrea d' 18.
 István herceg 88, 97, 101, 173, 199, 213.
 István, Lackfi 120, 152—160, 179, — hazatér Nápolyból 168, 174, 186—190, 192, 250.

- Ithamár, Fülöp herceg neje 37, 40, 41, 42, 49—52.
- Jakab, Majorkai 206, 249.
- János (XXII.) pápa 22, 25, 26, 31, 96, 330.
- János gravinai gróf 6, 24, 329, 330, — achainai fejedelem 22, 24, — durazzói herceg 33.
- János Cantacuzenos görög császár 330.
- János viennei dauphin 22.
- János, Geletfi 105, 106.
- János, Garai, püspök 109, 111, 199, 201, 214.
- János pécsváradi prépost 96.
- János, Horváti, macsói bán 227, 233, 234, 235.
- János I., Druget 270, — János, II. 271, 313—315.
- János minorita 71, 112, 117, 119, 154, 160, 181, 185, 186, 191.
- János, Habsburgi, zsoldosvezér 261.
- Jeruzsálemi királyi cím 8.
- Jordanus v. Osnabrück 331.
- Jobbágyvédelem 289.
- Johanna királynő 22—131, — trónörökös 24, — menekülése Provenceba 131, 163, 164, 171, 174, 176, 177, 180, 194, 195, 198, 201, 207, 210, 214, 216, 220—249, — érdekében a firenzeiek 241, — fogsága, halála 241—243, — bűnösségének kérdése 244—249, 253, 260, 261, 267, 276, 312, 331.
- Katalin, Courtenay 328.
- Katalin Valois (Courtenay II.) 26, 34, 35, 37, 45, 53, 57—59, 62, 73, 79, 83, 84, 329.
- Katalin, V. István leánya 324.
- Katalin, Nagy Lajos leánya 209—218, 333.
- Katalin, Sicnai 219, 226.
- Károly, Nagy 316, 318, 319, 320.
- Károly, Anjou I. 5—8, 263, 264, 273—306, 320—326, 328.
- Károly, II. 6. s köv. ll., 263, 264, 265—266, 274—311, 326 s köv. ll., — halála 14.
- Károly Martell, II. Károly fia 6, 9, — halála 10, 264, 265, 327.
- Károly Martell, András fia 92—95, 97—98, 99, 100, 137, 268.
- Károly calabriai herceg halála 22.
- Károly durazzói herceg I. 56—57, 71, 74—75, 77, 89, 90, 98, 109, 112, 114, 115, 133—134, 252.
- Károly durazzói herceg, később III. Károly néven király 206, — házassága 207, 215, 216, 217, 219, 220—243, — Rómában 238, — királlyá koronázása 238, — magyarországi vállalata és halála 243, 262, 268—269.
- Károly Róbert magyar király megfosztása a nápolyi tróntól 6, 10—13, 14, — tárgyalásai a Johannával való házasság ügyében 24—25, — Nápolyba indul 28, — nápolyi útja 29, — nápolyi tartózkodása 30, 327, 329, 331.
- Károly (IV.) császár 202, 218, 221, 260.
- Károly (V.) francia király 44, 209—218.
- Károly, Valois 9, 330.
- Kelemen (IV.) pápa 5, 42, 44, 46, 51, 69, 73, 80—83, 97, 320, 321, 322.
- Kelemen (V.) pápa 16, 18, 329.
- Kelemen (VI.) pápa 44—110, 125, 162, 169, 172, 180, 195, 199.

- Kelemen (VII.) pápa 218, 227, 228, 243.
- Kont Miklós 105—106, 109, 111, 179, 190, 202.
- Küküllei János 53, 57, 160—185.
- Lajos, Nagy, magyar király 6, 27, 44—140, — I. hadjáratából visszatér 140, 169—333, — Rómában 196, — II. hadjáratából hazatér 196, — politikája 332—333.
- Lajos, Bajor, császár 25, 96—97, 330.
- Lajos, Durazzo 53—54, 220, 253, 254, 256, 258, 259.
- Lajos, Taranto 25, 98, 99, 108, 115, 116, 130, 131—132, 143—144, 145—160, 162—163, 175, 176, 177, 181, — párviadalra való kihívás 184—185, 187, 196—197, — király lesz 197, 198, 199—200, — koronázása 203—204, — halála 205, 214, 246, 248, 253, 254, 257, 269—270.
- Lajos (VII.) francia király 317—318, 319.
- Lajos (VIII.) francia király 319.
- Lajos, Szent, francia király 6, 319, 320.
- Lajos, Anjou hercege 211, 214, 216, 227, 228, 239, 240, 241, 242, 243.
- Lajos, Valois 209 s köv. ll.
- Landau (Lando) zsoldosvezér 159, 163, 252.
- Lallo Campenesco 110—111, 114, 115, 126, 128.
- Lucera 185—186, — lucerai kaland 150—152.
- Magyar trónért küzdelem 13.
- Margit, Durazzói 212—217, 221, 223, 269.
- Margarita da Ceccano 40, 45, 60.
- Matilde d'Hainaut 329.
- Matthieu de Paris 319.
- Mária, V. István leánya 5, 6, 9, 15, 24, 263, 264, 265, 266, 326—327.
- Mária hercegnő, Johanna nővére 22 s köv. ll., 44, 52, 57, 155, 173, — házassági terv Nagy Lajossal 194—195, 203, 204, 220, 276.
- Mária, Anjou Lajos neje 242.
- Márton (IV.) pápa 321.
- Mickbán fia, István 149—150, 161, 203.
- Miklós, Magyar 147, 188, 253, 254, — szerződése Tarantói Lajossal 255—257, 258.
- Miklós, Vásári 113, 172, 175.
- Miklós, Toldi 261.
- Moriale (Fra) zsoldosvezér 250, 252.
- Nápoly városa 37, 130, 133—137, 142—157, 159, 162, 170, 174, 175, 182, 192, 193, 194, 239, 262, 264, 268.
- Nekcsei, Demeter 313—315, — Sándor 314.
- Nikephoros 328.
- Obizzo örgróf 110, 122.
- Orbán (V.) pápa 204, 208, 249, 260, 261.
- Orbán (VI.) pápa 212, 225, 226, 227, 234, 235, 238, 242.
- Ordelaffi Francesco 123, 138.
- Ottó, Braunschweigi 217, 239—240.
- Palaiologos Mihály görög császár 323—25.
- Pandolfo Malatesta 253.
- Pepolik 122.
- Peruggia 139, 196, 235, 254, 260, 261.
- Petrarca 41, 42, 47, 48, 63, 90, 99.

- Péter viterbói püspök-legátus 141.
 Péter alvajda kalandja 192—193.
 Pipinok 62—63, 107, 110, 134, 150, 155—156, 157, 165—168, 182.
 Provence 8, 17, 171, — provencei jogviszonyok 300.
 Ranolt Lesták 106.
 Raymondo de Catania 60, 61, 71, 76, 77.
 Reformok, hadügyi 273—287, — gazdasági 287—298, — törvénykezési 299—306, — örökösödési 306—313, — reformokban munkatársak 313—315.
 Róbert nápolyi király 6, — trónörökös lesz 10, — salernói herceg 13—14, — királyá koronázása 15, 37, 38, 43, 48, 266, 267, 291, 305, 312, 327, 331.
 Róbert tarantói herceg 33, 35, 45, 56, 76, 88, 89, 93, 98, 246.
 Róbert de Cabanis 40, 44, 60, 73—86.
 Roberto (Fra) 46—47, 63.
 Roes Alexander 320.
 Salernói hercegség 10, 75, 137, 187, 264.
 Sancia királyné 25, 31, 38, 54, 63.
 Sancia de Cabanis 40, 45, 57, 65, 77, 78.
 Sanseverinok 108, 133, 136, 155, 156, 157, 159, 160, 164, 187.
 Scalak 106, 121.
 Siena 196, 228—229, 232, 233, 235, 261.
 Signorékkal tárgyalás 96.
 Szekfű Gyula 283, 284.
 Szerbia (Uros István) 324, 325.
 Taleyrand bíboros 35, 54, 89, 92, 220, 329.
 Tamás, Csór 29.
 Tarantói hercegek 43, 44, 74—75, 91, 100, 109, — fogságból kiszabadulnak 201, 220, 221, 330.
 Terlizzi gróf 77, 78.
 Thamar, Fülöp herceg neje, 328.
 Tommaso Pace 66.
 Translatio imperii 320, 326.
 Udvar, nápolyi 36 s köv. ll.
 Ursillo Minutulo 71, 162.
 Útvonal, Nagy Lajosé, I. hadjárat 119—127, — II. hadjárat 180.
 Valois-k 205, 331.
 Vanczidorff János 106.
 Velence 27, — követsége Károly Róberthez 27, 101—105, 119, 120, 136, 179, 181, 196, 224, 227, 268, — viszonya Anjou I. Károlyhoz 325.
 Vid püspök 50.
 Villani, János 115, 117, 125, 137, 150—151, 159, 190, — Máté 118, 141, 143, 148, 154, 181.
 Villehardouin Vilmos 323.
 Vilmos (de Amicis) 53, 55.
 Vilmos győri püspök 230, 237.
 Vilmos, Druget 308, 315, — neje 274, 276.
 Visconti, Bernabo 221, 223, 236, 332, — Ambrogio 261, 262.
 Viterboi szerződés 322.
 Werbőczy 299, 308, 309.
 Werner zsoldosvezér 115, 130, 138, 139, 142, 143, 148—150, 153—156, 158, 160, 161, 162, 174, 250, 252.
 Wolfhardt, Konrád 148—158, 160, 161, 162, 164, 174, 175, 181, 182, 184, 188, 192, — Ulrik 140, 143—144, 182, 199, 201.
 Zsigmond király 281, 282.

TARTALOM.

	Oldal
ELŐSZÓ	3—4
BEVEZETÉS	5—6
I. FEJEZET. Károly Róbert trónigénye Nápolyra	7—31
II. « András helyzete a nápolyi udvarban. Intrikák.....	32—43
III. « Küzdelem a trónért. András halála	44—72
IV. « A megtorlás	73—86
V. « Diplomáciai tárgyalások a gyilkosság után	87—116
VI. « Nagy Lajos első hadjárata..	117—140
VII. « Hadi események a két hadjárat között	141—168
VIII. « Diplomáciai tárgyalások a két hadjárat között.....	169—177
IX. « Nagy Lajos második nápolyi hadjárata (1350). A béke .	178—204
X. « Nagy Lajos további küzdelme Nápolyért	205—219
XI. « Durazzói Károly nápolyi vállalata	220—249
XII. « Magyar zsoldosok Nápolyban	250—262
XIII. « Magyarok Nápolyban, nápolyiak Magyarországon	263—271
	22*

XIV. FEJEZET. Anjou-királyaink reformjai és a nápolyi viszonyok	272—315
XV. « Capet-világbirodalom terve és lehetősége a XIII—XIV. szá- zadban	316—333
Betűrendes tárgymutató.....	334—338
Tartalom	339—340
Az Anjouk családfája.	

Anjou I. Károly † 1285.

II. (Sánta) Károly † 1309.

N. Mária, V. István magyar kir. leánya.

